మొదటికూర్పు—1925

రెండవకూర్పు—1950

PRINTED BY

V. VENKATESWARA SASTRULU

of V. RAMASWAMY SASTRULU & SONS

AT THE VAVILLA PRESS

Madras.—1950

శ్రీ ర స్తు.

శ్రీరామచంద్ర పరబ్రహ్మణేనమః.

శ్రీమద్రామాయణపఠనప్రారంభమునందుఁ జదువవలసిన

ధ్యాన శ్లోకములు.

దేవతా ప్రార్థనము

శ్లో. శుక్లాంబరధరం విష్ణుం శశివర్ణం చతుర్భుజమ్,
ప్రసన్న వదనం ధ్యాయేత్సర్వవిఘ్నోపశాంతయే.

సరస్వతీ ప్రార్థనము

దోర్భిర్యుక్తా చతుర్భిః స్ఫటికమణిమయీమక్షమాలాం దధానా
హస్తేనైకేన పద్మం సితమపి చ శుకం పుస్తకం చాపరేణ,
భాసాకుందేందుశంఖస్ఫటికమణినిభా భాసమానాఽసమానా
సా మే వాగ్దేవతేయం నివసతు వదనే సర్వదా సుప్రసన్నా.

వాల్మీకి ప్రార్థనము

కూజంతం రామరామేతి మధురం మధురాక్షరమ్,
ఆరుహ్య కవితాశాఖాం వందే వాల్మీకికోకిలమ్.

కవిత్వమనెడు కొమ్మనెక్కి "రామ, రామ" యని మధురముగను, మధురములగునక్షరములు గలుగునట్లును కూయుచుండు వాల్మీకిమహాముని యనెడు కోకిలమునకు నేను మ్రొక్కుచున్నాఁడను.

వాల్మీకేర్మునిసింహస్య కవితావనచారిణః,
శృణ్వన్ రామకథానాదం కో న యాతి పరాం గతిమ్.

కవిత్వమనెడి యరణ్యమునందుఁ దిరుగుచుండు వాల్మీకిమహాముని యనెడి సింహముయొక్క శ్రీరామకథ యనెడి గర్జనను విని యెవఁడుత్తమగతిని బొందఁడు? అనఁగా వాల్మీకి చెప్పిన రామకథ విన్నంతనే యందఱు మోక్షము నొందుదురు.

యః పిబన్ సతతం రామచరితామృతసాగరమ్,
అతృప్తస్తం మునిం వన్దే ప్రాచేతసమకల్మషమ్.

ఎల్లప్పుడు శ్రీరాములవారి చరిత్రమనెడి యమృత సముద్రమును పానము చేయుచున్నను దనివినొందనట్టి, పాపరహితుఁడగు వాల్మీకిమహామునికి నమస్కరించెదను.

ఆంజనేయ ప్రార్థనము

గోష్పదీకృతవారాశిం మశకీకృతరాక్షసమ్,
రామాయణమహామాలారత్నం వందేఽనిలాత్మజమ్.
అంజనానందనం వీరం జానకీశోకనాశనమ్,
కపీశమక్షహన్తారం వందే లంకాభయంకరమ్.

సముద్రమును గోవు పాదము నంతగాఁ జేసినవాఁడును, రాక్షసుల నందఱను దోమలవలె నలక్ష్యము చేసినవాఁడును, రామాయణమను చంద్రహారమునకు నాయక మణి యైనవాఁడును, వాయుదేవుని పుత్త్రుఁడును, అంజనాదేవికి సంతస మెసఁగఁ జేయు వాఁడును, వీరుఁడును, సీత దుఃఖమును దొలఁగించినవాఁడును, అక్షయ కుమారుని జంపిన వాఁడును, లంకకు వెఱపు పుట్టించినవాఁడును నైన కపిశ్రేష్ఠుఁడగు హనుమంతునికి నమస్కరించెదను.

మనోజవం మారుతతుల్యవేగం జితేంద్రియం బుద్ధిమతాం వరిష్ఠమ్,
వాతాత్మజం వానరయూథముఖ్యం శ్రీరామదూతం శిరసా నమామి.

వాయువేగ మనోవేగములం బోలుగమనవేగము గలవాఁడును, ఇంద్రియ ములను జయించిన వాఁడును, బుద్ధిమంతులలో శ్రేష్ఠుఁడును, వాయునందనుఁడును, వానరుల గుంపులకు మేటియును, శ్రీరాముని దూతయు నైన హనుమంతుని శిరస్సువంచి మ్రొక్కెదను.

ఉల్లంఘ్య సింధోః సలిలం సలీలం
యః శోకవహ్నిం జనకాత్మజాయాః,
ఆదాయ తేనైవ దదాహ లంకాం
నమామి తం ప్రాంజలి రాంజనేయమ్.

సముద్రమును దాఁటి, జానకియొక్క దుఃఖ మనెడియగ్నిని గైకొని, యా యగ్నితోడనే లంకాపట్టణమును గాల్చిన యాంజనేయునికిఁ జేతులుజోడించి మ్రొక్కు చున్నాఁడను.

ఆంజనేయ మతిపాటలాననం కాంచనాద్రికమనీయవిగ్రహమ్,
పారిజాతతరుమూలవాసినం భావయామి పవమాననందనమ్.

తెలుపు నెఱుపుఁగలిసిన వన్నెగల మోముగలవాఁడును, బంగరు కొండవలెఁ బచ్చని డాలుగల యందమగు శరీరము గలవాఁడును పారిజాతవృక్షము మొదట నుండు వాఁడునునైన వాయుపుత్త్రుఁడగు హనుమంతుని మనంబున ధ్యానించుచున్నాను.

శ్రీరామాయణ ప్రార్థనము

వేదవేద్యే పరే పుంసి జాతే దశరథాత్మజే,
వేదః ప్రాచేతసాదాసీత్సాక్షా ద్రామాయణాత్మనా.

వేదములచేఁ దెలియదగిన పరమపూరుషుఁడగు విష్ణుమూర్తి దశరథునికిఁ బుత్త్రుఁడుగ జన్మింపఁగా, వేదము వాల్మీకి మునీంద్రునివలన రామాయణరూపంబున నేర్పడెను.

యః కర్ణాంజలిసంపుటై రహరహః సమ్యక్పిబ త్యాదరాత్
వాల్మీకే ర్వదనారవింద గళితం రామాయణాఖ్యం మధు,
జన్మవ్యాధిజరావిపత్తిమరణై రత్యన్త సోపద్రవం
సంసారం స విహాయ గచ్ఛతి పుమా న్విష్ణోః పదం శాశ్వతమ్.

ఎవఁడు ప్రతిదినమును వాల్మీకిమహామునియొక్క ముఖ మనెడికమలమునుండి స్రవించిన రామాయణ మనెడునమృతమును తన చెవు లనెడుదోసిళ్లతో నాశ దీఱఁ నాదరముతోఁ ద్రాగుచున్నాఁడో, అతఁడు పుట్టుక, రోగములు, ముసలితనము, ఆపదలు, చావు ననెడి యుపద్రవములతో నిండియున్న సంసారమును బాసి, శాశ్వతమయిన వైకుంఠము నొందుచున్నాఁడు.

వాల్మీకిగిరి సంభూతా రామసాగర గామినీ,
పునాతు భువనం పుణ్యా రామాయణమహానదీ.

వాల్మీకి యనెడిపర్వతమున జన్మించి, శ్రీరాముఁ డనెడి సముద్రమును జేరెడు రామాయణ మనెడుగొప్పనది లోకము నంతయుఁ బరిశుద్ధపఱచుచు గాక!

శ్లోకసారసమాకీర్ణం సర్గకల్లోలసంకులమ్,
కాండగ్రాహ మహామీనం వన్దే రామాయణార్ణవమ్.

శ్లోకము లనెడియుదకముతో నిండినదియుఁ, సర్గము లనెడి గొప్ప యలలును, కాండములు లనెడి మొసళ్ళును, గొప్ప మత్స్యములును గలిగి వెలయుచుండు రామాయణమను సముద్రమును నమస్కరించు చున్నాఁడను.

శ్రీ రా మ ధ్యా న ము

శ్రీరాఘవం దశరథాత్మజ మప్రమేయం
సీతాపతిం రఘుకులాన్వయరత్నదీపమ్,
ఆజానుబాహు మరవిందదళాయతాక్షం
రామం నిశాచరవినాశకరం నమామి,

సకల సంపదలచే వెలయుచుండు రఘువంశమున దశరథునికిఁ బుత్త్రుఁడుగ జనించినవాఁడును, సాటిలేని మహిమగలవాఁడును, సీతకుఁ బతియును, రఘువంశమునకు రత్నదీపమును, మోఁకాళ్ళవఱకు నుండు చేతులుగలవాఁడును, తామరఱేకులవలె విశాలములయిన కన్నులు గలవాఁడును, రాక్షసవినాశకరుండును నైన రాముని నమస్కరించుచున్నాను.

వైదేహీసహితం సురద్రుమతలే హైమే మహామంటపే
మధ్యేపుష్పక మాసనే మణిమయే వీరాసనే సుస్థితమ్,

అగ్రే వాచయతి ప్రభంజనసుతే తత్త్వం మునిభ్యః పరం
వ్యాఖ్యాన్తం భరతాదిభిః పరివృతం రామం భజే శ్యామలమ్.

కల్పవృక్షము క్రిందను బంగారుమయ మయిన గొప్పమంటపమున పువ్వ విమానము మధ్యమున నవరత్నఖచితమునైన యోగాసనంబున వీరాసనము వేసికొని సీతాదేవితోఁగూడసుఖముగఁ గూర్చుండి, ఎదుట వాయుపుత్రుఁడగు హనుమంతుఁడు మునులకెల్లఁ బరతత్త్వము బోధించుచుండ, వారికి వివరించిచెప్పుచు, భరతుఁడు మొదలగువారిచేఁ బరివేష్టింపఁబడి నీలమేఘమును బోలు దేహచ్ఛాయగల శ్రీరాముని నమస్కరించుచున్నాను.

రామాయణపఠనసమాప్తియందుఁ జదువవలసిన శ్లోకములు.

స్వస్తి ప్రజాభ్యః పరిపాలయన్తాం
న్యాయ్యేన మార్గేణ మహీం మహీశాః,
గో బ్రాహ్మణేభ్యః శుభ మస్తు నిత్యం
లోకాః సమస్తాః సుఖినో భవన్తు.

జనులకు క్షేమము గలుగునుగాక! రాజులు భూమిని న్యాయమును దప్పక పరిపాలించెదరుగాక! గోవులకును, బ్రాహ్మణులకును నెల్లప్పుడు మేలు గలుగునుగాక! లోకము లన్నియు సౌఖ్యము గలిగియుండును గాక!

కాలే వర్షతు పర్జన్యః పృథివీ సస్యశాలినీ,
దేశోఽయం క్షోభరహితో బ్రాహ్మణాః సన్తు నిర్భయాః.
అపుత్రాః పుత్రిణః సన్తు పుత్రిణః సన్తు పౌత్రిణః,
అధనాః సధనాః సన్తు జీవన్తు శరదాం శతమ్.

దేవేన్ద్రుడు సకాలవర్షముఁ గురిపించును గాక! నేల పైరుపచ్చలతోఁగూడి వెలయుచుండునుగాక. ఈ దేశమంతయు క్షామాది బాధలులేక నెమ్మదిగానుండునుగాక. బ్రాహ్మణులు నిర్భయులయి యుందురుగాక! కొడుకులు లేనివారు కొడుకులు గలవారుగను, కొడుకులు గలవారు మనుమలు గలవారుగను నగుదురుగాక! దరిద్రులు ధనవంతులగుదురుగాక! జనులందఱు నూరేండ్లు బ్రతుకుదురుగాక!

చరితం రఘునాథస్య శతకోటి ప్రవిస్తరమ్,
ఏకైకమక్షరం ప్రోక్తం మహాపాతకనాశనమ్.

రాముని చరిత్రము కోట్లకొలఁది విస్తారముగలది. అందొక్కొక్కయక్షరమును మహాపాపములను దొలఁగించును.

శ్రుణ్వన్ రామాయణం భక్త్యా యః పాదం పద మేవ వా,
స యాతి బ్రహ్మణః స్థానం బ్రహ్మణా పూజ్యతే సదా.

ఎవ్వఁడు రామాయణమున ఒకపాదమునయినను, తుదకొక పదమునైనను భక్తితో వినుచున్నాఁడో, వాఁడు బ్రహ్మలోకమును బొంది, బ్రహ్మచే నెల్లప్పుడు పూజింపఁబడుచుండును. —

యన్మంగళం సహస్రాక్షే సర్వదేవసమన్వితే,
వృత్రనాశే సమభవ త్తత్తే భవతు మంగళమ్.

ఓ రామచంద్రా! వృత్రాసుర సంహారమునపుడు సకలదేవతలచేతను నమస్కరింపఁబడిన దేవేంద్రునకుఁ గలిగిన క్షేమము నీకును గలుగుచు గాక !

యన్మంగళం సుపర్ణస్య వినతాఽకల్పయత్పురా,
అమృతం ప్రార్థయానస్య తత్తే భవతు మంగళమ్.

ఓ రామచంద్రా! అమృతము దేఁ బోవునపుడు వినత తన పుత్రుఁడగు గరుడునికిఁ గలుగఁజేసిన మంగళము నీకును నగును గాక !

అమృతోత్పాదనే దైత్యాన్ ఘ్నతో వజ్రధరస్య యత్,
అదితిర్మంగళం ప్రాదాత్ తత్తే భవతు మంగళమ్.

అమృతము పుట్టించునప్పుడు రాక్షసుల నందఱను సంహరించిన వజ్రాయుధధారి యగు దేవేంద్రునికి నదితి యొసంగిన మంగళము నీకుఁ గలుగుచుగాక !

కాయేన వాచా మన సేంద్రియై ర్వా
బుద్ధ్యాఽఽత్మనా వా ప్రకృతేః స్వభావాత్,
కరోమి యద్యత్ సకలం పరస్మై
శ్రీమన్నారాయణాయేతి సమర్పయామి.

నేను మనోవాక్కాయములచేతఁగాని, కన్నులు మొదలగు నింద్రియముల చేతఁగాని, బుద్ధిచేతఁగాని, ఆత్మచేతఁగాని నాస్వభావసిద్ధముగాఁగాని చేయు నన్నిక్రియలు భగవంతునికి సమర్పించుచున్నాను.

రామాయ రామభద్రాయ రామచంద్రాయ వేధసే,
రఘునాథాయ నాథాయ సీతాయాః పతయే నమః.

సీతా మనోవల్లభుఁడగు రామచంద్రునికి నమస్కారము.

యదక్షరపదభ్రష్టం మాత్రాహీనంతు యద్భవేత్,
తత్సర్వం క్షమ్యతాం దేవ నారాయణ నమోఽస్తుతే.

ఇందు అక్షరలోపమేని, పదలోపమేని, మాత్రాలోపమేని కలిగినచో ఓ నారాయణమూర్తీ! నీవు అడియాంతయుం మన్నింతువు గాక !

ఓం తత్సత్; శ్రీకృష్ణార్పణమస్తు.

విషయసూచిక

బాలకాండము

శ్రీరస్తు

శ్రీరామచంద్రపరబ్రహ్మణే నమః

శ్రీమదాంధ్ర

వచనరామాయణము

బాలకాండము

1-వ సర్గము.

కథాసంగ్రహము

అవతారిక: శ్రీవాల్మీకిమహాముని, దాను సర్వజ్ఞుఁడయినను, జనులందఱుఁ దనవలెనె గురూపదేశమువలనఁ దాపత్రయవిముక్తి నొందుదురుగాక యనితలంచి, నారదమహామునివలనఁ దాను బ్రహ్మస్వరూపము నెఱింగి, రామాయణమను మహాకావ్యంబునఁ దానెఱింగిన బ్రహ్మస్వరూపమును దెలుపఁగోరి, యది నిర్విఘ్న పరిసమాప్తి నొందుటకై, సంక్షేపరామాయణ మనఁబడు నీ మొదటిసర్గయందు నారదుని దాను బ్రహ్మస్వరూప మెట్టి దని యడుగుట, నారదుఁడు తనకు బ్రహ్మస్వరూపమును దెల్పుట యను కథారూపంబున నిష్టదేవతాస్మరణరూప మంగళముఁ జేయుచున్నాఁడు:

తపస్సంపన్నుఁడగు వాల్మీకి బ్రహ్మవిచారమునను, వేదాధ్యయనమునను మిక్కిలి యాసక్తిగలవాఁడును, జ్ఞానులలో నుత్తముఁడును, మునులలో మేటియునైన నారదుని జూచి "ఓ మునీంద్రా, యీకాలంబున నీభూలోకంబునందుఁ బరాక్రమశాలియు, గుణవంతుఁడును, ధర్మముల నెఱింగినవాఁడును, మేలు మఱువనివాఁడును, ఆడినమాట తప్పనివాఁడును, తలఁచినపని యీడేరువఱకు విడువని పట్టుదల గలవాఁడును, మంచి నడవడితోఁగూడినవాఁడును, సర్వభూతములకు మేలు

గోరువాఁడును, మంచి చెడ్డ లెఱింగినవాఁడును, నేర్పరియు, నందఱకుఁ బ్రియమైన దర్శనముగలవాఁడును, ధైర్యవంతుఁడును, గోపము లేనివాఁడును, గాంతితోఁగూడినవాఁడును, నొరులపై నోర్వ్వలేమి లేనివాఁడును, కోపముతో యుద్ధరంగమున దేవతలనైనను వెఱపించునట్టివాఁడునునగు మహాపురుషుఁడెవ్వఁడు? అట్టి వానిని మీవలన నేను వినవలయు నని మిక్కిలి మక్కువపడియున్నాను. మహామునీ, నీవట్టి పురుషోత్తము నెఱుంగఁజాలుదు" వని సవినయంబుగ నడిగెను.

ఇవ్విధమున వాల్మీకి యడిగినవాక్యంబు విని మూఁడులోకంబుల నెఱింగినవాఁడగు నారదుఁడు "ఓయి వాల్మీకీ, నీ వడిగినప్రశ్న కుత్తర మిచ్చెద. సావధానుండవై యాలకింపు" మని చెప్పి, మనంబున నుప్పొంగుచు నిట్లని చెప్పఁదొడఁగెను. "నీవు చెప్పినగుణంబు లెల్ల నొక్కపురుషునియం దుండుట మిక్కిలి యరుదు. అయినను నాదివ్యదృష్టిచే నట్టిమహాపురుషుని దెలిసికొని నీకుఁ జెప్పెదను వినుము. ఇక్ష్వాకువంశమందుఁ బుట్టిన శ్రీరాముఁడను నృపాలుఁ డొక్కరుఁడు గలఁడు. అతఁడు సుశిక్షితమైన మనస్సు, పరాక్రమము, కాంతి, ధైర్యము, ఇంద్రియజయము గలవాఁడు. బుద్ధిమంతుఁడు; నీతి నెఱింగినవాఁడు ప్రవక్త సకలైశ్వర్యసంపన్నుఁడు శత్రువులఁ జంపువాఁడు ఎగుబుజములు గలవాఁడు గొప్పచేతులు గలవాఁడు శంఖమువంటి మెడ గలవాఁడు; గొప్ప దౌడలు గలవాఁడు; వెడల్పయిన ఱొమ్ముగలవాఁడు గొప్పవిల్లు గలవాఁడు బలిసి కాన్పింపని మూపుల సంధి యెముకలు గలవాఁడు; మోఁకాళ్ళదనుకనుండు నిడుదచేతులు గలవాఁడు; గుండ్రని తలగలవాఁడు; శుభలక్షణములతోఁ గూడిననొసలు గలవాఁడు; సొంపగు కాలినడక గలవాఁడు; మిక్కిలి పొడుగును మిక్కిలి పొట్టియుఁ గానియాకారమును నెచ్చుతక్కువలులేక చక్కఁగఁదీరిన యంగములును గలవాఁడు; నున్నని శరీరకాంతియు నెక్కువ పరాక్రమంబును గలవాఁడు; బలిసినఱొమ్ము వెడఁదలైన కన్నులునుం గలవాఁడు; మంచి యవయవసౌభాగ్యసంపదతోఁ గూడినవాఁడు; సాముద్రికశాస్త్రమునందుఁ జెప్పఁబడిన శంఖచక్రాదిశుభరేఖలతోఁ గూడినవాఁడు. మఱియు నా పురుషశ్రేష్ఠుఁడు సకలధర్మముల నెఱిఁగిన

వాఁడు, సత్యము పలుకువాఁడు; జనులకు మేలొనర్చుటయందు మిక్కిలి శ్రద్ధగలవాఁడు; కీర్తిని గోరువాఁడు; జ్ఞానముతోఁగూడినవాఁడు; పరిశుద్ధాత్ముఁడు పెద్దలకు లోఁబడి నడుచువాఁడు; తన్నాశ్రయించిన భక్తులను గాపాడుటను చింతగలవాఁడు; బ్రహ్మదేవునితో సాటివచ్చువాఁడు; అఖండైశ్వర్యసంపన్నుఁడు; సకలజగత్పోషకుఁడు; దుష్టులను సంహరించువాఁడు; ముల్లోకంబులంగల జీవజంతువులనెల్లఁ బోషించువాఁడు; బ్రహ్మక్షత్రవైశ్యశూద్రులనెడి నాలుగు వర్ణములవారినిఁ దమతమ ధర్మముల నతిక్రమింపకుండఁ దాగునఁ జూచువాఁడు; స్వధర్మములను దాఁటకుండువాఁడు. [illegible] బోషించువాఁడు; వేదములను వేదాంగములను దత్త్వమును జక్కగా నెఱింగినవాఁడు; విలువిద్దెయందు నేర్పుగలవాఁడు; తర్కవ్యాకరణమీమాంసాదిసకలశాస్త్రములయొక్క సిద్ధాంతముల నెఱింగినవాఁడు; ఒకతడవఁ జూచినవాని నెప్పటికిని మఱవకుండు జ్ఞాపకశక్తియు, నెంతకఠినమైన విషయమునైనను గ్రహించు చురుకుదనమును గలవాఁడు; అన్నిలోకముల కొప్పిదమయినవాఁడు; అపకారులకైన నుపకారముఁ జేయువాఁడు; ఎట్టియాపదలందైనను వెనుకదీయని గంభీరస్వభావముగలవాఁడు; కాలోచితములైన లౌకికవైదికకార్యములయందు సమర్థుఁడు నైనవాఁడు; మఱియు నదులెల్లవచ్చి సముద్రమును జేరినట్లు, ఎల్లపుడు సజ్జనులందఱు వచ్చి సన్నిధిఁ జేరినవాఁడు. పూజ్యుఁడు, ఎల్లజీవజంతువులను బక్షపాతములేక చూచువాఁడు; సంతోషసమయంబుననైనను, కోపసమయంబుననైనను నొక్కతీరునఁజూపఱకింపైన రూపము గలవాఁడు. ఇట్లాతఁడు సకలసుగుణంబులతో నిండినవాఁడు. ఆమహానుభావుఁడు దశరథునిబట్టంపుదేవియగు కౌసల్యకు నానందమును గలిగించు కుమారుఁడు. మఱియు నతఁడు సముద్రమువలె గంభీరమైనమనస్సుగలవాఁడు;హిమాలయంబుచందమునధైర్యవంతుఁడు;పరాక్రమంబున విష్ణునిఁబోలినవాఁడు; చంద్రునివలె జనులకుఁ బ్రియముగఁగనుపించువాఁడు; కోపంబునఁ బ్రలయకాలమునాఁటి యగ్నినిఁబోలినవాఁడు; ఓర్పునందుఁ బుడమిని బోలినవాఁడు; దానమునందుఁ గుబేరునిఁ బోలినవాఁడు; సత్యము పల్కుటయందు రెండవధర్మదేవతయనఁదగినవాఁడు.

దశరథమహారాజు తన ప్రజలకు మేలుసేయఁగోరి, కుమారులలోఁ బెద్దవాఁడును, సుగుణములతోఁ గూడినవాఁడును, జనులకు మేలగు కార్యంబులఁ జేసెడువాఁడునై యున్న తన ప్రియకుమారుఁడగు రాముని యువరాజునుజేయనెంచి, దానికిఁ గావలయు ప్రయత్నములు చేయుచుండఁ జూచి కైకయను నతనిచిన్నభార్య తనకుమున్ను దశరథుం డొసఁగిన రెండువరంబుల జ్ఞప్తికిఁదెచ్చుకొని, వానిలో నొక్కటి రామునికిఁ బదునాలుగేం డ్లరణ్యవాసంబుగను, మఱియొక్కటి తనపుత్రుఁడగు భరతునికిఁ బట్టాభిషేకంబుగను వరించెను. అప్పుడు మహారాజు వాగ్దత్తము తప్పనివాఁడగుటవలన ధర్మమనుత్రాటిచేఁ గట్టఁబడినవాఁడయి తనకుఁ బ్రియకుమారుఁడైన రాముఁ నడవికిఁ బొమ్మనెను. శ్రీరాముఁడు కైకయిష్టంబు తీరుటకును, దండ్రిమాట చెల్లుటకును దాను జేసిన ప్రతిజ్ఞను నెరవేర్పగోరి యడవికిఁ బయనమయ్యెను. అతనికిఁ బ్రియుఁడును, దమ్ముఁడునునైన సుమిత్రకొడుకు లక్ష్మణుఁడు రామునందలి ప్రేమచే నతనినెడఁబాసి యుండఁజాలక జనులకుఁ దోఁబుట్టుఁదనమిట్టిదని తెలుపుచు నడఁకువతోఁగూడి రాముని వెంబడించెను. అట్లే రామునికిఁ బ్రియురాలును, ప్రాణముతో సాటివచ్చునదియు, నెల్లప్పుడు భర్త మేలును గోరుచుండునదియు, రాక్షసుల మోహింపఁజేయునిమిత్తము నిర్మింపఁబడిన మోహినీదేవతయో యనఁదగినదియు, సకలశుభలక్షణంబులతోఁ గూడినదియు, స్త్రీలలో నుత్తమురాలును, జనకమహారాజుకూఁతురునునైన సీతాదేవియుఁ జంద్రుని రోహిణినక్షత్రంబువలె రాముని వెంబడించెను.

ఇట్లు రాముఁడు సీతాలక్ష్మణులతోఁ గూడినవాఁడై, రథంబెక్కి దశరథుఁడును, పౌరులును బరమప్రీతిచేఁ దన్ను వెంబడించి వచ్చుచుండఁ గొంతదవ్వేఁగి,వారిని మఱలించి, గంగానదీతీరంబున నున్న శృంగిబేరంబను పత్తనంబు చేరి, యచ్చట నున్న తనచెలికాఁడును బోయరాజునునగు గుహునిజూచి, తనరథసారథి వయోవృద్ధుఁడగు సుమంత్రుని రథంబుఁ దోలుకొనిపొమ్మని యానతిచ్చి, గుహునిసాహాయ్యము వలన గంగానదిని దాఁటి, యొకవనమునుండి మఱియొకవనంబునకుఁ బోవుచు, దారిపొడుగున నున్న విస్తారజలంబుగల నదులను దాఁటుచుఁ బోయి, చిత్రకూట

పర్వతంబుఁ జేరి, యచ్చట జక్కని పర్ణశాలను నిర్మించుకొనియందు యమ్మహాముని యానతిని భరద్వాజముని యాశ్రమంబుచొచ్చి, దేవ గంధర్వులమాడ్కి సుఖంబుగ నివసించుచుండిరి.

రాముఁడు చిత్రకూటము చేరఁగనే, అయోధ్యయందు దశరథుండు పుత్రు నెడఁబాసినదుఃఖముచే మృతినొందెను. అంత భరతుండు తండ్రిమరణవార్తను దూతలవలన విని అయోధ్య కేతెంచి వసిష్ఠుండు మొదలగు బ్రాహ్మణులు రాజ్యంబుఁ గైకొనుమని చెప్పుచున్నను, వారి మాటలఁ బెడచెవింబెట్టి, రాజ్యంబేలుటకు మనంబులేనివాఁడై, తన యన్నను బ్రతిమాలఁగోరి, తాను నరణ్యంబునకుం జని, చిత్రకూటంబు సొచ్చి, మంచిమనస్సు గలవాఁడును, సత్యపరాక్రముఁడునైన రాముని జూచి వినయముతోడ మ్రొక్కి, "అన్నా నీవు సకలధర్మముల నెఱింగిన వాఁడవు, నీవు పెద్దవాఁడవు; పెద్దవాఁడుండఁగఁ జిన్నవాఁడు రాజగుట ధర్మముగాదని నీవెఱింగియే యున్నాఁడవు. కావున నీవే రాజవు. మఱియెవ్వఁడును రాజు గానేరఁ"డని రామునితోఁ జెప్పెను. అట్లు భరతుండు తన్ను రాజ్యంబుఁగైకొనఁ బ్రార్థించినను, మిక్కిలి గొప్పమనసుగలవాఁడును, జనులకందఱికి సంతోషముఁ గల్గించువాఁడును, విశేషబలము గలవాఁడును, యాచకులకుఁ గోరిక లొసంగుటచే నంతటఁ బర్వినకీర్తి గలవాఁడునగు, రాముఁడు తండ్రియానతని మీఱి రాజ్యంబు గైకొననొల్లఁడయ్యెను. ఎట్టకేలకు భరతుని ప్రార్థనను ద్రోసివేయఁజాలక దనకుమాఱు తనపాదుకలఁబెట్టి రాజ్యమేలుమని చెప్పి, యతని నయోధ్యకుఁ బొమ్మని పలుమాఱు నిర్బంధింపఁగా, భరతుఁడు తనకోర్కి నెఱవేఱకయె మఱలివచ్చి, రామునిపాదుకలను సేవించుచు, రామునిరాక కెదురుచూచుచు నయోధ్యకు సమీపమున నుండు నందిగ్రామంబున నుండి రాజ్యకార్యములను నెఱవేర్చుచుండెను. భరతుండు చిత్రకూటంబునుండి మఱలఁగానే, ప్రశస్తకాంతిగలవాఁడును, నెవరెంత నిర్బంధించినను బ్రతిజ్ఞతప్పనివాఁడును, రాజ్యభోగములం దపేక్ష లేనివాఁడును కమలములవంటి కన్నులు గలవాఁడును నగురాముఁడు "మనమిచ్చట నున్నచో భరతునివలెనే పట్టణవాసులగు జను లప్పుడప్పుడు వచ్చుచుందురు. ఈ ప్రదేశము మనకుఁ దగినదికా"

దని యెంచి, తండ్రి పనుపును జేయుటయందే తలంపుంచినవాఁడై దండ కారణ్యమును బ్రవేశించి, విరాధుండను రాక్షసునిఁ జంపి, శరభంగ మహామునిదర్శనం బొనర్చి, సుతీక్ష్ణ మహామునిని సేవించి, అగస్త్యా శ్రమమునకుఁ జని, యందగస్త్యమునిని, ఆతనిసోదరుని సందర్శించెను. అగస్త్యుఁడు తన కింద్రుఁడొసంగిన వింటిని, కత్తిని, యుద్ధములో నెంత కాలము ప్రయోగించినను దఱుగని బాణంబులుగల రెండమ్ములపొదు లను నైకొనుమని చెప్పఁగా వానినిఁ దీసికొని యచ్చట నివసించు చుండెను.

రాముఁ డచ్చట నివసించుచుండఁగ నచ్చటనున్న ముని లంపఱు తమకు బాధలు సల్పుచుండు రాక్షసులను వధింపుమని రాముని బ్రార్థించిరి. అతఁడును నగ్నిహోత్రనిమాద్యాఁ బరిశుద్ధులును, జితేంద్రియులునునైన దండకారణ్య నివాసులగు ఋషులనిమిత్తమై యుద్ధమునందు రాక్షసులను, నసురులను దప్పక వధించెదనని ప్రతిజ్ఞ నేసి, అచ్చట నుండఁగా, గోరినరూపంబు ధరింపఁగలదగు జనస్థానమం దుండు శూర్పణఖయను నొకరాక్షసాంగన వారికడ కేఁగుదెంచిన, రాముఁడు దానిని వికృతరూపము నొందించెను. అంత శూర్పణఖ యవ మానము నొందినదై జనస్థానంబునకుఁ జని, ఖరదూషణత్రిశిరసులతోఁ దనభంగపాటుఁ దెలుపఁగాఁ గోపముతో యుద్ధమునకు వచ్చిన ఖర దూషణత్రిశిరసులను, వారివెంబడి వచ్చిన పదునాలుగువేలమంది రాక్ష సులను సంహరించెను. ఇట్లు జనస్థాననివాసులగు ఖరదూషణాదిరాక్ష సులు పదునాలుగువేవురు రామునిచేఁ జంపఁబడిరన్న దుఃఖకరవార్తను విని రావణుండు చాలఁ గోపమునొందినవాఁడై, సీత నపహరింపఁగోరి, ఆకార్యంబునందుఁ దనకుఁ దోడ్పడుటకై మారీచునిం గోరఁగా, నమ్మారీచుఁడు, "రావణా! రాముఁడు బలవంతుఁడు. అతనితోడి వైరంబు దగ"దని పలుతెఱంగులఁ జెప్పినను వినక, యతఁడు మృత్యుదేవతచేఁ బ్రేరితుఁడై మారీచునితోడ రాముని ఆశ్రమముకడ కేతెంచి, మాయామృగరూపధారియైన మారీచునిమూలమున రామలక్ష్మణులను దూరమునకుఁ బోవునట్లొనర్చి, సీతాదేవి నెత్తికొని పోవుచుండ నడ్డమువచ్చిన జటాయువును దెగటార్చి, లంకకుఁ బోయిచేరెను. పిదప

రాముఁడు వెనుకకు మరలివచ్చి సీతను గానక, రావణునిచే మోదఁబడి చావునకు సిద్ధమైయున్న జటాయువుం జూచి, యాతనివలన రావణుండు సీత నెత్తుకొనిపోయినసంగతి నెఱింగి, మిక్కిలి దుఃఖముచేఁ బరితపించుచుఁ గలఁతజెందిన యింద్రియములు గలవాఁడై, కొంతసేపు చింతించి, ఆ చింతతోడనే జటాయువునకు దహనాదికార్యంబులు నడపి, సీతను వెదకుచుఁ బోవుచు, మహాభయంకరరూపంబుతో నున్న కబంధు డను రాక్షసుని జంపి దహనంబుసేయఁగా నా కబంధుఁడు స్వర్గలోకంబునకుఁ జనియెను.

కబంధుఁడు స్వర్గమున కేఁగుచు, "ఓరామా! ఈవనంబున సకల ధర్మములనెఱింగి, వానిని నడుపుచు, సన్న్యాసాశ్రమమున నున్న శబరస్త్రీ యొక్కతె యున్నది. దానికడకుఁ బొమ్ము" అని చెప్పిన శత్రుసంహార యగు రాముఁడా శబరికడ కేఁగ నా శబరి రాముని నర్ఘ్యపాద్యాదిసత్కారంబులచేఁ బూజించెను. రాముఁడు శబరి భక్తితోఁజేసిన పూజలఁ గైకొని లక్ష్మణునితోఁ గూడఁ బంపాసరస్తీరంబున సంచరించుచుండఁ, హనుమంతుఁడనువానరునిఁ గలిసికొని వాని మాటవెంట సుగ్రీవు కడకుఁ జని వానితోఁ జెలిమిరియొనర్చి, వానికిఁ దనవృత్తాంతము నంతయు, ముఖ్యముగా సీతవృత్తాంతమును సవిస్తరముగాఁ జెప్పెను. సుగ్రీవుఁడు రామునివృత్తాంతమునెల్ల నాలకించి, తనవలెనె దుఃఖితుఁడై యున్న మహాబలునితోఁ జెలిమిచేయుట తనకు మంచిదేయని తలఁచి యగ్ని సాక్షికంబుగా నతనితోఁ జెలిమియొనర్చి, యతనియందలి చెలిమిచేతను, మనంబున నణఁపరాని వ్యసనముచేతను దనకు వాలితోఁ గలిగిన వైరంబునకుఁ గారణము రాముఁ డడుగ నాసంగతియెల్ల నతనికిఁ దెలిపెను. రాముఁడు "నేను నీవిరోధియగు వాలిని సంహరించి నీకు రాజ్యం బిప్పించెద" నని ప్రతిజ్ఞ సేసెను. అయినను సుగ్రీవుఁడు రాముని పరాక్రమంబు దెలియక, యతనికి వాలియొక్క బలపరాక్రమముల వర్ణించి, యతనికి నమ్మకము గలుగుటకై, పూర్వము వాలిచే విసరివేయఁబడిన పర్వతాకారమైన దుందుభియను రక్కసుని కళేబరంబుఁ జూపెను. బలవంతుఁడైన రాముఁడు ఇదెంతమాత్రమని చిఱునవ్వునవ్వి, తన కాలి బొట్టనవ్రేలితో దానిని పదియామడలదూరము చిమ్మి యప్పటికినిఁ దన

యెడ సుగ్రీవునకు నమ్మకము లేకుండుటఁజూచి, యాతనికి నమ్మకము బుట్టునట్లుగ నేడు మద్దిచెట్లను, దాని చేరువనుండు నొక్క కొండను, రసాతలమునను నొక్కబాణంబుచే భేదించెను. అప్పుడు సుగ్రీవుఁడు వాలిని రాముఁడు చంపఁగలఁడని నమ్మి, మిక్కిలి యుప్పొంగుచు రాముని వెంటఁబెట్టుకొని కిష్కింధాపట్టనంబు సమీపించి, సింహనాదంబు చేయఁగా, వాలి విని, తార వలదనుచున్నను వినక, సుగ్రీవునితోఁ గయ్యమునకు వచ్చెను. అంత రాముఁడు సుగ్రీవునికి సహాయుఁడుగా నుండి, వాలి నొక్కబాణఁబుచేఁ దెగటార్చి, సుగ్రీవుని కిష్కింధాపురంబునఁ బట్టాభిషిక్తుంజేసెను. అంత సుగ్రీవుఁడు తనమంత్రులగు హనుమదంగద ప్రభృతులగు వానరులఁ బిలిపించి, సీతను వెదకి తెండని యన్ని దెసలకుఁ బంపెను. బలవంతుఁడగు హనుమంతుండు దక్షిణదిక్కునకుఁ బోవుచు, జటాయువు కన్నయగు సంపాతివలన రావణుండు సీతను లంకకుఁ గొనిపోయె నన్నవార్తనువిని, నూఱుయోజనంబుల వెడల్పుగలయుప్పుసముద్రమునుదాఁటి, రావణునిచేఁబాలింపఁబడుచుండు లంకలోఁ జొచ్చి, యశోకవనంబున దుఃఖపడుచు రామునే తలంచుచున్న సీతను జూచెను. ఆమెకు రాముఁడొసఁగిన యుంగరము నిచ్చి, యామెవలన నన్నిసంగతులను విని గుఱుతుకై చూడారత్నమునుగొని, రాముఁడు శీఘ్రముగా వచ్చి నిన్నుఁ గొనిపోవనున్నాఁడని యామె నూఱడించి, యామెవలన సెలవువడసి, యంతటితోఁ జాలింపక యా యశోకవనముయొక్క వెలుపలిగోపురమును నుగ్గుచేయఁగా రావణుండు కోపముతోఁ గూడినవాఁడయి, హనుమంతునిఁజంపుడని యేవురు సేనానాయకులను, నేడ్వురు మంత్రిపుత్రులను, శూరుండగు నక్షయకుమారునిఁ బంపఁగా, వారి నెల్ల సంహరించెను. అంత రావణుండు క్రోధమూర్ఛితుఁడై, యింద్రజిత్తును బంపఁగా, వాఁడు బ్రహ్మాస్త్రంబుచే వానిబడ నేయఁదక్కిన రక్కసులందఱు వానిని త్రాళ్ళతోఁగట్టి రావణునికడకుఁ దీసికొనిపోయిరి. అప్పుడు హనుమంతుఁడు దేవుని బ్రహ్మావరమువలన బ్రహ్మాస్త్రంబుచే విడువఁబడినను, రావణునితో సంభాషింపవలె నన్నతలంపుతో వారి నేమియుఁజేయక యూరకుండి, రావణునితో మాటాడి, పిమ్మటఁ దనతోఁకకు వా రంటించిన యగ్ని నశోకవనంబును, విభీషణునినగరును

దక్కఁ దక్కిన లంకాపురంబు నెల్లఁ గాల్చి, రాముని కీసంతోషవార్తఁ దెలుపుటకై, మఱల సముద్రము దాఁటి రాముని సమీపమునకుఁ జేరి, మహాత్ముండగు రామునికిఁ బ్రదక్షిణంబుసేసి, లంకలో సీతను జూచితి నని చెప్పి, యచ్చటఁ దాను జేసిన కార్యముల నెల్ల విస్తరించి చెప్పెను.

అంత రాముఁడు సుగ్రీవునితోడ సముద్రతీరముఁ జేరి, యా సముద్రము దాఁటుట కలవికాకుండుటఁ జూచి, యత్యంతకోపముతోఁ దీక్ష్ణములైన బాణంబుల దానిపైఁ బ్రయోగించెను. అంత సముద్రుఁడు రామునకు వెఱచి, యతనియెదుట నిలిచి తనరూపంబుఁ జూపి, నీలుఁ డను వానరునిచే సేతువును గట్టించి దాఁటుఁడని చెప్పిన నాతనిమాట ప్రకార మానీలునిచే సేతువుఁ గట్టించి సముద్రము దాఁటి, యుద్ధరంగ మున రావణుని, వానిబలఁగము నెల్లఁ జంపి, సీతనుజూచి, "పరగృహంబున నిన్ని దినములున్న భార్య నెట్లు మఱలఁ బొందవచ్చు"నని మిక్కిలి సిగ్గుపడి, వానరు లందఱు, తక్కిన జను లనేకులు వినుచుండ నామెను బోడుపుమాటలచే నొప్పించెను. అప్పుడు సీతాదేవి మహాపతివ్రత యగుటంజేసి, రాముఁ డన్న మాటల కోర్వలేక యగ్నిప్రవేశంబు సేయఁ గా, నగ్నిహోత్రుఁ డామెకుఁ జల్లనివాఁడై "యీామె పతివ్రత, యెట్టి పాపము నెఱుంగ"దని చెప్పెను. రాముఁ డా వాక్యములను విని సీత నిర్దుష్టయని తెలిసికొని, యామెను బ్రీతితోఁ గైకొని, సకలదేవతలును స్తోత్రములు చేయుచుండ దేవీసహితుండై యుండెను. అప్పుడుస్థావర జంగమాత్మకంబులైన త్రిలోకవాసులును, దేవతలు, ఋషులుమున్నగు వారును, మహాత్ముఁడైన రాముఁడు లోకకంటకుండయి యెవ్వరికిని జయింపనలవికాని రావణుని జంపినందుకై యానందము నొందిరి, అంత రాముఁడు రాక్షసేంద్రుండయిన విభీషణుని లంకాపురంబునకుఁ బట్టాభిషిక్తుం జేసి, తాను భూలోకంబున నవతరించిన కార్యఁబెద్ది యో దానిని సాధించుటంజేసి నిశ్చింతుఁడై మనంబున సుప్పొంగుచు దేవతల వలన వరంబులం బొంది, యుద్ధమునందుఁ జచ్చిన వానరులనందఱ నావర బలంబుచే బ్రతికించి, సుగ్రీవవిభీషణాదులగు చెలికాండ్రతోఁ గూడఁ బుష్పకవిమానం బెక్కి యయోధ్యకుఁ బయనమై, భరద్వాజునియాశ్ర

మంబును బొంది, యమ్ముని ప్రార్థనంబువలన నచ్చట నొకదినంబు గడపఁ దలఁచి, ముందుగాఁ దనరాకను భరతునికిం దెలుపుటకై హనుమంతుని బంపెను. పిమ్మట రాముఁ డచ్చట నొకదినంబుండి, మఱునాఁడు సుగ్రీవవిభీషణాదులతోఁ గూడఁ బుష్పకవిమానం బెక్కి, వారికిఁ బూర్వము జరిగిన కథలఁ జెప్పుచు నందిగ్రామమునకుఁ బోయి యచ్చటఁ దనజడలనెల్ల దీసి, మునివేషంబు విడిచి, తనతమ్ములు వెంబడించుచుండ సీతతోఁ గూడినవాఁడై యయోధ్యంజేరి పట్టాభిషిక్తుఁడై రాజ్యంబుఁ బాలించెను.

రాముఁడు రాజ్యము చేయునపుడు లోకమెల్ల సంతోషముతో నిండినదై, సకలసంపదలంబడసి యేమియుఁ గొఱతలేనిదై యుండెను. జనుల తమతమకులాచారధర్మంబులఁ దప్పక నడపుచు దానధర్మాదులఁ జేయుచుండిరి. వారికి వ్యాధిబాధలు నశించెను. క్షామము లేకుండెను. చోరాగ్నిదుష్టభీతిలేక జనులు నిర్భయులై యుండిరి. జనులు బుత్ర శోకములేకుందురు. స్త్రీలెల్లప్పుడును వైధవ్యదుఃఖము నొందక మహాపతి వ్రతలై యుందురు. జనులకగ్నిభయము, నీటిభయము, వాయుభయము, రోగభయము, ఆఁకలి, దొంగలభయమునుచు నుండవు. పత్తనంబులును, దేశములును, ధనధాన్యసమృద్ధములంయి యుండును. జనులందఱు కృతయుగంబునందునలెనే యెల్లపుడును సంతోషముతో నొప్పుచుందురు. శ్రీరాముఁడు లెక్కలేని యశ్వమేధయాగంబులను, బహుసువర్ణకములను యాగములనుజేసి, దేవతలఁదృప్తినొందించి బ్రాహ్మణులకుఁ బదివేలకోట్ల గోదానంబులును, విస్తారధనంబును నొసంగి, మహాకీర్తి వడసి, శాశ్వతంబగు తనపదవి నొందఁగలఁడు. మఱియు రఘువంశోత్పన్నుఁడయిన రాముఁడు క్షత్రియవంశస్థులను నూఱంతలుగా వృద్ధి నొందించి, బ్రహ్మ క్షత్త్ర వైశ్య శూద్రులను దమతమ వర్ణాశ్రమ ధర్మంబులందు నిల్పి, పదునొకండువేలయేండ్లు రాజ్యమును బాలించి వైకుంఠము నొందఁగలఁడు.

ఫలశ్రుతి.

పావనమును, బాపములఁ బోఁగొట్టునదియుఁ, బుణ్యముల నొసఁగునదియు, దీర్ఘాయువు నిచ్చునదియు, నాలుగు వేదములతోఁ

దలభ్యమయినదియునగు నీరాముని చరిత్రమును నియమముతోఁ బఠించు మానవుండు సకలపాపములచే విడువఁబడి, పుత్రపౌత్రాదులతోఁగూడి యీలోకంబుల సకలసౌఖ్యంబు లనుభవించి యంతమునందు స్వర్గలోకంబును బొంది, దేవతలచేఁ బూజింపఁబడుచుండు. ఈరామచరితంబును బ్రాహ్మణుండు పఠించునేని సకలవిద్యలలో నిపుణుఁడగును. క్షత్రియుఁడు పఠించునేని రాజ్యాధిపత్యంబు నొందును. వైశ్యుఁడు పఠించునేని వర్తకమువలని లాభంబులం బడయును. శూద్రుఁడు పఠించునేని మహత్త్వమును బొందును.

2-వ సర్గము.

వాల్మీకిమహాముని మగక్రౌంచపక్షినిఁ జంపిన బోయవానిని శపించుట

వాక్యములయర్థము నెఱింగినవాఁడును, ధర్మమునం దాసక్తి గలవాఁడును నైన వాల్మీకిమహాముని నారదమునియొక్క యీవాక్యమును విని శిష్యులుం దానును దానిం గొనియాడి, నారదమహామునిని శాస్త్రోక్తప్రకారముగఁ బూజించెను. అమ్మునీంద్రుఁ డాపూజఁగొని వాల్మీకిమహామునిని సంతోషపఱిచి, యాతని యనుజ్ఞవడసి బ్రహ్మలోకమునకుఁ బోయెను.

నారదుఁడు బ్రహ్మలోకమునకుఁ జనినపిదప ముహూర్తమాత్రకాలములోపల, వాల్మీకి మాధ్యాహ్నికస్నానమునకై గంగానదికి దాపుననుండు తమసానదీతీరంబునకుఁ బోయి, రొంపిలేక నిర్మలమైయున్న రేవును జూచి, వెంట వచ్చిన శిష్యునితో నిట్లనియె: "ఓభరద్వాజా, యీరేవును చూచితివా. ఇయ్యది సత్పురుషుని మనస్సునలె నిష్కల్మషమైన నీటితో చూడ సొంపుమీఱి వెలయుచున్నది కావున నాయనా, మనపాత్రంబుల నిచ్చటనుంచి, నాకు నారబట్ట నిమ్ము. నే నీతమసానదియందు స్నానము జేసెదనని చెప్పఁగా, భరద్వాజుండు పరిశుద్ధుఁడై భక్తితోఁ దనగురువగు వాల్మీకిమహామునికి నారబట్టఁ దెచ్చియిచ్చెను. అంత ఇంద్రియముల జయించిన వాల్మీకిమునీశ్వరుండు శిష్యుని చేతినుండి నారబట్టను గైకొని విశాలమైనవనమున సంచరించుచు, నా తమసానదీతీరసమీపంబున నొండొంటిబాయక తిరుగుచు శ్రావ్యముగాఁ గూయుచున్న క్రౌంచదంపతులను జూచెను.

అస్నానమునకుఁ బోవుచుండఁగనే సమస్తజంతువులందును బుట్టినది మొదలు పగకలిగి, కటికిఁదనముఁ జూపు నొక బోయవాఁడు వానిలో మగపక్షిని కూలనేసెను. అట్టిసమయంబున నాయాఁడుపక్షి తనకుఁ బెనిమిటియై, తన్నెడఁబాయక కూడఁదిరుగుచు మదముచే నొప్పినదై, క్రిందఁబడి నెత్తుటఁ దడసిన మేనితోఁ బుడమిపైఁ బొరలుచున్న మగ క్రౌంచమును జూచి కనికరంబు పుట్టునట్టు లేడ్చెను. అట్లు బోయవానిచేఁ గొట్టఁబడి క్రిందఁబడి విలవిలఁ దన్నుకొనుచున్న పక్షిని జూచినంతనే ధర్మాత్ముఁడయిన వాల్మీకి మిక్కిలి జాలినొంది, దయాళువుగాన రతికాలమున నున్న పక్షిదంపతులఁ జంపుట యధర్మమని తలఁచి, విలపించుచున్న యాఁడుపక్షినిజూచి బోయవానితో నిట్లనియె.

“ఓరీ, పాపాత్ముఁడా, యీ క్రౌంచదంపతులలో రతిపరవశులై యున్న యొక మగపక్షిని జంపితివిగదా! నీవు చిరకాలము సౌఖ్యముతో నుండఁ జాల వనిపలికెను. అని యిట్లు పలుకుచుఁ బక్షిదంపతులనుజూచుచున్న యాముని హృదయములో నొకచింత గలిగెను. ఈచనిపోయిన పక్షినిమిత్తమైన శోకముతో నార్తుఁడనై నేను బలికిన దిది యేమి అని చింతించుచు గొప్పబుద్ధిమంతుఁడును, పండితుఁడును నైన వాల్మీకిమహాముని యొకనిశ్చయంబు చేసికొని శిష్యునిఁ బిలిచి, “ఓనాయనా, నే నిప్పుడు శోకముతోఁ గూడఁ జెప్పినది నాల్గుపాదములు గలదియు, ఒక్కొక్కపాదమునను సమానమైన యక్షరములసంఖ్య గలదియు నై, వీణెయందుఁ బాడఁదగిన లయతాళములతోఁ గూడిన శ్లోకముగును గాని మఱియొక్కటి గా” దని చెప్పెను, శిష్యుఁడగు భరద్వాజుఁడు గురువు సెప్పిన లోకోత్తరమైన వాక్యమును విని యాశ్లోకమును సంతసముతో నోటికి వచ్చునట్లు వల్లించెను. వాల్మీకియు మహాసంతుష్టుఁడై తమసానదియందు యథావిధిగ స్నానముచేసి మాధ్యాహ్నిక మొనర్చి తాను జెప్పిన శ్లోకార్థమునే చింతింపుచు నాశ్రమమునకుఁ దిరిగివచ్చెను. అంత వినయశీలుఁడును, శాస్త్రజ్ఞుఁడునునగు శిష్యుఁడైన భరద్వాజుఁడు జలకలశమును దీసికొని యామునిను వెంబడించెను. ధర్మముల నెఱిఁగినట్టి వాల్మీకిమునీంద్రుఁడు శిష్యునితోఁ గూడ నాశ్రమమునకు వచ్చి సుఖాసనాసీనుఁడై

ఆకస్మికముగాఁ దననోట వెలువడిన శ్లోకార్థమును గుఱించి ధ్యానించుచుఁ బురాణపారాయణాది కృత్యములను నిర్వర్తించెను

బ్రహ్మ వాల్మీకిమహర్షిని రామాయణమును చేయఁ బురికొల్పుట

అంత స్వయంభువుఁడును, లోకకర్తయు, మహాతేజస్వియును, చతుర్ముఖుఁడునగు బ్రహ్మదేవుఁ డా వాల్మీకి మహామునిని జూడ రాఁగా, వాల్మీకి మహాముని యద్దేవుని జూచి మిగుల నాశ్చర్యముతో దిగ్గన లేచి, చేతులు జోడించుకొని ఉచితాసనంబునను గూర్చుండఁబెట్టి, సాష్టాంగంబుగఁ బ్రణమిల్లి సేమం బడిగి, యర్ఘ్యపాద్యాదులచే శాస్త్రోక్తముగాఁ బూజించి, స్తోత్రము లొనరించి, పరిశుద్ధుఁడై, మౌనముతో నిలఁబడఁగా, బ్రహ్మదేవుఁ డాసనంబునఁ గూర్చుండి, వాల్మీకిమహాముని నాసనంబునఁ గూర్చుండ నియోగించెను. అట్లు సాక్షాల్లోకపితామహుఁడైన బ్రహ్మదేవుఁడు ప్రత్యక్షముగా నెదుటఁ గూర్చుండియున్నను, వాల్మీకి యా క్రౌంచపక్షిని జంపినవిషయమునే తలపోయుచున్న మనసుతో "ఆ పాపాత్ముఁడు వైరబుద్ధితో నెంత క్రూరకర్మము నొనరించెను? ఇంపుగాఁ గూయు నా క్రౌంచపక్షిని నిష్కారణముగాఁ జంపఁగల్గెఁగదా!" యని తదేకధ్యానములో మునిఁగి, వియోగము నొందియున్న యాఁడుపక్షిని గుఱించి మఱిమఱి శోకించుచు, తననోట వెలువడిన శ్లోకమును మాటిమాటికి హృదయమున స్మరించుచు శోకపరాయణుఁడై యుండెను.

అప్పుడు బ్రహ్మదేవుఁడు మునిశ్రేష్ఠుఁడగు వాల్మీకిని జూచి నవ్వుచు, "ఓ వాల్మీకీ, నీనోటినుండి వచ్చినది శ్లోకమే కాని మఱియొక్కటి కాదు. ఈ విషయమున నీకుఁ జింత వలదు. ఓ బ్రహ్మస్వరూపుఁడా, నా యనుగ్రహంబునం జేసియే యీ వాక్కు నీకు వచ్చినది. ఓ ఋషిశ్రేష్ఠుఁడా, రాముని చరితము నంతయు నీవు శ్లోకరూపంబున రచియింపుము. లోకమునందు ధర్మాత్ముఁడును, గుణవంతుఁడును నయి విలసిల్లెడు రామునిచరితమును నారదునివలన వినిన తెఱంగున రచింపుము. బుద్ధిశాలియగు రామునియొక్కయు, లక్ష్మణునియొక్కయు, సీతయొక్కయు, రక్కసులందఱియొక్కయు రహస్యముగాఁగాని, ప్రకాశముగాఁగాని నడచిన చరిత్రమెల్ల నిప్పుడు నీకుఁ దెలియకున్నను నిఁకమీఁద స్పష్టముగాఁ దెలియఁగలదు. నీ వీకావ్యమునందుఁ జెప్పునది యొక్కటిగూడ నసత్యము గానే

కము. నీవు మనోహరమును పుణ్యప్రదము నగునైన యీ రామకథను శ్లోకరూపమున రచియింపుము. పవిత్రమైన రామాయణకథ ప్రఖ్యాతముగు, నదులు భూలోకమున నుండునంత దనుక శాశ్వతమై యుండు లోకంబులందుఁ బ్రసిద్ధి కెక్కియుండును. నీవు రచించిన రామాయణకథ వ్యాపించియున్నంతవఱకు నీవు నా ప్రసాదంబునఁ బిదప యిచ్చటను పైనను మాయొక్క లోకంబులలో స్వేచ్ఛమై సంచరించుచుందువు" అని చెప్పి యచ్చటనే యంతర్ధానము నొందెను

వాల్మీకియు, శిష్యులగు భరద్వాజాదులు మిక్కిలి యచ్చెరువు నొందిరి. అతని శిష్యులు వాల్మీకిమునియొక్క శ్లోకము మాటిమాటికి సంతోషాశ్చర్యములతోఁ గూడి యుచ్చైస్వరంబునే పాడిరి. ఇట్లు పలుమాఱు శిష్యులచే పఠింపఁబడిన సమానసంఖ్యగల నాలుగు పాదములతోఁ గూడిన మహాశ్లోకము మహర్షిచేత శోకింపబడుటవలన "శ్లోకము" అని కీర్తింపఁబడునది" యని మహర్షి చెప్పు సార్థకమయిన శ్లోకమాయెను. అంత వాల్మీకిమునివర్యుండు పరమాత్మను మనంబున ధ్యానించినవాఁడై యిట్టి శ్లోకములచేతనే రామాయణమంతయు రచియింపఁదలచి, లక్షణయుక్తములైన వృత్తములును, పదములును, అర్థములును గలవియును శ్రావ్యంబులును, సమానాక్షర సంఖ్యగల పాదములుగలవియునైన యనేకశ్లోకములచేఁ గీర్తిమంతుఁడయిన రాముని చరిత్రమును రచియించెను. సమాసములు, సంధులు, యోగికపదములు గలవియు, రసపుష్టితోఁ గూడిన యర్థవంతములగు వాక్యములతోఁ గూడినవియునైన శ్లోకములచే నతనిచేత రచియింపఁబడిన సీతారాముల చరిత్రము, రావణాసురుని వధయును గూడిన రామాయణమును మీరు వినుడుగాక!

౩-వ సర్గము.

—వాల్మీకి రామాయణమును రచియించుట—

ధర్మాత్ముండైన వాల్మీకి నారదుండు చెప్పిన నీతియుక్తంబయిన రామునిచరితము నంతయు విని, యతండు చెప్పక విడిచినకథనంతయుఁ దెలియఁగోరి లెస్సగా నాచమనంబునేసి, అంజలిబద్ధుఁడయి తూర్పుకొనలుగాఁ బఱచిన దర్భపయిఁ గూరుచుండి నియమముతో రామునిచరిత్ర రీతినంతయు నాలోచింప, నప్పు డావాల్మీకిముని యోగదృష్టి వడసి,

బ్రహ్మానుగ్రహంబునం జేసి దశరథమహారాజు అతని పత్నులు కౌసల్యాదులు, రామలక్ష్మణులు, సీతాదేవి తక్కిన ప్రజలు నయోధ్యయందేమి పొందినదియు, నన్నినదియు, మాటలాడినదియు, నడచినదియు, చేసినదియు, ప్రతిన దప్పని వాఁడయిన రాముఁ డడవియందు సీతతోను, లక్ష్మణునితోను గూడి తిరుగునప్పుడేమేమి తటస్థించినదియు, వాలియు రామునకు మొదలగువారియం దేమేమి నడచెనో యదియెల్లను నఱచేతిలోని యుసిరికకాయవలెఁ దేట తెల్లముగా నెఱింగెను. విశేషమైన బ్రహ్మతేజంబుగల వాల్మీకి బ్రహ్మదేవుని యనుగ్రహంబునం జేసి, యీ చరిత్రమునంతయు నున్నది యున్నట్లుగా నెఱింగి, ధర్మార్థకామమోక్షములను చతుర్విధపురుషార్థములచే విస్తరించి, రత్నములచే నిండిన సముద్రమును బోలినదై, యందఱ చెవులకింపు గులుకుచు సకలగుణములచే నొప్పియున్న రఘువంశప్రదీపుఁడైన రాముని చరిత్రమును తొల్లి నారదమునీంద్రుఁడు చెప్పినచొప్పున శ్లోకరూపంబున రచించెను.

శ్రీరామాయణకథాక్రమము:—బాలకాండమున రామునియొక్క జననము, పరాక్రమము, సర్వానుకూలత్వము, ఓర్పు, లోకప్రియత్వము, సొంపు, సత్యనిరతి, విశ్వామిత్రుఁడు రామలక్ష్మణులఁ దోడ్కొనిపోవుచు ననేకచిత్రకథలఁ జెప్పుట, శివునివిల్లు విఱుచుట, సీతావివాహము, పరశురాముల వివాదము. అయోధ్యాకాండమున-రామునిగుణముల వర్ణనము, రాముని పట్టాభిషేకప్రయత్నము, కైకేయిచెడుతలంపు, పట్టాభిషేకమునకు విఘాతంబు, రాము నడవికి బంపుట, దశరథుఁడు పుత్రశోకములోఁ గృశించి స్వర్గలోకమున కేఁగుట, పురజనులు వ్యసనపడుట, వారు రాముని వెంబడించిపోఁగా వలదని జనులను నివారించి బోయలఱేఁడగు గుహునిదగ్గఱఁ జేరి సారథిని మఱలించుట, గంగానదిని దాఁటుట, భరద్వాజుని జూచుట, భరద్వాజమహాముని ప్రేరణచేఁ జిత్రకూటముఁ జేరుట, అచ్చటఁ బర్ణశాల నిర్మించి యందు రాముఁ డుండఁగా భరతుఁ డేతెంచుట, రాము నయోధ్యకు రమ్మని బ్రతిమాలుట, తండ్రి కుత్తరక్రియలు చేయుట, భరతుం డయోధ్యకు మఱలివచ్చుట, పాదుకలకుఁ బట్టాభిషేకంబు చేయుట, నందిగ్రామమున భరతుం డుండుట, రాముఁడు చిత్రకూటమునుండి దండకారణ్యమున కేఁగుట;

అరణ్యకాండమున-విరాధవధము, శరభంగసుతీక్ష్ణులదర్శనము, అనసూయ సీతాదేవికి నంగరాగమునిచ్చుట, అగస్త్యదర్శనము, జటాయువుతోఁ గూడుట, పంచవటికి పోవుట, శూర్పణఖను జూచుట, శూర్పణఖతోడి సంవాదము, దానిని విరూపినిగాఁ జేయుట, ఖరత్రిశిర సంహారము, రావణుఁడు లంకనుండి వచ్చుట, మారీచవధము, రావణుండు సీత నెత్తికొనిపోవుట, రాముఁడు సీతను గానక విలపించుట, రావణునిచే జటాయువు పడిపోవుట, కబంధదర్శనము కిష్కింధాకాండమున-పంపానదిని శబరీదర్శనము, హనుమంతునిదర్శనము, ఋశ్యమూకమున కేఁగుట. సుగ్రీవునితోఁగలియుట, వారిచెలిమి నమ్మికపుట్టించుట, వాలిసుగ్రీవుల కలహకారణము, వాలిం జంపుట, సుగ్రీవపట్టాభిషేకము, వాలివధనంబునకై తార విలపించుట, రామసుగ్రీవుల సంకేతము, వర్షర్తువు గడవఁగ రాముఁడు సుగ్రీవునిపైఁ గోపపడుట, సైన్యములఁ జేర్చుట. సీతను వెదకుటకై వానరులను దిక్కుదిక్కులకుఁ బంపుట, భూమియొక్క (దేశములయొక్క) స్థితిని దెలుపుట, హనుమంతునిచేతికి నుంగర మిచ్చుట, ఋక్షబిలమును జూచుట, వానరుల ప్రాయోపవేశము, సంపాతిని జూచుట, మహేంద్రపర్వతము నెక్కుట. సుందరకాండమున-హనుమంతుఁడు సముద్రమును దాఁటుట, దాఁటునప్పుడు సముద్రునిమాటవలనఁ బైకి వచ్చిన మైనాకముపై విడియుట, సింహికవధము, లంకానగరమహత్త్వదర్శనము, రాత్రియందు లంకలోఁ బ్రవేశించుట, హనుమంతుఁ డొంటరిగాఁ జింతించుట, హనుమంతుఁడు రావణునిఁ జూచుట, పుష్పకవిమానంబుఁ జూచుట, మద్యపానంబు చేయు చోటికిఁబోవుట, అంతిపురముఁ జొచ్చుట, యశోకవనంబు వెదకఁ బోవుట, సీతాదర్శనము, ఉంగరము నొసంగుట, రావణునిఁ జూచుట, సీతను రాక్షసాంగనలు బెదరించుట, త్రిజట కలగనుట, సీతవలనఁ జూడామణిం గైకొనుట, అశోకవనంబు పాడుచేయుట, రాక్షసస్త్రీలు వెఱచి పరుగెత్తుట, రావణకింకరులఁ జంపుట, హనుమంతుఁడు పడుట, లంకాదహనము, రాక్షసులు మొఱలిడుట, హనుమంతుఁడు మరల సముద్రమును దాఁటుట, వానరులందఱు సుగ్రీవునిమధువనంబుఁ జొచ్చి మద్యముఁ గ్రోలుట, రాము నోదార్చుట, శిరోరత్నము నొసంగుట,

యుద్ధకాండమున—రాముఁడు వానరవీరులతో సముద్రముకడ కేఁగుట, నలుఁడను కపీశుండు సేతువు గట్టుట, సముద్రము దాఁటుట రాత్రియందు లంకను ముట్టడించుట, విభీషణునిఁ గలియుట, రావణవధోపాయంబు విభీషణుండు దెల్పుట, కుంభకర్ణేంద్రజిత్తులవధము, రావణవధము శత్రుపురంబున సీతను మరలఁ బొందుట, విభీషణపట్టాభిషేకము, పుష్పకవిమానముఁ జూచుట, యయోధ్యాపురి కేతెంచుట, భరతుని జూచుట, రామునిపట్టాభిషేకమహోత్సవము, వానరవీరుల నెల్ల వారి వారిమనికిపట్టులకు బంపుట. ఉత్తరకాండమున నామీఁదట నడువఁబోవు రాముని చరిత్రములోని వృత్తాంతములు అనునవి.

4-వ సర్గము.

కుశలవులు రామాయణము గానముచేయుట

మహాత్ముఁడును బుద్ధిశాలియు, స్వతంత్రుఁడును, గొప్పపండితుఁడునైన వాల్మీకిమహాముని రాముఁడు రాజ్యపరిపాలనము సేయుచుండఁగా రామాయణమును వింతలైన పదములతోఁ గూర్చి యిరువదినాలుగువేల శ్లోకములును నేనూఱుసర్గములును గలయాఱుకాండములను, జరుగఁబోవు సంగతులను దెలుపు నుత్తరకాండమును రచియించి, "యెవ్వఁడీ రామాయణమును బఠించి లోకమునఁ బ్రచారమునకుఁ దేఁగలఁ"డని యాలోచించుచుండఁగా సకలనీతుల నెఱింగినవారును, వాసి కెక్కినవారును, దివ్యశరీరము గలవారును, శుభలక్షణములతోఁ గూడినవారును స్వరజ్ఞానము గలవారును, గంధర్వుల మాడ్కి రూపవంతులును, శ్రావ్యమయిన కంఠముతో మాటలాడువారును, బింబమునుండి యెత్తఁబడిన ప్రతిబింబములో యనునట్లు రాముని దేహమునుండి యెత్తిన రెండు రామావతారములో యనఁదగువారును, సోదరులును, రాజపుత్రులునునగు కుశలవు లేతెంచి, వాల్మీకికి నమస్కరింపఁగా, నపుడు వాల్మీకిమహాముని "యీరాజపుత్రులు మిక్కిలి సూక్ష్మబుద్ధిగలవారు; వేదములఁ జదివినవారు, వీరిమూలమున నా రచించిన రామాయణము ప్రఖ్యాతిఁ జెందఁగల"దనితలఁచి వేదార్థములను వెల్లడిచేయు నుద్దేశముతో నా కుశలవులకు రామునిచరిత్రము,

సీతాదేవిచరిత్రము, రావణవధము ననువీనిని ముఖ్యముగాఁ దెల్పు రామాయణ మంతయుఁ జెప్పి, వారిచేఁ బాడించెను.

పిమ్మట సకలశుభలక్షణములతోఁ గూడినవారును, గానవిద్య యందుఁ బండితులునునైన కుశలవులు తమకు వాల్మీకి యుపదేశించిన రామాయణంబు నోటికి వచ్చునట్లు వల్లించి, తపోవనంబులందుండు ఋషులు, వానప్రస్థులు, సాధువు లొక్కచోటఁ గూడి పరమాత్మవిచారముఁ జేయుచున్నప్పుడు వారిదాపులందు నిలిచి, చెవులకును, బాడుటకు నింపయినదియు, శృంగార, వీర, కరుణ, హాస్య, భయానక, రౌద్రాదులగు తొమ్మిదిరసములతోఁ గూడినదియునైన శ్రీమద్రామాయణమును ద్రుత, విలంబిత, మధ్యములనెడి కాలములతోఁ గూడునట్లును, స రి గ మ ప ధ ని స లను సప్తస్వరములతోఁ బొసఁగునట్లును, తంబుర, వీణె మొదలగు వాద్యములకు ముక్తాయింపు గలుగునట్లును వాల్మీకి యుపదేశించినతీరునఁ బలుమరుఁ బాడుచుండఁగా, మును లందఱు విని, కన్నులనీరు జలజలరాల్చి, సంతోషభరితులై "ఆహా! యీపాటల సొంపేమి! విశేషముగా శ్లోకముల యింపు చెప్పఁదరముగాదు. ఈచరిత్ర చిరకాలమునకుముందు నడచినను బ్రత్యక్షముగనడచుచున్నట్లు చూపఁబడినది." యని కుశలవులను, వారిగానమహిమను బొగడుచు, "వాల్మీకి మునిప్రణీతమైన యీ రామాయణమహాకావ్యము వినవిన వింతఁ గొల్పుచుఁ దరువాతికవులకు దారిచూపునదియై, వరుసతప్పక ముగిసినదియై యున్నది. ఇట్టి రామాయణంబును గానవిద్యానిపుణులగు కుశలవులు పాడుట పసిఁడికిఁ దావియబ్బినట్లున్నది" యని యావాల్మీకిని, వాల్మీకిముని రచించిన రామాయణమును గొనియాడిరి. తమసంతోషమునకు సూచనముగా వారికి నొక్కముని కలశంబును, మఱొక్కఁడు నారబట్టలను నొసంగిరి.

ఇట్లు గానవిద్యావిశారదులగు కుశలవులు సకలజనులపొగడ్తలకుం బాత్రులై, విస్మయకరమును, కవులకెల్ల మార్గదర్శకమును, ఆయుస్సు, పుష్టి, ఆనందము నొసంగునదియునైన యీరామాయణము నయోధ్యాపురమునందలి వీథులందును, రచ్చచావిళ్ళయందును గొంతెత్తి సర్వజనశ్రావ్యముగాఁ బాడుచుండఁగా విని, శత్రుసంహారియగు

రాముఁడా యన్నదమ్ములైన కుశలవులను దనయశ్వమేధశాలకు రప్పించి, యాసనములఁ గూర్చుండఁ బనిచి మర్యాదకుఁ దగినవార లగుటచే వారికిఁ దగుమర్యాదలు సల్పి, దాను వారికిఁ జేరువను దమ్ములతోడను, మంత్రిపురోహితాదులతోడను గూర్చుండి, లక్ష్మణభరతశత్రుఘ్నులం జూచి, ఋషివేషములఁ దాల్చియున్న, రాజచిహ్నములతోఁ గూడిన దివ్యతేజస్సుగలవారును, గొప్పతాపసులునగు నీ బాలురు మిక్కిలియింప యిన శారీరముతో రాగతాళములకు జతపడునట్లును స్పష్టమైనయర్థము గలుగునట్లును, జనులందఱు చెవులకింపుగను బాడినరామాయణము జను లందఱు సకలాంగములకును, మనస్సులకు-ను, మనస్సులకధిష్ఠానము లైన హృదయములకును గర్వాటోదవుచున్నది ఈ పుణ్యచరితంబు వినిన నాకును మీకును మేలయ్యెడు. సావధానంబుగ నాలకింపుఁ డని చెప్పి యాకుశలవులను బాడుటకుఁ బ్రేరేపింపఁగా, వారును రాముని వాక్యములచే గానవేదమగు మార్గవిధానముతోఁ బాడుచుండ రాముఁ డును కడునాసక్తితో నాలకించుచుండెను.

5-వ సర్గము.

అయోధ్యాప్రవర్ణనము

ఈసమస్తమైన భూమండలము పూర్వమున వైవస్వతమనువు మొదలుకొని జయశాలులగు నేరాజులయధీనములోనుండి యితరుల కలభ్యముగా నుండెనో, యేవంశీయులైనరాజులలో సగరుఁ డను వాఁ డుండి తనపేర సాగరమును ద్రవ్వించి, దండయాత్రాదులయం దఱువది వేలమందిపుత్రులతోఁ బరివేష్టితుఁడై వెడలుచుండెను. అట్టిమహాత్ములగు నిక్ష్వాకువంశపురాజులయొక్క వంశమునందు రామాయణ మను పూజ్యమయిన సుప్రసిద్ధకథాప్రబంధ ముత్పన్న మాయెను. అట్టి యీ చరిత్రము నేను మొదటినుండి రచియింపఁబోవుచున్నాను. ధర్మార్థకామ మోక్షములనెడి చతుర్విధపురుషార్థముల నొసంగునట్టి యీ రామాయణము నసూయ మాని మీరందఱు వినవలయును అని వాల్మీకి చెప్పి గ్రంథము నారంభించెను.

సరయూనదీతీరంబునఁ గోసలమను దేశం బొకండు గలదు. ఆ దేశము ధనధాన్యసమృద్ధిగలదై, విశాలమయియుండు. ఆదేశంబున

నుండు జనులెల్లప్పుడు సంతోషభరితులై యుండుదురు. ఆదేశమున నయోధ్యయను నగరము లోకప్రసిద్ధమై యుండెను. దానిని వైవస్వత మనువు స్వయముగ నిర్మించెను. అయ్యది పండ్రెండామడల నిడివియు మూడామడల వెడల్పును గలిగి చక్కఁగాఁదీర్చిన గొప్పవీధులుగలదై, మనోహరకాంతితో వెలయుచు, మఱియు నంతట నిరంతరము జల్లఁబడిన పుష్పములతోఁ గూడినదై, దుమ్ము రేఁగకుండునట్లు నీటిచేఁ దడుపఁబడిన యొక మహారాజవీథిచే నొప్పుచుండెను. ఆపట్టణోత్తమము గొప్ప వెలుపలి తలుపులు గోపురములును గలదియు, వరుసగా నేర్పఱుపఁబడిన లోపలి యంగళ్ళవరుసలుగలదియు ననేకయంత్రములతోను నాయుధములతోను గూడినదియు, అన్నిచేతిపనులు చేయుశిల్పులతోఁ గూడినదియు, సూత మాగధులచే నిండినదియు, సకలసంపదలతో నొప్పునదియు, సాటిలేని కాంతిగలదియు, నెత్తైకోటబురుజులు బుక్కములును గలదియు, ఒక్క పెట్టున నెనూర్వురం జంపఁగల యినుపగుదియలతో నిండినదియు, నంతటను స్త్రీలకు నటులయు గుంపులతోఁ గూడినదియు, నుద్యానములతోడను మామిడితోఁటలతోడను నిండినదియు, ప్రాకారమను మొలనూలు గలదియు, విశాలమైనదియు, దాటనలవిగాని యంత లోతైనయగడ్తతోఁ గూడినదియుఁ, బ్రవేశింప నలవికానిదియు, నితరులచే నాక్రమింపరానిదియు, ఏనుఁగులు, గుఱ్ఱములు, గోవులు ఒంటెలు. గాడిదెలు దండిగాఁగలదియుఁ, గప్పముగట్టుచుండు చుట్టుపట్లు రాజులచేఁ జుట్టఁబడినదియు, సకలదేశంబులనుండి వచ్చియున్న వర్తకులచే నొప్పారుచున్నదియు, రత్నమయములైన మేడలతోను, పర్వతములతోడను, మేడలమీఁది మేడలతోను విరాజిల్లుచు నింద్రునియమరావతీనగరిని బోలినదియుఁ, జిత్రాకారముగలదియు, బంగారురన్నెగలదియు, సుందరాంగులగు స్త్రీగణంబులతోఁ గూడినదియు, నంతటను నవరత్నములతో విరాజిల్లునదియు, గొప్ప రాజభవనములతోఁ గూడినదియుఁ, జదరపునేలగట్టఁబడినదియు, నిండ్లచేఁ గ్రిక్కిరిసినదియు, సన్నవరిధాన్యములతో నిండినదియుఁ, జెఱకుపాలవంటి తియ్యని నీరుగలదియు, భేరీమృదంగవీణాపటహము లనెడి వాద్యములు ఎల్లప్పుడు మ్రోగుచుండునదియుఁ, బట్టణములలో నెల్ల మేలయినదియు, తపోబలంబువలన సంపాదింపఁబడిన స్వర్గమందలిసిద్ధుల

విమానమో యనున ట్లుండునదియు, చక్కగా నేర్పఱుపఁబడిన గృహ ములప్రదేశములు గలదియు,ఉత్తములయిన పురుషులతో నిండినదియు, నొంటరి మనుష్యుని, ముందువెనుక లేనివానిని, దప్పిచేఁ జంపఁదగిన వానిని, బయగెత్తినవానిని బాణములతోఁ గొట్టనివారును, చులకనైన చేయిగలవారును, వనంబులందు గర్జించుచుండు మదించినసింహవ్యాఘ్ర వరాహములను, గఱుసుకత్తులతోను, బలిమిగలహస్తములతోను మోదువారునైన మహారథులగు యుద్ధవీరు లనేకులతో నిండినదియు, అనేకయాగములఁ జేసినవారును, సుగుణములతో నిండినవారును, వేద ములను, శిక్ష, వ్యాకరణము, ఛందస్సు, నిరుక్తము, జ్యోతిషము, కల్పము నను నాఱు వేదాంగములను జదివినవారును, వేలువేలుగ నిచ్చువారును, సత్యమునందు శ్రద్ధగలవారును, మహర్షులతో సమానులు నైన బ్రాహ్మణశ్రేష్ఠులచేతను, ఋషిమాత్రులచేతను నిండిన యా యయోధ్యాపట్టణమున దశరథమహారాజు స్వర్గమున నింద్రునివలె వాసముచేయుచుండెను.

౬-వ సర్గము

రాజ్యవర్ణనము

నాలుగువేదముల నెఱింగినవాఁడును, వైద్యులు, పండితులు, జ్యోతిష్కులు మొదలగువారని దగ్గఱఁజేర్చుకొన్నవాఁడును, మీఁదఁ జేయఁబోవు పనినిగూర్చి ముందుగ దీర్ఘాలోచన చేయువాఁడును, నెక్కువ ప్రతాపముగలవాఁడును, బత్తణములందును బల్లెలందును నుండుజనులయెడఁ బ్రీతిగలవాఁడును, నిక్ష్వాకువంశపు రాజులలో నెల్ల నతిరథుఁడును, యాగము లొనర్చువాఁడును, మహర్షితో సాటి యైనవాఁడును, రాజర్షియు, మూఁడులోకంబులందును వన్నెకెక్కిన వాఁడును, విశేషబలము గలవాఁడును, శత్రువులను నాశముచేసిన వాఁడును, ఇంద్రియములను జయించినవాఁడును, మిత్రులుగల వాఁడును, ధనము, ధాన్యము మొదలగు సకలైశ్వర్యములం దింద్ర కుబేరులతో సమానుఁడును, పరాక్రమశాలియు, సత్యసంధుఁడును, ధర్మార్థకామముల నాయా సమయములందు నడుపువాఁడును, మను చక్రవర్తివలె న్యాయముతో జనులను బాలించువాఁడును నైన దశ

రథుం డట్టి యయోధ్యాపురంబు దేవేంద్రుం డమరావతింబోలెం
బాలించుచుండెను.

ఆనగరంబునందలి జనులు సంతసముగలవారును, బుణ్యస్వభావ
ములతోం గూడినవారును, ననేకశాస్త్రములం జదివినవారును, తమకున్న
వానితోం దనివినొందినవారును, ఇతరుల వస్తువులను గోంచెముకూడ
నాసింపనివారును, సత్యమునే పలుకువారునునై యుండిరి. ఆపట్టణంబు
నందు దరిద్రుండును, కోరికలొప్ప లోంపనివాండును, గోవులు గుఱ్ఱ
ములు ధనములు లేక గొప్ప కుటుంబముగలవాం డొక్కండైనను లేండు.
సర్వదా స్త్రీలోలుండును, పిసినిగొట్టును, క్రూరుండును, జదువురాని
వాండును, ఈశ్వరుండు లేండని వాదించువాండును నా యయోధ్యా
పట్టణమునందుం జూచుటకైన దొరకండు. అచ్చట నాండువాండ్రును
మగవారును బుణ్యకార్యము లాచరించు స్వభావముగలవారై, యిం
ద్రియముల జయించి మంచి యాచారములతోను, మంచి నడతలతోను
గూడినవారలగుచు నిర్మలహృదయులై యుండిరి. అచ్చటిజనులలోం
గుండలములు, కిరీటము, చేతికడియములు, పతకము, కంకణము మొద
లగు భూషణములు దాల్పనివారు లేరు. అచ్చటిజనులు శుభ్రముగా
స్నానముచేసి, పరిశుద్ధులై పూలదండలం దాల్చి, సువాసనగల గంధ
మును మేని కలంది సౌఖ్యమునకుం గొఱంతలేక యుందురు.

అప్పురంబునం గడుపునిండం దిననివాండును, యాచకుం డడిగిన
లేదని చెప్పువాండును, సోమరియు మందుండైనను గానరాండు. అచ్చట
ధార్యాగ్ని లేనివాండును, యాగము చేయనివాండును లేండు. నీచుం
డును, దొంగయుం గంటికగపడరు. జాతిభ్రష్టుం డాపట్టణంబున దొర
కండు. బ్రాహ్మణు లందఱు దమకర్మలందు శ్రద్ధగలవారై, యింద్రియ
ముల గెల్చి, వేదములం బఠనముచేయుచు, శక్తికొలందిని దానము
చేయుచుం బ్రతిగ్రహము మానియుందురు. దేవుండే లేండని వాదించు
నాస్తికుండును, నసత్యము పలుకువాండును, నిశేషశాస్త్రములం జదువని
వాండును, ఒరులకలిమి కోర్వనివాండును, బలము లేనివాండును, పండి
తుండు గానివాండును నాపట్టణంబున లేండు అచ్చట శిక్ష, వ్యాకర
ణము, ఛందస్సు, నిరుక్తము, జ్యోతిషము, కల్పము ననెడి యాఱు

వేదాంగములను జదువనివాఁడును, కృచ్ఛ్రచాంద్రాయణాది వ్రతము జేయనివాఁడును, యాచకులకు వేలకొలఁది నియ్యనివాఁడును, దీనుఁడును, కలఁతఁజెందిన మనంబుగలవాఁడును, రోగియును లేఁడు. మఱియు నందలి స్త్రీలును, బురుషులును రూపసౌందర్యములుగలిగి, రాజభక్తిగల వారై యుండిరి. మొదటి నాలుగువర్ణములవారును దేవతలను, నతిథులను బూజించుచు, నుపకారంబు మఱువనివారలై, శక్తికొలఁది వారును దానము చేయుచు, మిక్కిలి పరాక్రమముగఁ శూరులునునయి, చిరకాలము జీవించువారై, ధర్మమును, సత్యమును నాశ్రయించి, యెల్లప్పుడు భార్యలు, కొడుకులు, కూఁతుండ్రు, మనుమలు మొదలగువారితోఁ గూడి సుఖించుచుండిరి.

మఱియు నప్పుడు క్షత్రియులు బ్రాహ్మణులను, వైశ్యులు క్షత్రియులను ననుసరించి వర్తించుచుండిరి. శూద్రులు పైమూఁడు వర్ణములవారిని నుపచరించుచు స్వధర్మనిరతులై యుండిరి. అట్టి యయోధ్యాపట్టనమును దశరథుఁడు తొల్లి ధీమంతుఁడైన మనుచక్రవర్తి పాలించిన తెఱంగునఁ జక్కఁగఁ బాలించుచుండెను. అట్టి యయోధ్యయందు విలువిద్యనేర్చి, శౌర్యమునం దగ్నిహోత్రమును బోలి, కపటములేక, శత్రులపైఁ బగ చూపువారలై సింగములంబోలిన యుద్ధభటు లుండిరి. కాంభోజ, బాహ్లిక, వనాయుజ, సింధుదేశములం బుట్టినవియు, నుచ్చైశ్శ్రవమువలె నుత్తమములైన గుఱ్ఱము లపరిమితముగా నుండినవి. మఱియు వింధ్యపర్వతమునందుఁ బుట్టిన మదించిన యేనుఁగులతోను, హిమవత్పర్వతంబునఁ బుట్టినవియు, బలముగలవియు, మదించినవియుఁ బర్వతమువలె నెత్తైనవియు నైన యేనుఁగులతోను, ఐరావతము, మహాపద్మము, కుముదము, వామనమునను గజముల కులములందు జన్మించిన మదించిన యేనుఁగులతోను, భద్రజాతియందుఁ బుట్టిన యేనుఁగులతోను, మంద్రజాతియం దుత్పన్నములైన యేనుఁగులతోను, మృగజాతిసంభూతములగు నేనుఁగులతోను, భద్రమంద్ర మృగములను మూఁడు జాతులు గలిసిన జాతులం దుత్పన్నములైన గజములతోను, భద్రమంద్రలక్షణములు గలిసిన యేనుఁగులతోను, భద్రమృగలక్షణములు మృగమంద్రలక్షణములు గలిసిన జాతులందుఁ

బుట్టిన సంతతముద్రేకులై, పర్వతములంబోలిన యేనుగులతోను నిండి యుండెను. ఆపట్టణము దశరథుఁడు పాలించుటంజేసి యది చుట్టు పట్టుల రెండుయోజనములదూరము శత్రువులు కలుగాక "అయోధ్య" యనుసార్థకనామము గలదై వెలుఁగుచుండెను. అట్టి యథార్థనామము గలదియు, గట్టిదైన గవనులు కోటగడియమ్రాకులతోఁ గూడినదియు, వింతలైన గృహములతోఁ బ్రకాశించుచుండునదియు, వేలకొలఁది జనులతోఁ గిక్కిరిసియుండునదియునైన యా యయోధ్యాపట్టణమును దేవేంద్రునితో సాటియగు దశరథనృపాలుఁడు శత్రువుల నెల్లఁ బరిమార్చి చంద్రుఁడు నక్షత్రములంబోలెఁ బాలించుచుండెను.

7-వ సర్గము.

మంత్రుల వర్ణనము

దశరథమహారాజునకెనమండ్రు ప్రధానమంత్రు లుండిరి. వారాలోచనచేయు సంగతములలో మిక్కిలి యోజనగలవారు. ఊహించి కార్యములను నడపువారు. మిక్కిలి యాచారసంపన్నులు. విశేషమైన ప్రభువిశ్వాసముగలవారు. ఎల్లప్పుడు రాచకార్యములందే దృష్టిగలవారు. వారు ధృష్టి, జయంతుఁడు, విజయుఁడు, సిద్ధార్థుఁడు, అర్థసాధకుఁడు, అశోకుఁడు, మంత్రపాలుఁడు, సుమంత్రుఁడుననునామధేయములు గలవారు. వారు గాక వారి కులగురువగు వసిష్ఠమహామునియు, వామదేవమహామునియు నని మిక్కిలి ప్రేముడిగల యిరువురు పురోహితులు గలరు. ఆమంత్రు లందఱు విద్యలయందు మిక్కిలి పరిశ్రమచేసినవారు. ఒమాయమర్యాదగలవారు. సామర్థ్యము గలవారు. విషయాశల నణఁచినవారు. సకలసంపదలతో నిండినవారు. సద్గుణంబులును సత్స్వభావము గలవారు. శాస్త్రము లన్నింటిని బాగుగ నెఱింగినవారు. అత్యంత బలశాలులు, మిక్కుటమైన యశముగలవారు. తాము చెప్పిన మాటప్రకారము నడచుకొనువారు. పరాక్రమమునందును ఓర్పునందును పేరు పడసినవారు. చిఱునవ్వుమోమునఁగదుర మాటలాడువారు. కామముచేఁగాని, కోపముచేఁగాని, లోభముచేఁగాని యెప్పుడును నసత్యంబు పలుకనివారు. తమరాజ్యమందుఁగాని యితరరాజ్యములందుగాని జరిగినదిగాని, జరుగుచున్నదికాని, జరుపఁగోరఁబడునదికాని వేఁ

గుల మూలమును వారెఱుంగనిది లేదు. వారు రాజకార్యవ్యవహారము
లను దీర్చుటయందు సమర్థులు. మొదట శోధించి తెలిసికొని, పిదపఁ బ్రాణ
ములకు సాటివచ్చు మంత్రులు యొప్పుకొనఁబడినవారి, తప్పులుచేసిన
వారు తమకుమారులైనను వారిని బయటఁ దరుమక తగినట్లు దండించు
వారు. బొక్కసముఁ బెంపు చేయుటయందును, సేనలను పోషించుట
యందును నెల్లప్పుడు తలంపుగలవారు. శత్రువులైనను నపకారము
సేయనివారిని నొప్పింపరు. వీరలు, పట్టణపు పౌరుల వలె, రాజనీతిని
చక్కఁగా నెఱిఁగినవారు, తమదేశమునందలి సాధుజనుల నెల్లప్పుడుఁ
గాపాడువారు. వారు బ్రాహ్మణక్షత్రియులజోలికిఁ బోక, బొక్కసముఁ
బెంచువారు, పురుషుని బలాబలములను బరికించి, బలముగలవానికిఁ
గొప్పశిక్షయు, బలములేనివానికిఁ దక్కువదండనముం జేయువారు సదా
చార సంపన్నులై యొక్కటె బుద్ధిగలవారగుచు నా మంత్రు లం
దఱు రాజ్యమందలి పనులను విచారింపుచుండఁగా, నయోధ్యాపట్ట
ణంబునందును, రాజ్యమందెల్లెడలను బొంకులాడు మనుష్యుఁ
డొక్కఁడైనను లేకుండెను. ఆరాజ్యమందుఁ బెడపనులుసేయు వాఁడును
బరసతులఁ గామించువాఁడును నొక్కఁడును లేఁడు. కావున నా శ్రేష్ఠ
మైన యయోధ్యయు, దేశమెల్లను శాంతముగా నుండెను. ఆ ఱేయు వా
రెల్లప్పుడు సొగసైన వస్త్రములను చక్కఁగా నలంకరించుకొనువారు, మంచి
యాచారములు గలవారు, సమయమునకుఁ దగినట్లు రాజునకు
మేలుచేయుటఁ జూచువారు, తల్లిదండ్రులు గురువులు మొదలగు
పెద్దలయందుఁగల దోషములఁ బాటింపక గుణములనే కైకొనువారు,
పరాక్రమమునందుఁ బ్రసిద్ధికెక్కినవారు, పరదేశములందుఁ బ్రసిద్ధులు,
ఎప్పుడు నెవనితో సంధిచేయవలెనో, ఎప్పు డెవనితో యుద్ధము
సేయవలెనో యది యెఱిఁగినవారు, మంచి స్వభావముతోను,
కలిమితోను గూడినవారు, ఆలోచనను బయలుపడకుండుటకును,
సూక్ష్మవిషయములను దెలియుటకును నేర్పరులు, రాజనీతిప్రకారము
దండనలందలి భేదముల నెఱింగినవారు, ప్రియముగ మాటాడువారు.

ఇట్టి సకలగుణగణములతో నొప్పారు మంత్రులతోఁ గూడి దశ
రథమహారాజు వేఁగులనేడికన్నులచే రాజ్యము నెల్లఁ జూచుచుఁ బ్రజ

లను న్యాయముతోఁ బాలించుచు, అధర్మములయిన కార్యముల విడుచుచు, మూఁడులోకములందుఁ దాతయనియు, సత్యముఁ దప్పనివాఁడనియు వాసి కెక్కి, చెలికాండ్రతోఁ గూడి, చుట్టుపట్టుల రాజు లందఱు లొంగి తన్నుం గొల్చుచుండఁ, దనప్రతాపము చేతనే క్షుద్రరాజులఁ బాఱఁదోలుచుఁ, దన కెక్కువయైనవాఁడుగాని, సాటియైనవాఁడుగాని శత్రువులు దలఁచనైనను లేక దేవేంద్రుఁడు స్వర్గమునుబోలె నయోధ్యఁ బాలించుచు, వెలుఁగునెడు కిరణములతో నుదయించిన సూర్యునివలె విరాజిల్లుచుండెను.

8-వ సర్గము.

దశరథుఁ డశ్వమేధంబు సేయఁ దలఁచుట

మహానుభావుఁడగు దశరథమహారాజిట్టి పేర్మిగలవాఁడై, సకల ధర్మముల నెఱింగి రాజ్యము పాలించుచు సంతతిలేమికై వగచుచున్నను, సంతతిగలుగక పోవుటం జేసి. "యశ్వమేధయాగము చేసినఁ బుత్రులు గలుగుదురు నేనేల యట్టి యశ్వమేధమును దేవతలఁ దృప్తిపఱుపకున్నాఁడ? ఇప్పుడైనను దానిని జేయవలసిన"దని తలంచి, బుద్ధిశాలులగు మంత్రులందఱితో నాలోచించి మంత్రిశ్రేష్ఠుఁడయిన సుమంత్రునితోఁ బురోహితుని, శ్రేష్ఠులైన మా గురువుల నందఱను వెంటనే పిలుచుకొనిరమ్మని చెప్పెను.

దశరథమహారాజనోటినుండి మాట వచ్చియు రాకమునుపే, సుమంత్రుఁడు వేగముగఁ జని, సుయజ్ఞుని, జాబాలిని, వామదేవుని, కాశ్యపుని మొదలగువారిని, పురోహితుఁడయిన వసిష్ఠుని వేదవేదాంగములను బూర్తిగాఁ జదివిన తక్కిన బ్రాహ్మణశ్రేష్ఠుల నందఱను బిలుచుకొనివచ్చెను. ధర్మాత్ముఁడయిన దశరథమహారాజు వచ్చిన బ్రాహ్మణశ్రేష్ఠులను, మహామునులను జూచి, వినయముతో ధర్మార్థయుక్తముగా నిట్లనెను.

"ద్విజోత్తములారా, నేను సకలసంపదలుగల్గియున్నను సంతతికై వగచుచుండుటం జేసి, నాకు సౌఖ్యము లేదు. నే నశ్వమేధయాగము చేయఁగోరియున్నాను. అటుకావున్న నాకోరిక నెఱవేర్చునట్టి యాగంబుఁ దెల్పిన, దానిని శాస్త్రవిధిచొప్పునఁ జేసెదను. మీ రాలోచించి నా

కానతీయవలయు" నని దశరథుఁడు ప్రార్థించిన, వసిష్ఠుఁడు మొదలగు బ్రాహ్మణోత్తము లందఱు నతని మాటలు బాగున్న వని శ్లాఘించి, మిక్కిలి సంతస మొందినవారలై యతనితో నిట్లనిరి.

నృపాలా, పుత్త్రులనిమిత్తము నీ కిట్టి ధర్మబుద్ధి గలిగెనుగాన, నీవు తప్పక కొడుకులను, కోర్కుల నన్నిటిని బడయుదు వని చెప్పఁగా, దశరథుఁ డాబ్రాహ్మణులు సెప్పినమాటలు విని సంతోషపుఁ గన్నీటితోఁ గూడి, మంత్రులఁ జూచి, "మీరు మాగురువులు చెప్పినచొప్పున నన్ని సామగ్రులను సమకూర్చి, మొనగాండ్ర కాఁపుకలయుండునటుంచి మహోపాధ్యాయులు వెంబడింప నొకగుఱ్ఱమును విడువవలయును. సరయూనది యుత్తరపుగట్టున యజ్ఞశాల గట్టించి, శాంతులు కల్పములందుఁ జెప్పినట్లు యథావిధిగా నడిపింపుఁడు. యాగములలో నెల్ల నుత్తమంబగు నీయజ్ఞంబునం దేమియు గొఱంత జరుగకున్నయెడల, రాజు లందఱు నీయశ్వమేధంబు చేయఁగలుగుదురు ఇట మంత్రలోప క్రియాలోపాద్యపచారములు సంభవించినచో యాజకులైన బ్రాహ్మణులు, బ్రహ్మరాక్షసులు యజ్ఞధ్వంసమునకు వెదకుచుందురు. యజ్ఞము చెడిపోయినచో యజమానునికిఁ జేటు వాటిల్లును. కావున నీయజ్ఞ మందేమియు లోపంబు వాటిల్లకుండు తెఱఁగున నేర్పాట్లు చేయుఁడు. మీ రన్ని పనులను జరుప జాలుదు" రని చెప్పిన, మంత్రు లందఱు దశరథమహారాజువాక్యములు విని, "మహారాజా, తమయాజ్ఞానుసారమే జరిపెద" మని మనవిచేసిరి.

ధర్మజ్ఞులైన మహామును లందఱు దశరథుని దీవించుచు రాజునను మతి వడసి తమతమయాశ్రమంబులకుఁ జనిరి. దశరథుఁడు నాబ్రాహ్మణులను బంపించి మంత్రులం బిలిచి "ఋత్విక్కులు చెప్పిన తెఱఁగున యాగోపకరణంబుల నన్నిటిని దెప్పింపుఁ" డని యానతి యొసఁగి, దగ్గఱ నున్న మంత్రుల నంపిజనుల వారివారి యునికిపట్టులకుఁ బంపి, తన యంతిపురంబు సొచ్చి, ప్రియభార్యలం జూచి "యేను పుత్త్రోత్పత్తి నిమిత్తమై జన్నంబు సేయనున్నాను. మీరును నియమంబుఁ బూనుఁ" డని చెప్పఁగా, నాదశరథుని ప్రియకాంతలముఖములు మంచువోయిన తర్వాతఁ బూఁచిన కమలములువోలె వెలుఁగుచుండినవి.

౯-వ సర్గము.

ఋశ్యశృంగుని వృత్తాంతము

అశ్వమేధమునుగూర్చి జరగిన ప్రస్తావమునెల్ల వినినతర్వాత సుమంత్రుఁడనుసారథి యేకతంబున దశరథునిఁ జూచి యిట్లనియె "ఓ మహారాజా, సనత్కుమారమహర్షులు చెప్పిన యీ చెప్పఁబోవు నితిహాసమును నేను వినియుంటిని. తొల్లి భూతభవిష్యద్వర్తమానముల నెఱిఁగిన సనత్కుమారుఁడు ఋషులసమక్షమున నీపుత్రోత్పత్తినిగూర్చి యొకకథఁ జెప్పెనట. అదెట్లనిన.

కాశ్యపమహాముని కి విభండకుఁ డను మహాప్రసిద్ధుఁడైన పుత్త్రుఁడుగలఁడు. ఆమహామునికి ఋశ్యశృంగుఁ డని పేరు కెక్కిన యొక్కపుత్త్రుఁడు పుట్టఁగలఁడు. ఆతఁడు సదా వనముననే పెరుఁగుచు, వనంబునఁ దిరుగుచు నెల్లప్పుడు తండ్రిమాట ననుసరించుటంజేసి, యితరుల నెఱుఁగఁడు. ఆఋశ్యశృంగుఁడు లోకప్రసిద్ధమయి, బ్రాహ్మణులచేఁ గొనియాడఁబడు *వ్రతిత్వము, ప్రాజాపత్యము నను రెండు తెఱఁగులగు బ్రహ్మచర్యము ననుష్ఠింపఁగలఁడు. ఆఋశ్యశృంగమహాముని గీర్తిమంతుఁడైన తండ్రికి శుశ్రూష యొనరించుచు, నగ్నిహోత్రంబు సల్పుచు, వ్రతిత్వ మనెడుబ్రహ్మచర్యముతోఁ గొంతకాలము గడపఁగలఁడు. ఆకాలముననే యంగదేశమునందు బ్రతాపశాలి, బలిష్ఠుఁడని ప్రసిద్ధికెక్కిన రోమపాదుండను మహారాజు రాజ్యం బేలఁగలఁడు. అతని యన్యాయపరిపాలనంబుచే నతని దేశమునందు జీవజంతువులనెల్ల దిగులొందించు భయంకరమయిన యొకవఱపు సంభవింపఁగలదు. అప్పుడు రోమపాదుండు చింతతోఁగూడి, శాస్త్రజ్ఞులైన పెద్దలగు బ్రాహ్మణులను బిలిపించి, "ఓద్విజోత్తములారా, మీరు ధర్మముల నెఱింగినవారలు. లోకవృత్తాంతముల నెఱుఁగఁజాలుదురు కావున నీయనావృష్టిదోషంబు దొలఁగుటకు శాంతి నుపదేశింపుఁ" డని యడుగఁగలఁడు. అప్పుడు

*బ్రహ్మచర్యము వ్రతిత్వము, ప్రాజాపత్యము నని రెండు విధములు భిక్షాటనము, గురుశుశ్రూషచేయుచు వేదాధ్యయనము చేయువాఁడు వ్రతియనియు, వివాహముచేసికొని, పరభార్యలఁ గోరక, శాస్త్రమునందుఁ జెప్పిన ఋతుకాలములందు మాత్రము భార్యను బొందువాఁడు ప్రాజాపత్యుఁ డనియుఁ జెప్పఁబడును.

వేదములఁ దుదముట్టఁజదివిన విప్రులందఱు రాజున కిట్లని పలుకుదురు. "ఓ మహారాజా, విభాండకమునికొమారుఁడగు ఋశ్యశృంగుని నెట్లయిన నిచ్చటికి రప్పించి యాతనికి మర్యాదలు సల్పి మనఃపూర్తితో నీకూఁతు రగు శాంత నిచ్చి యథావిధిగాఁ బెండిలి సేయుము.

అట్లయిన నీవఱపు వోలఁగు" నని బ్రాహ్మణులు చెప్పిన, రోమపాదుండు వారిమాటలు విని, యే యుపాయముచే నతని రప్పింపఁగల నని కొంతసేపు చింతించి, పిమ్మట ధైర్యము గూని, మంత్రులతో నొక తీరున నిశ్చయించికొని, తనపురోహితుని, మంత్రులను గౌరవించి యా ఋశ్యశృంగమహామునిని దోడ్కొని రమ్మని పంపింపఁగలఁడు. అప్పుడు పురోహితుఁడు, మంత్రులు రాజు నానతి విని, దిగులొంది తలలు వాల్చి ఋశ్యశృంగమహాముని శాప మిచ్చు నని వెఱచి, "మహారాజా, మేము పోఁజాలమని యా రోమపాదుని బ్రతిమాలుకొని, యా ఋశ్యశృంగుని దోడ్కొని రాఁదగిన యుపాయంబులను మేము చెప్పెదము. దానిచే దోషంబు నివృత్తి యగు నని చెప్పుదురు. అప్పుడు రోమపాదుండు దానే వేశ్యలం బంపి యాతనిని రప్పింపఁగా, నా మహాముని రాకవలన వర్షముగురియును. అప్పుడు రోమపాదుఁడు తనకూఁతుఁ రగు శాంతను ఋశ్యశృంగున కిచ్చి పెండ్లిచేయును. అప్పుడు రోమపాదుని యల్లుండైన ఋశ్యశృంగమహాముని నీకుఁ బుత్రులఁగలిగించు" నని సనత్కుమారుండు ఋషులు వినుచుండఁగాఁ జెప్పె నని వసిష్ఠాదులగు మహామునులు చెప్పఁగా నేను వింటి" నని సుమంత్రుఁడు దశరథునితోఁ జెప్పఁగా, దశరథుఁడు సంతసించి, "రోమపాదుండు ఋశ్యశృంగు నెట్లు తనరాజ్యమునకుఁ బిలిచికొనివచ్చెను? విస్తరించి చెప్పు" మని సుమంత్రు నడిగెను.

10-వ సర్గము.

రోమపాదుండు ఋశ్యశృంగుని బిలిపించుట

దశరథుఁ డిట్లు ఋశ్యశృంగునిఁ బిలుచుకొనివచ్చిన తెఱఁ గెఱుఁగఁజెప్పుమని యడుగఁగా సుమంత్రుఁడు దశరథుం జూచి, "మహారాజా, మంత్రులా ఋశ్యశృంగునిఁ దోడితెచ్చిన తెఱంగు వినిపించెద నాలకింపుము. ఆరోమపాదుని పురోహితుఁడు మంత్రులఁ దోడ్కొని

రోమపాదునికడ కేఁగి, మహారాజా నిరపాయమగు నొక యుపాయముఁ బన్నితిమి. అదేది యనఁగా ఋశ్యశృంగుఁ డడవులలోనే సంచరించుచుఁ దపస్సు చేయుచు, వేదాధ్యయనమునందును ఆసక్తిగలిగి, స్త్రీలను నింద్రియసుఖంబులను నెఱుఁగఁడు కావునఁ బురుషమనస్సులను లోఁగఁ జేయు నిష్టములైన గంధపుష్పాదులచేతను, సుందరాంగనలచేతను నతని మనంబు రంజింపి యమ్మహామునిం దోడ్కొని వచ్చెదము. వేగ దానికిఁ బ్రయత్నము సేయవలెను. వెలలేని మేలిమితొడవులం దాల్చిన సొగసుకత్తెలగు కొందఱు వెలయాండ్ర నిప్పుడచ్చటికిఁ బంపుము. విచిత్రాంబరాభరణాలంకారములచే సత్కరింపఁబడిన యవ్వేశ్యలు నానావిధోపాయములచేత నతని భ్రమయించి తోడితేఁగలరు" అని చెప్పఁగా రోమపాదుండు వారిమాటల కొప్పుకొని, కొందఱు వేశ్యలఁ బంపఁగా వారు నా ఋశ్యశృంగునియాశ్రమమునకు దాపున నుండి, విషయసుఖములకు లోఁబడనివాఁడై యెల్లప్పుడు తపోవనంబున నుండు ఋశ్యశృంగునిదర్శనమునకై వేచియుండిరి.

ఆ ఋశ్యశృంగుఁ డన్నతో తండ్రికి శుశ్రూషలు చేసికొనుచు నిరంతర మాశ్రమంబు విడిచి బయట రాకుండెను. ఆ ఋశ్యశృంగుఁ డడవిలోనే పుట్టినది మొదలు తపస్సు చేయువాఁడు గాన, పట్టణములోనివారైనను, పల్లెలలోనివారైనను నాఁడుదిగాని, మగవాఁడుగాని, యాతనికంటఁ బడినది లేదు. అట్లుండఁగా నొక్కదినంబున దైవవశంబున నా ఋశ్యశృంగుఁ డా రూపసులగు వారాంగన లున్నచోటి కేతెంచి, వారిం జూచెను. బాగుగా నలంకరించియున్న యా జవ్వనులు తమ శ్రావ్యమైన కంఠ మెత్తి పాడుచు నామునిని జూచి, "ఓ బ్రాహ్మణుఁడా, నీ వెవ్వఁడవు? నీ వేల యీ ఘోరాటవియం దొంటరిగఁ గ్రుమ్మరుచున్నాఁడవు? మా కెఱింగింపు" మని యమ్మహాముని నడుగఁగా, నా ఋశ్యశృంగుఁ డింతకు మున్నట్టి కోరఁదగిన రూపుగల కాంతలఁ జూడనివాఁ డగుటం జేసి, వారియందు మోహము గలవాఁడై, తన తండ్రిని దెలుపఁ గోరి, యా వేశ్యలం జూచి, "మా తండ్రి విభండక మహాముని. నే నాతని కౌరసపుత్రుఁడను. నా పేరు ఋశ్యశృంగుఁ డందురు. ఓ శుభదర్శనులారా, ఇదిగో యిచ్చటికి దాపుననే మాయా

శ్రమము. మీ రందఱకును విధ్యుక్తప్రకారము పూజచేయుదను. రండు." అని ఋశ్యశృంగమహాముని పిలువఁగా, నావేశ్య లందఱా తపోవనంబుఁ జూడఁగోరి యమ్మహామునివెంబడిఁ బోయిరి. అతం డా యాటపేడియలకు నర్ఘ్యపాద్యముల నిచ్చి, గడ్డలు, కాయలు, పండ్లు వారికిఁ దిన నిచ్చెను. వా రాఋశ్యశృంగునిపూజఁ బడసి, యింకఁ గొంతకాల మున్న, ఋషి యేమి శపించునో యని వెఱచి, పయనమై, యమ్మహామునికిఁ గొన్ని పండ్లు, భక్ష్యములు వీయఁగోరి, "ఓ బ్రాహ్మణోత్తమా, యివి మేము దెచ్చినపండ్లు. ఇవి బాగైనవి తీసికొని తినుము. జాగు సేయకు" మని చెప్పి, సక్కునతో నాతనినిఁ గౌఁగిటఁ జేర్చికొని, యతనికి నానావిధంబులైన యనేక భక్ష్యముల నొసఁగఁగా, నాతఁ డడవిలో నింతవఱకు మునులు భక్షింపని యాభక్ష్యములఁ దిని, యవి పండ్లనియే తలంచుచుండెను. అంత నాయాటకత్తియ లుత్సాహవతులై ఋశ్యశృంగుని తండ్రిశాపంబునకు వెఱచి ఋశ్యశృంగుని వీడ్కొని, యనుష్ఠానములు సలుపఁబోయెద మను నెపము పన్ని యాశ్రమమునుండి వెడలిపోయిరి.

ఆ యాటచేడియ లందఱు వెళ్ళఁగానే, విభండకునిసుతుం డగు ఋశ్యశృంగుఁడు స్వస్థచిత్తము లేనివాఁడై, యా కాంతలమీఁది విచారముతో వెఱ్ఱివానివలెఁ దిరుగుచుండి, మఱునాఁడు, "నిన్న వచ్చినచోటికిఁ బోయిన నమ్మునులు వత్తురేమో, వారి నచ్చటఁ జూడ వచ్చు" నని యెంచినవాఁడై, రూపవతులును, నలంకారములఁ దాల్చిన వారు నైన యా యతివ లెచ్చటఁ గనబడిరో యచటికే తెంచెను. అప్పు డావారాంగనలును వచ్చుచుండు నమ్మహామునినిఁ జూచినంతనే, మన సులం దుప్పొంగుచు డాపున కేతెంచి, "ఓ సౌమ్యుఁడా, మాయాశ్రమంబునకు రావలయును. అది మాకు స్వదేశమగుటంజేసి, మీకు విశేషముగా సమ్మానంబు సేయఁగల" మని చెప్పఁగా, ఋశ్యశృంగుఁడు వారివెంబడిఁ బోవుటకు నొప్పుకొనియెను. వేశ్యలును నతనిని దోడ్కొని పోయిరి. మహాత్ముఁడయిన యాఋశ్యశృంగుని వారు పిలుచుకొనివచ్చుచుండఁగనే లోకమున కంతయు సంతసం బొదవునట్లుగా వర్షంబు గురిసెను. అప్పుడు రోమపాదుండు వర్షముతోఁగూడనే తనదేశమునకు

వచ్చుచున్న ఋశ్యశృంగమహామునిని నెదుర్కొని, వినయనమ్రుండై నేలపై సాగిలంబడి మ్రొక్కి, మిన్ను వందించి యిక్కడికిఁ బిలుచుకొని వచ్చినందుకై, మీతండ్రిగారికిఁగాని, మీకుఁగాని కోపము గలుగకుండుఁగాక యని వేడఁగా, నా ఋశ్యశృంగుఁ డతని వేడికోలు నంగీకరించి, యతఁడు తన్ను వంచనచే వచ్చుటకై బిలుచుకొనివచ్చినందులకై కోపగింపక మన్నించెను. అంతట రోమపాదుం డంతిపురంబునకుఁ జని, తనకూఁతురగు శాంతను దెచ్చి యమ్మహామునికి యథావిధిగా నొసంగి, నెమ్మదితో సంతసము నొందెను. ఇట్లు ఋశ్యశృంగుండు రోమపాదుని ప్రియమునకు శాంతను బెండ్లాడి, కోరికలన్నియుఁ దీర నచ్చట శాంతతోఁ గూడి సుఖంబు లనుభవించుచుండెను.

11-వ సర్గము.

దశరథుఁడు ఋశ్యశృంగుని నయోధ్యాపురంబునకు దోడ్కొనివచ్చుట

సుమంత్రుఁ డిట్లు రోమపాదుఁడు ఋశ్యశృంగమహామునిని దన పురంబునకుఁ బిలుచుకొనివచ్చిన తెఱంగు తెలియఁజెప్పి, "రాజేంద్రా, దేవతలలో శ్రేష్ఠుఁడగు సనత్కుమారుఁడు మీ మేలుకై కథతోఁ గథగా నింకను జెప్పిన సంగతిని వినిపించెదను. ఆలకింపుము. ఇక్ష్వాకువంశమునందు ప్రతిజ్ఞ తప్పనివాఁడును ధర్మాత్ముఁడునైన దశరథుండనఁ బ్రసిద్ధికెక్కిన నృపాలుఁడొక్కఁడు జన్మింపఁగలఁడు. ఆతని కంగరాజుతోడి చెలిమి యొనఁగూడఁగలదు. ఆ యంగరాజునకు రోమపాదుండను నొకపుత్రుఁడు పుట్టఁగలఁడు. ఆరోమపాదునకు శాంత యనునొక కూఁతురు జన్మించును. విశేషమగు కీర్తిగడసిన దశరథుఁడా రోమపాదునికడ కేఁగి, ధర్మాత్ముఁడా, నాకుఁ బుత్రులు లేరు. నేను పుత్రోత్పత్తిం గోరి యాగంబుచేయు చున్నాఁడను. నీ వనుజ్ఞ యొసంగిన యెడల, శాంతమగఁడగు ఋశ్యశృంగమునీంద్రుఁడు వచ్చి నాకు సంతతి గలుగుటకును, కులాభివృద్ధి యగుటకును నేఁ జేయు యాగంబు నెఱవేర్పఁగల" డని ప్రార్థించును. అప్పుడు వివేకశాలియైన రోమపాదుండు దశరథనృపాలునివాక్యము విని మనసునఁ గొంతసేపు చింతించి, పుత్రవంతుఁడగు శాంతపెనిమిటిని ఋశ్యశృంగుని బిలుచుకొనిపోవ ననుజ్ఞ యొసంగును. అంత దశరథుండు మనంబునఁ గల చింతఁ బాసి యత్యంత

సంతోషముతోఁగూడి, ఋశ్యశృంగమహామునిని దోడ్కొని చని యశ్వమేధయాగంబుఁ జేయఁ బూనఁగలఁడు. అప్పుడు దశరథనరేశ్వరుఁడు కీర్తిని గోరువాఁడు గావున దోసిలిగట్టుకొని, యజ్ఞము నడుపుటకొఱకును, సంతతికొఱకును, స్వర్గముకొఱకును ఋశ్యశృంగుని యజమానునిగా వరించును. ఆనృపాలుఁడా మునివరునివలన నాకోర్కెని బొందఁగలఁడు. ఆదశరథనృపాలునకు విస్తారమైన పరాక్రమముగలవారును, వంశోద్ధారకులును, సకలలోకంబులందుఁ బ్రసిద్ధి కెక్కినవారు నైన నల్వురు కొడుకులు పుట్టఁగలరు" అని ఇవ్విధంబున సనత్కుమారుఁడు తొల్లి కృతయుగంబున ఋషులతోఁ జెప్పెనఁట. కావున "పురుషశ్రేష్ఠుఁడవైన దశరథమహారాజా, నీవే చతురంగబలములతో నారోమపాదునికడ కేఁగి యాతనియానతిఁ గొని, యా ఋశ్యశృంగమహామునిని గారవించి తోడ్కొనిరమ్ము" అని సుమంత్రుఁడు చెప్పెను.

అంత దశరథుఁడు సుమంత్రుని మాటలను విని, తన కులగురువగువసిష్ఠమహామునికి నావిషయమెల్ల నెఱుఁగఁజెప్పి, వారివలన సెలవుఁ దీసికొని, తనపత్నులతోడను, మంత్రులతోడను వనంబులను, నదులను మెల్లగాదాఁటి, యమ్మునిపుంగవుఁడుండు వంగదేశంబునకుఁ జేరి, రోమపాదునిచేపట నగ్నిహోత్రునిచందంబున వెలుఁగుచున్న ఋషికుమారుఁడగు ఋశ్యశృంగమహామునినిఁ జూచెను. ఆ రోమపాదుఁడు తనకు దశరథుఁడు చెలికాఁడగుటచేత నమ్మహారాజు రాకకు మనంబున నుప్పొంగి యా దశరథునికి శాస్త్రప్రకారంబుగఁ బూజజేసెను. అట్లు దశరథునకు గారవంబు చేసినపిదపఁ దమకును దశరథునకును గల చెలిమిని, చుట్టఱికంబును ఋశ్యశృంగునకుఁ దెలియఁబలుకఁగా నమ్మహామునియు దశరథుని మర్యాద సేసెను. అట్లు దశరథుఁడు తనకు రోమపాదుండు చేసిన మర్యాదకు సంతసిల్లుచు నతనితోడ నేడెనిమిదిదినంబులు గడపి, "నీకూఁతురగు శాంతను పెనిమిటితోఁగూడ మా పట్టణంబునకుఁ బంపుము. నేనొక్క గొప్పపనిని దలపెట్టితి" నని రోమపాదు నడిగెను. రోమపాదుండును "నట్లే" యని ఋశ్యశృంగుని బంపుటకు సమ్మతించి, "మునీంద్రా, నీవు భార్యాసమేతుఁడవై యయోధ్యకుఁ బోయిర" మ్మని చెప్పెను. ఋశ్యశృంగుఁడును నందుకు సమ్మతించి రోమపాదునియనుజ్ఞ

నడచి, శాంతతోఁగూడ దశరథుని వెంటఁ బయనమాయెను. అప్పుడు దశరథుఁడును వీర్యవంతుఁడగు రోమపాదుండును నొండొరులు గాఢాలింగన మాచరించి మిక్కిలి యానందము నొందిరి. అంత దశరథుఁడు రోమపాదుని వీడ్కొని, ఋశ్యశృంగుని వెంటఁ దోడ్కొనివచ్చుచు "పురమంతయుఁ గలయంపిచల్లి, వీధులెల్లఁ జక్కఁగా నూడ్చి, శుభ్రపఱచి, తోరణములు, టెక్కెములు గట్టించి, చక్కఁగా నలంకరింపుఁ డని పురజనులకుఁ జెప్పుఁ"డని ముందుగా దూతలఁ బంపఁగా, వారు మహారాజానతిచ్చినచొప్పునఁ బురజనులకుఁ దెలిపిరి. పురజను లందఱు వెంటనే రాజాజ్ఞానతిచొప్పునఁ బురం బెల్ల నలంకరించిరి. దశరథనృపాలుఁడు శంఖమృదంగ వివాద్యములు ముందు మ్రోఁగుచుండ మునిశ్రేష్ఠుఁడగు ఋశ్యశృంగునితోడ నలంకృతంబై యున్న పురవరంబుఁ బ్రవేశించెను. అప్పుడు దశరథుండు మర్యాదలు సల్పి తోడ్కొనివచ్చుచుండు ఋశ్యశృంగమహామునిని జూచి పురవాసులగు జను లందఱు కడుమోద మందిరి. దశరథుఁడును ఋశ్యశృంగమునీంద్రుని బత్నీసమేతముగ నంతిపురము ప్రవేశపెట్టి, యథావిధిఁ బూజ లొనరించి, యా ఋశ్యశృంగునిఁ దోడితెచ్చుటవలనఁ దనకోర్కు లెల్ల నెరవేఱినట్లు తలంచెను. అంతఃపురాంగన లెల్లరు భర్తతోఁగూడ నేతెంచిన శాంతను జూచి, మర్యాదలు సల్పి సంతసము నొందిరి. అవ్విధంబున నంతఃపురాంగనలును విశేషముగ దశరథనృపాలుండును చేయుపూజలను గైకొనుచు, శాంత మగనితోఁ గూడి కొంతకాలము సుఖముగా నుండెను.

12-వ సర్గము.

దశరథుఁ డశ్వమేధయాగము సేయ నిశ్చయించుట

అనంతరము కొన్నిదినములు గడచినపిదప మనోహరమైన వసంతర్తువు వచ్చెను. అపుడు దశరథునకుఁ దన సంకల్పించిన యాగము చేయవలె నని మనసు గలిగెను. అంతట నాదశరథుండు శాంతియందు దేవతలంబోలిన ఋశ్యశృంగమహామునికి నమస్కరించి, తమకుఁ బుత్రభాగ్యము లేకుండుటయును కోఱ తదీర్చుటకొఱకు యాగమునారంభించి నడిపింపవలయునని యాతని వేడుకొనెను. అమ్మహామునియు, "అట్లె కాని"మ్మని యొప్పుకొని, యాగమునకుఁ గావలసిన సామగ్రులను సేక

రించువట్లును, రమణీయప్రదేశమున యజ్ఞశాల నిర్మించునట్లును, అశ్వము గాఁపుఁదలతో విడుచుటకును నాజ్ఞచేయవచ్చు"నని చెప్పెను.

అంత దశరథనృపాలుండు మంత్రులలో శ్రేష్ఠుఁడైన సుమంత్రుని బిలిచి, "యో సుమంత్రా, యజ్ఞములఁ జేయించువారును, వేదములఁ జదువువారును నైన సుయజ్ఞ, వామదేవ, జాబాలి, కాశ్యపు లను మహామునులను, పురోహితులగు వసిష్ఠులవారిని, నింక నితరులైన బ్రాహ్మణశ్రేష్ఠుల నందఱను వేగముగఁ దోడ్కొని ర"మ్మని యాన తిచ్చెను. సుమంత్రుండును వెంటనేపోయి, వేదములఁ బూర్తిగా నధ్యయనంబు చేసిన యాబ్రాహ్మణోత్తముల నందఱను బిలుచుకొనివచ్చెను. వా రందఱు రాఁగానే, ధర్మాత్ముఁడైన దశరథుఁడు వారిని బూజించి, ధర్మార్థయుక్తంబుగాఁ దిన్ననిపలుకుల నిట్లనియె: "ఓ బ్రాహ్మణశ్రేష్ఠులారా, నేను బుత్రసంతతిఁగోరి, బహుకాలముగఁ జింతపడుచున్నందున, నాకుఁ గొంచెమయినను సౌఖ్యము లేకున్నది. పుత్రసంతతిఁ బడయుటకై యశ్వమేధయాగము చేయవలెనను తలంపు పుట్టెను. ఆ యాగమును శాస్త్రోక్తవిధానమున నడిపించి, యీ ఋశ్యశృంగమహాముని యనుగ్రహంబువలన నేను నాకోర్కులను బొందవలయుదును" అని రాజు చెప్పఁగా, వసిష్ఠాదులగు బ్రాహ్మణు లందఱు రాజుమాటను విని, యది బాగున్న దని శ్లాఘించిరి. అంతట ఋశ్యశృంగాది బ్రాహ్మణోత్తము లందఱు రాజును జూచి, "మహారాజా! యజ్ఞమునకుఁ గావలసిన సామగ్రులఁ దెప్పింపుఁడు. అశ్వమును విడిపింపుఁడు. పుత్రసంతతికై తమ కిట్టి ధార్మికబుద్ధి గలిగెను గావునఁ దప్పక తమ కమితబలశాలులగు కొడుకులు నల్వురు పుట్టఁగల"రని చెప్పిరి.

అప్పుడు రాజును, బ్రాహ్మణులు చెప్పిన వాక్యమును విని యానందమునొంది, మంత్రులను బిలిచి యిట్లు చెప్పెను: "ఓమంత్రులారా, వసిష్ఠులు మొదలగు పెద్దలు చెప్పినయొప్పున సకలవస్తువులఁ దెప్పింపుఁడు నేర్పరియైనవానివశంబున నప్పగించి, గుఱ్ఱమును విడిపింపుఁడు. సరయూనది కుత్తరపుగట్టున యజ్ఞశాల నేర్పఱచి కల్పోక్తప్రకారం బుగ విధిఁ దప్పక శాంతులను నడపింపుఁడు. ఈ యశ్వమేధయాగంబున నపాయకరంబగు క్రత్యవాయంబు సంభవింపకేని యీ యాగంబు

నందఱు రాజులు చేయఁగలరు. ఈయశ్వమేధయాగంబునందు విద్వాంసులు బ్రహ్మరాక్షసు లెక్కడ సందు దొరకునా యని వెదకుచుందురు. అట్టిలోపంబులు వాటిల్లిన, యాగంబుచేసిన యజమానుఁడు వెంటనే నశించును. కావున నీయాగంబు యథావిధిగ నెట్లు ముగియునో, ఓ కార్యసమర్థులారా, యట్టిప్రయత్నము చేయవలయు"నని మంత్రుల నాజ్ఞ యొసంగెను. అప్పుడు మంత్రులందఱును నాపార్థివేంద్రుఁడగు దశరథునివాక్యమును శిరసావహించి, యాప్రకారంబుగ సర్వమా సిద్ధపఱచిరి. అటుపిమ్మట విప్రులందఱు పార్థివశ్రేష్ఠుఁడగు దశరథునిఁబొగడి, సెలవుఁ గైకొని, తమతమయాశ్రమంబులకుఁ బయనమైరి.

అట్లు బ్రాహ్మణోత్తము లందఱు తమతమ నెలవులకుఁ బోవఁగనే, ఆదశరథమహారాజును మంత్రుల నందఱ వారివారి గృహములకుఁ బంపి, మిత్రపరివారంబులతోఁ గూడినవాఁడై, నిజాంతఃపురముఁ బ్రవేశించెను.

13-వ సర్గము.

దశరథుఁడు యాగంబు సేయ నారంభించుట

మరల వసంతఋతువు వచ్చునప్పటికి నశ్వంబు విడిచి యొకసంవత్సరము నిండెను. వెంటనే వీర్యవంతుఁడైన దశరథుఁడు సంతతికై యశ్వమేధయాగంబు సేయఁబూని ద్విజశ్రేష్ఠుఁడగు వసిష్ఠుని నమస్కరించి, యథావిధిగఁ బూజించి, సంతతినిమిత్తమై యడఁకువతో "మునిశ్రేష్ఠుఁడవగు ఓమహాత్మా, శాస్త్రోక్తంబుగ యజ్ఞముఁ దాము నడిపింపవలయును. యజ్ఞసామగ్రులయందుఁ గొఱత గలుగకయుండులాగున నన్నింటిని జేర్పవలయు. తాము నాకుఁ బరమాప్తులు, మంచి మనస్సు గలవారలు, పరమగురువులు. కావునఁ దాము పూనికతో నాయజ్ఞభారము నిర్వహింపవలయును" అనెను.

అట్లు దశరథుఁడు ప్రార్థింపఁగా, ద్విజశ్రేష్ఠుఁడగు వసిష్ఠుఁడును "మహారాజా, తమరు తలంచిన కార్యము నంతయు నెఱవేర్తు"నని చెప్పి, యాగకార్యములందు నియమింపఁబడిన వృద్ధబ్రాహ్మణులను, మిక్కిలి ధర్మాత్ములగు పెద్దలను నాయాపదార్థములను దెచ్చియిచ్చుటలో నియమింపఁబడినవారిని, వడ్రంగులను, శిలుదారీలను, చిత్రములువ్రాయు

వారలను, లేఖకులను, గాయకులను భావములు సభినయింపఁగల నర్తకులను, శాస్త్రముల నెఱిఁగినయనుభవశాలులగు సదాచారవంతులయిన పురుషులను బిలిచి, "మీరందఱు ప్రభువునాజ్ఞ ప్రకారము యజ్ఞకార్యములఁ జేయవలయు. వేగిరంబుగ వేలకొలఁది యిటికెలు మఱియు యాగమునకు వచ్చెడు రాజు లుండఁదగిన మేడలఁ గట్టింపుఁడు. బ్రాహ్మణుల కనుకూలము లైన పందిళ్లు విశేషముగ వేయింపుఁడు. ఆపందిళ్లను గట్టిగా గట్టించి, యన్నపానాదులకు విశేషముగా నగరిక చేయవలయును. ఇంతియకాక, యజ్ఞముఁ జూడవచ్చిన పురజనుల కందఱకు సకలసామగ్రులతోడను భక్ష్యములతోడను నిండిన విశాలములగు పందిళ్లు వేయింపవలయును. అంతియకాక యజ్ఞముఁ జూడవచ్చిన రాజ్యములందలి పల్లెలవారికెల్లను ననాదరంబుతోఁగాక, శ్రద్ధతో మర్యాదలు సల్పి, యన్నపానంబు లొసగవలయును. సకలవర్ణములవారికిఁ గొఱంత లేకుండునట్లుగ మర్యాదలు సలుపవలయును. కోపముచేఁగాని, కామముచేఁగాని వారి కనాదరంబు సేయరాదు. యాగకార్యములందే తలం పుంచి పనిచేయు సేవకులకును పనివారికిని వరుసఁ దప్పక మీరు మిక్కిలి మర్యాద చేయవలయును. వారికందఱకు విస్తారముగా ధనమొసఁగి, భోజనము పెట్టినచో, వారలు మిక్కిలి ప్రీతినొందుదురు. ఎట్లు చేసినఁ గించిత్తయినను లోపములేక యంతయును నెఱవేఱునో, అట్లు మీ రందఱు పనుల నుత్సాహముతోను మైత్రి మనస్సుతోఁ జేయవలయును" అని పలుకఁగా నప్పుడు వారలందఱు "మహాత్మా, మీరు చెప్పినచొప్పున నడపించిన నేలోపంబును గలుగదు, మీయనుజ్ఞచొప్పున నొక్కటియును విడువక చేయుదు"మని పలికిరి.

అంత వసిష్ఠమునీంద్రుఁడు సుమంత్రుని బిలిపించి యిట్లనియె. "ఓమంత్రిశ్రేష్ఠుఁడా, భూమండలంబునం గల ధర్మాసక్తులైన రాజుల నందఱిఁ బిలిపింపుము. సకలదేశములందుండు వేలకొలఁది బ్రాహ్మణ క్షత్రియ వైశ్య శూద్రు లనెడి నాలుగువర్ణములవారిని మర్యాదలతోఁ బిలిపింపుము. మఱియు మిథిలకు రాజును, సత్యపరాక్రమవంతుఁడును, వేదములందును శాస్త్రములందును బ్రజ్ఞగలవాఁడును, సంపదగలవాఁడు నైన జనకమహారాజును, బహుకాలపుఁ జుట్టఱికంబునుబట్టి నీవె పిలిచి

నమ్ము. అట్లె, యెల్లప్పుడు నెమ్మిగమాటలాడువాఁడు మనరాజునకుఁ ప్రియస్నేహితుఁడునగు కాశీరాజును, మనమహారాజునకు మామగారైన పరమధార్మికుఁడగు కేకయరాజును వానికుమారుని, మఱియు, మన రాజేంద్రునికి బ్రియుఁడును భాగ్యశాలియైన యంగదేశపురాజగు రోమపాదుని నిశ్చయముగాఁ బోయి పిలిచికొనిరమ్ము. ఇంకను బూర్వదేశపురాజులను, సింధుసౌవీరము లనెడి పశ్చిమదేశపు రాజులను, దక్షిణదేశముల నేలు నృపాలురను రప్పింపుము. మఱియు భూమండలమున నున్న మన రాజుగారి చెలికాండ్రగు రాజుల నందఱను బంధుపరివారసమేతముగ సన్మానించి పిల్చుకొనుటకు వేగ దూతలఁ బంపుము.

అని వసిష్ఠుండు చెప్పఁగా విని, సుమంత్రుఁ డతనియాజ్ఞచొప్పున రాజులఁ బిలుచుటకై వెంటనే మంచిగుణములుగల్గి నేర్పుకాండ్రయిన దూతల నాజ్ఞాపించెను. ధర్మాత్ముఁడగు సుమంత్రుఁడు వసిష్ఠమహాముని యానతిప్రకారంబుగఁ గొందఱు రాజులఁ దానే పిలిచివచ్చెను. పని వారందఱు యాగశాలయందుఁ గావలసిన పనుల నన్నింటినిఁ జేసి, యంతయు జ్ఞానవంతుఁడయిన వసిష్ఠమహామునికిఁ దెల్పిరి. అప్పుడు వసిష్ఠుఁడు వారిపనులను జూచి, తృప్తి నొంది, "ఓభృత్యులారా, మీరెవ్వరికేని తిరస్కారభావముతోఁగాని, అశ్రద్ధతోఁగాని యేమియు నీయఁదగదు. అవజ్ఞతో నీయఁబడినదానము దాతకుఁ జేటు దెచ్చును. దీనిఁ సంశయంబు లేదు" అని చెప్పెను.

కొన్ని దినంబులలోపలనే పిలిచిన రాజులందఱు కానుకలతో మహాసైన్యములతో వచ్చి నగరుఁ జేరిరి. అంత వసిష్ఠమహాముని దశరథభూపాలునికడకేఁగి, "మహారాజా, మీయాజ్ఞచొప్పున యుత్తమ రాజులందఱు యజ్ఞమునకు విచ్చేసిరి. వారికందఱకు బసలేర్పఱచి తగు మర్యాదలసల్పితిమి. పనివారందఱు ఎక్కుడి జాగ్రత్తతోఁ జెప్పిన యజ్ఞసంబంధములగు కార్యములఁ జేసిరి. యజ్ఞశాల కోరినసకలసామగ్రులతో నిండి, మనస్సుతోఁ జేయఁబడినదానివలె నిర్మింపఁబడియున్నది. రాజేంద్రా, ప్రభు వచ్చుటకి విజయముచేసి యజ్ఞశాల నంతయుఁ దిలకింపవలయు." అని చెప్పఁగా విని, దశరథుఁడు శుభదినంబునందు శుభముహూర్తంబున యజ్ఞశాలకు వెడలెను. అంత వసిష్ఠప్రముఖులైన

బ్రాహ్మణశ్రేష్ఠు లందఱు యజ్ఞశాలలోఁ బ్రవేశించి, ఋశ్యశృంగుని ముం దుంచుకొని శాస్త్రోక్తవిధుల నతిక్రమింపక, యజ్ఞకర్మంబులఁ జేయఁ దొడఁగిరి.

14-వ సర్గము.

అశ్వమేధయాగవర్ణనము

యాగాశ్వము విడిచినతర్వాత నేఁడాది నిండి, గుఱ్ఱము వచ్చి చేరఁగనే, దశరథుఁడు సరయూనది యుత్తరపుగట్టున కర్మంబు సేయఁ దొడఁగెను. అప్పుడు వేదపారగులగు ద్విజోత్తము లందఱు ఋశ్యశృంగుని ముందుఁ బెట్టుకొని, గొప్పమనంబుగల దశరథుం డశ్వమేధ యాగంబు నారంభించి, పూర్వమీమాంసాది శ్రౌతగ్రంథములందుఁ జెప్పిన తెఱఁగునఁ గార్యములనెల్లను యథాన్యాయంబుగను, యథావిధిగను యజ్ఞశాలయందు జరుగుచుండిరి. ఆసమయంబున బ్రాహ్మణులు ప్రవర్గ్యము, ఉపసదము అనెడి యజ్ఞాంగములగు కార్యంబులను మొదట యథావిధిగఁ జేసి పిదప సకలకర్మలను శాస్త్రోక్తమార్గమున లోపంబు వాటిల్లకుండునట్లుగఁ జేసి మునిశ్రేష్ఠులందఱు సంతోషభరితు లయి ప్రాతస్సవనము మున్నుగాఁగల కార్యములు నడపిరి. వెంటనే బ్రాహ్మణశ్రేష్ఠులు రాజచే నింద్రునికి మొదట హవిర్భాగము నిప్పించి సోమలతను బ్రార్థించిరి. ఆ పిదప బ్రాహ్మణపుంగవులు మాధ్యందిన సవనమును తృతీయసవనమును శాస్త్రోక్తముగ జరిపిరి. ఆ యాగంబున మంత్రోక్తంబుగ హోమములఁ జేసిరి. ఎట్టిలోపములును లేక యాగంబు చక్కఁగా జరిగెను. ఎల్లరు క్షేమంబుగ నుండునట్లు ఋత్విజులు యాగంబు విధియుక్తముగ జరిపిరి.

ఆ యాగదినంబులందు డస్సినవాఁడుగాని, ఆఁకలిఁగొన్నవాఁడు గాని లేఁడు. పండితుఁడుగానట్టి బ్రాహ్మణుఁ డచ్చటఁ గానఁబడలేదు. నూఱుగురు పనివారు లేనివాఁడొక్కఁడు నాయజ్ఞశాలకు రాలేదు. బ్రాహ్మణులును, శూద్రులు మొదలగు పనివారును, తాపసులును, భిక్షుకులును నెల్లప్పుడు దనివిగా భోజనంబు లొనరించిరి. ముసలివారు, రోగపీడితులు, స్త్రీలు, బాలురు సర్వదా భుజియించుచున్నను దనివి నొందకయుండిరి. బహుజనంబులు భోజనంబులు సల్పుచున్నను, దశరథ

మహారాజు పరివినోదక, యెంతను జనంబులు సమృద్ధిగాఁ దినఁ గోరిరిగా యని కొలఁదిపడుచుండెను. రాజు, “వచ్చినవారికి తృప్తిగా నన్నము పెట్టి, వివిధవస్త్రములు నిం”డని యాజ్ఞ చేయుటచేత రాజభటులును చేతికి వచ్చినట్లుగా నిచ్చుచుండిరి. ఆ యాగశాలయం దన్నము కొండల వలె రాసులుగాఁ బోయఁబడియుండెను. ఆ యాగమునకు వచ్చిన స్త్రీపురుషులందఱు రాజభటులు పెట్టెడు షడ్రసాన్నంబులచే సంతుష్టినొందుచు, “ఓ నృపాలా, పదార్థములు బహురుచ్యములుగ నున్నవి. మే మీ యాగమున సమృద్ధిగా పదార్థములు గుడిచి సంతృప్తినొందితిమి. నీవు తలఁచిన కార్యంబు లన్నియు నెఱవేఱుఁగా”కని నుడివిరి. ఆమాటలను దశరథనృపాలుఁ డాలకించి, మిక్కిలి సంతోషంబుఁ బొందుచుండెను. రాజపురుషులు పరిశుద్ధవేషధారులై వచ్చి ద్విజోత్తములకు వడ్డనలు సేయుచుండిరి. మఱికొందఱు పెద్దల యంటుజోళ్లు మొదలగు తొడవులఁ దాల్చి యా వడ్డించువారికిఁ దోడుగాఁ బైపనులొనర్చుచుఁ దిరుగుచుండిరి. యుక్తియుక్తంబుగ మాటాడనేర్చిన పండితులందఱొండొరులను గెల్వఁగోరి, కర్మలను నడపుచు నడుమనడుమ వాదములు సేయుచుండిరి. ఆ యాగశాలయందు శ్రౌతవిధానంబుఁ జక్కఁగాఁ నెఱింగిన ఋత్విక్కులందఱు పెద్దలుచెప్పిన పద్ధతిని నడచుచు శాస్త్రరీతిని సర్వకర్మలను నడపుచుండిరి. వేదాంగములు తెలియఁగలవాఁడును, బ్రహ్మచర్యాది నియమంబులు లేనివాఁడును, వాదనచేయుశక్తి లేనివాఁడును, ఆ యాగశాలలో లేకుండిరి.

ఆయాగమున యూపస్తంభస్థాపనవేళ రాఁగానే యాఱు మారేడువియు, నాఱు చండ్రవియు, మారేడునకుఁ బ్రక్కననే యున్న మోదుగువియు, నొక విరుగుడిదియు, దేవదారువియు నైన యూపస్తంభములు బారెడు బారెడు దూరమున కొక్కొక్కటివంతున నాటిరి. ఆయూపము లన్నియు యజ్ఞకర్మములను జక్కఁగ నెఱింగిన శాస్త్రజ్ఞులైన ద్విజులచే యాగశాల కలంకారంబుగ నుండునట్లు బంగారుచే నలంకరింపఁ బడినవి. ఆ యిరువదియొక్క యూపస్తంభములు చిటికెనవ్రేలు చాఁచిన పిడికిళ్లగా నుండు నిరువది మూరల పొడవుగలవై, ప్రతియొక్కటియు నిరువదియొక వస్త్రంబులచే నలంకరింపఁబడి యుండి

నవి. ఆ యూపములన్నియు నెనిమిది మూలలుగలవై, నున్నని రూపుతోఁ గూడి దృఢము లయినవియై శిల్పులచే బాగుగాఁ బనిచేయఁబడి యుండినవి. ఆ యూపస్తంభములు వస్త్రములచేతను, పుష్పములచేతను, సుగంధద్రవ్యములచేతను నలంకరింపఁబడి, యాకాశమున వెలుఁగు సప్తర్షిమండలివలె విరాజిల్లుచుండినవి. శాస్త్రప్రకారము గొలఁత తప్పకుండ నిటికలఁ జేయించి, శిల్పమునను యాగకర్మయందు సమర్థులయిన బ్రాహ్మణులు వేదికఁ గట్టిరి. సమర్థులగు నా దశరథుని ఋత్విజులు కట్టించిన ప్రదేశమును బంగారు ఱెక్కలుగల్గి, ప్రతిప్రస్తారమునను మూఁడేసి యిటికల చొప్పునఁ జేసి యాఱు ప్రస్తారములుగను బదునెనిమిదియిటికలు గలదై గరుడపక్షిరూపమైన వేదికను జక్కఁగాఁ గట్టిరి. శాస్త్రవిధానంబుచొప్పున నా యా దేవతల నుద్దేశించి, పశుబంధము చేయునప్పుడు మాత్ర మా ఋత్విజులు పశువులను, సర్పములను, పక్షులను, గుఱ్ఱములను, జలచరములను యూపస్తంభములందుఁ గట్టిరి. ఆ యశ్వమేధయాగంబునందు మూఁడునూఱుల పశువులును, దశరథమహారాజు నుత్తమాశ్వంబును నా యూపస్తంభములకుఁ గట్టఁబడినవి. అంతటఁ గౌసల్యాదేవి యా హయంబునకుఁ బ్రదక్షిణంబు చేసి, యొక్కవేటుతోఁ జంపినదై మూఁడు బంగారు సూదులతో నా యశ్వమునకుఁ గత్తివాటు వేసెను. అప్పుడు కౌసల్య ధర్మమునందపేక్షతోను, నిశ్చలమగు మనముతోను గూడి యొక రాత్రియంతయు నా యశ్వముతోఁ గూడి యుండెను. ఆ యజ్ఞమునందు దశరథునకుఁ గావలయుఁగా, హోత, అధ్వర్యుఁడు, ఉద్గాత, బ్రహ్మ యీ నలువురును *మహిషిని, పరివృత్తిని, వావాతను, పాలాకలిని గ్రమంబుగఁ బరిగ్రహించిరి. అటుపిమ్మట నింద్రియనిగ్రహముగలవాఁడును, సకల సంపదలతో నిండినవాఁడునైన యధ్వర్యుఁడా యశ్వముయొక్క వపను దీసి శాస్త్రోక్తప్రకారము వపాహోమము చేసెను. అప్పుడు దశరథనరేంద్రుండు దన పాపంబును బోఁగొట్టుకొనుటకై కాలంబు దప్పక శాస్త్రప్రకారంబున వపయొక్క సువాసనగల పొగ నాఘ్రాణించెను. మంత్రవేత్తలగు పదు

* మహిషి=పట్టపుభార్య, పరివృత్తి=ఉపేక్షిత, వావాత=భోగవతి, పాలాకలి=పాత్రప్రద

నాలుగవ ఋత్విక్కులు మంత్రములఁ బఠించుచు నాగుఱ్ఱముయొక్క యన్ని యంగములను నగ్నియందు శాస్త్రవిధానంబుఁ దప్పక వేల్చిరి. ఇతరయాగంబులం దన్నింటియందు హవిస్సు జువ్విరొమ్ములందుఁ దీయఁబడుచున్నది. అశ్వమేధంబునందు హవిస్సు ప్రబ్బలితీఁగెలందుఁ దీయఁబడుచున్నది. అశ్వమేధంబు మూఁడుదినముల యాగం బని కల్పసూత్రంబునఁ జెప్పినట్లు వేదములు చెప్పుచున్నవి. ఆ యశ్వమేధంబుయొక్క మొదటిదినము చతుష్టోమ మనియు, రెండవది ఉక్థ్య మనియు, మూఁడవది అతిరాత్ర మనియుఁ జెప్పఁబడుచున్నది. ఆ యశ్వమేధంబునందు శాస్త్రప్రమాణములైన యనేకయాగంబులు ఋత్విక్కులు చేయించిరి. ఆ యాగంబు లేవి యనిన, జ్యోతిష్టోమం బొక్కటియు, ఆయుర్యాగం బొక్కటియు, రెండతిరాత్రములును, అభిజిత్తొక్కటియు, విశ్వజిత్తొక్కటియు, అప్తోర్యామ మను మహాయాగం బొక్కటియు.

స్వకులమును వృద్ధి నొందింపఁ గోరినట్టి దశరథమహారాజీ ప్రకారముగ నశ్వమేధయాగంబుఁ బూర్తిచేసి, హోతకుఁ దూర్పుదిక్కును, అధ్వర్యునకుఁ బశ్చిమదిక్కును, బ్రహ్మకు దక్షిణదిక్కును, ఉద్గాతకు నుత్తరపుదిక్కును దక్షిణగా నొసంగెను. పూర్వము బ్రహ్మచే నశ్వమేధమహాయాగంబునకీ దక్షిణ యేర్పఱుపఁబడినది. మఱియు బుధశ్రేష్ఠుఁడయిన దశరథనృపాలుండు విధ్యుక్తంబుగ నశ్వమేధము పరిసమాప్తి గావించి, యాగఫలము పూర్తిగఁ గలుగుటకై ఋత్విక్కులకు భూమండలమెల్ల దక్షిణగా నొసంగెను. అప్పుడు బ్రాహ్మణులందఱు పాపరహితుఁడైన నృపాలుని జూచి, "భూమిపాలా, నీవిచ్చిన భూమండలంబుతో నేమి యుపయోగము? మేము రాజ్యపరిపాలనము సేయ నోపము. మేము సర్వదా వేదాధ్యయనంబు సేయుచుండువారము. మాకు రాజ్యపరిపాలనంబున శక్తి లేనిసంగతి మీకుఁ దెలియదా? మీరు రాజ్యముఁ గైకొని, దానికి బదులుగాఁ దమకుఁ దోఁచినంత మణులను, బంగారమును, గోవులను, లేక యేది సిద్ధముగ నున్నదో దానిని నిప్పింపుము. మాకు రాజ్యంబుతో నక్కఱ లేదని చెప్పిరి. అట్లు వేదములఁ దుద ముట్టఁ జదివిన బ్రాహ్మణులు పలుకఁగా, దశరథనృపాలుండు పదిలక్షల గోవులను, నూఱుకోట్ల బంగారమును, నన్నూఱుకోట్ల వెండిని నా బ్రాహ్మ

ణుల కొసఁగెను. అంతట ఋత్విజులందఱు గూడి తమకు నరేంద్రుఁ డొసఁగిన ధనము నెల్లను యోగ్యుఁడయిన ఋశ్యశృంగమహామునికిని వసిష్ఠమహామునికి సమర్పించిరి. అంత నావనీస్థాములగు బ్రాహ్మణోత్తము లందఱు తమకు దొరకిన ధనంబు నంతయు వంతుల ప్రకారము న్యాయమార్గముగాఁ బంచుకొని, సంతసించి మహాత్మా! యోగీశ్వరుల స్తోత్రములు సల్పుకొనిరి. అంత దశరథుఁ డభ్యాగతులుగ వచ్చిన బ్రాహ్మణు లెల్లఁ గోట్లకొలఁదిగ బంగారు నొసంగెను, అప్పుడు దరిద్రుఁడయిన యొక బ్రాహ్మణుఁడు వచ్చి యాచింపఁగా నతనికి దశరథనరపాలుఁడు తన చేతికడియము నిచ్చెను. బ్రాహ్మణులందఱు నృపాలుఁ డొసఁగిన ధనంబుఁ గైకొని సంతసంబు నొందిరి. బ్రాహ్మణప్రియుఁడయిన దశరథనృపాలుఁ డానందబాష్పములు విడుచుచు వారికి బ్రణామంబు సల్పెను. అప్పుడు బ్రాహ్మణు లందఱు దశరథనరేంద్రునకు దీవన లొసఁగిరి.

అంత దశరథుండు వారియాశీర్వాదంబులు వడసి, పాపంబులఁ బోఁగొట్టునదియు, స్వర్గలోకంబు నొందించునదియు, నందఱు రాజులకుఁ జేయ నలవికానిదియు నైన యశ్వమేధంబు పరిసమాప్తి నొందించి, ఋశ్యశృంగమునీంద్రుని జూచి, "నియమవంతుఁడవగు మునీంద్రా, కులమును వృద్ధినొందించు కర్మంబు సేయవలయు" నని ప్రార్థింపఁగా, ఋశ్యశృంగమునీంద్రుఁడు "అలాగే" చేసెదను. నీకు వంశోద్ధారకులైన పుత్రులు నల్వురు పుట్టఁగల" రని దశరథునితోఁ జెప్పెను.

15-వ సర్గము.

— ఋశ్యశృంగమహాముని పుత్రకామేష్టి చేయించుట —

అంత మేధావియు, వేదార్థములఁ జక్కఁగా నెఱిఁగినవాఁడును నైన యా ఋశ్యశృంగుఁడు కొంతతడ వాలోచించి, యటుపిమ్మట జ్ఞప్తికి దెచ్చుకొన్నవాఁడై, దశరథనృపాలునితో నిట్లనెను. "ఓ నరేంద్రా, నీకుఁ బుత్రులు గలుగుటకై యథర్వశిరంబునందుఁ జెప్పఁబడిన మంత్రములచే శాస్త్రసిద్ధంబైన పుత్రోత్పత్తిని గల్గించు యాగంబుఁ జేయించెదను." అని బ్రహ్మతేజస్సుగల ఋశ్యశృంగ మునీశ్వరుండు దశరథుని పుత్రసంతతికై పుత్రకామేష్టి నారంభించి, మంత్రములం

జెప్పఁబడిన తెఱఁగున నగ్నియందు వేల్చి వేల్చెను. అంతట సిద్ధ, గంధర్వ, దేవ, మహర్షు లందఱు హవిర్భాగంబులఁ గైకొనుటకై యిచ్చటికి వచ్చి చేరిరి. అప్పుడు దేవత లందఱు వినతమై మర్యాదలఁ జొప్పునఁ గూర్చుండి, లోకముల కెల్ల సృష్టికర్తయగు బ్రహ్మనుజూచి గొప్పమాట చెప్పిరి.

ఓ భగవంతుఁడా, నీ యనుగ్రహబలముచే రావణుఁడను రాక్షసుఁడు మమ్ము నందఱను బాధించుచున్నాఁడు. మేము మాబలముచే వానిని శిక్షింపఁజాలకున్నాము. తొల్లి తా మాయసురుని తపంబునకు మెచ్చి, కోరినవరం బొసంగితిరి. ఆ వరంబును గౌరవించి, మే మాతని తప్పిదము లన్నింటిని నోర్చియున్నాము. అహంకారముగల యా రావణుఁడు ముల్లోకంబుల వేధింపుచున్నాఁడు. గొప్పవారగు లోకపాలురతోఁ బగఁగొనియున్నాఁడు. దేవతల కెల్ల ఱేఁడగు దేవేంద్రుని పరస్కరింపఁ గోరుచున్నాఁడు. మఱియు నతఁడు తా నొసంగిన వరముచే గర్వించి, గంధర్వులను, యక్షులను, అసురులను, బ్రాహ్మణులను, మహర్షులను నవకు నేయుచున్నాఁడు. సూర్యుఁ డితనిపై నెండఁ గాయఁడు. వాయువు ప్రక్కలనైనను వీవఁడు. ఆ రాక్షసునిఁ జూచి కదలుచున్న యలలతో నొప్పెడు సముద్రుఁడు నైతము మెదలకుండును. కావున వికృత రూపముగల యా రావణాసురునివలన మాకు గొప్ప వెఱపు పుట్టియున్నది. ఓ భగవంతుఁడా, యతనివధంబునకు నొక యుపాయంబు చింతింపవలయును.”

అని దేవత లందఱు ప్రార్థింప నా బ్రహ్మదేవుఁ డాలోచించి దేవతలతో నిట్లనెను:— “దురాత్ముఁడైన యా రావణుని వధోపాయంబు నెఱింగితిని. ఇఁక మీకు సంతోషము కలుగును. ఆ రావణుఁడు, తాను దేవ దానవ గంధర్వ యక్ష రాక్షసులచేఁ దాను వధ్యుఁడు కాకుండ వరమడిగెను. నేనట్లే యగునుగాక!” యని యంటిని. అయినను, అయ్యసురుఁడు లక్ష్యము లేక మనుష్యులవలనఁ జావు లేకుండ వరమడుగఁడయ్యె. కావున నతఁడు నరునిచేతనే చావఁదగినవాఁడు గాని యితరులవలన నతనికి మరణంబు సంభవింప నోపదు.” అని బ్రహ్మదేవుఁడు చెప్ప నా

ప్రియవాక్యములను విని, దేవతలు మహర్షులందఱును సంతోషమును నందిరి.

ఇంతలో నమితకాంతిగలవాఁడును, జగన్నాథుఁడును, పీతాంబరధారియు నైన విష్ణుమూర్తి శంఖచక్రగదాధరుఁడై, యచ్చటికి వచ్చి బ్రహ్మను గలిసికొని యిఁకముందు చేయవలసియున్న కార్యమునం దేకాగ్రచిత్తుఁడై యుండెను. అప్పుడు వేల్పు లందఱు నాదేవుని విశేషముగ స్తుతియించి, వినయముతో నిట్లనిరి. ఓ విష్ణుమూర్తీ, సకల లోకముల మేలు గోరి నిన్నొక కార్యమునఁ బ్రేరేచెదము. అయోధ్యకు రాజును, ధర్మజ్ఞుఁడును, దానశీలుఁడును, మహర్షులంబోలు తేజముగలవాఁడును నైన దశరథునకు నీవు నాలుగంశములై, హ్రీ, శ్రీ, కీర్తులంబోలిన యా దశరథుని పత్నులయందు బుత్త్రుఁడవుగ జన్మింపుము. ఓ విష్ణుమూర్తీ, వారియందు నీవు మానుషరూపంబుతో జన్మించి, వరబలంబునఁ జెలరేఁగి, లోకముల కెల్ల శత్రువయి, దేవతలకైనను జయింప నలవికాకున్న రావణుని సంహరింపుము. ఈ మూఢుఁడయిన రావణుఁడు పరాక్రమాతిశయంబుచే గర్వించి దేవగంధర్వ సిద్ధమహర్షులను బాధించుచున్నాఁడు. అతఁడు వనమున దపము లొనర్చు మునులను, నందనవనమున విహరించు గంధర్వాప్సరసలను హింసించుచుండును. సిద్ధ, గంధర్వ, యక్ష, పన్నగ, గరుడాదులగు మే మందఱము సకల మునిగణములతోఁ గూడ నిన్ను శరణుసొచ్చితిమి. శత్రుసంహారకా, మాకందఱకు నీవే గతి. కావున శత్రువధంబునకై భూలోకమున నవతరింప నిచ్చగింపుము."

అని దేవత లందఱు ప్రార్థింపఁగా, సర్వ లోకములచేతను నమస్కరింపఁబడు దేవశ్రేష్ఠుఁడయిన విష్ణుమూర్తి ధర్మచింతతోఁ గూడియున్న సభలోని బ్రహ్మ మొదలగు దేవతలను జూచి యిట్లనియె. "ఓ దేవతలారా, మీరు భయపడవలదు. మీకు మేలయ్యెడు, మునులకును దేవతలకును భయముఁ గల్గించువాఁడును, దుష్టుఁడును, క్రూరుఁడునైన రావణునిఁ బుత్త్ర మిత్త్ర బంధు మంత్రి వర్గములతోఁ గూడ యుద్ధరంగమున సంహరించి పదునొకండువేలయేండ్లు భూపాలనము చేయుచు భూలోకంబున నుండగలను." అని దేవతలతోఁ జెప్పి ధైర్యవంతుఁడును, కమలములంబోలు కన్నులవాఁడును నైన విష్ణుమూర్తి "భూలోకంబున నెచ్చట నవ

తరింతునా?" యని యించుక యాలోచించి, తనయంశమును నాలుగుగ విభజించికొని దశరథమహారాజునకుఁ బుత్త్రుఁడుగ జనింపఁదలఁచెను.

అప్పుడు దేవత లందఱు గంధర్వాప్సరో యక్ష రుద్రగణములతోఁగూడి, మధుసూదనుని దివ్యములయిన స్తుతులతోఁ గొనియాడి, ఓ జగద్రక్షకా, భయంకర ప్రతాపముతోఁ గూడి, మీఱిన గర్వంబు గలవాఁడై, వేల్పులతోఁ బగఁగొని, లోకములనెల్ల నేడ్పించుచుఁ దాపసులకు భీతిఁ గొల్పుచుండు నా రావణాసురునిఁ జంపి, వానిబలంబులను, బంధు మిత్ర పుత్త్రామాత్య గణంబులను రూపుమాపి, చింతఁ బాపినవాఁడవై, శత్త్రుబాధ దొలఁగి క్షేమముతోఁ గూడి, దేవేంద్రునిచేఁ బాలింపఁబడెడు నీ లోకమునకు వచ్చి చేరు" మని శ్రీమహావిష్ణువును బలుతెఱఁగుల స్తుతియించిరి.

16-వ సర్గము.

పాయసోత్పత్తి

అనంతరము శ్రీమన్నారాయణుఁడు దేవతలప్రార్థనంబు నియ్యకొని, తా నెల్ల నెఱిఁగినవాఁడయ్యు, దేవతలఁ జూచి, "ఓ దేవతలారా! మీ రా దుష్టుఁడును సాధుజనహింసకుఁడునైన రావణునిఁ జంప గోరితిరి. దానికిఁ దగినుపాయంబును చెప్పుఁ" డని యడుగఁ నా దేవతలు నాశరహితుఁడైన విష్ణుమూర్తిని జూచి యిట్లనిరి "శత్త్రుసంహారకా! నీవు నరరూపం బెత్తి యుద్ధరంగమున నారావణుని వధింపుము. తొల్లి యారావణాసురుఁడు పెక్కేండ్లు బ్రహ్మనుగూర్చి తప మొనరించెను. ఆతపమునకు బ్రహ్మదేవుఁడు మెచ్చుకొని, "ఓ రావణాసురుఁడా! నేను నీ తపమునకు మెచ్చితిని. నీకుఁ గావలసిన వరము వేఁడు మనెను. అంత రావణుఁడు "మనుష్యులు తప్పఁ దక్కిన యేభూతములవలనను దనకుఁ జావులేకుండునట్లు వరం బి"మ్మని యడిగెను. ఆ రావణుఁడు "మనుష్యు లెంతటివారలు! వారివలన నేమికాఁగల"దని వారిని దిరస్కరించి యిట్లడిగెను. అందులకు బ్రహ్మదేవుం "డట్లె కాని"మ్మని వర మొసంగెను. ఇట్లు రావణుండా బ్రహ్మదేవునివలన వరముఁ బొంది, గర్వించినవాఁడై మూఁడులోకంబులను బాధించుచు, స్త్రీలను భంగపఱచుచు నున్నవాఁడు. కావున నతని చావు మనుష్యులవలననే కావలసి

యున్నది." అని దేవతలు చెప్పఁగా విష్ణుమూర్తి దశరథుని దనతండ్రి నిగా నిశ్చయించెను. ఆసమయమున దశరథుఁడును బుత్రులఁగోరి పుత్రకామేష్టిని జేసెయుండెను. ఆశ్రీమహావిష్ణు వి ట్టెఱంగున మనంబున నిశ్చయించుకొని బ్రహ్మదేవుని వీడ్కొని, దేవతలును, మహర్షులును స్తోత్రములు చేయుచుండ నంతర్ధానము నొందెను.

అనంతరము దశరథునిహోమకుండమునుండి యమితవీర్యము గలదియు, బలముతోఁ గూడినదియు, నెఱుపు నలుపు గలిగిన వస్త్రంబు గట్టినదియు, నెఱ్ఱనిమోముగలదియు, భేరీనాదముంబోలు కంఠధ్వనితోఁ గూడినదియు, సింగమునకువలె యొడలివెండ్రుకలును, మీసములును, తలవెండ్రుకలును గలదియు, సౌందర్యలక్షణములతోఁ గూడినదియు, మేలితొడవులం దాల్చినదియు, బర్వతశిఖరంబుమాడ్కి నెత్తయినదియు, గర్వించిన పెద్దపులిపరాక్రమమువంటి పరాక్రమముగలదియును సూర్యునితో సమానమయిన యాకారము గలదియును, నగ్నిజ్వాలమాడ్కి వెలుఁగుచుండునదియు నైన యొకమహాభూతము పుటమువేయఁబడిన బంగారుతోఁ జేయఁబడినదియు, వెండి పైమూఁత గలదియునై, దివ్యపాయసముతో నిండి, మాయామయమో యని యెన్నఁదగియున్న పూర్ణకలశమును బ్రియకాంతనుంబోలె గట్టిగా రెండు చేతులతోఁ బట్టుకొని, పైకివచ్చి, దశరథనృపాలుం జూచి, "యో నృపాలా, నన్నుఁ బ్రజాపతి సన్నిధినుండి యిచటికి వచ్చిన వానిఁగాఁ దెలియు మని" చెప్పఁగానే దశరథనృపాలుఁడును దిగ్గనలేచి చేతులుమోడ్చి, "మహాత్మా, నీకిదే స్వాగతము. నన్నేమి చేయుమందువు సెలవిమ్ము" అని యడుగ నాప్రాజాపత్యపురుషుఁడు, "నృపాలా, నీవు దేవతలఁ బూజించితివి కావున వారు సంతసించి యీపాయసము నీకుఁ బంపిరి. ఓ పుడమిఱేఁడా, దీనిని గైకొనుము. ఇది యమరులచేఁ బక్వము చేయఁబడినది. దీనిని భుజించిన, సంతతియు నారోగ్యమును గల్గును. ఇది కోరిన కోర్కుల నొసంగును. నీవు సంతతిఁగోరి యీ యాగం బొనరించితివిగదా. ఈ పాయసంబు నీ భార్యల కిమ్ము. వారియందుఁ బుత్రులు జనింపఁ గల"రని పలుకఁగా, దశరథ నృపపుంగవుండు మిక్కిలి యుప్పొంగి, దేవత లిచ్చి పంపిన దివ్యపరమాన్నంబుతోఁ గూడిన యాబంగరుపాత్రమును గైకొని, చూపర

కింపు గుల్కుచుండు నా దివ్యపురుషునికి మిాఱిన ముదముతోఁ బ్రదక్షిణనమస్కారంబు లొనరించి, పెన్నిధిగన్న పేదవాలెఁ బరమానందము నొందెను. దివ్యతేజముతో వెలుఁగుచున్న యాప్రాజాపత్యపురుషుఁ డా పాయసం బిచ్చి యచ్చటనే యంతర్ధానము నొందెను.

ఆ దశరథుని యంతఃపురంబెల్లఁ ఆనందజ్యోతిచే వ్యాపించినదై, శరత్కాలచంద్రునికిరణములచేఁ బర్వఁబడియున్న యాకసంబునుబోలె వెలుంగుచుండెను అంతఃపురాంగన లందఱు తమకుఁ బుత్రోత్పాదనసమర్థమైన పాయసము దొరకెనన్న సంతసంబుతోఁ గూడియుండిరి. దశరథుఁ డంతఃపురంబు ప్రవేశించి, కౌసల్యం జూచి, "దేవీ, యిది దివ్యపాయసము. ఇది మనకుఁ బుత్రోత్పత్తిని గల్గించునది. కావున మీరు దీనిం బుచ్చుకొం"డని చెప్పి యీ క్రిందివిధంబున వారికిఁ బంచిపెట్టెను. ఆపాయసములో సగము కౌసల్యకొసంగెను ఆ మిగిలిన సగములో సగమును (నాలవభాగమును) సుమిత్రకొసంగెను. మిగిలిన దానిలో సగమును (ఎనిమిదవ భాగమును) కైకేయి కొసంగెను. ఆపిదప, సుమిత్ర కైకేయికంటె నెక్కుడుసగ భుజింపఁదగినదని యెంచి కైకేయి కిచ్చినసగము పోఁగాఁ దక్కిన సగమును (ఎనిమిదవపాలును) మఱల సుమిత్రకే యొసంగెను. ఆ దశరథుని పత్నులందఱు నీపాయసముఁ బుచ్చుకొని సంతసము నొందినవారలై, మహారాజు తమకుఁ బాయసంబు నొసంగుట యొక్క బహుమతిగాఁ దలఁచిరి. అట్లు దశరథుని యుత్తమకాంతలు మువ్వురు వెవ్వేఱుగ నాపాయసంబుఁ ద్రావి, కొన్ని దినములకు సూర్యుని వలెను, నగ్నిహోత్రునిమాడ్కియుఁ బ్రజ్వరిల్లుచుండునట్టి గర్భంబులఁ దాల్చిరి. అప్పుడు దశరథమహారాజు గర్భము ధరించిన తనపత్నులం జూచి, మనము నుప్పొంగినవాఁడై, రాజర్షులచేతను, సిద్ధగంధర్వ యక్ష కిన్నరాదులచేతను ముని బృందములచేతను గారవింపఁబడుచుండు దేవేంద్రుని మాడ్కి వెలుఁగుచుండెను.

17-వ సర్గము.

వానరులను బుట్టింపుడని దేవతలతో బ్రహ్మ చెప్పుట

భగవంతుఁడగు విష్ణువు మహాత్ముఁడగు దశరథునికిఁ బుత్రుఁడుగఁ బుట్టునట్లు చెప్పి యంతర్ధాన మొందఁగా, బ్రహ్మదేవుఁడు దేవతల నందఱిఁ

జూచి, "దేవతలారా! సత్యసంధుఁడును, మహావీరుఁడును, మనయందఱ హితముఁగోరువాఁడునగు విష్ణువునకు సహాయులుగా బలాఢ్యులును, కామరూపులును, మాయల నెల్ల నెఱింగినవారును, ధైర్యవంతులును, వేగమున వాయువుతో బోలినవారును, నీతివేత్తలును, బుద్ధియుక్తపరాక్రములును, శత్రువులకు లొంగనివారును, శత్రువుల గెల్చునుపాయములు నెఱింగినవారును, దివ్యదేహులును, సకల శస్త్రాస్త్రముల నెఱింగినవారును, అమృతపానము సేసినవారివలె మృత్యువు లేనివారునైన కుమారులను గంధర్వాంగనలయందును, అప్సరసలయందును వానరరూపంబున బుట్టింపుఁడు. నేను పూర్వమె జాంబవంతుఁడను నెలుఁగుబంటులలో మేటిని బుట్టించితిని. నేను ఆవులించుచుండఁగాఁ జాలునది నా నోటినుండి పుట్టెను." అని దేవతలతోఁ జెప్పఁగా దేవతలును, ఋషులును, సిద్ధవిద్యాధరోరగచారణులును బ్రహ్మదేవుని యాజ్ఞ శిరసావహించి వీరులగు వానరులను కుమారులనుగాఁ బుట్టించిరి. దేవేంద్రుఁడు మహేంద్ర పర్వతముఁబోలు బలవంతుఁడగు వాలియను వానరశ్రేష్ఠుని బుట్టించెను. సూర్యుఁడు సుగ్రీవుని బుట్టించెను. బృహస్పతి వానరులందఱిలోను బుద్ధిమంతుఁ డని పేరు పొందినవాఁడును, బలవంతులలో శ్రేష్ఠుఁడునైన తారుఁడను వానరుని బుట్టించెను. కుబేరునకు గంధమాదనుఁడను కుమారుఁడు పుట్టెను. విశ్వకర్మ నలుఁడను కపివీరుని బుట్టించెను. అగ్నిదేవునకు నగ్నితో సాటివచ్చు తేజముగల నీలుఁడను వానరుఁడు పుట్టెను. వాఁడు కాంతిచేతను,కీర్తిచేతను,పరాక్రమముచేతను వానరుల నందఱను మించియుండెను. అశ్వినీ దేవతలు రూపసులగు మైందద్వివిదుల నిరువురఁ గనిరి. వరుణుఁడు వానరశ్రేష్ఠుఁడగు సుషేణుని పర్జన్యుఁడు మహాబలిష్ఠుఁడైన శరభుని బుట్టించిరి. వాయుదేవునికి వజ్రాయుధంబువంటి దేహముగలిగి, వేగమున గరుత్మంతునికి సాటియై, కాంతిమంతుఁడగు హనుమంతుఁడను వానరోత్తముఁడు పుట్టెను. ఇవ్విధంబున మితిలేని బలముగలవారును, శూరులును, పరాక్రమవంతులును, కోరినరూపము దాల్ప శక్తిగలవారునునైన వానరపుంగవులు వేలకొలఁదిగ రావణవధము నిమిత్తమై దేవతలచే సృష్టింపఁబడిరి. మేరుమందర పర్వతములతో సాటివచ్చువారును, బలిసిన శరీరము

గల బలవంతులునైన యెలుఁగుగొడ్డు, కొండముచ్చులును, వానరులును వెనువెంటనే పుట్టిరి. దేవతలకుఁ బుట్టినవానరులందఱు తమ్ముఁబుట్టించిన దేవతలంబోలు రూప సౌందర్య బలంబులు గలవారలై యుండిరి. కొందఱు వానరులు కొండముచ్చులందును, మఱికొందఱు వానరులు ఋక్షాంగనలందును, కొందఱు కిన్నరకామినులందును జనించిరి. ఇట్లు దేవర్షి, గంధర్వ, యక్ష, తార్క్ష్య, పన్నగ, కింపురుష, సిద్ధ, విద్యాధరులు మహాసంతోషభరితులై, సొగసుకత్తెలగు నప్సరలందును, నాగకాంతల యందును, విద్యాధరాంగనలందును, గంధర్వకామినులందును గొప్ప దేహముగలిగిన బలవంతులగు వానరులను వేలకొలఁదిఁ బుట్టించిరి. ఇవ్విధంబున దేవతలవలనఁ బుట్టిన యీవానరులందఱు తమకోరికకుఁ దగిన రూపంబుఁ దాల్చువారును, బలముగలవారును, సింహశార్దూలముల మాడ్కి బలము, గర్వము గలవారును, ఱాళ్ళతోను, చెట్లతోను బోరాటము సేయువారును, గోళ్ళును కోఱలును నాయుధములుగా వాడువారును, సకలాస్త్రంబుల నెఱింగినవారును నైయుండిరి. వారు పర్వతములనైనఁ బగుల మొత్తుదురు. గొప్పచెట్లనైనఁ బెల్లగింతురు. కాలితన్నుతో భూమినైనను బ్రద్దలు సేయఁగల్గుదురు, మహాసముద్రములనైనను దాటుదురు. ఆకసంబున కెగురఁగలరు, మేఘములనైన నందుకొనఁగలరు. మదించి యడవులలోఁ దిరుగుచుండు నేనుఁగులనైనను బట్టుకొందురు. తమయార్పులచే నాకసమునఁ బోవుపక్షులను నేలఁబడఁ జేయుదురు. మహాత్ములు కామరూపులునగు నిట్టి వానరవీరులు కోట్లకొలఁదిగ జనించిరి. వీరిలో వానరశ్రేష్ఠులు కొందఱు వానరుల కెల్లఁ బ్రభువులై, తాము మఱికొందఱను బుట్టించిరి. ఇట్లు పుట్టిన వానరులందఱు నానావిధ పర్వతములను, అనేకారణ్యములను జొచ్చి, వాలి సుగ్రీవులను దమకు రాజులనుగను, నలుఁడు, నీలుఁడు, హనుమంతుఁడు మొదలగు వానరులను మంత్రులనుగను సేవించుచు, వారి యాజ్ఞలప్రకారంబుగ నడుచుకొనుచు ఋక్షవంతమను పర్వతమునందు నివసించుచుండిరి. మఱికొంద ఱచ్చటచ్చట నుండు కొండలను, నడవులనుఁ జేరి యచ్చటఁ దిరుగుచు నచ్చట నున్న సింహవ్యాఘ్రాదులనుగూడఁ దమ బలగర్వముచే నొంచుచుండిరి. విస్తార పరాక్రమము గలవాలి యా

వానరవీరుల కందఱకుఁ దన భుజబలముచేఁ బాలించుచుండెను. నానారూప ధారులయి, పర్వతములను, మేఘములను బోలియుండు వానరులు రామునికి సాయమును జేయుటకయి సమప్రదమై యంతటను నిండియుండిరి.

13-వ సర్గము.

శ్రీరాముని యుత్పత్తి

ఆ మహాత్ముండగు దశరథుని యశ్వమేధంబును, బుత్రకామేష్టియు ముగియఁగనే, దేవత లందఱు హవిర్భాగంబులఁ గైకొని, తమతమ యునికిపట్టులకుఁ బోయిరి. అంత దశరథుఁడును యజ్ఞదీక్షా నియమంబుఁ బూర్తిచేసి, భార్యలతోఁ గూడినవాఁడై, సేవకులు, సేనలు, గజాశ్వములు వెంటరాఁ బురంబుఁ జొచ్చెను. యాగంబు చూడవచ్చిన రాజులందఱు దశరథుం డొసఁగు పూజలు గైకొని, ఋషిశ్రేష్ఠుఁడగు ఋశ్యశృంగునకు మ్రొక్కి ముదంబుతోఁ దమతమ దేశముల కేగిరి. అప్పుడు మహానందముతో నయోధ్యనుండి తమ పురంబుల కేగుచుండు రాజుల సేన లన్నియు శుభ్రవస్త్రములఁ దాల్చి, ముదంబుల నుప్పొంగుచు, వెలుఁగుచుండెను. రాజు లందఱు పయనమైన తర్వాత దశరథనృపాలుఁడు బ్రాహ్మణోత్తములతోఁ గూడఁ బట్టణముఁ బ్రవేశించెను. అంత ఋశ్యశృంగ మహామునియును దశరథునిచే గొప్పమర్యాదలు వడసి, శాంతను గూడుకొని, దశరథుఁడు పరివారముతోఁగూడ సాగనంపఁగా, తన యాశ్రమమునకుఁ బయనమై పోయెను. ఇవ్విధంబున రాజుల నందఱఁ బంపి, దశరథుఁడు నెమ్మదితోఁ గూడి, పుత్రజననమును గోర్చియె యాలోచించుచుండెను. యాగము ముగిసిన తర్వాత నొకసంవత్సరము గడచినది. అంతఁ గౌసల్యాదేవి, పండ్రెండవనెలను చైత్రమాసమునందు నవమినాఁడు, పునర్వసు నక్షత్రమున సూర్యాంగారకశని బృహస్పతి శుక్రు లేవురును దమ దమ యుచ్చస్థానములగు మేష, మకర, తులా, కర్కాటక మీనరాసులందుండఁగా, బృహస్పతి చంద్రులున్న కర్కాటక లగ్నమునందు నెల్లలోకముల రక్షకుఁడును, సకలజనులచేతను మ్రొక్కఁబడువాఁడును, శుభలక్షణంబు లన్నింటితో నొప్పినవాఁడును, ఇక్ష్వాకు వంశమును వృద్ధిపొందించువాఁడును, గొప్ప యదృష్టశాలియునైన విష్ణువులో సగము భాగమునునైన పుత్త్రుని గనెను. అట్టి తేజోవంతుఁడగు

కొమరుండు గలుగుటచే నా కౌసల్య, దేవేంద్రునిఁ గన్నయదితివోలె వెలుఁగుచుండెను. అంతఁ గైకేయి దృఢపరాక్రముఁడును, సుగుణములతో నిండినవాఁడును, తేటమైన తెల్విగలవాఁడును, విష్ణ్వంశములో నెనిమిదవ భాగమునగు భరతుఁడు పుష్యమీనక్షత్రమున మీనలగ్నమునం బుట్టెను. అంత శూరులును, సకలాస్త్రముల యందును నేర్పు గలవారును నైన విష్ణ్వంశమున నర్ధాంశమువా రయిన లక్ష్మణ శత్రుఘ్నులు ఆశ్లేషా నక్షత్రమునఁ గర్కటలగ్నమున మధ్యాహ్నకాలమున సుమిత్రకు జనించిరి. ఇట్లా దశరథనృపతికి జన్మించిన గొప్పస్వభావము గలవారును, సుగుణములచే నొప్పినవారును, అనుకూలురునైన పుత్రులు కాంతిచే బూర్వాభాద్రోత్తరాభాద్రా రూపములగు నాలుగు నక్షత్రములవలె వెలుఁగుచుండిరి. దశరథునికిఁ బుత్రులు గలుగఁగనే గంధర్వులు మధురముగా గానముసేసిరి. అప్సరసలు నాట్యమాడిరి. దేవతల భేరీవాద్యములు మ్రోగినవి. ఆకసంబునుండి పూలవాన గురిసినది. అయోధ్యాపురమునందలి జనులు గొప్పవేడుకలు సలిపిరి. రాజవీథులందు జనులు క్రిక్కిరిసిరి. నటనర్తకు లాడుచుండిరి. గాయకులు గానము చేయుచుండిరి. దశరథుఁడు పుత్రోత్పత్తి శ్రవణకుతూహలంబుచే బౌరాణికులకును, వంశావళిఁ బాడువారికిని, స్తుతిపాఠకులకును విశేషముగ బహుమతులను, బ్రాహ్మణులకు విశేషధనమును, లెక్కలేని గోవులను నొసంగెను. అంత లక్ష్మణుఁడు పుట్టిన పదునొకండవనాఁడు (అనఁగా పండ్రెండవదినంబున) దశరథ నృపాలుండు వసిష్ఠుని బిలిపించి, తనకుమారులలోఁ గౌసల్యకుమారునికి రాముఁ డనియుఁ, గైకేయి కుమారునకు భరతుం డనియు, సుమిత్ర కొడుకుల కిద్దఱికి వరుసఁగా లక్ష్మణ శత్రుఘ్నులనియు నామకరణంబులు సేయించి, జాతకర్మ మొదలగు సర్వకర్మముల జరిపించి, యనంతరము బ్రాహ్మణులకుఁ, బురములలో నేమి, పల్లెలలో నేమి యుండు సకలజనులకు నన్నప్రదానము సేయించి, బ్రాహ్మణులకు విశేష ద్రవ్యమును, లెక్కలేని మణులను నిచ్చెను. వారిలోఁ బెద్దయగు రాముఁడు, తండ్రి కానంద మొసఁగఁజేయుచు, సకల జనులకు నిష్టుఁడయి బ్రహ్మదేవుని చందమున వెలుఁగుచుండెను. ఆ కొడుకులలోఁ బెద్ద

వా కసు [illegible] యమును బెక్కెఁ డువోలె. ప్రకాశించుచుఁ దండ్రికి సంత సము [illegible] మును బ్రహ్మ చేయుచు నలుగురును [illegible] [illegible]. ఆ యన్నదమ్ములు [illegible] బయలు పెద జను మొదలాగు కార్యములు [illegible], దొరలెల్ల [illegible]. సుగుణములలో నొండొరులకు సమానులయి యుండిరి. వారిలో నందఱిలోను శ్రీరాముఁడు యథార్థపరాక్రమము గలిగి, యొప్పములేని [illegible] చంద్రునిం బోలె జనులకుం డఱకుఁ గోరఁ దగినవాఁడై, యేనుఁగుమీఁద నెక్కుటయందును, గుఱ్ఱపుసవారియందును, వేఁట పందెముల యందును, విలువిద్దెయందును గట్టివాఁడై, తండ్రికి శుశ్రూష యొనర్చుటయందు శ్రద్ధ గలిగియుండెను. కాంచె నోసఁగఁ జేయుపట్టి లక్ష్మణుండు పసితనము మొదలు జనుల కిష్టుఁడైన తన యన్నయగు శ్రీరామునియందే యెక్కు వగు ప్రేమముఁ గలిగి, యాతనికిష్టములగు కార్యములం జేయుచు వేఱగు నతని వెలుపటి ప్రాణమా యనఁ దగియుండెను. ఆ శ్రీరాముఁడా లక్ష్మ ణుని బాసి నిద్ర చెందఁడు. పాయసాన్నము పెట్టినను దినఁడు. శ్రీరాముఁడు గుఱ్ఱము నెక్కి వేఁటకు బయలువెడలినప్పుడు లక్ష్మణుండు విల్లు చేతఁ బూని యతనిని వెంబడించును. లక్ష్మణుఁడు రాముని కెట్లో నట్లు భరతునకు లక్ష్మణుని తమ్ముఁడగు శత్రుఘ్నుఁడును, ప్రాణముల కంటెఁ బ్రియుఁడై యుండెను. ఈ నలుగురు పుత్రులును తెలివితేట లతోఁ గూడి, సద్గుణములు గలవారలై, [illegible], మంచి మనసు గలిగి, విషయముల నెల్ల నెఱిఁగి, మీఁదుఁ జేయఁదగు పనులఁ గూర్చి బాగుగ నాలోచించుచు నైపుణ్య సామర్థ్యముతో వెలుఁగు చుండఁగా, నట్టి కుమారులఁ గన్న దశరథుఁడు దేవతలచేఁ జుట్టఁబడిన బ్రహ్మలోకాధిపతియగు పరమేష్ఠివోలె వెలుఁగుచు సంతోషపడు చుండెను. శ్రీరామాదులును వేదశాస్త్రాభ్యాసము చేయుచు, విలువిద్దె యందుఁ బేరు వడసినవారలై, తండ్రికి నిరంతరము శుశ్రూష చేయుచు నుండిరి. అంత వారికిని యౌవనము ప్రాప్తించెను.

అంత దశరథనృపాలుఁడు పురోహితుఁడగు వసిష్ఠుని, మంత్రులను, చుట్టాలను బిలిపించి ఆ యందఱితోను దసకుమారుల వివాహమును గూర్చి యాలోచించుచుండెను.

ఇవ్విధంబున మహాత్ముఁడగు దశరథుఁడు మంత్రుల నడుమనుండి యాలోచించుచుండఁగా నప్పుడు మిక్కుటమగు బ్రహ్మతేజస్సుగల విశ్వామిత్ర మునీంద్రుఁ డరుగుదెంచి, రాజుగారి దర్శనంబు సేయఁగోరి, పరిచారులఁ జూచి, "ఓ ద్వారపాలకులారా, కుశికవంశమునఁ బుట్టిన గాధిరాజ తనూజుఁడగు విశ్వామిత్రుఁడ వచ్చియున్నాఁ" డని వేగముగ మీ మహారాజున కెఱిఁగింపు డని చెప్పెను. ఆమాట విని ద్వారపాలకులు తత్తరపడుచు రాజు నగరులోపలికిఁ బోయి, ఇక్ష్వాకువంశోద్భవుఁ డగు దశరథనృపాలునకు విశ్వామిత్రమహాముని వచ్చియున్నాఁడని యెఱింగించిరి. అట్టి ద్వారపాలుర మాటలు విని పురోహితుని తోడ్కొని జాగ్రత్తతో దేవేంద్రుఁడు బ్రహ్మదేవునిం బోలె నమ్మహాముని నెదుర్కొని, తీవ్రమగు తపస్సుచేసెను, కఠిన నియమముచేతను, జ్వలించుచున్న విశ్వామిత్రుని జూచి, మనమున ముదము నొందుచు నర్ఘ్యపాద్యాదులచేఁ బూజ లొనరించెను. విశ్వామిత్రుఁడును శాస్త్రవిధానమునఁ జేయఁబడిన యర్ఘ్యపాద్యాది సత్కారములఁ గొని, దశరథ నృపాలుని "నీకుఁ గుశలమా? నీ కేమియు నపాయంబులు లేవుగదా? మహారాజా! నీ పురజనులు సుఖముగా నున్నారా? పల్లెలలోని జనులు క్షేమమా? నీచుట్టములు, నీ మేలు గోరెడి మంత్రులు మొదలగువారును కుశలముగా నున్నారే? నీ బొక్కసము నిండి యున్నదిగదా? నీచుట్టుపట్టు నుండు రాజులు నీకు లొంగియున్నారే? నీకు శత్రువులు లేరుగదా? నీవుచేయు యజ్ఞయాగాది దేవకార్యములును, సామాద్యుపాయములుం గలిసి వచ్చుచున్నవా?" యని కుశలమడిగి వసిష్ఠమహామునికడ కేఁగి, యమ్మహామునినిఁ, దక్కిన ఋషులను గుశలమడిగెను, అంతట వారందఱు సంతోషభరితులై రాజ భవనము సొచ్చి యచ్చట వారు చేసిన మర్యాదలఁ గైకొని, తమతమ యోగ్యతకుఁ దగిన యాసనములందుఁ గూర్చుండిరి.

అంత గొప్ప మనస్సుగలవాఁడగు దశరథమహారాజు మనంబున నానందము నొందుచు విశ్వామిత్ర మహామునిని గౌరవించి యిట్లనియె. "ఓ మహామునీ, అమృతము ప్రాప్తించుటయు, నీరు లేనిచోట వాన కురియుటయు, బిడ్డలు లేనివానికిఁ దన సజాతీయలగు భార్యలందుఁ బుత్రులు

గలుగుటయు, నష్టపడినవానికి లాభము వచ్చుటయు, కోరుచున్న వస్తువు మఱల దక్కుటయు, గొప్ప యుత్సవాదులందు సంతసంబునొందుటయు నెంతవేడుక గావించునో, యట్లే నీరాకయు నాకు నమితో త్సాహమును గలిగించుచున్నది. నీవు సుఖముగా వచ్చితివిగదా! నా కిప్పుడు దేహ మానందపరవశమై గగుర్పాటొందుచున్నది. మీకోరిక నేనేమి తీర్పవలయును? ఓ కౌశికమునీంద్రా! నీవు నాకు దానయోగ్యుఁడ వయితివి. నాభాగ్యవశంబుననే నీ విచ్చటి కేతెంచితివి. ఇప్పుడు నాజన్మము సఫలమయ్యెను. నాబ్రదుకు మంచిబ్రదుక. తొల్లి నీవు రాజర్షివై ప్రఖ్యా తిఁ జెందుచుండి, పిమ్మట గొప్పతపముగ తపమొనర్చి తపశ్శక్తిచే మిగుల తేజముచే వెలుఁగుచు బ్రహ్మర్షి యని పేరొందితివి. నాకు నీవు బహువిధ ములఁ బూజ్యుఁడవు. కావున నీరాక మిక్కిలి యాశ్చర్యముగ నున్నది. నాగృహము నీరాకచేఁ బరమపావనమయ్యెను. ఓనిగ్రహానుగ్రహసామ ర్థ్యముగలవాఁడా, నీదర్శన విశేషమున నేను శుభక్షేత్రము నొందిన వాఁడ నయితిని. నీ విచ్చటి కేమికార్యంబుఁ దలపెట్టివచ్చితివి? ఆ కార్యంబుఁ దెలుపుము. నీ వనుగ్రహించిన నాకార్యము సఫలమొనర్చె దను. ఓ కుశికవంశజుఁడా, యీతఁడు మనకార్యంబు నేయఁగలఁడో లేఁడో యనువిచారము నేయవలదు. నీవు నాకుఁ బరమదేవతవు గావున నే నెట్టి కార్యంబునైనను లోపము లేకుండఁ జక్కపెట్టెదను. ఓ ద్విజశ్రేష్ఠా, నాకు నీరాక యనునది గొప్ప భాగ్యంబుచేఁ గలిగినది. నీరాకవలన సకల శ్రేష్ఠధర్మంబులును నాకు చేకూరినవి” అని బుద్ధిశాలి యగు దశరథ మహారాజు చెప్పిన మనోహరమును శ్రావ్యమునునైన వినయపూర్వకమునునగు మాట విని, సకలగుణవంతుఁడును, బ్రహ్మర్షి యని ప్రసిద్ధి నొందినవాఁడునునైన విశ్వామిత్ర మునీంద్రుఁడు పరమా నందము నొందెను.

19-వ సర్గము

విశ్వామిత్రుఁడు యాగరక్షణార్థమై రాముని యాచించుట

ఇవ్విధంబున దశరథమహారాజు సకలజను లాశ్చర్యపడునట్లు చెప్పిన వాక్యములను విని, బ్రహ్మతేజముగల విశ్వామిత్ర మునీంద్రుఁడు సంతసముచే గగుర్పాటొందిన మేనుగలవాఁడై, దశరథనృపాలునితో

విశ్వామిత్ర:— ఓ రాజశ్రేష్ఠుఁడా, ఇక్ష్వాకువంశమునఁ బుట్టి వసిష్ఠునిచేఁ బెంచ బడినవాఁడవు గావున యుక్తమే నీవు ప్రతిజ్ఞామా తప్పకు గాని ప్రపంచములో నెవ్వఁ డెది కోరినా రాజశ్రేష్ఠుఁడా! నే నేమి యడిగినను ఎంచి దుష్టులకు నిచ్చినమాట కార్యంబు నెఱవేర్చు, సత్యసంధుఁడవు గదా. నే నొక కార్యార్థినై యొక యాగంబుఁ బూనితిని. దానికి విఘ్నము గావింప మారీచసుబాహువను ఇద్దఱు రక్కసు లేర్ప డిరి. వారు బలశాలులు పరాక్రమవంతులు, ధనుర్విద్యయందు నేర్ప రులు. నేను యజ్ఞ దీక్ష వహించి, వ్రతము పరిసమాప్తి నొందు సమయ మునకు ఆ రక్కసులు ఇరువురు యజ్ఞవేదికపై రక్తమాంసములను గుమ్మ రించి, యాయజ్ఞవేదిక నపవిత్రము చేసిరి. అట్లు నావ్రతసంకల్పము పాడైపోఁగా, నే చేసిన ప్రయత్నమంతయు విఫలమాయెనుగదా యని చిన్నపోయి, యాప్రదేశము వదలి యిట కేతెంచితిని. పుడమితేఁడా! వారియెడఁ గోపంబు చూప బుద్ధిపుట్టదయ్యె. ఆవ్రత సంకల్పంబట్టిది, అప్పుడు కోపపడరాదు గాన వారికి శాప మొసఁగ రాదయ్యె.

ఈ విషయమున నాకు సహాయపడుటకై నీ పెద్దకుమారుని రాజ సింహుఁడైన శ్రీరాముని బంపుము. ఇతఁడు పిల్లజుట్టువాఁడయినను, మంచి పగఱను గెలువఁగలవాఁడు. నే నితని నమోఘమైన నా నిజతేజ ముతో రక్షించుచుండఁగా నితఁడు నా యజ్ఞమునకు విఘ్నకర్తలైన యా రక్కసుల నంపఱఁగారాని నాశము చేయుటకు సమర్థుఁడై యుండుటను నా మనసు తెలియు. ఇంతేకాక, నీకుమారునకు ముల్లోకంబు లందును గీర్తి వచ్చు పలురీతులగు శ్రేయస్సులను గల్గించెదను. యుద్ధములో రామునియెదుట నా మారీచసుబాహువులు నిలువఁ జాలరు. రామునికంటె నన్యులు నా రక్కసులను సంహరింపఁజాలరు. ఆ దురాత్ములయిన రక్కసు లిరువురుఁ దమకంటె బలముగలవారు లేరని గర్వించి మృత్యువాతఁ బడనున్నారు. ధైర్యశాలియగు రామునితో నెదిరించి యుద్ధముచేయఁజాలరు. రాజశ్రేష్ఠా, కొడుకు పసివాఁడే యని తలఁపకుము. ఆరాక్షసు లిరువురీ రామునిచేఁ జచ్చిరని యెఱుఁగుము. ఇట్లని నేను శపథము చేయుచున్నాను. సత్యపరాక్రముఁడనియు, గొప్ప ధైర్యశాలి యనియు నే నెఱుఁగుదును. మీ కులగురువగు వసిష్ఠుఁ

తెలియఁగ[illegible] తపోనిష్ఠగల మునులంత తెలియఁగుదురు.
[illegible] తపోబలంబున నెక్కుడుశక్తిని గాం[illegible]
[illegible], రాముని నాతోడఁ బంపుటకు [illegible]ము.
[illegible] పవిత్రాత్ముఁడు[illegible] నీకుం
[illegible] నొప్పుకొందురు. కావున రాముని
నాతోఁ బంప[illegible] సమర్థుఁడవైనను, రాముని యాగసంర
క్షణము[illegible] రెండు [illegible]ము.
నాయజ్ఞకాలము [illegible] జేయుము. వ్యవసంబున
[illegible]" అని యుక్తిపంబుగ ధర్మాత్ముఁడును, విస్తారమైన
తేజంబుగల [illegible] మునీంద్రుఁడు తన యాగసంర
క్షణమునకై [illegible] అను దశరథమహీపాలు నివ్విధంబున
నడిగి యూరకుండెను. అంత దశరథమహీపాలుఁ డమ్మునీంద్రుఁడు పల్కిన
శుభవాక్యములను విని, తన కాపలుకులు గుండెలు బద్దలుసేయునవిగా
నున్నందునఁ గడుశోకమునొంది, భయముతో మిగులఁ జింతించి, సింహా
సనమునుండి లేచి గడగడవణఁకెను.

20-వ సర్గము,

[illegible] రాజు విశ్వామిత్రునకు బదులుచెప్పుట

[illegible] విశ్వామిత్రమునీంద్రుఁడు పల్కిన వాక్యములను
[illegible] దశరథమహారాజు [illegible] కాలము మూర్ఛనొందియుండి
[illegible] విశ్వామిత్రునితో నిట్లనెను:—"ఓ మునీంద్రా, తామర
రేకులవంటి కన్నులుగల నాపెద్దకొడుకగు రాముని కింకను బదునారేండ్లు
[illegible] నిండలేదు. [illegible] యభ్యాసమును లేదు. రాక్ష
సులతో యుద్ధము చేయునంత యోపికకూడ లేదని తలంచెదను. నా
కొకయక్షౌహిణి సేనయున్నది. ఈసేనను దోడ్కొనివచ్చి, నేను ఆరక్క
సులతో యుద్ధముసేసెదను. ఈ నాసేవకులు మగటిమిగలవారు. పగతుర
ముట్టడింపఁ జాలుదురు. అస్త్రములనెల్ల నెఱింగినవారు. రక్కసులు
గుంపులుగుంపులుగాఁ గూడి వచ్చినను యుద్ధము సేయఁగలవారు. రాము
రాముని వెంటఁబెట్టుకొని పోవలదు. నేనే విల్లు చేతఁగొని నాబొందిలోఁ
బ్రాణములున్నంతవఱకు నారాక్షసులతోఁ బోరెదను. నీవ్రతచర్య

సురక్షితమై నిర్విఘ్నముగా సాగఁగలదు. కనుక నేను నీవెంటవచ్చెదను. రాముని బంపఁజాలను. రాముఁడు పసివాఁడు, విలువిద్య నేఱనివాఁడు, పగతుర బలాబలములను దెలియలేఁడు. అస్త్రబలము చాలదు. యుద్ధము నందు నేర్పరి గాఁడు. ఈపసితనాన రాక్షసులతోఁ యుద్ధము చేయఁదగిన వాఁడు గాఁడు. అరక్కసులు నిజముగాఁ గపటయుద్ధము చేయుటలోఁ గడుసమర్థులు. ఓమునిపుంగవా! నేను రాము నెడఁబాసి యొకనిముస మైనను మనఁజాలను. రాముని మీఁద బాసఁజాలను. ఇట్లుగాక రాముని గొనిపోవలె నని తలంచెదవేని చతురంగబలముతోడ నన్నుఁ గూడ నీవెంటఁ దీసికొనిపొమ్ము. నాకు నఱువదివేలయేండ్లకిన్ని యొ కడగండ్లతో నీరాముఁడు జన్మించెను. కనుక రాముని నీవు తీసి కొనిపోఁదగదు. నా నలువురు కొడుకులలో నితనియందే నా కెక్కుడు ప్రేమ. ఇతఁడు పెద్దవాఁడు. ధర్మప్రధానుఁడు. కాన నిట్టిరాముని నీవు తీసికొని పోఁజనదు. ఆ రాక్షసు లెవ్వరు? వా రెవ్వరికొడుకులు? యెంత యొడ్డుపొడుగు గలవారు? వారిపరాక్రమం బెంతమాత్రము? వారిని రక్షించువా రెవ్వరు? ఆమాయాయోధులగు రక్కసులతో రాముఁడు గాని, నాసేనలుగాని, నేనుగాని యేమిచేయవలయును? దుస్స్వభావు లగు రాక్షసులతో యుద్ధము చేయునపుడు నే నెట్లుండవలయును? వారు మిక్కిలి పరాక్రమవంతులు. ఓ మహాత్మా యా సంగతి నెల్లఁ దెలియఁజెప్పుము." అని దశరథు డడుగఁగా విశ్వామిత్రమునీంద్రుఁ డిట్లనియె. "ఓ నరపతి! వినుము. పులస్త్యబ్రహ్మవంశమునఁ బుట్టిన రావణుఁడను నసురుఁడొకడు గలఁడు. అతఁడు బ్రహ్మను గూర్చి యుగ్రతప మొనరించి, మనుష్యులకుఁ దక్కఁ దక్కినవారికి వధ్యుఁడుగాకుండునట్లు వరముబడసి, యెక్కువ బల పరాక్రమములతోఁగూడి, రక్కసు లనే కులఁ జేర్చుకొని మూఁడులోకంబులను గడునిడుమలఁ బెట్టుచున్నాఁడు. రాక్షసాధిపుడైన రావణుఁడు కుబేరునికి సాక్షాత్తుగఁ దమ్ముఁడనియు, విశ్ర వసుని కొడుకనియు, మహాపరాక్రమశాలి యనియు నీవు వినియుందువు గదా. ఎప్పుడా రావణునకుఁ దానుగా యజ్ఞవిఘాతంబుసేయ వలను పడదో, యప్పుడు వాని ప్రేరణచేఁ గడు బలశాలులగు మారీచ సుబాహువు లనెడు యిరువురు రక్కసులు బయలుదేరివచ్చి యజ్ఞమునకు

విఘ్నకము లొనరింతురు" అని విశ్వామిత్రమహర్షి చెప్పినప్పుడు లాలపించి, "ఓ మహానుభావా! మహాప్రాభవభాగ్యుఁడైన రావణుని యెదుట నేను నిలువనోపను. నా సైన్యముతోడను, అల్పభాగ్యుఁడయిన నా సైన్యము పరాజయించి, మున్ను నశించును. నీవు మాకు గురుండవు. దైవతవు. కోపము చేయవలదు. దేవ దానవ యక్ష గంధర్వ పన్నగ కిన్నర మహోరగులు కూడ యుద్ధరంగమున నా రావణునియెదుట నిలువ నోపరు. ఇట్టి మనుష్య సేన యా యుద్ధములో వానియెదుట నిలుచుట యేమి? అసురులను యుద్ధరంగమున నెదుట నిల్చినవారిబలముల నాపహరించును. నా సేనతోఁ గాని, నా పుత్త్రులతోఁ గలసి గాని వచ్చి నే నారావణునితోఁ బోరాడఁజాలను. కనుక దేవతాతుల్యుఁడును, యుద్ధమన నేమియో యెఱుఁగనివాఁడును నగు, నా రాముని బసిపాపని నా చిన్నకుమారుని నీతో నెంతమాత్రము పంపఁజాలను. మఱియు సుందోపసుందుల పుత్త్రులైన యా మారీచ సుబాహులు యుద్ధరంగమున యమునికి సాటివచ్చువారలు. వారు నీయాగంబునకు విఘ్నము గావించిన గావింతురుగాక. నాకొడుకును నీతోడఁ బంపఁజాలను. ఆ సుబాహు మారీచులు విలువిద్య చక్కఁగా నెఱింగిన పరాక్రమ శాలురు. నేను నా సేనలతోఁ గూడివచ్చి, వారిలో నొక్కనితోఁ బోరాడఁగల్గుదును." అని దశరథుఁ డామాట చెప్పఁగా, కుశికసూనుఁడగు విశ్వామిత్రున కత్యాగ్రహము వచ్చెను. ఆకోపంబుచే నాజ్యాహుతిని బ్రజ్వరిల్లు నగ్నిహోత్రుని చందమున నమ్మహర్షి మండిపడెను.

21-వ సర్గము

వసిష్ఠమహాముని వాక్యము

అంతటఁ గుశికనందనుఁడైన విశ్వామిత్రుఁడు కోపముచేఁ గన్నులెఱ్ఱఁజేసి, లలాటంబు బడుచఁ గనుబొమ్మలు ముడిపెట్టి, పండ్లు పటపటఁ గొఱుకుచు, దశరథమహీనాథుని జూచి "ఓ మహారాజా! మొదట నీవేది యడిగిన నది యిత్తునని ప్రతిజ్ఞ సేసి, యిట్టి ప్రతిజ్ఞ నెఱవేర్పక విడిచిపెట్టఁ గోరుచున్నాఁడవు. రఘువంశోత్పన్నులయినవారి కిది విపరీతము. ఓ నరేంద్రా! మొదట నొప్పుకొని పిమ్మట లేదనుట నీకు యుక్తమగునేని, నేను వచ్చినట్లె మఱలపోయెదను. నీ వాడినమాట

తప్పువాఁడ వని లోకంబునఁ బేరొంది, బంధుమిత్రాది సహితంబుగ సుఖంబానుండుము' అని చెప్పి క్రోధాగ్రహగ్రస్తుఁడై లేచెను. ఆ జ్ఞానసంపన్నుఁడైన విశ్వామిత్రుఁడు క్రుద్ధుఁడై రోషాక్రాంతుఁడగుట వలనఁగనే భూమి యావత్తు వణఁకెను. దేవగణంబులు వెఱచిరి. అప్పుడు నియమవంతుఁడును, ధైర్యశాలియు నైన వసిష్ఠమునీంద్రుఁడు విశ్వామిత్రుని యాగ్రహమునకు లోకమెల్ల వడఁకుచుండుటఁ జూచి, మహారాజుతో నిట్లనెను. “నృపాగ్రణీ! ఇక్ష్వాకువంశంబునఁ బుట్టి రెండవ ధర్మదేవత యని ప్రసిద్ధి కెక్కి, ధైర్యవంతుఁడవై యుండి, సత్యపరిపాలనాది నియమములు గలిగి, శ్రీమంతుఁడవయి యుండియును ధర్మమార్గముఁ దప్పఁగోరుచున్నాఁడవు. రఘువంశజుఁడా! ధర్మాత్ముఁడ వని ముల్లోకంబులఁ బ్రసిద్ధి కెక్కినవాఁడవు. కావున స్వధర్మంబుఁ బాయకుము. అధర్మంబుఁ జేయకుము. పని చెప్పెదను జేసెద నని మొదట పలికి పిమ్మట వెనుదీయు వానికి సకలయాగముల ఫలములును, కోనేళ్ళు, బావులు, గుంటలు, చెఱువులు మొదలగువానిఁ ద్రవ్వించిన ఫలమును నశించిపోవును. కావున రాముని విశ్వామిత్రునితోఁ గూడఁ బంపుటకు వెనుదీయకుము. రాముఁడస్త్రముల నేర్చినవాఁడు కానిమ్ము, నేర్వనివాఁడుగానిమ్ము, విశ్వామిత్రుని కాపుదలలో నుండఁగా నాతని నగ్నిహోత్రునిచే రక్షితమైన యమృతమును బోలె రాక్షసు లేమియుఁ జేయఁజాలరు.

వసిష్ఠమహాముని విశ్వామిత్రు ప్రభావంబు దశరథునితో వర్ణించి చెప్పుట

ఓ రాజేంద్రా! ఈ విశ్వామిత్ర మహర్షి రూపము దాల్చిన ధర్మదేవత. ఇతఁడు బలవంతులలో నుత్తముఁడు. లోకంబున బుద్ధియం దందఱను మించినవాఁడు, ఇతఁడు తపమునకు నుత్తమస్థానము. చరాచరాత్మకమగు నీ యీప్రపంచమున నితఁడు సకలవిధాస్త్రముల నెఱిఁగినవాఁడు. ఇతనిని నితరు లింతవఱకు నెఱిఁగినవారు లేరు. ఇఁకమీఁదను నెవ్వ రెఱుఁగఁ జాలరు. దేవాసుర యక్ష రాక్షస గంధర్వ కిన్నర పన్నగాదు లెవ్వరు నీతని ప్రభావ మెఱుఁగరు. విశ్వామిత్రుఁడు రాజ్యపరిపాలనము సేయుచుండఁగా, శివుఁడు పరమధర్మిష్ఠులును, సర్వాస్త్రరూపులునగు భృశాశ్వుని పుత్రులు నూర్వురను ఈ విశ్వామిత్రుని కొసఁగెను. ఆభృశాశ్వుని పుత్రులు దక్షప్రజాపతియొక్క కూఁతులకుఁ బుట్టినవారు. వీలు

తేజరిల్లు రూపంబులఁ దాల్చినవారు. మహావీరులు. ప్రకాశముగల వారు జయమునుఁ గూర్చువారు. తొల్లి దక్షప్రజాపతికి జయ, సుప్రభ యను పేరులుగల యిద్దరు కూఁతు లుండిరి. వారిద్దరికి మిక్కిలి వెలుఁగుచున్న నూఱస్త్రములు పుట్టినవి. మొదట జయ యనునది యసురవధము నిమిత్తమై, మితిమీఱిన ప్రభావముగలిగి యిచ్ఛవచ్చిన రూపముఁ దాల్చు నేబదుగురు పుత్రులఁ గనెను. సుప్రభయు శత్రువులకు లొంగనివారును, లోఁచుట కలుగకానివారును, బలవంతులును నైన సంహారక లనెడి యేబదుగురు పుత్రులను గనెను. సకల ధర్మముల నెఱింగిన విశ్వామిత్రుఁ డన్ని యస్త్రములను యథావిధిగ నెఱుఁగినవాఁడు. క్రొత్తయస్త్రములఁ గల్పించుటయందును నేర్పుగలవాఁడు. ఎక్కువ ప్రకాశముగలవాఁడు. ఎన్నిదేశములందు వ్యాపించిన కీర్తిగల వాఁడు. శక్తిమహిమగల విశ్వామిత్రునివెంట నీకొడుకును రామునిఁ బంపుట సంశయింపకుము. విశ్వామిత్రుఁడే రాక్షసుల నెదిరించుట యందుఁ జాలినవాఁడు, అయినను నీపుత్రుల మేలుకోరియే నీకడకు వచ్చి యాచించుచున్నాఁడు.' అని వసిష్ఠ మహాముని చెప్పినమాటచేతఁ గలఁకఁదేఱినవాఁడై దశరథుఁడు నిర్మలమ్మానసముతో నుప్పొంగి, ప్రఖ్యాతి నొందఁగోరి, రాముని విశ్వామిత్ర మునీంద్రుని వెంటఁ బంపుటకు సమ్మతించెను.

22 వ సర్గము.

దశరథుఁడు రామలక్ష్మణులను విశ్వామిత్రునితోఁగూడఁ బంపుట

అట్లు వసిష్ఠమహాముని చెప్పఁగనె, దశరథనృపాలుఁడు చిఱునగవుమోముతో రాముని లక్ష్మణునితోఁగూడఁ బిలుచుకొనిరమ్మని యానతిచ్చెను. వారు రాఁగానే తానుఁ దల్లులును శిరంబున ముద్దిడికొన్నపిదపఁ బురోహితుఁడగు వసిష్ఠమహామునియు నక్కుమారులకు మంత్రపూర్వకముగా మంగళాశీర్వాదములు చేసెను. వెంటనే దశరథుఁడు మనమున నేమియుఁ గలవరంబు పెట్టుకొనక, మనఃపూర్వకముగాఁ దన యిరువురు కొడుకులను విశ్వామిత్రుని వశమున నొప్పగించెను.

విశ్వామిత్రుఁడు రాముని గైకొన్నప్పుడు శుభసూచకముగా మలయమారుతము దుమ్ము రేపక, మిక్కిలి యుల్లాసకరంబుగాఁ జల్లఁద

నము, సువాసన, తిన్నఁదనము నను మూఁడుగుణములు గలదై వీచుచుండెను. ఆకాశమునుండి విశేషముగాఁ బూలవాన గురిసెను. దేవదుందుభులు మ్రోఁగినవి. మొదట విశ్వామిత్రమునీంద్రుఁడరిగెను. ఆయనవెంబడి రాముఁడు విల్లు ధరించిపోయెను. పిల్లజుట్టుగల లక్ష్మణుఁడు విల్లుచేతఁ బూని యారాముని వెంబడించిపోయెను. అమ్ముల పొదులు వీపుపైఁ బెట్టుకొని, చేత విండ్లను దాల్చి, మేలిడాలుచేఁ బలు దెసలను వెలుఁగఁజేయుచు, నాయిరువురు మూఁడుతలలుగల రెండు పాములవలె నొప్పుచు, దిట్టలయి యశ్వినీదేవతలు బ్రహ్మదేవునిఁబోలె నామునిని వెంబడించిపోయిరి. అప్పుడు చక్కఁగ నలంకరింపఁబడిన వారలై, యుడుముతోలుతోఁ జేయఁబడిన చేతికిఁ దొడుగుకవచమును, వ్రేళ్లకుఁదొడుగు కవచమును దాల్చి, ఖడ్గమును జేతఁబట్టి, యందమగు దేహముగలవారలై, తమ కాంతులచే దెసలను వెలుఁగఁజేయుచుఁ బోవుచున్న యెచ్చెములేని పనిపాపలగు నన్నదమ్ములైన రామలక్ష్మణులావిశ్వామిత్రుని వెంబడించిపోవుట, ధ్యానింపనలవిగాని యీశ్వరుని నగ్నిహోత్రమునఁ బుట్టిన కుమారస్వామియు, విశాఖుఁడును వెంబడించుటను బోలియుండెను.

విశ్వామిత్రుఁడు రామునకు బల అతిబలయను విద్యలను నుపదేశించుట

ఇవ్విధంబున వారొక కోసుదూరముపోయి, సరయూనది దక్షిణపుగట్టునఁ జేరఁగా విశ్వామిత్రుఁడు 'రామా!' యని ప్రేమతోఁబిలిచి యిట్లనెను. నాయనా! శీఘ్రముగా నాచమనము చేయుము. ఆలస్యము చేయకుము. సకలమంత్రములు నిమిడియున్న బల, అతిబల యను రెండు విద్యలను నీకు నేనుపదేశించెదను. నీవు వానిని గ్రహింపుము. తన్మంత్రప్రభావమువలన నీ కలసట యుండదు. రోగము రాదు. రూపమున కెట్టివికారము గలుగదు. నీవు నిద్రపోయినను, నేమఱుపాటునొందినను రక్కసులు నిన్నేమియుఁ జేయలేరు. రామా! నీకు బాహుబలమున సాటివచ్చువాఁడు ముల్లోకములం దొక్కఁడైనను నుండఁడు. నీవీ రెండువిద్యలను జపించుచుంటివేని, సౌందర్యమునను, నేర్పునను, దెల్వియందును, బుద్ధిచే నొకసంగతి నిశ్చయించునప్పుడును, వాదులాడునపుడును నీకు సాటియైనవాఁడు భూలోకమున నుండఁడు. ఇవి సకల

జ్ఞానములకుఁ దక్కువంటివి గావున నీ రెండు విద్యలను నీవు జపింతువేని, నీకు సాటివచ్చువాఁ డుండఁడు. రఘునందనా! నీవు దారి నడుచునపు డీ బలాతిబల లనెడి మంత్రములను జపించుచుందువేని, నీ కాఁకలియు, దప్పియు నుండవు. కీర్తియు మెండుగాఁ గలుగు. ఇట్టి మహిమగల యీ రెండువిద్యలును బ్రహ్మదేవుని బిడ్డలు. ఓ ధార్మికుఁడా! యీ విద్య లొసఁగుటకు నీవె తగినవాఁడవు. ఇప్పుడె నీయందు సౌందర్య దాక్షిణ్యాది గుణంబు లున్నవి. అయినను, ఈ రెండు విద్యలు బహు తపస్సుచే సంపాదింపఁబడినవి కావున వీనిని నీవు జపించిన, నీ కికను విశేషఫలంబులు గలుగును" అని చెప్పఁగా, రాముఁడు సంతోషముతోఁ గూడిన మోముగలవాఁడై, యాచమనంబు చేసి, పరిశుద్ధుఁడై, మహాత్ముఁడైన విశ్వామిత్రుఁ డుపదేశించిన రెండువిద్యలను గ్రహించెను.

శ్రీరాముఁడు చేయవలసిన కార్యము లొనరించి యావిద్యలను రెంటిని బొందినవాఁడై, శరత్కాలమందలి సూర్యభగవానునిబోలెఁ బరాక్రమశాలియై వెలుఁగుచుండెను. అంత విశ్వామిత్రుఁ డాసరయూనది దక్షిణపుగట్టున నారాజపుత్రులతోఁగూడ రాత్రియంతయు సుఖంబుగ నుండెను. మెత్తని పాన్పులపైఁ బరుండి నిద్రపోవునట్టి యాదశరథరాజపుత్రు లిప్పుడు గడ్డిపాన్పుపై గూడఁ బరుండి విశ్వామిత్రుని యింపు [illegible] సుఖముగఁ గడపిరి.

23వ సర్గము.

—— స్థాణ్వాశ్రమంబున వసించుట ——

ఆరాత్రి వేఁగినంత విశ్వామిత్రమునీంద్రుఁ డాకుల పాన్పుపైఁ బరుండి, నిద్రించుచున్న రామలక్ష్మణులనుజూచి, "ఓరామా! కౌసల్య ముద్దుబిడ్డఁడా! నరశ్రేష్ఠుఁడా, ప్రాతఃకాలము సమీపించినది. విధివిహితమగు నుస్నానము చేయవలయును లెమ్ము" అని నిద్ర లేపెను ఇట్లు విశ్వామిత్రమహాముని బహు గంభీరముగాఁ జెప్పిన మాటను విని, శూరులు రాచకొమరులునైన రామలక్ష్మణులు లేచి సరయూనదియందు స్నానముచేసి, యర్ఘ్యప్రదానం బొనర్చి జపములలో నెల్ల నుత్తమమగు గాయత్రీజపము నొనర్చిరి. ఇట్లు మహాపరాక్రమములగు రామలక్ష్మణులు తమ యుదయకాలానుష్ఠానములను దీర్చి, తపోధనుఁడగు విశ్వామిత్ర మునీం

ద్రునకు నభివాదనమొనర్చి, యెక్కుడుకుతూహలముతోఁ బ్రయాణము నకు సంసిద్ధులైరి. అట్లు వారు ప్రయాణమై పోవుచు సరయూనది గంగలో సంగమించు శుభప్రదేశమున దివ్యమయిన గంగానదిని జూచిరి. ఆచేరువను వేలకొలఁది సంవత్సరములుగా నెక్కుడు తపం బొనర్చుచున్న శ్రేష్ఠమైన తేజముగల ఋషులయొక్క పుణ్యప్రదమయిన తపోవనమును వీక్షించిరి. రామలక్ష్మణు లా పావనమైన తపోవనమును జూచి, కడుసంతసము నొందినవారలై, మహాత్ముఁడగు విశ్వామిత్ర మహామునితో నిట్లనిరి. "ఓ భగవంతుఁడా! యీ పుణ్యప్రదమైన యాశ్రమమెవ్వరిది? దీనియందే పుణ్యపురుషుఁ డిపుడు వసించు చున్నాఁడు? మా కిప్పుడా సంగతి తెలియవలెనని మిక్కిలి కుతూహ లముగా నున్న" దని రామలక్ష్మణులు ప్రశ్నింపఁగా విశ్వామిత్రుఁడు నవ్వి "పూర్వ మీయాశ్రమ మెవ్వరిదో చెప్పెద వినుఁ" డని చెప్పఁ దొడఁగెను. తొల్లి కందర్పుఁడు మూర్తిమంతుఁడై యుండెను. అతనినే దేవతలు కాముఁ డని యందురు. స్థాణురూపముఁ దాల్చిన శంకరుఁడు మున్నొకసమయమున నిచ్చటికి వచ్చి యేదోయొక కార్యమును మన మునం దలంచి, యోగనిష్ఠలో నుండి ప్రమథగణములతోఁగూడి తపం బొనరించుచుండఁగా, దుష్టాత్ముఁ డయిన మన్మథుఁ డతని తపంబునకు విఘ్నము గావింపఁ బ్రయత్నించెను. అంత భగవంతుఁడగు శంకరుఁడు తనహుంకారముచేతనే యాతని నదలించి, తేజోమయమగు తన మూఁడవకంటితోఁ జూడఁగా నామన్మథుని దేహము బూడిదయైపోయెను. అంత నీశ్వరుఁడు క్రోధముతో "నీ వనంగుఁడ వగుదువు గాక." యని శపించెను. అదిమొదలు మన్మథుఁ డనంగుఁ డనియు, నతఁడు తనయంగ మును విడిచినచోటు యంగదేశ మనంబడి ప్రఖ్యాతి నొందెను. ఇది యాస్థాణువుయొక్క పవిత్రమయిన యాశ్రమము. ఇచ్చటనున్న మును లందఱు నాతని శిష్యులు. కనుకనే వారు మిక్కిలి ధర్మపరాయణులు. కాబట్టియే వారికి పాపములేదు. రాముఁడా! యీరాత్రి కీ పవిత్రము లైన గంగాసరయూనదులనడుమ నీయాశ్రమమున నుండి రేపు గంగా నది దాఁటెదము వేకువ లేచి, మనము గంగానదియందు స్నాన మొన రించి, సంధ్యావందనాదులు దీర్చుకొని, యగ్నిహోత్రంబులు వేల్చి,

పావనమైన యాశ్రమమును బ్రవేశింతము. అని వారిట్లు మాట్లాడు చుండఁగా, నచ్చటిమును లందఱు తమ జ్ఞానదృష్టిచే విశ్వామిత్రుఁడు రామలక్ష్మణులతో నచ్చటికి వచ్చియుండుట తెలిసికొని, మహాసంతోషము నొందినవారై, వారికడ కేతెంచి, మొదట విశ్వామిత్రుని నర్ఘ్యపాద్యాదిపూజలచే సత్కరించి, పిమ్మట రామలక్ష్మణులకుఁ దగు తెఱంగున నతిథిసత్కారములు చేసిరి. ఆ మును లందఱు విశ్వామిత్రునివలన కుశలప్రశ్నాది సత్కారముల నంది కథలు చెప్పి యతిథులయిన విశ్వామిత్ర రామలక్ష్మణులను సంతోషపఱచిరి. వా రంతట నెమ్మది నొంది సాయంసంధ్యావందనాద్యనుష్ఠానంబులఁ జేసిరి. ఆ రామలక్ష్మణ విశ్వామిత్రులు ముగ్గురును వ్రతనియమములు గల యా మునుల ప్రేరణము వలన నా స్థాణ్వాశ్రమంబు సొచ్చి, యచ్చట నా రేయి కడుసుఖంబుగాఁ గడపిరి. ధర్మాత్ముఁడయిన విశ్వామిత్ర మునీంద్రుఁడును సుందరాకారు లయి సకల సుగుణములచే నొప్పియున్న యా రాచబిడ్డలయిన రామలక్ష్మణులను వినోద కథలచే సంతోషపఱచుచుండెను.

24-వ సర్గము.

—రామలక్ష్మణులు తాటకావనము సొచ్చుట—

మఱునాఁ డుదయమున శ్రీరామలక్ష్మణులు నిద్ర లేచి, ప్రాతరాహ్నికంబుల నెల్ల నెఱవేర్చుకొని, తనయాహ్నికములను దీర్చుకొని సిద్ధముగానున్న విశ్వామిత్రుని వెంబడించి, గంగానదియొడ్డు చేరిరి. ఆ స్థలమున నున్న మహానుభావులును, గరివ్రతులును నగు మును లందఱు పరిశుద్ధమైన నావను తెప్పించి సిద్ధపఱచి, విశ్వామిత్రుని జూచి, "మహాత్మా! రాజపుత్రులతోఁగూడ నోడ నెక్కుఁడు. మంచిదారిని బొందుము. ఆలస్యము వల" దని సాగనంపిరి. విశ్వామిత్రుఁడు నట్లె యని యామహర్షుల నందఱ సగౌరవముగా వీడ్కొని రాజకుమారులతోఁ గూడ సముద్రములోఁ గలియునట్టి యాగంగానదిని దాఁటెను. వా రానదిని దాఁటుచుండఁగా నడుమ్యటింపు పెనుసడితోఁ బాఱుచున్న నీటి చప్పుడు విని రాముఁడు విశ్వామిత్ర మునీంద్రుని జూచి "యేటినడుము నొక్కదాని నొక్కటి యొరసికొనుచున్న యీనీటిచప్పు డేల కలిగె"నని యడిగెను. రాముని వచనము విని విశ్వామిత్రుఁ డత్యుత్సాహముతో

నాశ్చర్యముగ నాతని కిట్లు వర్ణించి చెప్పెను. "రామా! కైలాసపర్వతమున బ్రహ్మదేవుఁడు తన మనసుతో నొకసరస్సును నిర్మించెను. కావున నది మానససరస్సని చెప్ప బడు. ఆసరస్సునుండి యొక నది పుట్టెను. అది మహాయోధ్యాక్షేత్రమును ఆవరించుకొని ప్రవహించుచున్నది. అది సరస్సునుండి ప్రవహించుచున్నది. కావున సరయువని చెప్పబడెను. అది బ్రహ్మసరస్సునుండి ప్రసరించుటచే మహాపవిత్ర మయినది. ఆసరయూనది యిట గంగానదితోఁ జేరుచున్నది. ఈశబ్ద మాగంగాజలమును, సరయూజలమును గలియుటచేతఁ గలిగినది. నీవు పరిశుద్ధుఁడవై యీగంగా సరయూనదులకు నమస్కరింపుము." అని విశ్వామిత్ర మునీంద్రుఁడు చెప్పఁగా, గురుభక్తాత్ములైన రామలక్ష్మణు లిద్దఱా గంగాసరయూనదులకు నమస్కరించి, దక్షిణపు గట్టుఁ జేరి, వేగముగ నడచుచుఁ బోయిరి. అట్లు వారిరువురు బోవుచు దశరథభూపాలునిపుత్రుఁడగు రాముఁడు భయంకరమై, బొత్తిగా జనసంచారములేని యరణ్యమును గాంచి, విశ్వామిత్రుని జూచి "మహామునీ! యీయరణ్యము పేరేమి? ఏవైపు చూచినను, 'కూయి' యని కూయుచుండెడి యీలపురుగులచేతను, భయంకరములైన క్రూరమృగములచేతను, దారుణముగ నఱచుచున్న యనేక విధములగు పక్షులచేతను ఘోరముగ గర్జించుచున్న సింగములుఁ, బులులు, నడవిపందులు, నేనుఁగులు మొదలగువానిచేతను నిండినదై, చండ్ర, యిరుమద్ది, యేలుమద్ది, మారేడు, తుమ్మికి, రేఁగు, కలివి చెట్లతోనుగూడి, జనులు లోపలికి జొచ్చుట కలవికాకయున్నదే! ఈభయంకర మయిన యడవి యెవరిది?" అని యడిగెను.

అంతట విశ్వామిత్ర మునీంద్రుఁడు రాముని జూచి, "వత్సా యీఘోరవనమెవ్వరిదో చెప్పెద నాలకింపుము. పూర్వకాలమున దేవతలచే నిర్మింపఁబడి బహు సుభిక్షములైన మలద కరూశము లనుదేశములు రెండిచ్చట నుండెను. తొల్లి దేవేంద్రుఁడు వృత్రాసురునిఁ జంపినపిదప, నతనికి బ్రహ్మహత్య పట్టఁగా, నతఁ డాఁకలితోను మైలతోను బాధపడుచుండెను. అప్పుడు తపోధనులైన ఋషు లందఱును బరితాపంబు నొంది యాయింద్రు నిచ్చటికిఁ దెచ్చి గంగానది తీర్థజలంబును

మంత్రపఠనపూర్వకముగాఁ గడవలు కడవలుగాఁ దలపైఁ గ్రుమ్మరించి, యతని పాపము నీదేశములోఁ బోలఁగించిరి. అట్లు దేవతలును, మహర్షులును దేవేంద్రుని శరీరంబునుండిఁ బుట్టిన యపరిశుద్ధతను, నాఁకలిని దోలఁగించి మహానందమునొందిరి. ఇంద్రుఁ డెప్పుడు పాపము, నాఁకలియు లేక పరిశుద్ధుఁ డాయెనో, అప్పుడు సంతసించి, "నాయొక్క పాపమును, నాఁకలియు నిచ్చటఁ దొలఁగినది గాన నీ రెండు దేశములకును 'మలదము, కరూశము' అను పేరులు గలిగి ధనధాన్య సమృద్ధములై, మహాప్రసిద్ధి కెక్కఁగల" వని యాదేశముల కొక్కవరం బొసఁగెను. దేవేంద్రుఁ డాదేశమునకుఁ జేసిన పూజను జూచి, దేవతలు, ఋషులు మెచ్చుకొని 'బాగు బాగు' అని పాకశాసనుని ననిరి. ఇవ్విధంబున నీరెండు దేశములును జాలకాలము ధనధాన్యసమృద్ధి గలిగి సంపన్నములై యుండెను.

పిమ్మట గొంతకాలమునకు నాదేశములందు యక్షిణి యొకతె జన్మించినది. అది వేయి యేనుఁగుల బలముగలది. తలంచిన రూపంబుఁ దాల్చు శక్తిగలిగినది. దానిపేరు తాటక. అది సుందుఁ డను రక్కసునికి భార్య. దానికి మారీచుఁడను నొకపుత్త్రుఁడు గలఁడు. వాఁడు దేవేంద్రుని పరాక్రమము బోలుపరాక్రమము గలవాఁడు. గుండ్రములైన చేతులును, వెడల్పయిన మోమును, శరీరమును గలవాఁడు. భయంకరాకారుఁడైన యామారీచుఁ డెల్లప్పుడు ప్రజలను భయపెట్టుచు నీ దేశములను నాశనముచేయుచున్నాఁడు. దుష్టచారిణియైన తాటక యీమలద కరూశ దేశములను నాశనము చేయుచు నిచ్చటి కరయోజనము (రెండుకోసుల) దూరములోను దారికడ్డగించుచున్నది. కావుననే మన మాతాటకావనమునకుఁ బోయి తీరవలయును. నీ బాహుబలముతో నీ వీ దుష్టచారిణిని వధింపవలయును. నా యాదేశానుసారము మరల నీదేశమును నిరుపద్రవముగాఁ జేయుము. మిక్కిలి పుణ్యవత్తరమైన యిట్టిప్రదేశమున కీదుష్టతాటక భయమువలన నేప్రాణియు రాఁజాలకున్నది. దుస్సహబురాలగు నా ఘోరయక్షిణిచే నీదేశ మంత నిర్జనముగాఁ జేయబడినది. ఈ దేశమును తాటక యెట్లు నిర్మానుష్యముగా నొనర్చినదో యదియెల్ల నీకుఁ జెప్పితిని. ఇప్పటికిఁ గూడ దాని పీడ దణఁగలేదు.

25-వ సర్గము.

తాటకయొక్క జన్మవృత్తాంతము

అప్రమేయప్రభావుఁడగు నా విశ్వామిత్రమహర్షి యట్లు చెప్పఁగానే విని పురుషశ్రేష్ఠుఁడైన రాముఁడు మిక్కిలి యడఁకువతో విశ్వామిత్రమునినిఁ జూచి "మహామునీ, యక్షు లల్పవీర్యు లని చెప్పఁగా నేను వినియుంటిని అట్లుండ నీయాఁడుదానికిమాత్రము వేయియేనుఁగుల బలము యెక్కడినుండి వచ్చినది" యని యడిగెను. ఇట్లు రాముఁ డడుగఁగా, విశ్వామిత్రమహర్షి, "రామా! దానికి వరప్రభావమువలన నింతటి బలము వచ్చినది. ఆ సంగతినిఁ బూర్తిగ వివరించి చెప్పెద నాలకింపుము. తొల్లి సుకేతుఁడను నొక గొప్ప యక్షుఁ డుండెను. అతఁడు బలపరాక్రమశాలి. అతనికి బిడ్డలు లేనిచే నతఁడు మిక్కిలి యాచారసంపన్నుఁడై గొప్పతపం బొనర్చెను. బ్రహ్మదేవుఁడా యక్షరాజు తపంబునకు మెచ్చి, యతనికిఁ దాటక యను కూఁతు నొసఁగి, దానికి వేయియేనుఁగుల బలంబును నొసఁగెనుగాని, యొకపుత్త్రుని నొసంగఁ డయ్యెను.

ఆ తాటక దినదినంబునఁ బెరుగుచు, రూపయౌవనంబులు గల దయ్యెను. పిదప సుకేతుఁడు యౌవనవతియగు తన కూఁతును జంభుఁడను యక్షుని కుమారుఁడైన సుందున కిచ్చి వివాహము చేసెను. అంతటఁ గొంతకాలమునకు నా తాటకకు మారీచుఁడను పుత్త్రుఁడు పుట్టెను. వాఁడతిగర్వితుఁడు. అతఁడు శాపమునవల రాక్షసుఁడాయెను. అగస్త్యమహాముని సుందునిఁ జంపఁగానే, తాటక తనపుత్త్రునితోఁగూడి ఋషిశ్రేష్ఠుఁడైన యగస్త్యమహామునిని బెదరించి, యాతని మ్రింగఁగోరి యతిత్వరితముగ నరచుచు నతనిపైకి వచ్చెను. అట్లు వచ్చుచుండు తాటకను, దాని కొమరుఁడగు మారీచునిఁ జూచి, భగవంతుఁడగు నగస్త్యమహాముని వారికి శాపమీయఁగోరి, మారీచునిఁ జూచి, "నీవు రాక్షసుఁడ వగుదువు గాక" యని శపించి, తాటకనుజూచి "నీవు నరులను భక్షించుదానవై వికృతాకారముతో మహాయక్షిణివై ఈ నీ నిజరూపమును వీడి మహాదారుణమైన రూపమును బొందుదువుగాక" యని శపించెను.

ఆ తాటక యగస్త్యముని శాపముచే ఘోరరూపముఁ దాల్చి తన కొడుకుకు శాపమిచ్చె నన్న కోపముతో నమ్మహాముని నేమియుఁ జేయఁజాలక, యతఁడు సంచరించునట్టి యీ పుణ్యదేశమును బాధ చేయుచున్నది. ఓ రామా! గోవులయొక్కయు బ్రాహ్మణులయొక్కయు హితముఁగోరి చెడ్డనడతగలదై, చెడ్డపనులు చేయుచు నోర్వరాని బలిమిగల్గియున్న భయంకరరూపిణియగు నీ తాటకను సంహరింపుము. రఘునందనా! శాపమును బొందియున్న యీ తాటకను జంపుటకు నీవు తప్ప నీ మూఁడు లోకంబులలోఁ జాలినవాఁ డెవ్వఁడును లేఁడు. నరోత్తమా! తాటక యాఁడుదిగదా దాని నెట్లు వధియించుట? యని యేమాత్రమును నీవు వెనుకఁగొనరాదు. నాలుగు జాతులవారిని సంరక్షించు నిమిత్తము రాజకుమారునిచే నీ కార్యము చేయఁదగినదియె. ఏదైన నొకపని చేయుటవలన జనులకు మేలు గలుగునేని, అట్టికార్యము క్రూరమైనది యైనను, సౌఖ్యమైనదియైనను, న్యాయ్యమైనను, న్యాయవిరుద్ధమైనను, దోషము వచ్చునదియైనను జనుల రక్షణము సేయువాఁడగు నృపాలుఁ డట్టి పనిచేసి తీరవలయును. కకుత్స్థవంశోద్భవా! రాజ్యభారము వహించువారి కిది సనాతనధర్మము. ఈతాటక ధర్మమార్గము తప్పినది. దీనియెడ ధర్మంబు కించిత్తైనను లేదు. దీనిం బరిమార్పుము. ఏనఁ గొంచెమైనను నీకు పాతకంబు గలుగదు. రామా! తొల్లి విరోచనుని కుమార్తెయగు మంథర భూమినిఁ జంపఁ గోరఁగా, దేవేంద్రుఁడు దానిని జంపె నని వినియున్నాముగదా! మఱియు మున్నొకకాలమున నీలోకంబు నింద్రుఁడు లేనిదానిఁగాఁ జేయవలయు నని వ్రతము పట్టియున్న శుక్రునితల్లియు, భృగుమహర్షి పత్నియు నైన ఖ్యాతి యనువానిని శ్రీమహావిష్ణువె వధించెఁగదా! రాజపుత్రా! యింక ననేకులైన రాజశ్రేష్ఠు లధర్మపరులైన స్త్రీలనెందఱినో చంపియున్నారు." అని చెప్పెను.

20-వ సర్గము.

రాముఁడు తాటకను వధించుట

రాకొమరుఁడగు రాముఁడు విశ్వామిత్రముని మహోత్సాహయుక్తముగాఁ జెప్పిన వాక్యము విని, చేతులు జోడించుకొని యమ్మునితో

"మహామునీ, నా తండ్రి యిచ్చిన యాజ్ఞవలనను, ఆయన మాటలందలి గౌరవమువలనను, విశ్వామిత్రమహామునియాజ్ఞ యని నిశ్శంకముగాఁ జేయవలసినదియే. అయోధ్యలో మహాజనుల నడుమ మాతండ్రి నన్నుఁజూచి, 'విశ్వామిత్రుఁ డేమి చెప్పినను నీవు తప్పకచేయవలసినది' యని యాజ్ఞాపించెను. కావున నే నిపుడు మాతండ్రియానతి చొప్పునను, బ్రహ్మవాదియగు తమయాజ్ఞ వలనను దాటకావధము చేసెదను. గోవులకును, బ్రాహ్మణులకును, నీ దేశమునకును బహువిధమైన క్షేమము గలుగుటకై, యూహింపరాని మహిమగల తమయానతి చొప్పున నడచుటకుఁ బూనుకొంటి." నని చెప్పెను.

ఇట్లు చెప్పి శత్రుసంహారకుఁడైన రాముఁడు వింటి నడుమును పిడికిటితోఁబట్టి, దిక్కులు మారు మ్రోగునట్లు ఖణిల్లుమని టంకారము కావించెను. ఆశబ్దము విని తాటకావనమున నున్నవార లులికిపడిరి. తాటకయు నాశబ్దముచేఁబరవశయై, కడుసలిగి యాశబ్దమున కేమికారణం బుండునని కొంతసేపు చింతించి,యాశబ్దము వెలువడిన వైపునకు వేగంబునఁ బరుగిడెను. శ్రీరాముఁ డట్లు కోపముతో వచ్చుచుండునదియు, రోఁత పుట్టుచుండు మోముగలదియు,మితిమీఱిన యాకారముగలదియు నైన తాటకను జూచి, లక్ష్మణునితో "లక్ష్మణా, చూచితివా యీ యక్షిణి యొక్క భయంకరరూపమును? వికృతరూపయగు నీ తాటకను జూచిన నెంతటి ధైర్యశాలుల గుండెలును బ్రద్దలగును. ఈయక్షిణి మాయాబలముతోఁ గూడినది. ఒరులకు లోఁబడని బలముగలది. దీనిని మన యెదుటికి రానిమ్ము. దీని ముక్కు చెవులు కోసి పంపెదను. ఇది యాఁడుది గనుక దీనిని జంప నాకుఁ జేతు లాడకున్నవి. దీని పొగరును, వేగము నణఁచవలయు నని నాతలంపు." అని రాముఁడు చెప్పెను.

ఇట్లు రాముఁడు తన తమ్మునితోఁ జెప్పుచుండఁగనే తాటక కోపముతో మఱింత రేఁగినదై, చేతులు పైకెత్తి, బొబ్బలిడుచు నారాముని మీఁదికే వచ్చెను. అట్లు వచ్చిన తాటకను బ్రహ్మర్షియగు విశ్వామిత్రుఁడు 'హుం' అని యదలించి నిలిపి, "రఘువంశోద్భవులైన రామలక్ష్మణులకు క్షేమము గలుగుఁగాక, వారికి జయము గలుగును గాక యని యాశీర్వాదమును జేసెను. ఇంతలోఁ దాటక దుమ్మును వారిమీఁదఁ దట్టముగ

నెగఁజిమ్ముచుఁ గొంతసేపు వారికిఁ గన్నుమిన్ను తెలియకుండులాగునఁ జేసెను. మఱియు, నది మాయారూపము నొంది గొప్పరాళ్ళవాన నా రాఘవులపైఁ గురిపించెను. రాముఁడు శరవర్షముచే నారాళ్ళవాన నాఁచి, మీఁదిమీఁదికి వచ్చుచుండిన నాతాటక చేతులను రెంటిని బాణములతో నఱికెను. అట్లు తాటక చేతులు రెండును నఱుకఁబడుటచేఁ గొంచెము డస్సి యొప్పుచుండఁగా లక్ష్మణుం డతికోపముతో దాని ముక్కు చెవులను గోసెను. తోడనే తాటక పలురంగులగు రూపంములఁ దాల్చినదై, తన మాయాబలమున నెదుటివారికిఁ గనఁబడక, రాళ్ళ వానఁ గురిపించుచు, భీకరముగఁ దిరుగుచుండెను. అట్లు తాటక వర్షించిన రాళ్లవానచే బూర్తిగఁ గప్పఁబడిన రామలక్ష్మణులను జూచి, భగవంతుఁడగు విశ్వామిత్రుఁడు రామునితో "రామా, దీనిపై దయయుంచవలదు. ఇది పాపాత్మురాలు. చెడ్డపనులే చేయునది. యాగములకు విఘాతము చేయునది. ఇది యింకను దనమాయచే వృద్ధినొందఁగలదు. సంధ్యాకాలము వచ్చునంతలో దీనినిఁ జంపుము. రక్కసులు సంజప్రొద్దులందు బలిమిగలవార లగుదురు. అప్పుడు వారిని జయించుట కష్టము." అని చెప్పఁగా, రాముఁడు తనపై నట్లు రాళ్లవాన గురిపించుచుండు తాటకను శబ్దమునుబట్టి బాణముఁ బ్రయోగించి యరికట్టెను. ఇట్లది బాణములచే నరికట్టఁబడినదై యఱచుచు రామలక్ష్మణులమీఁదికి వచ్చెను. ఇట్లు పిడుగువలె వేగముతో మీఁదికి వచ్చుచున్న పరాక్రమవతి యగు నాతాటకపయి రాముఁడు రొమ్మున నాటునట్లు బాణము బ్రయోగింపఁగా నది నేలమీఁదఁబడి విలవిలఁదన్నుకొని చచ్చెను.

మహాభయంకరాకారయైన యా తాటక చావఁగాఁ జూచి ఇంద్రుఁడును దేవేంద్రుఁడును సకల దేవతలును, "బాగు, బాగు" అని రాముని మిగులఁ గొనియాడిరి. పిదప వేయి కన్నులవాఁడగు దేవేంద్రుఁడును పరమసంతుష్టులైన దేవతలును విశ్వామిత్ర మహర్షిని జూచి, "మునీంద్రా, నీకు శుభమగుఁగాక. మంచిపని చేసితివి. ఇంద్రాది దేవతలందఱు నీ కార్యమునకు సంతసించిరి. రాఘవునిపైఁ బ్రేమ యుంచుము. భృశాశ్వునికిఁ బుట్టినవియూ, సత్యపరాక్రమము గలవియుఁ దపస్సుయొక్క బలిమిచే నిండినవియునైన యస్త్రములను రాముని కుపదేశిం

వ్వను. నీ వద్దనుండి యస్త్రశస్త్రములను గైకొన రఘురాముఁడు తగిన పాత్రము కదా. ఇతఁడు నీకు శుశ్రూషఁ జేయుటకై మనసు నిల్పుకొని యున్నవాఁడు. ఈ రాజపుత్త్రుఁడు చేయవలసిన దేవకార్యము గొప్పదాని యున్నది. అందుకొఱకై భూమియం దవతరించియున్నాఁ" డని పలికి విశ్వామిత్రుని బూజించి, యానందముతోఁ దమతమ త్రోవలను బట్టి పోవఁగ జనిరి. ఇంతలోపల సంధ్యాకాలము వచ్చెను. అంత విశ్వామిత్రుఁడు రాముఁడు చేసిన పరాక్రమసూచకమైన తాటకావధ మహాకార్యము జూచి సంతోషించినవాఁడై, రాముని శిరమున మూర్కొని, "నాయనా! రామా, యీరాత్రి యిక్కడ నుందము. రేపు తెల్లవారఁగనే యాశ్రమమునకుఁ బోవుద"మని చెప్పెను

అట్లే వారు మువ్వురు నారేయి యక్కడనే సుఖముగా నిద్రించిరి. ఆ వనము మొదలు తాటకచే నుపద్రవము లేకుండునట్లు చేయఁబడి సంతోషకరంబాయెను. శాపముచే విడువఁబడినదై చైత్రరథ మను కుబేరునియుద్యానవనము వలెనే మనోహరముగఁ జూపట్టు చుండెను. శ్రీరాముఁడు తాటకను సంహరించి, సిద్ధసంఘములు గొని యాడుచుండఁగా నారేయి యంతయు విశ్వామిత్రమహామునితోఁ గూడ నయ్యరణ్యమునందే నివసించెను. తెల్లవారఁగానే మునీంద్రుఁడా రాజపుత్త్రులను నిద్ర లేపెను.

27-వ సర్గము.

విశ్వామిత్రుఁడు రామునకు నస్త్రంబుల నుపదేశించుట

ఆ రాత్రి యంతయు నచ్చట నుండి తెల్లవారఁగానే గీర్తిమంతుఁడైన విశ్వామిత్రుఁడు చిఱునవ్వునవ్వి, యింపుగులుకు మధురపదములతోఁ గూడి, వాక్యముల నిట్లనెను. కీర్తిమంతుఁడా, రాజపుత్త్రా, నీ పరాక్రమమునకు మిగుల సంతసించితిని. నీకు మేలయ్యెడు. పరమానందముతో శస్త్రముల నన్నిటి నొసంగెదను. దివ్యాస్త్రంబుల నన్నింటిని నీవు గ్రహింపుము. వాని సాహాయ్యమున దేవాసుర గంధర్వ యక్ష రాక్షసులలో నెట్టి శత్రువుల నైన జయింపఁగల్గుదువు.

రఘువంశోద్భవా! నీకు దండచక్రమను నొక చక్రమొసంగెదను. రాఘవా, ధర్మచక్రమును, కాలచక్రమును, భయంకరమగు విష్ణు

చక్రమును, ఐంద్రాస్త్రము, వజ్రాయుధము, త్రిశూలము, బ్రహ్మశిరంబను నస్త్రము, ఐషీకాస్త్రము, శ్రేష్ఠమైన బ్రహ్మాస్త్రము మొదలగునస్త్రముల నన్నింటిని ని కుపదేశించెదను. నృపతిశ్రేష్ఠా, దగదగ వెలిగెడుమోదకి, శిఖరి యను రెండు గదలను, ధర్మపాశ కాలపాశములనువారుణాస్త్రమును, శుష్కము, ఆర్ద్రము అనెడి రెండశనులను, పినాకాస్త్రమును, నారాయణాస్త్రమును, శిఖరమనెడి యాగ్నేయాస్త్రమును, ప్రథమమను వాయవ్యాస్త్రమును, హయశిరాస్త్రమును, క్రౌంచాస్త్రమును, విష్ణుశక్తి రుద్రశక్తి యను రెండు శక్తులను, రాక్షసులు ధరించునట్టి కంకాళ, ముసల, కాపాల, కంకణములను నాయుధములను, విద్యాధరసంబంధియైన మహాస్త్రమును, నందనమను నొకఖడ్గమును, మానవమను పేరుగల గాంధర్వాస్త్రమును, ప్రస్వాపనాస్త్రమును (నిద్రపోవునట్లు చేయునస్త్రమును), ప్రశమనాస్త్రమును (శాంతిని గలిగించెడు నస్త్రమును), సౌరాస్త్రమును, దర్పణాస్త్రమును, ఎండింపఁజేయు శోషణాస్త్రమును, వేంద్రముపుట్టించు సంతాపనాస్త్రమును, రోదనంబుగల్గించు విలాపనాస్త్రమును, మన్మథునకుఁ బ్రియంబును, శత్రువుల కోర్వరానిదియునైన మదనమనెడి యస్త్రమును, మోహనమనెడుపేరు గలపైశాచాస్త్రమును, తామసము, సౌమనము, సంవర్తము, దుర్ధర్షము, మౌసలము, సత్యము, మాయాధరము, శత్రువుల బలములను హరించునట్టితేజఃప్రభము, చంద్రదేవతాకమగు శిశిరము, త్వష్ట దేవతగాఁగల సుదామనము, భగుఁడు దేవతగాఁగల దారుణము, శీతేషువను నస్త్రము, మానవాస్త్రమును నీ యస్త్రంబులను నీవు ప్రతిగ్రహింపుము. ఇవియెల్లను గావలసిన రూపము దాల్చునవి, కడుబలిమి గలవి, ఉపకారములొప్పవి. నృపకుమారా! యిట్టియస్త్రముల నన్నిటిని వేగము వైకొనుము" అని చెప్పి విశ్వామిత్రుఁడు మిక్కిలి సంతోషించి శుచియై తూర్పు మొగంబుగఁ గూర్చుండి, దేవతలకేని దుర్లభమై యత్యుత్తమమైన మంత్రగ్రామమును (సమస్తాస్త్రమంత్రములను) సాకల్యముగ నుపదేశించెను. సమస్తాస్త్రములను రామున కొసఁగెను.

జ్ఞానియగు విశ్వామిత్రుఁడు రామున కుపదేశించి, కొంతసేపు జపంబు సేయఁగనె, యస్త్రంబులన్నియు రామునియెదుట నిలఁబడి చేతులు మోడ్చి, సంతోషముతో రామునిఁజూచి, 'ఓరాఘవా, మే మిదిగో

నీకుఁ బనివారమైతిమి. మేమందఱము నీకుఁ గావలసిన పనులను నెఱవేర్చుటకు సిద్ధముగా నున్నవారము' అని చెప్ప వానినన్నింటిని రాముఁడు చేతితోఁ దాఁకి, తనవశము చేసికొని, 'మీరు నా మనస్సు వెంట మెలఁగుఁడని' అని యానతిచ్చెను. రాముఁడును తనకుఁ గలిగిన యస్త్రలాభమునకై పరమానందము నొందుచు, తనకింత యుపకారము నొసర్చిన విశ్వామిత్ర మహామునికి నమస్కరించి, యటనుండి బయలుదేర సిద్ధముగా నుండెను.

28-వ సర్గము.

రాముఁడు విశ్వామిత్రునివలన సంహారమంత్రముల నొందుట

అంతటఁ గకుత్స్థవంశోద్భవుఁడయిన రాముఁడు సకలాస్త్రములఁ బడసి, చిఱునవ్వుమోముతోడఁ బయనమైపోవుచు, విశ్వామిత్రునిఁ జూచి, "యోమహాత్మా, మీవలన సకలాస్త్రంబులఁ బడసితిని. నన్నిఁక దేవతలుగూడ జయింపఁజాలరు. మునిపుంగవా, యీ యస్త్రముల ప్రయోగము మాత్ర ముపదేశించితివి. ఇఁక వాని యుపసంహార ముపదేశింపఁ గోరుచున్నాఁడను." అని యడుగఁగా, విశ్వామిత్ర మహాముని సంతోషముతో, నియమము పూని, మిక్కిలి పరిశుద్ధుఁడయి రామునికి నుపసంహారమంత్రముల నుపదేశించెను.

"సత్యవంతము, సత్యకీర్తి, ధృష్టము, రభసము, ప్రతిహారతరము, పరాఙ్ముఖము, అవాఙ్ముఖము, లక్షాక్షము, విషమము, దృఢనాభము, సునాభము, దశాక్షము, శతవక్త్రము, దశశీర్షము, శతోదరము, పద్మనాభము, మహానాభము, దుందునాభము, సునాభము, జ్యోతిషము, కృశనము, నైరాశ్యము, విమలము, యోగంధర, హారిద్రములు, దైత్యము ప్రశమనము, సార్చిర్మాలి, ధృతిర్మాలి, వృత్తిమంతము, రుచిరము, పితృసౌమనసము, విధూతము, మకరము, కరవీరకరము, ధనము, ధాన్యము, కామరూపము, కామరుచి, మోహము, ఆవరణము, జృంభకము, సర్వనాభము, సంతానము, 'వరణము' అని చెప్పఁబడు మంత్రముల నన్నింటిని నీ కుపదేశించెదను. ఇవి యెల్లను గావలసిన రూపముఁ దాల్పఁజాలినవి, భృశాశ్వునికిఁ బుట్టినవి. వీనిఁ బ్రతిగ్రహింపుము. నీకు క్షేమము గలుగునుగాక. మంత్రముల నెల్లఁ

గైకొనుటకు నీవే తగినవాఁడవు." అని విశ్వామిత్రమహాముని చెప్పెను.

రాముఁడును తన సంతోషము తనముఖముననే తెలియుచుండ "మహామునీ, యట్లకానిమ్ము" అని చెప్పి, వానినెల్లఁ గైకొనెను.

అస్త్రము లన్నియు రూపంబుఁ దాల్చినవై యెదుట నిల్చినవి. ఆ యస్త్రములలో గొన్ని దివ్యములై వెలుఁగుచున్న దేహములు గలవిగఁ గనఁబడినవి. కొన్ని నిప్పుకలవంటివిగను కొన్ని పొగవంటివిగను, కొన్ని సూర్యచంద్రులవలె ప్రకాశించువవిగను, కొన్ని యంజలిబంధముగలవిగను నుండెను. ఈయస్త్రము లెల్లను ఇంపుగ మాటాడుచుఁ, జేతులు జోడించుకొని "రాఘవా, ఇదే మేము వచ్చియున్నాము. మా కేమి యాజ్ఞ? ఏమి చేయుమము? అని యడిగినవి. ఆ మాటలు రాముఁ డాలకించి, నా కవసరమయినపుడు నేను తలఁచుకొందును. అప్పుడు నాకు మీరు సాహాయ్యము చేయుఁడు. ఇప్పుడు మీయిచ్చవచ్చినట్లు వెళ్లవచ్చు" నని చెప్పెను. అంత నా యస్త్రము లన్నియు రాముని వీడ్కొని ప్రదక్షిణము నేసి "అట్ల నడచుకొనఁ గల"మని చెప్పి, వచ్చినదారని బోయినవి.

ఇవ్విధముగా నస్త్రముల నన్నింటిని ప్రయోగించుటలను వానినుపసంహరించుటలతోఁ గూడ నేర్చుకొని, రాముఁడు వారిని బోవుచు నొకపర్వతసమీపమున మేఘమువలె వెలయుచున్న యొక్క యందమైన తోపునుజూచి, "యిది యెవరి వనము? దీనిఁ జూడఁగనే నా కపరిమితానందము గలుగుచున్నది. ఈ వనమున ననేకములగు పక్షులింపుగాఁ గూయుచున్నవి. ఇది సకలవిధములైన మృగములతో నిండియున్నది. ఈవనము మిక్కిలి రమ్యమై చూడఁదగియున్నది. ఇంతకుముస్ను మనము చూచిన వనము మనకునకు భయంబు గల్గించుచుండినది. ఆవనమును దాఁటివచ్చితి మని తలఁచెదను. ఈవనప్రదేశము భయము లేక సుఖంబుగ నున్నది. ఈ వనమెవ్వరిదో తెలియఁజెప్పుము. చూడఁజూడ మన మానంద మొందుచున్నది. ఇది యొక యాశ్రమ మని తలఁచెదను. తపయాశ్రమం బెచ్చట నున్నది. ఎల్లప్పుడు యాగములను జెరుపుచు, ననేకదుష్టకార్యములఁ జేయుచునుండు నా పాపాత్ము

లగు ప్రశ్నాస్త్రమ్ములు లెచ్చుట కున్నారు. ఏవనమునకుఁ జని యా దుష్ట రాక్షసులను సంహరింపవలయును. ఆ వనమేది? ఆవనమునసేకదా తమరు యాగముచేయు చున్నారు. అప్పుడేకదా నేను దమకుఁ దోడుగ నుండి రాక్షసులను సంహరింపవలయును. ఓమునిశ్రేష్ఠా, మహాప్రభూ, వీని నన్నింటిని మీవలన వినఁగోరుచున్నాను.” అని వినయముతో విశ్వామిత్ర మహర్షి నడిగెను.

29-వ సర్గము.

సిద్ధాశ్రమ వర్ణనము

మనస్సుచే నూహింప సాధ్యపడని మహామహిమగల రాముఁ డివ్విధమున నడుగఁగా, బహుతేజశ్వియగు విశ్వామిత్రుఁడు రామునిఁ జూచి యీక్రింది విధమున విస్తరించి చెప్పఁదొడఁగెను. “దేవాది దేవుఁ డును, మహాప్రభువును నైన విష్ణువిచ్చట ననేక వేలయుగములు గొప్ప తపముచేయుచు నివసించియుండెను. ఇది పూర్వము వామనావతార మెత్తిన మహాత్ముఁడైన విష్ణువుయొక్క యాశ్రమము. ఇట గొప్ప తపస్వియగు కాశ్యపుఁడు తపస్సిద్ధి నొందుటంజేసి యిది సిద్ధాశ్రమ మనఁబడుచున్నది. ఇక్కడ విష్ణువు తపముచేయు కాలముననే విరోచన పుత్రుఁడగు బలిచక్రవర్తి యింద్రాది దేవతల నందఱను, మరుత్తులతోడ దన బలపరాక్రమములచే జయించి, ముల్లోకంబులందును బ్రసిద్ధిఁ జెందిన వాఁడై, యా దేవతలరాజ్యమగు స్వర్గలోకమును బాలించుచుండెను. ఆ బలిచక్రవర్తి, యొక మహాయాగమును జేసెను. అప్పుడు అగ్ని మొదలు దేవత లందఱు నీ యాశ్రమమునకు పరుగిడివచ్చి, విష్ణువునకు నమస్కరించి, “యో భగవంతుఁడా, విష్ణుమూర్తి, విరోచన పుత్రుఁడగు బలిచక్రవర్తి యొక మహాయాగము జేయుచున్నాఁడు. అతఁడా యాగము సమాప్తినొందించునంతలోఁ దాము తమకార్యము నెఱవేర్చు కొనవలయును. అతఁ డెవరు వచ్చి యడిగినను లేదనక దానము నొసంగు చున్నాఁడు. తమరు మాయాబలమువలన వామనవేషముఁ దాల్చి, దేవతలకు మేలు చేయవలయు.” అని చెప్పిరి. ఇంతలోనే యగ్నితో సమానమగు కాంతిగల కాశ్యపుఁ డదితితోఁ గూడి, వేయి దివ్య వత్స రములు తపమొనర్చి, వ్రతము పరిసమాప్తి గావించి, వరముల నొసఁగు

కశ్యప విష్ణుమూర్తి నివ్విధముగఁ గొనియాడెను. ఓ విష్ణుమూర్తీ, నీవు తపోమయుఁడవు. తపస్సులకు రాశివి. తపస్సే శరీరముగాఁ గల వాఁడవు. తపస్సే ఆత్మగాఁ గలవాఁడవు. నా తపోబలమున నిన్ను నే నెఱిఁగితిని. ఓ ప్రభువా, నీ శరీరమున జగమునంతటిని జూచు చున్నాను. నీకుఁ బుట్టుక లేదు. నీ విట్టివాఁడ వని తెలియుటకు వలను పడనివాఁడవు. ఇట్టి నిన్ను నేఁ శరణుఁజొచ్చితిని." ఇవ్విధముగఁ గాశ్య పుఁడు గొనియాడఁగా, విష్ణుమూర్తి పాపరహితుఁడైన కాశ్యపుని జూచి, "వరము గోరుము. నీకుఁ గోరినవరము నొసంగెదను" అని సంతో షముతోఁ జెప్పెను. ఆమాట విని మరీచిమహాముని పుత్త్రుఁడగు కాశ్య పుఁడు విష్ణుమూర్తినిగూర్చి, "ఓ వరదుఁడా, నేనును, అదితియు, సకల దేవతలును వరముఁ యాచించుచున్నాము. ఆ వరము నీయవలయును. ఓ యనఘా, నీవు నాకును, నదితికిని పుత్త్రుఁడవుగఁ బుట్టుము. ఇంద్రుఁ డివరకే మాకు జన్మించినవాఁడు. నీవు వానికిఁదమ్ముఁడవుగ జన్మింపుము. దుఃఖితులైయున్న సకల దేవతలకు సాహాయ్యము సేయవలయును. ఈ యాశ్రమమున నీయనుగ్రహముచే నాతపస్సు సిద్ధి నొందుటంజేసి, యిఁకమీఁద నియాశ్రమము సిద్ధాశ్రమ మనఁ బరగును. ఇంక నీ విచ్చటనుండి లేచి, యవతరింపు" మని చెప్పెను.

అంతట నెక్కుడుప్రతాపముగల విష్ణుఁడు కాశ్యపున కదితి యందుఁ బుట్టి, వామనరూపంబు ధరించి, బలిచక్రవర్తికడ కేఁగెను. ఆబలిచక్రవర్తి వామనావతారుఁడయిన విష్ణువును జూచి, "అయ్యా మీకేమి కావలెను? అని యడుగఁగా, నా వామనమూర్తి మూఁడడు గుల భూమిని యాచించి, కైకొని, యామూఁడడుగులచేతనే సకల ప్రాణులమేలు కోరి లోకములనంతయుఁ గొలిచి తీసికొనెను. ఇట్లు బలిచక్రవర్తి నణఁగఁద్రొక్కి, విడచి మూఁడులోకములను దేవేంద్రుని వశముచేసెను. సకల శ్రమలను బోఁగొట్టునట్టి యీ యాశ్రమంబున మొదట విష్ణువు వాసము చేసెను. ఆ వామనావతారుఁడయిన విష్ణుమూర్తియందు భక్తి యుంచి, నే నిప్పు డీ యాశ్రమమున వాసము చేయుచున్నాఁడను. ఈ యాశ్రమమున కీ రాక్షసులు మాటిమాటికి వచ్చి యుపద్రవము కలిగించుచున్నారు. పురుష

వ్యాఘ్రమా!, యిచ్చటనే యీ దుష్టులగు రాక్షసుల నందఱను జూపవలయు. ఇదె మన మీసిద్ధాశ్రమమునకుఁ బోవుచున్నాము. నాయనా! యీ యాశ్రమము నాకెట్లో, నీకు నట్లె" అని చెప్పుచు, రామలక్ష్మణులతోఁ గూడ దను యాశ్రమము లోపలికి మహానంద ముతోఁ బ్రవేశించి చంద్రుఁడు మంచు తొలఁగిన పిదపఁ బునర్వసూ నక్షత్రముతోఁ గూడినవాఁడై వెలుఁగునట్లు వెలుఁగుచుండెను.

సిద్ధాశ్రమమున వసించు మును లందఱు విశ్వామిత్ర మునీం ద్రునిఁ జూచి, సంతసముతో గంతులు వేయుచు వచ్చి, అతనికిఁ బూజ లొనర్చి, రాజపుత్రులయిన రామలక్ష్మణులకును నతిథిపూజ లొనరించిరి. అంతనా రాజకుమారులొక కొంతతడవు బడలికఁదీర్చికొని, లేచి చేతులు గట్టుకొని, విశ్వామిత్రుని ముందట నిలఁబడినవారలై, విశ్వామిత్ర మునీంద్రునిఁ జూచి, "మునిపుంగవా, తాము యజ్ఞదీక్ష వహించి యాగము మొదలుపెట్టుఁడు. ఈ యాశ్రమము పేరు సిద్ధాశ్రమము గదా. ఆపేరు సత్యమగునట్లు మీ యాగము సిద్ధినొందును." అని చెప్పిరి. వారు చెప్పినమాట విని బహుతేజముగల విశ్వామిత్రుఁడు జితేంద్రియుఁడై నియమముతో యాగము చేయనారంభించెను. రామ లక్ష్మణులును మిక్కిలి జాగ్రత్తతో నారేయి గడపి వేకువను లేచి, స్నాన సంధ్యావందనానుష్ఠానములు నెఱవేర్చి, పరిశుద్ధులై నియమముతో జపముచేసి, యగ్నిహోత్రమున హోమముచేయుచున్న విశ్వా మిత్రునికి నమస్కరించిరి.

30-వ సర్గము

విశ్వామిత్రమహాముని యాగముసేయుట

అంత దేశమును, గాలమును గనిపెట్టి, వానికిఁదగినట్లు మాటాడ నేర్చినవారలగు శత్రుసంహారులైన రాజపుత్రు లిరువురును దగినదేశ మున దగిన కాలమును గనిపెట్టి విశ్వామిత్రమహామునిని జూచి, "యో మహాత్మా, యెప్పుడా రాక్షసులు వత్తురు? వారినిగూర్చి మే మే సమయమునఁగాచియుండవలెను? ఆ సమయము మించకుండులాగున మాకుఁ దెలుపవలయు. మే మాసమయము గనిపెట్టి జాగ్రత్తతో నుండవలెనుగదా. దయచేసి చెప్పు"మని యడిగిరి. ఆ కాకుత్స్థులగు

రాజపుత్రు లిట్టివిధముగ బలుకుచు, మిక్కిలి యుత్సాహముతో రక్షణముచేయు ద్వారమునకు చుండుటంజూచి మును లందఱు కడుసంతసము నొందినవారలై వారిని గొనియాడి, "రఘువంశోత్పన్నులారా, మీర లిప్పటినుమొదలాఱు రాత్రులు మనను రాక్షసులనుండి కాపాడవలయు. ఈ విశ్వామిత్రుండు యాగదీక్ష బూని, యున్నవాడు గాన కొరలతో మాటలాడక మౌనములో నుండును." అని చెప్పిరి.

మహాయశస్సు లగు కీర్తి వడసిన రాజపుత్రు లిరువురును మునులు చెప్పినమాటలు విని, యా యాఱు రేయింబవళ్ళు నిద్రమాని, తపోవనము గాపాడుచు, గొప్ప విండ్లు దాల్చి, యేది చెప్పినను జేయుటకు సిద్ధులై విశ్వామిత్రునిం గాచియుండిరి. ఇట్లయిదుదినములు నయిదు రాత్రులు గడచి యాఱవదినము రాఁగానే, రాముడు లక్ష్మణుం జూచి, "లక్ష్మణా! నీ వీ దినమున మిక్కిలి హెచ్చరిక గలిగియుండు" మని చెప్పెను.

రాముఁడు రాక్షసులతోడి పోరునకు సిద్ధుఁడై యిట్లు లక్ష్మణునితోఁ జెప్పుచుండఁగా, యజ్ఞశాలయందున్న విశ్వామిత్రమునియు ఋత్విజులును ఒరివేష్టించియున్న యజ్ఞవేది దక్కఁగా జ్వలింప నారంభించెను. మఱియు నచట నుంచఁబడియున్న దర్భలు, పానపాత్రములు, సమిధలు, పుష్పములు మొదలగు యజ్ఞసామగ్రులతోఁ గూడియున్న యజ్ఞశాల మండ నారంభించెను. అప్పుడు విధియుక్తంబుగను, మంత్రపూర్వకముగను యాగంబు జరుగుచుండ నంతలోన గగుర్పాటు గలుగఁజేయు గొప్ప యట్టహాసం బాకసంబునఁ గలిగెను. వర్షాకాలమునందుఁ భయంకరాకారులగు సుబాహు మారీచులును, వారి యనుచరులును గాఢమబ్బులు బయలుదేఱి యాకసమును గప్పినట్లు మాయతో నాకసమును గప్పి పరువెత్తుకొని వచ్చి రక్తవర్షమును గురిపించిరి. ఆ యజ్ఞవేదిక యంతయు రక్తప్రవాహముచేఁ దడుపఁబడినదై వెలుఁగుచుండెను. అప్పుడు రాముఁడు వెంటనే పరుగెత్తుకొనుచు వచ్చి యాకసమున నావరించియున్న యా రాక్షసులను జూచెను. తర్వాత నత్యద్భుతముగా మీఁదిమీఁదికి బరుగిడుచు మారీచ సుబాహులు

వచ్చుచుండుటఁ జూచి లక్ష్మణునితో నిట్లనియె. "లక్ష్మణా, మానవ వాస్త్రముచే, గాలి మబ్బులను జెదరఁగొట్టురీతిని మాంసమును భుజించుచు దుష్టకార్యములఁ జేయుచున్న రాక్షసులను సంహరించెదను" అని చెప్పి, మిక్కిలి క్రోధముతో, దగదగమని వెలుఁగుచున్న మానవ వాస్త్రమును మారీచుని రొమ్మునపయిఁ బ్రయోగించెను. ఆ మానవాస్త్రమా మారీచుని నూఱు యోజనముల దూరము త్రోసికొనిపోయి నడి సముద్రమునఁ బడవైచెను. గొప్ప యస్త్రముచేఁ గొట్టఁబడినందున దిక్కు-దోఁచక యచ్చటఁ దెలివిఁదప్పి పడి, మారీచుఁడు సముద్రములో మునిఁగి పోవుటను రాముఁ డెఱిఁగి, లక్ష్మణుని జూచి, "చూడుము తమ్ముఁడా, యీ మానవాస్త్రము మారీచుని యుసురు దీయక, వానిబుద్ధికి మైకము గల్గించి, వానిని బహుయోజనములదూరమున కావల మోచుకొనిపోయి త్రోసినది. తక్కిన రాక్షసులను నేను విడిచిపెట్టుట లేదు. వారు కడుదుష్టులు, కించిత్తయినను దయలేనివారు, పాపకర్మములఁ జేయువారు, యజ్ఞముల ధ్వంసముచేయువారు, రక్తమును బానము చేయువారు. ఆ రక్కసుల నందఱను నొక ముహూర్తములోపల వధించెదను" అని చెప్పెను. అట్లుచెప్పి, యత్యద్భుతమైన యాగ్నేయాస్త్రమును గైకొని సుబాహుని ఱొమ్మున వేయఁగా, నతఁడా బాణముచే నేలఁగూలెను. అంతట మిగిలియున్న రాక్షసుల నందఱను వాయవ్యాస్త్రమును బ్రయోగించి మునీశ్వరులకు సంతోషము గలిగించుచు నొక్కుమ్మడి సంహరించెను. ఇట్లు రాముఁడు యజ్ఞధ్వంసకులైన రాక్షసుల నందఱను సంహరింపఁగా రాక్షససంహారానంతర మింద్రునిఁ బూజించిన ట్లారాముని మును లందఱు బూజించిరి. అంత యజ్ఞము పరిసమాప్తి కాఁగా విశ్వామిత్రమహర్షి దిక్కులన్నియు నిరుపద్రవములై కాన్పించుటఁ జూచి రామునితో నిట్లనియె. 'రామా! నీవలన నేను గృతార్థుఁడనైతిని. నీవు గురువువాక్యమును నెఱవేర్చిన వాఁడవైతివి. ఇది సిద్ధాశ్రమ మను మాటను సత్యము చేసితివి." అని రాముని గొనియాడెను.

31-వ సర్గము.

విశ్వామిత్రుఁడు రామలక్ష్మణులఁ దోడ్కొని మిథిలాపురంబునకుఁ బోవుట

తాపొనర్పఁబోయిన కార్యముఁ జేసి నెగ్గించిన పిదప రామలక్ష్మణులు నాఁటిరేయి బహుసంతోషముతోఁ గూడి, చింతఁబాసి, సుఖముగా నిద్రించి వేకువనే లేచి, వారు ప్రాతఃసంధ్యాదులు నిర్వర్తించి ముగించుకొని, విశ్వామిత్ర మునీంద్రుఁడు, తక్కిన ఋషులును గూడియున్న తావునకు వచ్చిరి, అగ్నిహోత్రుని చందమున దేజరిల్లుచున్న విశ్వామిత్రుని కభివాదనము చేసి, బహు గంభీరముగను, నింపుగను వచ్చువారు మునితో "మునీంద్రా, మే మిరువురమును దాస కార్యార్థముఁ బనిచేయఁ గాచి యున్నారము. ఇంకను మావలనఁ గావలసిన పను లేవో యానతిండు.' అని యడుగ నచ్చటనున్న ఋషులు విశ్వామిత్రుని బురస్కరించుకొని రామునితో నిట్లు చెప్పిరి. "నరశ్రేష్ఠా! మిథిలానగరాధీశుఁడగు జనకమహారాజు బహు ప్రసిద్ధమైన యాగ మొక్కటి చేయుచున్నాఁడు. మే మచ్చటి కేఁగుదుము. నీవును మాతోడ నచ్చటికి రావలసినది. అచ్చట నొకవింతయైన ధనుస్సున్నది. మిగుల బలమును, కాంతియుఁ గలిగి, వెలుఁగుచున్న యా ధనుస్సు నొక యాగసమయమున జనకమహారాజునకు దేవతలు సంతసించి, యొసంగిరి. దేవతలు గాని, గంధర్వులుగాని, అసురులుగాని, రాక్షసులుగాని, యెవ్వరును దాని నెక్కువెట్టఁజాలక పోయిరి ఇక మనుజులమాట చెప్పనేల! ఎక్కుడు బలశాలులగు ననేకులు రాజులును, రాజకుమారులును వచ్చి దాని నెక్కిడలేక యవమానపడిపోయి యున్నారు. నరసింహుఁడా, నీవుమాతోడ వచ్చినచో నట రాజనకుని ధనుస్సును, అద్భుతమైన అతని యజ్ఞమును జూడఁగలవు. పూర్వమొకప్పుడు మిథిలాధిపతియగు జనకమహారాజు యాగముచేయుచోటఁ బ్రకాశింపఁజేయు నీ ధనుస్సును బొందుటయే యాగమునకు ఫలముగాఁ గోరెను. దేవతలును నాలాగే యా మహారాజునకు దాని ననుగ్రహించిరి. జనకమహారాజు నుత్తమోత్తమ మని కొనియాడఁదగిన యాధనుస్సును దనయింట నుంచి

కొని ప్రతిదినము దానిని నానావిధ సుగంధధూపదీపములచేతఁ బూజ సేయుచు వచ్చుచున్నాఁడు." అని చెప్పిరి.

అనంతరము విశ్వామిత్రమునీంద్రుఁడు రాజపుత్రులగు రామలక్ష్మణులను వెంటఁ బెట్టుకొని, మునిసంఘములతో నటనుండి బయలు వెడలునపుడు ఆ మునీంద్రుఁడు వనదేవతల నుద్దేశించి, "ఓ వనదేవతలారా, మీకు మేలు గలుగునుగాక. ఇచ్చట నా కార్యము బాగుగా నెఱవేఱుచుచేక, నే నిచ్చటినుండి వెడలి గంగానది కుత్తరముగా హిమవత్పర్వతమునకుఁ బోవఁ బయనమై యున్నాను." అని చెప్పి సిద్ధాశ్రమమునకుఁ బ్రదక్షిణముగ వచ్చి, తక్కిన మును లందఱు వెంబడి వచ్చుచుండ నుత్తరముఖముగాఁ దిరిగి, బ్రహ్మవేత్తల యగ్నిసాధనము లతోఁ గూడిన బండ్లు నూఱులకొలఁదిగా వెంబడి వచ్చుచుండఁ బయన మాయెను. ఆ మునిశ్రేష్ఠునిమీఁద నున్న విశ్వాసముచే నాసిద్ధాశ్రమమున నున్న మృగములును, పక్షులును నమ్మహామునిని వెంబడించి నవి. కొంతదూర మేఁగిన పిదప, విశ్వామిత్రమునీంద్రుఁడు పక్షులను మృగంబులను జూచి వానిని దమ తావులకుఁ బోవ ననుజ్ఞ యొసఁగి పంపెను. బహుదూరము దారి నడచి సూర్యాస్తమయ సమయమునకు వీరలందఱు శోణనదము నొడ్డునఁ జేరిరి.

దినకరుఁ డస్తమింపఁగనే, స్నానము, సంధ్య మొదలగు ననుష్ఠానములు వారందఱు విధిప్రకారముగ ముగించుకొని యచ్చట గూరుచుండిరి. రాముఁడును లక్ష్మణునితోఁగూడఁ దన యనుష్ఠానములను దీర్చుకొని వచ్చి, మునుల నందఱకు నమస్కరించి,విశ్వామిత్రుని యెదుటఁ గూర్చుండిరి. వెండియు రాముఁడు మహామునినిజూచి,కుతూహలముతో "భగవంతుఁడా, యిది యే దేశము? సంపూర్ణములైన వనంబులచే నిది శోభిల్లు చున్నది. ఈదేశవృత్తాంతము నెఱుఁగ నాకు మనంబున నుత్సాహము గలుగుచున్నది" అని యడిగెను. ఇట్లు రాముఁ డడుగఁగా, మహాతపస్సంపన్నుఁడగు విశ్వామిత్రమునీంద్రుఁడు రాముని కోరిక దీర్పఁగోరి, ఋషులందఱు చుట్టుగూర్చుండియుండ నా దేశముయొక్క చరిత్రము నీ క్రిందివిధమునఁ జెప్పదొడఁగెను.

౩౨-వ సర్గము

విశ్వామిత్ర మహామునియొక్క వంశము

ముందొక కాలమున బ్రహ్మయొక్క కుమారుఁడగు కుశుండను నొక ప్రసిద్ధుఁడైన తపోనిధి యుండెను. ఆతఁడు వ్రతములు లోపము లేకుండఁ బూర్తిగావించినవాఁడును, సకలధర్మముల నెఱింగినవాఁడును, పెద్దలను సేవించి పూజలొనరించువాఁడును, మేరలేని తపముచేయువాఁడును నైయుండెను. ఆ మహాత్ముఁడు గొప్పవంశమునందుఁ బుట్టినదియు, సకలసుగుణములతోఁ గూడినదియు నైన వైదర్భియను నొక రాజపుత్రిని బెండ్లాడి, యామెయందుఁ దనతో సాటివచ్చువారును సుగుణములు గలవారునైన కుశాంబ, కుశనాభ, అమూర్తరజస, వసువు లనెడి నలుగురు కొడుకులఁ గనెను. ఆ కుశుఁడు క్షత్రియధర్మమును యథావిధిగా నడపఁగోరి క్షాత్రతేజమును, మహోత్సాహమును, స్వధర్మాసక్తియు, సత్యమును గల తన నలుగురు కొడుకులం బిలిచి, "కుమారులారా! మీరు భూలోకమున న్యాయముగాఁ బ్రజాపరిపాలనము చేసి, పుష్కలముగా ధర్మము నార్జింపుఁడు." అని చెప్పెను.

లోకములకుం బ్రియులైన యా రాజకుమారులు నలువురు ఋషిశ్రేష్ఠుఁడైన తమతండ్రి చెప్పినమాట విని, తమతమ రాజ్యభాగములఁ బంచుకొని, గొప్పపట్టణముల దమకుఁ బ్రధానపట్టణములనుగ నేర్పఱచుకొని, రాజ్యమేల నారంభించిరి. వారిలోఁ గాంతిమంతుఁడగు కుశాంబుఁడు కౌశాంబి యను నొక పట్టణము నేర్పఱచుకొనెను. ధర్మాత్ముఁడయిన కుశనాభుఁ డెక్కువ సంపదగల మహోదయ మను పురంబును రాజధానినిగాఁ జేసికొనెను. అమూర్తరజస నృపాలుఁడు ధర్మారణ్య మనుపురమును, వసువు గిరివ్రజ మనుపురమును రాజధానులనుగ నేర్పఱచుకొనిరి. రామా! యిప్పుడు మన ముందున్నది మహాత్ముఁడైన యావసుమహారాజుభూమి. ఈ దేశముచుట్టును బహుసుందరములైన యైదుపర్వతము లమరియున్నవి. ఈ యైదుపర్వతములనుండి పుట్టి, మగధదేశమునకుఁ బూలమాలికవలె నున్న మాగధి యనంబరగు శోణనది యీ దేశమును సకలసస్యములతో నిండినదానినిగాఁ జేయుచున్నది ఈ శోణనదము తూర్పుదేశమునుండి పడమటి వైపునకుఁ బ్రవహించు

చున్నది. దీని గట్టున నున్న పొలము లెల్లను సారవంతములై, సకల సస్యములతోఁ గూడియున్నవి.

రఘునందనా, కుశనాభుఁ డనురాజునకు ఘృతాచియందు నూఱుగురు సొగసుకత్తెలగు కూఁతులు పుట్టిరి. ఆ నూఱుగురు కన్యలును వయసు వచ్చినపిదప నొకదినమునఁ దమ దేహములను భూషణములచే నలంకరించుకొని, వర్షాకాలమునందలి మెఱుపులవలె వెలుఁగుచు, నొక యందమైన తోఁటకుఁ బోయి, యాడుచుఁ బాడుచు, వీణెమొదలగు వాద్యముల వాయించుచుఁ, దమ కాలము నతివినోదముగాఁ బుచ్చుచుండిరి. సుందరములయిన సర్వావయవములు గలవారును, భూమియందు రూపమున సాటి లేనివారును నై యా రాజకన్యలాయుద్యానవనమునందుఁ బ్రకాశించుచుండిరి.

ఇట్లు సకల శుభలక్షణములతోను, సద్గుణములతోను, ప్రాయముతోను వెలుఁగుచున్న యా పడుచుల నందఱను జూచి సర్వాంతర్యామియైనవాయుదేవుఁడు "ఓ కాంతామణులారా, మిమ్ము నందఱ నేను వరించుచున్నాఁడను. మీరందఱు నన్నుఁ బెండ్లాడుఁడు. మీకందఱ కీమనుష్యత్వము పోయి దేవత్వము వచ్చునట్లు వరం బొసంగెదను. మీరు దేవత్వము పొందుటచే మరణము లేక, దీర్ఘాయువు గలవారలై యుందురు. అందఱకును యౌవనంబు నిలుకడలేనిది. అందును మనుజులందఱి మిక్కిలి నిలుకడలేనిది. మీరు నన్నుఁ బెండ్లియై, యెప్పటికిఁ దఱుగని జవ్వనము గలవారలై దేవత్వము నొందుదురు" అని చెప్పెను.

అడ్డగింపనలవికాని కార్యములఁ జేయు నవ్వాయుదేవునియొక్క వాక్యముల నామూర్ఖలు పడుచులు విని, గొల్లన నవ్వి, యావాయుదేవునిఁ జూచి, "దేవతలలో శ్రేష్ఠుఁడైనవాఁడా, నీవు సకల భూతములలోపలను సంచరించువాఁడవు? మే మందఱము నీ ప్రభావము నెఱింగినవారమే. అట్లున్నను నీవు మమ్మేల యి ట్లవమానించి మాట్లాడితివి? దేవతోత్తమా, మే మందఱము గుశనాభమహారాజు కూఁతులము. ఇది మీకుఁ దెలియదా? మమ్ము నవమానించెడు నీవు దేవతవుగా నున్నను, నిన్ను మాతపోమహిమచే నీస్థానమునుండి తొలఁగించుటకు మాకు శక్తి గలదు. కాని మాతపస్సును మేము కాపాడుకొను

చున్నాము. ఓరీ దుర్మతీ! మాతండ్రి నీకు మృత్యువుగాకుండుగాక. సత్యవాదియగు మాతండ్రి నవమానింపకుము. మేము మాతండ్రి నిర్ణయించిన పురుషుని బరిణయమయ్యెదము. తండ్రియే మాకు ప్రభువు. తండ్రియే మాకుఁ బరమదైవము. మాతండ్రి మమ్ము నెవనికిచ్చునో, యతఁడే మాకు భర్త యగు" నని చెప్పెఁ.

ఇట్లా కన్యలు చెప్పిన మాట విని, వాయుదేవుఁడు మిక్కిలి యలిగినవాఁడై, వారి దేహములలోఁ బ్రవేశించి, చేతులు కాళ్ళు మొదలగు నవయవములు పట్టుకొనిపోయి గుజ్జులగునట్లు చేసెను. ఇవ్విధమున నాకన్యలు వాయుదేవునిచేఁ గుజ్జులుగాఁ జేయఁబడి, తమ యందమైనమే నవలక్షణమయ్యెనని మిక్కిలి సిగ్గును, వ్యసనమును గల వారలై, కన్నీరు విడుచుచుఁ గడువేగముతోఁ దమతండ్రికడ కేతెంచి నేలమీఁదఁ బడిరి. అంతఁ గుశనాభుఁడును కడుసొగసుకత్తెలగు తన ముద్దుఁగూఁతులు చేతులు కాళ్లు పట్టుకొనిపోయి, యట్లు వ్యసనముతో వచ్చిన రీతిని జూచి, తత్తరపడినవాఁడై, తన కూఁతులం జూచి, "తల్లులారా, యేమి యిది చెప్పుఁడు! ఎవఁడిట్టియన్యాయమునకుఁ బాలుపడెను. మిమ్ము నెవఁడిట్లు మఱుగుజ్జులఁ జేసెను? ఏల మీరు పరుండి పొరలుచు మాటలాడకున్నారు." అని యడిగెను. ఇట్లడుగుచు నిట్టూర్పునిగిడించి, వారు చెప్పినమాటలు లెస్సగా నాలకించుటకై సావధానుఁడై యతఁడు యుండెను.

33-వ సర్గము.

విశ్వామిత్ర జన్మ వృత్తాంతము (కుశనాభుని యోర్పు)

కుశనాభుఁ డివ్విధమున నడిగిన పలుకులు విని యాతని నూర్వురు కూఁతులును శిరములు సోఁక తండ్రిపాదములకు నమస్కరించి "తండ్రీ, సకల ప్రాణులలోపల సంచరించు వాయుదేవుఁడు దుర్బుద్ధి పుట్టుటచే మమ్ము భంగపఱుపఁ గోరి బెదరించెను. అతఁడు న్యాయమార్గముఁ దప్పి యన్యాయమునందుఁ దలంపు పెట్టెను. అప్పుడాతనితో మేము "మాకుఁ దండ్రి యున్నాఁడు. నీకు శుభమగుగాక. మేము స్వతంత్రలము గాము. మాతండ్రి నీకొసఁగునేని ఆయ నగుదు" మని పలికితిమి. "అయిన నా చెడుతలంపుగల వాయుదేవుఁడు మా వేఁడికోలు పుచ్చుకొనక,

మిమ్ము నందఱును మఱుగొజ్జలను గావించెను" అనిరి. గొప్పధార్మికుఁడును, కాంతి గలవాఁడునైన కుశనాభుఁడు తన కూఁతులు చెప్పిన పలుకులు విని, తన నూర్వురు కూఁతులతో నిట్లనెను. "బిడ్డలారా, ఒప్పనునది గొప్పతనమున కుండవలసిన లక్షణము. మీరందఱైకమత్యము గలిగి గొప్పకార్యంబు చేసితిరి. మనకుల గౌరవమును గాపాడితిరి. ఆఁడువారికిఁ గాని, మగవారికిఁగాని 'యోర్పు' అనునదే యొక గొప్పభూషణము. సకల జనులును నోర్పుగలిగియుండరు. అందును దేవతలకుఁ వలుచుగా నోర్పనుమాటయే లేదు. మీకందఱి కిప్పు డెంత యోర్పు గలిగెనో, యంత యోర్పు సాకంపజాతికి నెల్లప్పుడు నుండుట మంచిది. బిడ్డలారా, క్షమయే దానము. క్షమయే యజ్ఞము. క్షమయే సత్యము. క్షమయే కీర్తి. క్షమయే ధర్మము. సమస్త ప్రపంచము క్షమచేతనే నిలిచియున్నది." అని తనకూఁతులతోఁ జెప్పి, వారిని బంపించి, తా నన్ని యాలోచనలందు నేర్పరి గనుక, "ఇఁక మనము మనకూఁతులకుఁ బెండ్లి సేయకుండుట సరిగాదు. మనకులమునకు, గోత్రమునకుఁ దగిన వరుని వెదకి శుభముహూర్తమున వీరిని మంచిచోట నిచ్చి వివాహముచేయవలయు"నను విషయమును మంత్రులతోడ నాలోచింపఁ దొడఁగెను.

కుశనాభుఁడు రాజ్యము సేయుచున్న కాలములోనే చూళి యను నొక గొప్ప తాపసుఁ డుండెను. అతఁ డస్ఖలితబ్రహ్మచారియు, ఆచారసంపన్నుఁడునై వైదికముగ తపస్సును చేయుచుండెను. తపస్సు చేయుచుండు నమ్మునివరునికి నూర్మిళియొక్క కూఁతురైన సోమదయను గంధర్వకాంత శుశ్రూష చేయుచుండెను. ఓరామా, నీకు మేలుగలుగుఁగాక. ఆ సోమద యివ్విధంబున నమ్మునీంద్రునకు శుశ్రూష సల్పుచుఁ గడు ధర్మాత్మురాలై యుండఁగా, నమ్మునిపుంగవుఁ డామెయొక్క శుశ్రూషచేఁ గడు సంతసంబు నొంది, కాలయోగముచే నాసోమదం జూచి, "ఓదుగువా, నీయొక్క పరిచర్యకుఁ గడుసంతసమందితిని, నీకు మేలయ్యెడు. నీకేమి వరము గావలెనో వేఁడు మిచ్చెద" ననెను. ఆముని తనయెడ మిక్కిలి ప్రేమగల్గి యున్నాఁడని యెఱింగి, కడుసంతసము నందినదై, తాను మాటలలో నేర్పరి గనుక, మధురస్వరముతో

నమ్మునివరునితో నిట్లనెను. “ఓమునీంద్రా! సకల ధర్మముల నెఱింగిన వాఁడా, బ్రహ్మసంబంధమైన తపస్సునందు సిద్ధిఁబొందిన బ్రహ్మవర్చస్సుతోఁ గూడినవాఁడవై వెలుఁగుచున్న నిన్నుఁ జూచిన బ్రహ్మదేవునిఁ జూచినట్లే యున్నది. ఇట్లు బ్రహ్మతపస్సును, బ్రహ్మవర్చస్సును గల్గియున్న యొకకొడుకు నాకుఁ గలుగవలయును. నాకింతదనుకను భర్త లేఁడు. నేనొక్కనికి నింతవఱకును భార్యనుగాను. నేను నిన్ను శరణుఁ జొచ్చితిని. నాకుఁ దపోమహిమచేఁ గొడుకు ననుగ్రహింపవలయును” అని యడిగెను. ఇట్లాసోమద చెప్పినమాట విన్నచూళి సోమదయొక్క సద్గుణములను, మంచి నడతలను జక్కఁగా నెఱింగినవాఁడగుటవలనను, నామె తనయెడ నుంచిన భక్తి విశ్వాసములను జక్కఁగా ననుభవించిన వాఁ డగుటవలనను, నామెను మిక్కిలి మెచ్చుకొని, తన తపో మహిమ వలన మనంబున సంకల్పించి, బ్రహ్మదత్తుఁ డను నొకపుత్రుని సృజించి యామె కొసఁగెను.

ఆ సోమదయొక్క పుత్రుఁడగు బ్రహ్మదత్తుఁడు విశేషకాంతితోఁ గూడినవాఁడై, దేవేంద్రుఁ డమరావతిం బాలించునట్లు, కాంపిల్యపురమును బాలించుచుండెను. ఓకాకుత్స్థుఁడా, ధర్మముల నెల్ల నెఱింగిన కుశనాభుఁడు తన నూర్వురు కూఁతులను బ్రహ్మదత్తున కొసఁగుటకు మనమున నిశ్చయించుకొనెను. అట్లు నిశ్చయించి, యా మహా కాంతిగల కుశనాభ నృపాలుఁడు బ్రహ్మదత్తుని బిలిపించి, కడునుప్పొంగుచుండు మనసుతోఁ దన నూర్వురు కూఁతులను నా బ్రహ్మదత్తున కిచ్చెను. ఓ రఘునందనా, బ్రహ్మదత్తమహీపాలుఁడు వరుసగా నా నూర్వురు కన్యలను బెండ్లాడి, యప్సరసలచేఁ జుట్టఁబడిన దేవేంద్రుని మాడ్కి వెలుఁగుచుండెను. ఆ బ్రహ్మదత్తునిచేయి యాకన్యలపైఁ దగులఁగనే వారు తమ మఱుగుజ్జుతనమును, వికారరూపమును విడిచి, చింతఁబాసి, యతిసౌందర్యముతో వెలయుచుండిరి.

ఇవ్విధముగా వాయుదేవునివలనఁ దన కూఁతులకుఁ గలిగిన యవమానంబు దొలఁగుటఁ జూచి, కుశనాభుఁడు మిక్కిలి సంతసము నొందెను. అంతఁ గుశనాభుఁడు పెండ్లికొడుకగు బ్రహ్మదత్తునికి బహువిధ మర్యాదలు సేసి, యాతని నాతని పత్నులతోను, ఉపాధ్యాయుల

తోడ నతని నగరమునకుఁ బంపెను. సోమదయుఁ దనకుమారుఁడు తన కన్యలైన పడుచులఁ బెండ్లాడి, చక్కఁటను జూచి, సంతోషించి, తన కోడండ్రనందఱను చేతులతోఁ దడవి నిమిరెను, కుశనాభుని బహువిధంబులఁ గొనియాడి, మనంబున నుప్పొంగి యానందాబ్ధియందు మునింగెను.

౩౪-వ సర్గము.

విశ్వామిత్ర జన్మ వృత్తాంతము

ఇట్లు బ్రహ్మదత్తుఁడు తన రాజ్యమునకుఁ బోవఁగనే కుశనాభుఁడు పుత్రులు లేమిం జేసి, పుత్రసంతతిఁ బడయఁ గోరి, పుత్రకామేష్టి యాగము చేయుచుండఁగా, కడుఁగొప్పవాఁడగు బ్రహ్మమానస పుత్రుఁడైన కుశుఁడు తన పుత్రుఁడగు కుశనాభనృపాలునిం జూచి, "ఓకుమారా! నీవు బలవీర్యాదులందు సాటివచ్చు ధర్మబుద్ధిగల వాఁడయిన గాధి యను పుత్రుఁడు నీకుఁ బుట్టఁగలఁడు. వానివలన నీకీర్తి యెల్లదెసలఁ బర్వి శాశ్వతముగా నుండును." అని తనపుత్రునితోఁ జెప్పి, యాకాశము సొచ్చి, శాశ్వతమగు బ్రహ్మలోకంబునకుఁ బోయెను.

అంతఁ గొంతకాలమునకు వివేకియైన యా కుశనాభునకుఁ గడు ధర్మాత్ముఁడగు గాధియను పుత్రుఁడు పుట్టెను. ఓ కాకుత్స్థుఁడవైన రామచంద్రా! నే నాగాధిరాజునకుఁ బుత్రుఁడను. నేను కుశికవంశమునఁ బుట్టుటం జేసి, నన్నుఁ గౌశికుండనియుఁ బిలుతురు. నాకక్కయగు సత్యవతియను నామె యొకతె యుండెను. ఆమెను ఋచీకుని కిచ్చిరి. ఆమె మహాపతివ్రత. ఆమె తనభర్తకు శుశ్రూష సేయుచుండి యాతనితోడ బొందితోనె స్వర్గము నొందినది. మఱియు నామెయే జనులకు మేలు గలుగవలె ననికోరి, పరమపావనమైన కౌశికియను నదీరూపమున హిమవత్పర్వత ప్రాంతమునఁ బాఱుచున్నది. పవిత్రజలముగల ఆనదియందు మునిఁగినవారి పాపము లెల్లఁ దొలఁగును. ఆసత్యవతి మహాపతివ్రతయు, సత్యముఁ దప్పనిదియు, ధర్మమున నిలుకడగలదియునై పతిశుశ్రూష చేయుచు మహాత్మురాలని ప్రసిద్ధినొందినది గాన నామె రూపాంతరమగు కౌశికియను నీ నదియు నదులలో నెల్లఁ బరమోత్తమ

మని ప్రసిద్ధిపడసియున్నవి. నేనును నా యక్కయందలి చెలిమిచే హిమవంతము పార్శ్వమున నీ కౌశికనదీతీరంబున నున్నవాఁడను. నే నొక యాగము దలపెట్టి, యా కౌశికనదిఁ బాసి యీ సిద్ధాశ్రమముఁ జేరితి నీ ప్రతాపమువలన నా తలఁచిన కార్యము నెఱవేఱెను. ఓ రామా, నీ వడిగితివి గాన, నీ దేశచరిత్రమును నా వంశ చరిత్రమును జెప్పితిని. నేను కథలు చెప్పుచుండుటచే సగము రాత్రి గడచినది. ఇఁక నీవు పరుండి నిద్దురపొమ్ము. నీకు మే లయ్యెడు మనముదారిలో నేమియు నాటంకము గలుగకుండుఁగాక! రఘునందనా, చెట్లన్నియుఁ గదలక మెదలక యున్నవి. మృగములు, పక్షులు తమతమ యిరవులలోఁ జేరి నిద్రించుచున్నవి. దిక్కులందాతలఁ గటిక చీకటి గ్రమ్మియున్నది. సంజచాయ తొలఁగి, యాకాశము నేత్రములవంటి నక్షత్రములతోఁ గూడినదై, వాని కాంతులచే వెలుఁగుచున్నది. పుడమియందుఁ బర్వియుండు చీకటిఁ బోఁగొట్టుచుఁ జందమామ దన చల్లని కిరణముల వ్యాపింపఁజేయుటచే లోకములందలి జంతువుల యుల్లముల కుల్లాసంబొదవుచు నుదయించుచున్నాఁడు. రాత్రులందుఁ దిరుగు సకల జంతువులును నడయాడుచున్నవి. నంజడు తినువారయి వెఱపుఁగల్గించు యక్షులు, రక్కసులు నచ్చటచ్చటఁ దిరుగుచున్నారు." అని చెప్పి విశ్వామిత్రుఁడు తనమాట చాలించెను. అంతఁ గూడవచ్చిన మును లందఱు విశ్వామిత్రునిమాటలు 'బాగు బాగ'ని తలయూచి, యతనిని జూచి "ఈ కుశికవంశము గొప్ప మహిమగలది, ఎల్లప్పుడు ధర్మముఁ బాయకుండునది. ఈ కుశికవంశమునఁ బుట్టినవారందఱు పురుషశ్రేష్ఠులు, గొప్పవారు, బ్రహ్మదేవునిఁ బోలువారు. వారందఱిలోఁ గీర్తిమంతుఁడగు విశ్వామిత్రుఁడవను నీవును, నీ యక్కయగు నదీశ్రేష్ఠరూపమైన కౌశికియు నా కులమునకు వన్నె దెచ్చినవారలు" అని యాతనిని బొగడిరి. ఇట్లు మునీంద్రు లందఱు దన్నుఁ గొనియాడుచుండ బ్రహ్మతేజస్సుగల విశ్వామిత్రుఁడు కాంతియుక్తుఁడయిన సూర్యుఁ డస్తమించునట్టులు నిద్రించెను. రాముఁడును లక్ష్మణుఁడును యించుక యాశ్చర్యము నొంది విశ్వామిత్రమునీంద్రునిఁ బొగడి, కూడఁ బరుండి, దారి నడకవలని బడలికతో బాగుగా నిద్రించిరి.

35-వ సర్గము.

గంగానదీప్రభావము

ఇవ్విధమున విశ్వామిత్రుఁడు మహర్షులతోడ శోణనదముగట్టున నా రేయి గడపి వేకువను లేచి, రామునికడకుఁ బోయి, "రఘునందనా, చక్కఁగాఁ దెల్లవాఱినది. లెమ్ము. ప్రాతస్సంధ్యాకాలము సమీపించినది. వేగిరముగా నాహ్నికములు దీర్చుకొని, దారినడచెదము" అని చెప్పెను. అంత రాముఁ డమ్మునీంద్రునిమాటలు విని, వెంటనే లేచి ప్రాతరాహ్నికముల నెల్లఁ దీర్చుకొని, పయనమునకు నాయత్తుఁడై, "ఈ శోణనదము బహు రమ్యమై యున్నది. లోతులేక ఇసుక తిన్నెలచే వెలయుచున్నది. ఏదారిని మన మీశోణనదమును దాఁటుదము" అని యడిగెను. అంత విశ్వామిత్రమునీశ్వరుఁడు "ఋషులందఱు వాడుకగా దాఁటెడి యీ దారినే మనము దాఁటవలయును" అని బదులు సెప్పెను.

ఇట్లు చెప్పిన విశ్వామిత్రుని మాటను విని, యందఱు వేగ శోణనదము దాఁటి, విశ్వామిత్రుని వెంబడిఁ బోవుచు, సకలవిధములగు వనములఁ జూచుచుఁ గడుదూరము చని, మధ్యాహ్నకాలము వచ్చునప్పటికి, సకల ఋషులచే నుపాసింపఁబడుచుండు నదీశ్రేష్ఠమైన గంగానదిని జూచిరి. హంసలు, బెగ్గురుపక్షులు మొదలగువానితోఁగూడి పవిత్రమగు తేటనీరు గలిగియుండు గంగానదిని జూచి, మును లందఱును రామలక్ష్మణులును గడుమోద మందిరి. అంత వారందఱు నా గంగానదియొడ్డున విడిసి, ఆనదియందు స్నానము సేసి యథావిధిగ దేవ పితృ తర్పణములు గావించి, ఔపాసనములు సల్పి, హోమశేషమును భుజించి, పవిత్రమైన గంగానదీతీరమున విశ్వామిత్రుని చుట్టును గూర్చుండి, బడలిక దీర్చుకొనుచుండిరి. రామలక్ష్మణులును సమ్మహామునియొక్క చేరువను గూర్చుండి యుండిరి.

అపుడు శ్రీరామమూర్తి విశ్వామిత్రమునీంద్రునిఁ జూచి, "భగవంతుఁడా, గంగానది మూఁడుపాయలై మూఁడులోకములం దెట్లు పాఱి, సముద్రములోఁ గలియుచున్నది? ఈ గంగామహిమ విననలయు నని యాశపడుచున్నాను" అని వేఁడుకొనెను. ఇట్లు శ్రీరాముఁ డడు

గంగనే విశ్వామిత్రమహర్షి గంగయొక్క పుట్టుకను, పెంపును గూర్చి చెప్పుట కారంభించెను.

సకల లోహములకును నుత్పత్తిస్థానమైన హిమవంతుఁడను నొక గొప్పపర్వతరాజు గలఁడుగదా! అతనికిఁ బుడమిని సాటిలేని రూపము గల యిరువురు కూఁతులు పుట్టిరి. ఆ యిరువురికిని దల్లి మేరుపర్వతరాజు పుత్త్రికయు, హిమవంతునికిఁ బ్రియపత్నియు సొగసుకత్తెయు నగు మనోరమ యను నామె. హిమవంతున కా మనోరమయం దీగంగ పెద్దకూఁతురుగఁ బుట్టినది. ఆమెకు వెంబడి ఉమ యను రెండవకూఁతురు పుట్టినది. తొల్లి యొకప్పుడు దేవత లందఱు హిమవంతునికడ కేఁగుదెంచి, "ఓపర్వతరాజా, తవ కుమార్తెయగు గంగ స్వర్గ మర్త్య పాతాళలోకములు మూఁటియందుఁ బ్రవహింపవలయును. ఆమెవలన దేవతలమైన మాకుఁ గొన్ని పనులు గావలసియున్నవి" యని ప్రార్థించిరి. అంత హిమవంతుఁడును మూఁడు లోకములకును మేలుసేయఁగోరి, స్వేచ్ఛగాఁ దిరుగునదియు, లోకములఁ బావనంబు సేయునదియు నైన తన కూఁతురగు గంగను యాచకుల మనోరథము విఫలంబు సేయరాదని యెఱింగినవాఁడై దేవతల కొసఁగెను. అంత దేవతలందఱు ముల్లోకముల మేలుసేయఁగోరువారై, యా గంగాదేవిని బడసి, తమ కార్యము నెఱవేరుటచే మనంబులం దానందము నొంది స్వర్గలోకమునకుఁ జనిరి. గంగయు ముల్లోకంబులఁ బ్రవహించి, వానిని బావనంబుచేసెను. రఘునందనా, హిమవంతుని రెండవ కూఁతురగు నుమ యనునామె కఠిన వ్రతము పూని, తపస్సే ధనముగా నెంచిన దగుటచేఁ దపము చేసెను. ఇట్లుగ్రమగు తపస్సుచేసి, సకలజనులచేఁ బొగడఁబడునట్టి తన రెండవ కూఁతురగు నుమాదేవిని సాటిలేని మహిమముగల పరమశివుని కిచ్చి వివాహము చేసెను. నదులలో నుత్తమురాలగు గంగయు, నుమాదేవియు నీహిమవంతుని కూఁతులు. వీరిద్దఱు జనులచేఁ గొనియాడఁబడు వారు. మూఁడుదారులఁ బ్రవహించుగంగ, సర్వదా జలము గలిగినదై మొదట నాకాశమార్గమునంబోయి స్వర్గలోకము నొంది వెలయుచున్నది

36-వ సర్గము.

— గంగయొక్కయు, ఉమయొక్కయు చరిత్రము —

ఆ మహాముని యివ్విధముగఁ జెప్పఁగా, సోదరులైన రామలక్ష్మణు లాకథను విని సంతసించిరి. అంత రాముఁడు మునిశ్రేష్ఠునితో నిట్లనియె 'ఓమహాత్మా, తాము చెప్పినకథ మహాపుణ్యప్రదమైయున్నది. పర్వతరాజగు హిమవంతుని పెద్దకూఁతురగు గంగయొక్క చరిత్రమును విస్తరించి చెప్పవలయును. ఆమె దేవలోకమున నేమిసేసినది? ఈభూలోకమున నేమిసేసినది? తాము విస్తరించి చెప్పవలయును. అన్నింటిని విస్తారముగా నెఱింగినవారుగదా తాము! లోకములను బవిత్రముచేయు నీ గంగానది యే కారణముచే మూఁడుపాయలుగాఁ జీలి ప్రవహించినది? మఱియు నీ నదీశ్రేష్ఠమగుగంగానది మూఁడుపాయలై మూఁడులోకము లందుఁ బాఱుచు నచ్చటచ్చట నేయేకార్యములుచేసి ప్రసిద్ధి నొందినది? ఓ ధర్మజ్ఞుఁడవైన మహామునీ నీవీవిషయంబు సవిస్తరముగ వినిపింపవలయు" నని శ్రీరాముఁడు విశ్వామిత్రునిఁ బ్రార్థించెను. ఇక్ష్వాకువంశజుఁడయిన రాముఁడు ప్రశ్నసేయఁగా, విశ్వామిత్రమునీంద్రుఁడు ఋషులందఱు వినుచుండ, గంగయొక్క కథనంతయు సవిస్తరముగాఁ జెప్పఁదొడఁగెను. "రామచంద్రా, తొల్లి యొకప్పుడు దీర్ఘకాలము తపమొనరించినశంకరుఁడు పార్వతిని బెండ్లాడి, యామెపై మోహముఁగొని, సంసారసుఖము ననుభవించుచుండెను. ఇట్లు శంకరుఁడు పార్వతితోఁ గూడి నూఱు దేవవత్సరములు సంసారసుఖము ననుభవించుచున్నను, నామెయం దాతనికిఁ బుత్రోత్పత్తి యింకను గలుగదయ్యె. అప్పుడు బ్రహ్మదేవుఁడు మొదలగు దేవత లందఱు "పార్వతియందుఁ బుట్టఁబోవు పుత్రుని నెవ్వఁ డోర్వఁగలఁడు?" అని మిక్కిలి వెఱచినవారలై భగవంతుఁడగు శంకరుని కడ కేతెంచి, నమస్కరించి, యిట్లనిరి. "ఓ భగవంతుఁడా, దేవదేవుఁడా, లోకమునకు మేలుసేయుటయందే శ్రద్ధగల యో మహేశ్వరా, దేవతలమగు మేము నమస్కరించుచున్నాము. మాయం దనుగ్రహము సేయవలయు. ఓ దేవోత్తమా, నీ వీర్యమువలనఁ బుట్టిన పుత్రుని లోకంబులు భరింపఁజాలవు. కావున దాము వేదోక్తమగు యోగమునొంది తమ దేవితోడఁగూడి తపంబు సేయవలయు. లోక

ములమేలుకై తమ తేజస్సును తమయందే నిల్పికొనుఁడు" అని దేవతలు పలుకఁగా, సకలలోకములను నధిరాజగు పరమేశ్వరుఁడు దేవతల వాక్యమును విని వారి "మాటల కట్టి" కానిండని యొప్పుకొని, మఱల వారలతో నిట్లనియె. "ఓ దేవతలారా, నేను నా శరీరమునందే నా వీర్యమును ధరించెదను. పార్వతీయుఁ దన శోణితమును దన శరీరమునందే నిలుపుకొనును దానివలన దేవతలును, భూమియు నెమ్మదిం బడయుదురుగాక. అయినను నిప్పుడు వీర్యస్థానంబునుండి జాఱిన శ్రేష్ఠమగు వీర్యము నెవ్వడు ధరింపఁగలరో? దానిని నాకుఁ జెప్పుఁడు" అని పరమేశ్వరుఁ డడుగఁగా, దేవతలు "పరమేశ్వరా, యిప్పుడు స్థానంబునుండి చలించిన యీ వీర్యమును భూదేవి ధరింపఁగలదు" అని పరమేశ్వరునితోఁ జెప్పగాఁ నా పరమశివుఁ డా వీర్యమును భూమిపై విడువఁగా, నా వీర్యము పర్వతములు, నదులుగల భూమియంతయు నిండెను. అంతట దేవత లగ్నిహోత్రుని జూచి, "ఓ యగ్నీ, నీవు వాయుదేవునితోఁగూడి రుద్రవీర్యములోఁ బ్రవేశింపు" మని చెప్పిరి. అంత నగ్నిదేవుఁ డా వీర్యములోఁ బ్రవేశించెను. అటుపిమ్మట నా వీర్యము శ్వేతపర్వతమై యొప్పెను. మఱియు నది యగ్నివలెను సూర్యునివలెను జ్వలించు శ్రేష్ఠమైన రెల్లు (శరవణము) తోఁపుగా నయ్యెను. శరవణమునందు మహాకాంతిగల కుమారస్వామి పుట్టెను. అతనిని కృత్తిక లాఱుఁగురును బాలిచ్చి పెంచుటచే నతఁడు కార్తికేయుఁడనియు, అగ్నిహోత్రునివలనఁ బుట్టుటచే నగ్నిసంభవుఁడనియుఁ బేళ్లు వహించెను. అంత దేవతలు ఋషిగణంబులతోడఁ గడు సంతోషమును బొంది యప్పరమేశ్వరునిఁ బార్వతీదేవిని మిగుల భక్తితోఁ బూజలు సేసిరి.

ఓ రామా! యంతటఁ బార్వతీదేవి కోపముచే నెఱ్ఱనైన కన్నులు గలదై, యవగడముఁ దెలుపుచు దేవతలను భూదేవిని శపింపఁగోరి, దేవతలం జూచి, "ఓయీ దేవతలారా, పుత్రసంతతికై నాప్రాణనాథునితో రమించుచున్న సమయమున నాటంకమును గలుగఁజేసితిరి గాన, మీరు మీ భార్యలందుఁ బుత్రులఁ బడయక యుందురుగాక! ఇదిమొదలు మీరు సంతతిలేనివారలై యుందురుగాక!" యని దేవ

తలను శపించి, భూదేవిం జూచి, "యోషీ నా ప్రాణనాథుని వీర్యము నీవు దాల్చితివిగాన నీవు నానారూపములుదాల్చి పలువురకుఁ బత్నివై యుందువు. మఱి నాకుఁ గొడుకులు పుట్టుట కిష్టపడవుంటివి గాన నా కోపముచేఁ బాపాత్మురాలవుగాఁ జేయఁబడినదానవై నీ వెప్పటికిని బుత్రులవలనఁ గలుగు సంతసము నొందఁజాలవు" అని భూదేవిని శపించెను.

అప్పుడు పరమేశ్వరుఁడు సిగ్గుపడియున్న దేవతల నెల్ల వీడ్కొలిపి, వరుణునిచే నేలఁబడు పశ్చిమదిశ కేఁగి, యచ్చట హిమవత్పర్వతముయొక్క యుత్తరపుఁదట్టున నుండు నొక శిఖరంబునఁ బార్వతీదేవితోఁగూడి తపం బొనరించుచుండెను.

ఓ రామా, నేను నీ కిప్పుడు పార్వతియొక్క జన్మవృత్తాంతము విస్తరించి తెల్పితిని. ఇఁక * గంగయొక్క పుట్టుకనుగూర్చి చెప్పెదను. నీవును లక్ష్మణునిలోఁగూడ గమనించి వినవలయు నని విశ్వామిత్రుఁడు రామునితోఁ జెప్పెను.

37-వ సర్గము.

కుమారస్వామి పుట్టుక

ఇట్లు పరమశివుఁడు పార్వతితోఁ గూడ హిమవంతముఁ జేరి, తపస్సు చేయుచుండఁగాఁ, దొల్లి యొప్పుడు, ఇంద్రుఁడు, అగ్నిహోత్రుఁడు మొదలగు దేవత లందఱు మహర్షి సమూహములతోఁ గూడి, తమకు సేనాధిపతి నొకనిని నేర్పఱచుకొనఁగోరి, బ్రహ్మదేవుని కడకుఁ బోయిరి. అట్లు పోయి, యగ్నిహోత్రుని ముందుంచుకొని, దేవతలంద ఱింద్రునితోఁగూడ భగవంతుఁడగు నలువకు నమస్కరించి యిట్లనిరి. "ఓ భగవంతుఁడా, నీవు మాకు మున్నొక సేనానాయకు నేర్పఱచితివి. అతని తండ్రియగు శంకరుఁ డిప్పుడు పార్వతితోఁగూడ నుగ్రమయిన తపస్సుచేయుచున్నాఁడు. కావున నీవు లోకము మేలు గలుగుటకై, యిప్పుడు చేయఁదగు పని చేయవలయు. ఏపని నెట్లు చేయవలసినదియు నెఱిఁగిన వాఁడవు. కనుక తగు నేర్పాటు చేయ

---

* గంగానదివలనఁ బుట్టిన కుమారస్వామినిగూర్చి చెప్పెదనని మహేశ్వర తీర్థుల వ్యాఖ్యానము.

వలయును. నీవే మాకు దిక్కు." అని దేవతలు ప్రార్థింప లోక
ముల కెల్ల సృష్టికర్తయగు బ్రహ్మదేవుఁ డా వేల్పుల పలుకు లాల
కించి, యా వేల్పులను మంచిమాటలచే నోదార్చుచు నిట్లనియె.
"ఓ దేవతలారా, మీకు మీపత్నులందు బిడ్డలు పుట్టరని పార్వతీదేవి
శాపం బొసఁగెనుగదా. ఆమెమాట తప్పదు. అదిసత్యము. సంశయము
లేదు. ఇదిగో యాకాశగంగ యున్నదిగదా. దేవతల కెల్ల సేనానాయ
కుఁడును, శత్రువులను సంహరించువాఁడు నైనపుత్రుని నగ్నిదేవుం
డీ గంగాదేవియందుఁ బుట్టింపఁగలఁడు. పర్వతములకు ఱేడగు హిమ
వంతుని కామె పెద్దకూఁతురు. ఆమె యా కొమరుని బ్రేమతోఁ
గైకొనును. పార్వతికిని ఈ విషయ మొప్పియుండును. సందియము
లేదు" అని, బ్రహ్మదేవుండు చెప్పఁగా దేవత లందఱు 'మహాత్మా, తమ
కృపవలన మేము ధన్యుల మైతిమి. మా పనులు చక్కఁబడినవి' యని
చెప్పి బ్రహ్మదేవునికి నమస్కరించి పూజించిరి. అంతట వారు బ్రహ్మదేవుని
యాజ్ఞవడసి, లోహము లన్నింటిచే వెలుఁగుచున్న వెండికొండ కేఁగి,
పుత్రోత్పాదనంబునకై యగ్నిహోత్రునినియమించి, "మహాతేజస్వా,
పర్వతరాజగు హిమవంతునికిఁ గూఁతురగు గంగయందు శివునివలన నీవు
దాల్చియున్న వీర్యమును విడువుము. ఇది దేవతల కందఱకుఁ గావలసిన
కార్యము. నీ వీకార్యంబు బాగుగఁ జేయుము" అని యానతీయఁగా,
పావకుఁ డట్లే యని దేవతలతోఁ జెప్పి, గంగాదేవికడ కేతెంచి, 'ఓ
దేవీ! నీవు గర్భము దాల్పుము. ఇది దేవతల కెల్ల నిష్టమగు కార్యము"
అని చెప్పెను. గంగాదేవి యగ్ని పలుకులు విని నదీరూపమువిడిచి,
యందమైన స్త్రీరూపముఁ దాల్చి యగ్నిహోత్రునియెదుట నిలఁబడెను.
అంతట నా జ్వలనుఁ డమ్మగువయొక్క సొబగు చూచి మోహించి,
యా వీర్యంబును దన యవయవములనుండి విడిచి, యా గంగాదేవి
నంతటఁ దడిపెను. ఆమె యన్ని యంగము లా వీర్యముతో నిండెను.
అప్పుడు గంగాదేవియొక్క యన్ని యంగము లా వీర్యముయొక్క
వేఁడిమిఁ దాళఁజాలని వాయెను. అంత గంగాదేవి యా తేజంబు దాల్పఁ
జాలక, మిక్కిలి నొచ్చినదై, "యగ్నిహోత్రుఁడా, నీవు నాయం దుంచిన
వీర్యము నేఁ దాల్పఁజాలకున్నాను. దాని వేఁడిమి నాయన్ని యంగము

లను గాల్చుచున్నది. నే నీవీర్యముము దాల్పఁజాలను." అని సకలదేవత లకు ముఖమయిన యగ్నిహోత్రునితోఁ జెప్పెను. అప్పుడు సకలదేవతల యజ్ఞభాగములగు హవిస్సులు అశనముగాఁగల యగ్నిహోత్రుఁడు గంగాదేవితో "నా వీర్యము నీ హిమవంతమందలి యొక తిప్పపై నుంచుము" అని చెప్పెను. ఆ ప్రకారమే గంగాదేవి యోర్వరాని వేఁడిమిగలదై వెలుఁగుచుండు గర్భమును దన యంగములనుండి యీ హిమవంతమందలి యొక తిప్పపై వదలెను. ఆ వీర్యమునుండి తళతళ మెఱయు బంగారు, వెండియుఁ బుట్టినవి. ఆ వీర్యముయొక్క తీక్ష్ణము చేత రాగియుఁ, గాఱీనుము బుట్టినవి. ఆ వీర్యముయొక్క మలమే తగ రముగాను, సీసముగాను నయినది. ఇట్లావీర్యము పుడమిపైఁ బడి, యనేక ధాతువులుగా పెంపొందినది. ఆ గంగాదేవి యీ గర్భమును హిమవత్పర్వతముకం దుంచగనే, యీ పర్వతమునందలి సమస్తమును బంగారుమయమై వెలుఁగుచుండెను. పురుషశ్రేష్ఠుఁడవగు రామమూర్తీ, బంగారము అగ్నికి సాటివచ్చు కాంతిగలదై, యదిమొదలు 'జాత రూపము' అని పేరు బొల్చెను. ఆ పర్వతమందలి కసవుచెట్లు, తీఁగెలు, పొదలు బంగారుమయములై వెలుఁగుచుండెను. అప్పుడు దేవేంద్రుఁడు మున్నుగాఁగల దేవత లందఱు గంగాదేవి విడిచిన వీర్యంబునఁ బుట్టిన కుమారునికిఁ బాలిచ్చుటకై, కృత్తికలను బ్రార్థించిరి. ఆ కృత్తికలును "మే మీకుమారునికిఁ బాలిత్తుమేని, ఇతఁడు మాపుత్త్రుఁ డని వ్యవహ రింపవలయు నని, దేవతలతో నొకయేర్పాటుచేసికొని, యీ కుమా రునికిఁ దామె తల్లు లనినిశ్చయించికొని యీ బిడ్డకుఁ బుట్టినవెంటనే పాలిచ్చెద మనిరి. దేవతలును కృత్తికలను జూచి, "మీ రడిగిన చొప్పు ననే యితఁడు కార్త్తికేయుఁడు (కృత్తికలపుత్త్రుఁడు) అను పేరితో ముల్లోకములందును బ్రసిద్ధిఁ గాంచును. సంశయము లేదు" అనిచెప్పిరి. ఆ కృత్తికలు దేవతల పలుకులు విని సంతసించి, గర్భస్రావమునుండి, యగ్నిహోత్రునివలె వెలుఁగుచున్న యీ కుమారుని, స్నానము చేయిం చిరి. అతఁడు గర్భస్రావముతోఁగూడ జాఱినందున, దేవత లా మహాత్ముఁ డయిన కుమారునికి స్కందుఁ డనియుఁ బేరుపెట్టిరి. ఆ కుమారుఁడు క్రిందఁబడఁగానే, కృత్తికలకుఁ బాలుచేపెను. ఆ కుమారుఁడు తా నాఱు

మోములవాఁడయి, యీ యీయుక్కృత్తికల చనుఁబాలను ద్రాగెను. ఆ కుమారుఁడు కృత్తికల చనుఁబాల నొకపూటఁద్రాగి, సుకుమార రూపంబు గల్గియున్నను, తన పరాక్రమముచే దైత్యుల సేనలనెల్ల జయింపఁగలవాఁడయ్యె. అంత నగ్నిహోత్రుఁడు మొదలగు వేల్పు లందఱుఁ గూడి తులలేని వెలుఁగు గలిగియున్న యీ కుమారుని గమకు సేనాధిపతినిగాఁ జేసికొనిరి.

ఓ రామచంద్రా! నేను నీకు గంగాదేవియొక్క చరిత్రమును గూర్చియుఁ, గుమారస్వామిపుట్టుకను గూర్చియుఁ జెప్పితిని. ఈపుణ్యచరిత్రము విన్నవారికి నిహపరసౌఖ్యములు రెండును గలుగును. కాకుస్థ్సుఁడా, కార్తికేయునియందు భక్తుఁడై యెవఁడుండునో, వాఁడు దీర్ఘాయుస్సు గలవాఁడై, దీర్ఘాయువుగల పుత్రపౌత్రులతోఁగూడి, కుమార లోకమును బొందును" అని విశ్వామిత్రుఁడు రామునితోఁ జెప్పెను.

38 - వ సర్గము.

సగరుఁడు యాగముచేయఁ దలఁచుట

ఇవ్విధముగా గంగాదేవి వృత్తాంతమును రామునికిఁ జెప్పి, మఱల విశ్వామిత్రమహాముని రామునితో నిట్లనియె:—

పూర్వము సగరుఁడను చక్రవర్తి అయోధ్యాపట్టణ మేలుచుండెను. అతఁడు మహాశూరుఁడు, ధర్మాత్ముఁడు. ఆతనికి సంతానముగావలెనని కోరిక యుండెఁగాని సంతానము కలుగకపోయెను. ఆసగర నృపాలుని పెద్దభార్య విదర్భరాజుకూఁతురు. ఆమెపేరు కేశిని. ఆమె ధర్మమునందె యాస్థ గలిగినది. అసత్యము మాట్లాడనిది. ఆయన రెండవభార్య యరిష్టనేమియొక్క కూఁతురగు సుమతి. ఆమెకు సౌందర్యమున సాటివచ్చువా రీ భూమండలమున లేరు. సగరనృపాలుఁడు సంతతిని బడయఁగోరి తనయిద్దఱు పత్నులతోడ హిమవంతమున కేఁగి, యచ్చట భృగుప్రస్రవణమను నొక గిరియందుఁ దపము సేయుచుండెను. ఇట్లు సగర చక్రవర్తి తపము సేయుచుండఁగా నూఱేండ్లు నిండినది. ఆ తపమునకు మెచ్చి, సత్యవంతులలో, మేటియైన భృగుమహాముని యాతని కొక వరం బొసంగెను. "ఓపురుషశ్రేష్ఠా, నీకు బిడ్డ లనేకులు పుట్టగలరు. లోకంబున సాటిలేని యశమును బొందెదవు. నీ భార్యలలో నొకతెకు వంశ

వంశకర్తయైన పుత్త్రుఁ డొక్కఁడు పుట్టును, మఱియొకతె కఱువదివేలమంది కొడుకులు పుట్టుదురు." అని భృగుమహర్షి చెప్పుచుండఁగా, సగరచక్రవర్తియొక్క పత్ను లిరువురు నెక్కువ మక్కువతోఁ జేతులు జోడించి యా మహర్షిం జూచి, "మహాత్మా, యెవతెకొక్కఁడే కొడుకుపుట్టును? ఎవతె యనేకులగు కొడుకులను గనును? ఓ బ్రాహ్మణోత్తమా! మీ మాట యెన్నటికిని వ్యర్థముగాదు. అది తప్పక జరుగును. మే మాసంగతి నెఱుఁగఁగోరుచున్నారము. మా కెఱింగింపవలయు"నని ప్రార్థించిరి. వారిరువురి యా మాటలు విని, పరమధర్మిష్ఠుఁడైన యా భృగుమహర్షి "ఓ మగువలారా, ఒక్కఁ డయ్యెనేని యాతఁడు వంశోద్ధారకుఁ డగును. పెక్కుమంది కొడుకు లైన వారు మహాబలవంతులుగాను, కీర్తిమంతులుగాను, మహోత్సాహము గలవారుగాను నుందురు. మీయిష్టము. ఎవ రేవరమును గోరుదురో కోరుఁడు" అని చెప్పెను. రఘునందనా, అప్పుడు కేశిని యాభృగుమహాముని పలుకులు విని, తనప్రియుని యెదుటనే నాకు వంశకరుఁడైన యొకపుత్త్రుఁడు చాలు ననెను. అంత గరుడుని తోఁబుట్టువగు నా సుమతి యెక్కువ పూనికి గలవారును, కీర్తిఁ గోరువారు నైన యఱువదివేలమంది కొడుకులు తనకుఁ బుట్టవలెనని కోరెను. ఇట్లు తన ప్రియపత్నులు భృగుమహర్షివలన వరములం బడయఁగానే, సగరచక్రవర్తి భృగుమహర్షికి సాష్టాంగ ప్రణామములాచరించి ప్రదక్షిణము చేసి, పత్నులతోఁ గూడి తన పట్టణమునకు మరలెను. అంతటఁ గొంతకాలమునకు సగరుని పెద్దభార్యయగు కేశిని గర్భంబు ధరియించి, యసమంజుఁ డను కుమారుని గనెను. ఓనరశ్రేష్ఠుఁడా, సుమతియన్నో సొరకాయవంటి గర్భపిండమును బ్రసవించెను. ఆ పిండమును బగులఁ దీయఁగానే యఱువదివేలమంది బిడ్డలు బయలువెడలిరి. అట్లు బయలు వెడలిన బిడ్డలను నేతితో నిండిన కుండలలో దాదులు పెంచిరి. తర్వాత నాసగరపుత్త్రు లఱువదివేలమందియుఁ బెద్దకాలమునకు రూపయౌవనశాలులై యుండిరి. అప్పుడు సగరుని పెద్దభార్య పుత్త్రుఁడగు సమంజసుఁ డూరిలోనున్న పసిబిడ్డలను సరయూనదిలోఁ బడవైచి, నదిలో మునుఁగుచుండు వారినిజూచి బిగ్గరగా నవ్వుచుండెడివాఁడు. ఇట్లు పాపపుఁ బనులొనర్చువాఁడును, మంచివారికిఁ గీడు చేయువాఁడును, బట్టణ

వాసులకుఁ గీడుచేయుటయందే పట్టుదల గలవాఁడును నైన యా కొమరుని సగరుఁడు పట్టణమునుండి వెడలనడఁచెను. ఆ యసమంజునికి వీర్యవంతుఁడయిన యంశుమంతుఁడను నొక కొడుకుండెను. వాఁడు జనుల కందఱకు నొప్పినవాఁడును, జనుల కెల్ల మేలునేయువాఁడునై యుండెను. తర్వాతఁ గొంతకాలమునకు సగరనృపాలునికి యాగము సేయవలెనను తలంపు పుట్టెను. వేదవేదాంగముల నెల్ల నెఱిఁగిన సగరుం డిట్లు నిశ్చయించి, ఋత్విజుల నందఱఁ బిలిపించి వారిసాయమున నీయాగంబు సేయ నుపక్రమించెను

39-వ సర్గము.

సగరపుత్రులు భూమిని ద్రవ్వుట

విశ్వామిత్రమహాముని యివ్విధంబుగఁ జెప్పి నిలువఁగనే రాముఁడు మిక్కిలి యానందముతో విశ్వామిత్రునిఁ జూచి, "మా వంశములో పూర్వికుఁడైన సగరుఁడు యాగమును జేసిన క్రమమును దెలియ నాతురత గల్గియున్నాను." అని యడిగెను. వెంటనే విశ్వామిత్రుఁడు చిఱునవ్వు నవ్వి రాముని జూచి యిట్లనెను. "రాఘవుఁడా, సగరుని వృత్తాంతము సవిస్తరముగఁ జెప్పెద నాలకింపుము. రెండు ప్రక్కలందును నొక్కటియొక్కటి మిక్కిలి యెత్తయి, నడుమ నేవియుఁ గొండలు లేకుండుటచేత నొక్క దాని నొక్కటి చూచుచుండు వింధ్యపర్వతమునకును, శంకరుని మామయగు హిమవత్పర్వతమునకు నడుమనుండు ప్రదేశములో నీ యాగము జరిగెను. ఓ నరశార్దూలా, సాధారణముగా నీ రెండుపర్వతములకు నడుమనున్న యీ ప్రదేశము యజ్ఞములు చేయుటకుఁ దగినది. ఓ కాకుత్స్థా, ఆ యాగము నిమిత్తము గుఱ్ఱమును విడువఁగనే, యతని పెద్దభార్య కుమారుని కుమారుఁడగు నంశుమంతుఁ డనువాఁడు తనచేత గట్టివిల్లు దాల్చి, తన్ను, సారథిని, గుఱ్ఱములను గాపాడుచుఁ బదునొకండు వేలమంది సైనికులతోఁ బోరాడఁగల మహారథుఁడై, యజ్ఞాశ్వముం గాపాడుటకు సగరుని యానతిం బడసి, దానిని వెంబడించి పోయెను. సగరచక్రవర్తియొక్క యాగమున నుత్సవకాలమునందు దేవేంద్రుఁడు రాక్షసరూపంబుఁ దాల్చి, యా యజ్ఞపశువగు నశ్వమును హరించి, పాతాళమున నుంచెను.

ఇట్లు గుఱ్ఱము నతఁ డెత్తుకొనిపోఁగానే, యాగము చేయించుచున్న ఋత్విక్కు లందఱు సగర మహారాజును జూచి, "మహారాజా, యీ పూర్వదినమున యజ్ఞపశువు నెవఁడో తీసికొనిపోవుచున్నాఁడు వానిఁ జంపుము. గుఱ్ఱమును మఱలించుకొని రమ్ము. ఇది యజ్ఞమునకు లోపము. దీనివలన మనకందఱకుఁ జెఱుపు వాటిల్లును. ఓనృపాలా! యజ్ఞమున లోపము వాటిల్లకుండునట్లుగఁ జేయవలయును" అని చెప్పిరి. అప్పుడు సగరుండు ఆ సభయందలి ఋత్విజుల మాట విని, తన యఱువదివేలమంది కొమరులను బిలిచి, "ఓ శూరులగు బిడ్డలారా! రాక్షసులు మన యజ్ఞాశ్వము నెత్తుకొనిపోయియుందు రని నేను తలంపను. రాక్షసు లిప్పుడు మన యాగంబుఁ జెఱుచుటకుఁ గారణము లేదు. ఏల యనిన, నీ యశ్వమేధయాగమును మంత్రములచేఁ బరిశుద్ధులైన గొప్ప పేరు గల ఋత్విక్కులు చేయించుచున్నారు. కాఁబట్టి యో నాయనలారా, మీరు పోండు అన్ని సముద్రములతోఁ గూడిన సకల భూమండలములు వెదకుఁడు. ఒక్కొక్క యామడగా భూమి నంతయు వెదకుఁడు. మన యజ్ఞాశ్వమును దొంగిలించిన మనుష్యుఁడు చిక్కునంత దనుకఁ బుడమినిద్రవ్వుఁడు. నేను యజ్ఞదీక్ష వహించియున్నాఁడ. నేను బయటఁ బోఁగూడదు. నేను మీ బిడ్డలను గాపాడుచు, ఋత్విజులతోడఁ గూడి యజ్ఞాశ్వము దొరకునంతవఱకు నిచ్చట నుండెదను. మీకు మేలయ్యెడు పోయిరం" డని చెప్పెను. సగరనృపాలునిచే నిట్లు చెప్పఁబడినవారలై, బలవంతులగు సగరుని పుత్త్రు లందఱు తండ్రియానతిఁ గట్టువడి భూలోకంబున వెదకఁ బయనమైరి. ఇట్లు పయనమై, సగర పుత్త్రులు ఒక్కొక్కరు నొక్క యోజనము వెడల్పును నొక్క యోజనము నిడివియుఁగల ప్రదేశమువంతున భూమినంతయు వజ్రాయుధములఁబోలు తమ గోళ్ళతోఁ ద్రవ్విరి. ఇట్లు వారు వజ్రాయుధంబులఁ బోలు శూలములచేతను, కడు గొప్పవగు నాగేళ్ళచేతను బుడమి నంతయుఁ ద్రవ్వుచుండ నా భూమి యదరి గొప్పచప్పుడు చేయుచుండెను. అట్లు వారు భూమి త్రవ్వునపుడు నలిగిన పాములును, రక్కసులును, మఱియుఁ బాతాళమున నుండు జంతువు లన్నియు గొప్ప రొదచేయుచుండెను. ఇట్లు వా రఱువదివేల యోజనములలోఁతు

పుడమి నంతయుఁ బాతాళలోకం బగునట్లు త్రవ్వి, జంబూద్వీపంబున నుండు పర్వతము లందును, నదులందును నన్ని ప్రదేశములందును వెదకిరి. అట్లు సగరపుత్రులు భూమి నంతయుఁ ద్రవ్వుచుండఁ దేవ గంధర్వ రాక్షస పన్నగాదులు వెఱచి, మనంబుల దిగులుఁ జెంది బ్రహ్మదేవుని కడ కేఁగి, మహాత్ముఁడైన బ్రహ్మదేవునకు మ్రొక్కి, మిక్కిలి దీనముగా నిట్లనిరి. "భగవంతుఁడా, సగరపుత్రులు భూమినంతయుఁ ద్రవ్వుచున్నారు. పాతాళలోకవాసు లనేకులు మహాత్ములా సగరపుత్రులచేఁ జంపఁబడుచున్నారు. "ఇతఁడు మాయజ్ఞమును జెఱిపినవాఁడు. ఇతఁడే మా గుఱ్ఱమును దీసికొనిపోవుచున్నాఁడు" అని యా సగరతనూజులు కనఁబడిన ప్రాణుల నెల్లఁ జంపుచున్నారు" అని దేవతలు మున్నగువారందఱు బ్రహ్మ దేవునితో మొఱలిడిరి.

40-వ సర్గము.

సగరపుత్రులు కపిలమహామునిని జూచుట

దేవతల మొఱ విని జగత్పితామహుఁడగు బ్రహ్మదేవుఁడు సగరపుత్రులబలముచే మోహితుఁడై మిక్కిలి భయభ్రాంతులైయున్న యా దేవతలతో నిట్లు చెప్పెను. దేవతలారా! ఈ భూమి యేవిష్ణుమూర్తికి భార్యగానుండెనో యేవిష్ణుమూర్తి కపిలరూపమును ధరించి యీభూమిని ధరించుచున్నాఁడో, అట్టి కపిలరూపధారియగు విష్ణువుయొక్క కోపాగ్నిచే నీ యఱువదివేలమంది సగరపుత్రులును దగ్ధులు కాఁగలరు. ఇట్లు భూమియందంతయుఁ ద్రవ్వఁబడుటయు, నల్పాయుష్మంతులగు నా సగర పుత్రులు చచ్చుటయును నీ రెండువిషయములును ముందుగాఁ దెలిసినవే" అని చెప్పెను. బ్రహ్మదేవుఁడు చెప్పినమాటను ముప్పదిమూఁడు కోట్ల దేవతలును విని, మిక్కిలి యానందము నొంది, చింత విడిచి, తమ తమ నెలవులకుఁ బోయి చేరిరి.

సగరపుత్రులు భూమిని ద్రవ్వుచుండఁగాఁ బిడుగుపడునప్పుడువలె నొకగొప్ప ధ్వని పుట్టెను. ఆ విధముగా సగరపుత్రులు భూమిని ద్రవ్వి, భూమియంతయుఁ బ్రదక్షిణముగాఁ దిరిగి తండ్రికడకుఁ బోయి "తండ్రీ, మేము భూమియంతయు గాలించి చూచితిమి. దేవతలు, అసురులు, రాక్షసులు, పిశాచములు, సర్పములు, కిన్నరులు మొదలైన బలశా

ములనందఱను వధించితిమి. ఎచ్చోటనైనను నింతవఱకును కనంబడక పోయిన గుఱ్ఱముగాని, ఆ గుఱ్ఱమును దొంగిలించుకొనిపోయిన మనుష్యుఁడగు దొంగగాని మాకుఁ గనఁబడలేదు. ఇంక మేమేమి చేయవలెనో ఆలోచించి చెప్పుము. నీకు శుభమగుఁగాక. అని యనిరి. అట్లు పుత్రులు చెప్పినమాట సగర చక్రవర్తి మిక్కిలి కోపించి, 'మఱల మీరు హరించిన వానిని పట్టుకొని మీరు గుఱ్ఱమును తెచ్చినగాని రాకుఁడు. ఇంకను భూమిని త్రవ్వి మీ రెట్టివిధములనైనను యజ్ఞపశువగు నశ్వమును గొనివచ్చి నాయాగంబును పూర్తిచేయుఁడు" అని చెప్పెను. అంతట యఱువదివేలమంది సగరపుత్రులును తండ్రిమాట విని పాతాళలోకంబునకుఁ బయనమై కొనిపోయి మఱలఁ ద్రవ్వనారంభించిరి. అప్పుడు తూర్పుదిశ భూమిని మోయుచున్న కొండవంటి విరూపాక్షమను దిగ్గజమును జూచిరి. రామా! ఆగజము పర్వతములతోను, వనములతోను గూడియున్న యీ భూమండలమును తనతలతో ధరించియుండెను. ఆగజ మెప్పుడు మిక్కిలి శ్రమచేఁ దన బడలికను దీర్చుకొనుటకై తలయూఁచునో, యప్పుడు భూకంపము సంభవించును. రామా! ఆసగరపుత్రులా విరూపాక్షదిగ్గజమునకుఁ బ్రదక్షిణము చేసి దానిని గౌరవించి రసాతలమును భేదించుకొని పోయిరి. తర్వాతఁ దూర్పుదిక్కును భేదించి, మరల దక్షిణదిశను భేదించిరి. దక్షిణదిశయందును గొప్పపర్వతమువంటి మహాపద్మమను దిగ్గజము భూమిని మోయుచున్న దానిని జూచిరి. చాల నాశ్చర్యము నొందిరి. ఆ సాగరపుత్రులు ప్రదక్షిణ నమస్కారములుచేసి [illegible] యఱువదివేలమంది పుత్రులును పశ్చిమదిశను త్రవ్విరి. అక్కడను సౌమనస మను దిగ్గజమును జూచి దానికి ప్రదక్షిణము చేసి కుశల మడిగి, యుత్తరదిశను త్రవ్వనారంభించిరి. ఆయుత్తరదిశయందును భూమిని మోయుచున్న భద్రమను దిగ్గజమును జూచి దానిని స్మరించి ప్రదక్షిణ నమస్కారములుచేసి భూమిని త్రవ్వి ఈశాన్యదిశకుఁ బోయి మహారోషముతో భూమిని త్రవ్వి యందు నారాయణావతారమగు కపిలమహర్షిని, ఆతని సమీపములోనే సంచరించుచున్న గుఱ్ఱమును జూచి మిక్కిలి సంతోషించి గుఱ్ఱమును దొంగిలిన దొంగ యతఁడే యని కోపముతో నత్యుగ్రులై గ్రుద్దలులు,

నాగళ్లు నానావిధములైనచెట్లు, రాళ్లు దీసికొని 'ఉండు ఉండు' అని కేకలు పెట్టుచు "ఓరీ, నీ వామా యాగాశ్వమును వొంగిలి దెచ్చితివి? దురాత్మా! మేము సగరమహారాజ పుత్త్రుల మని తెలియుము' అని కేక లిడుచు నమ్మునిమీఁదికి దుమికిరి. ఆ మునివరుఁడు సగరపుత్త్రులు చేసిన రభసను విని, కన్నుఁదెఱచి చూచి, యతి కోపముతో హుంకారము చేసెను. వెంటనే యా సగరపుత్త్రు లందఱు నిర్దోషియైన తపోనిధియగు నా కపిలమహాముని కోపమనెడు మంటలోఁ గాలి బూడిదె ప్రోవు లయిరి.

41-వ సర్గము.

సగరుని యొక్క యాగసమాప్తి

రఘునందనా, సగరుఁడు తన కుమారు లెంత కాలమునకును మరలి రాకుండుటఁ దలఁచి పరాక్రమముచే వెలుఁగుచున్న తన మనుమనిం బిలిచి, 'నాయనా! నీవు శూరుఁడవు, విలువిద్యనేర్చినవాఁడవు, మన పెద్దలతో సమానుఁడవు. నీపినతండ్రు లెచ్చటికిఁబోయిరో యింతవు రాకున్నారు. కావున నీవేగి, వారిగతిని, గుఱ్ఱముపోయిన దారిని గని పెట్టుము. భూమ్యంతర్గతములైన జంతువులు మిక్కిలి బలముగలవి. గొప్పవి. వానిని జంపుటకై ధనుస్సును బాణములను, ఖడ్గమును కైకొని పొమ్ము. నీవు పోవునప్పుడు నమస్కరింపఁదగినవా రెదురుపడినచో, వారికి మ్రొక్కుచు, విఘ్నమొనరించువారలను బరిమార్చుచుఁ బోయిన పని నెఱవేర్చుకొనివచ్చి, నాయజ్ఞము ముగియునట్లు చేయుము" అని చెప్పెను.

ఇట్లు సగరచక్రవర్తి చెప్పఁగా, శత్రుగమనము గల యంశుమంతుఁడు మహాత్ముఁడగు సగరుని యానతి వొప్పున విల్లును బాణములను కైకొని, మహాత్ములగు పినతండ్రులు త్రవ్విన పాతాళలోక మార్గమునే యనుసరించి పోయి, దైత్యదానవ రాక్షసులచేతను, పిశాచపక్షి పన్నగములచేతను బూజింపబడుచుండు దిగ్గజమును జూచి దానికిఁ బ్రదక్షిణంబు నేసి, నేమ మరసి తన తండ్రులం గూర్చియు, గుఱ్ఱము నపహరించినవానిని గూర్చియు నాదిగ్గజము నడిగెను. ఆదిగ్గజము నంశుమంతుని వాక్యమునువిని, 'ఓయీ, నీవు కృతార్థుఁడ వగుదువు, నీవుఁ గుఱ్ఱముఁ దోలుకొని వెంటనే రాగలవు" అని చెప్పెను. అట్లే

యా యంశుమంతుఁడు నా మాట విని, వరుసగా, మర్యాదకుఁ దగి నట్లును దిగ్గజములనెల్ల నడుగ నారంభించెను. అంత మాటాడ నేర్పు గలవగు నాదిగ్గజములచే మర్యాదచేయఁబడి, "త్వరలోనే నీవు గుఱ్ఱ మును వెదకికొని యీ దారిని బోఁగలవు" అని యంశుమంతుఁడు చెప్పఁ బడెను. అంతట నంశుమంతుఁ డతిశీఘ్రగమనముతోఁ దనపెద్దలగు సగరపుత్రులు భస్మరాసులై పడియున్నచోటికిఁ బోయి వారిచావునకు మిక్కిలి వగచుచు నచ్చటికిఁ జేరువనే సంచరించుచున్న యజ్ఞాశ్వమును జూచెను. తర్వాత భస్మమైపోయిన యారాజపుత్రుల కంజలి నుదక దానము (తర్పణము) చేయఁదలచి జలాశయము కొఱకు వెదకెను. కాని యెక్కడను గాన్పింపక పోయెను. దృష్టి సారించి చూడఁగా వేగమున వాయువువలె బోలెడు వాఁడును, తనతండ్రులకు మేనమామ యగును నైన గరుత్మంతుని గాంచెను.

అంత మహాబలవంతుఁడగు గరుడుఁ డంశుమంతునితో నిట్లనియె, "ఓ పురుషశ్రేష్ఠుఁడా, నీవు వ్యసనపడకుము. వీరిచావు లోక సమ్మతమైనది. మహాబలవంతులగు వీరందఱు గపిలమహాముని కోపాగ్నిచే బూదిసేయఁబడి మడిసిరి. వీరు దుర్మరణము నొందినవారు. వీరికిఁ దర్పణాదులు సేయ నీ లౌకిక జలము పనికిరాదు. హిమవంతుని పెద్ద కూఁతురు గంగయను నామె నదీరూపంబున నాకసంబునఁ బాఱుచున్నది. ఆ యుదకముతోడఁ దర్పణము నొనరింపుము. లోకముల నెల్లఁ బవిత్ర పఱచునట్టి యా గంగానది జలముతో బూడిదె ప్రోవులుగాఁ జేయఁ బడిన యీ సగరపుత్రులను నశుపుదువేని, లోకములచేఁ గోరఁదగిన గంగచేఁ దడుపఁబడిన యీబూది యీ యఱువదివేలవరినెని స్వర్గము నొందించును. ఓ పురుషశ్రేష్ఠుఁడా! నీవు గుఱ్ఱమును గొనిపోయి తాత యాగమును నెఱవేర్పుము" అని గరుత్మంతుఁ డంశుమంతునితోఁ జెప్పెను.

పరాక్రమశాలియు కీర్తిగలవాఁడునైన యంశుమంతుఁడు గరుడునివాక్యమును విని వెంటనే గుఱ్ఱమును దోలుకొని, మఱల సగరుని కడ కేఁగుదెంచెను. ఓ రఘునందనా, ఆ యంశుమంతుఁడు యజ్ఞదీక్ష వహించియుండు సగరునితో జరిగిన సంగతిని, గరుత్మంతుఁడు చెప్పిన

మాటలను వినిపించెను. సగరుఁడును దుర్భరమైన యాఘోరవార్తను విని, యాగమును కల్పోక్తంబుగను, న్యాయంబుగను బూర్తిచేయించి, కాంతిచే వెలుఁగుచుఁ బురమునకుఁ బోయెను. తర్వాత నాకాశముమండి గంగను రప్పించుట కుపాయము గానకయే తదాలోచనతోనె ముప్పది వేలయేండ్లు రాజ్యమేలి దివంగతుఁ డయ్యెను.

42-వ స ర్గ ము.

భగీరథుఁడు గంగను దెచ్చుటకై తపంబొనరించుట

ఇట్లు సగరచక్రవర్తి కాలధర్మము నొందఁగనే, మంత్రులును బురజనులును జేరి యాలోచించి మిగుల ధర్మాత్ముఁడైన యంశుమంతునిఁ దమ రాజునుగా నేర్పఱచుకొనిరి. ఓ రఘునందనా, యా సగరచక్రవర్తి మనుమఁడు మిక్కిలి గొప్పవాఁడను పేరు దెచ్చుకొనెను. అతనికి దిలీపుం డను ప్రసిద్ధిగాంచిన పుత్రుఁడు పుట్టెను. అంశుమంతుఁ డా దిలీపునికి పట్టముగట్టి తాను పుణ్యప్రదమగు హిమవత్పర్వత శిఖరమున వెఱపుఁ బుట్టించు తపమొనర్చెను. ఇట్లంశుమంతుఁడు ముప్పదిరెండు వేలేండ్లు రాజ్యముఁ బాలించి, తపోవనమునందే స్వర్గస్థుఁడాయెను. అంతట మహాతేజస్వియైన దిలీపుఁడు రాజ్యము నొంది తన ముత్తాతల చావు సంగతిని విని మిక్కిలి వ్యసనాకులితుఁడై గంగావతరణమునకై యాలోచించి, యెట్లు భూలోకంబునకు గంగను దెచ్చుట? ఎట్లు లాపితరులకుఁ దర్పణము సేయుట. ఎట్లు వారిని స్వర్గము నొందించుట? యని నిత్యము చింత చేయుచుండెను. ఇట్లు చింతచేయుచు నున్న యాతనికిఁ బరమధార్మికుఁ డైన భగీరథుఁ డనుకుమారుఁడు పుట్టెను. దిలీపుఁ డనేక యాగములు చేసి ముప్పదివేల సంవత్సరములు రాజ్యమేలెను. కాని సగరపుత్రుల నుద్ధరించుట కేమి నిశ్చయమూ దొరకక చివరకుఁ దన కుమారుఁ డగు భగీరథునకు రాజ్యాభిషేకము చేసి వ్యాధిగ్రస్తుఁడై చనిపోయి తనసంపాదించుకొనియున్న పుణ్యకర్మవశమున నింద్రలోకము నొందెను.

రఘునందనా! మహాతేజస్వియుఁ, బరమధార్మికుఁడునగు భగీరథుఁడు సంతతి లేనివాఁ డగుటచే సంతానమును గోరువాఁడై యుండెను.

ఆతఁడు తన రాజ్యమును మంత్రుల కప్పగించి గంగను బుడమికిఁ దెచ్చుటకై, గోకర్ణక్షేత్రమునకుఁ జని, యచ్చటఁ జేతులఁ బైకెత్తుకొని, పైనగ్నిహోత్రముల మధ్యంబునఁ గూర్చుండి, నెల కొక్కమాఱు భోజనము సల్పుచు, నింద్రియముల నడఁచుకొని, దీర్ఘకాలము తపము సేసెను. ఇవ్విధంబున నా భగీరథుండు వేయిసంవత్సరము లత్యుగ్రతపము చేసెను. అంత సృష్టికర్తయగు బ్రహ్మదేవుఁడు సంతసించినవాఁడై, దేవతలతోడ తపస్సుచేయుచున్న మహానుభావుఁడగు భగీరథుని కడకేతెంచి యిట్లనియె. "జనులందఱిచేఁ గొనియాడఁదగు స్వభావము గల యో భగీరథ మహారాజా, నేను నీతపమునకు మెచ్చితిని. నీయెడ నాకు మిక్కుటమగు వాత్సల్యము గలిగెను. నీ వతి నియమముతోఁ దపంబు చేసితివి. నీవు వరమడుగు మిచ్చెదను. అని బ్రహ్మ చెప్పగా, భగీరథుఁడు సకలలోకములకు సృష్టికర్తయగు బ్రహ్మదేవునికి మ్రొక్కి, చేతులు గట్టుకొని. దగ్గఱకు వచ్చి నిలిచినవాఁడై, "ఓభగవంతుఁడా, నా యెడ నీకుఁ బ్రీతి గలదేని, నేఁ జేసిన తపంబునకు ఫలంబుగలదేని, మా పెద్దలగు సగరపుత్రు లందఱు నావలనఁ దర్పణంబుల నొందుదురుగాక. ఆ మహాబలవంతులైన సగరుల పుత్రుల బూది గంగానది జలముతోఁ దడిపినచోఁ నా ముత్తాతలగు సగరపుత్రు లందఱు స్వర్గముఁ జేరుదురు. మఱియు నిక్ష్వాకుకులం బింతటితో నశింపకుండునట్లు నాకుఁ బుత్రసంతతి నిమ్ము. ఇదియే నాకోరు వరమని బ్రహ్మ నడిగెను.

ఇట్లు భగీరథుఁ డడుగఁగా, బ్రహ్మదేవుఁ డతనిని జూచి మృదుమధురముగా నిట్లనియె "భగీరథా! యిక్ష్వాకువంశోద్ధారకా! యట్లే యగునుగాక! నీకు మేలు గలుగును. అయినను, నీ వడిగిన మొదటి వరమగు గంగను బుడమికిఁ దెచ్చుట నీకు నలవి కాదు. పర్వతరాజగు హిమవంతుని కూఁతురగు గంగను దాల్ప శంకరునిఁ బ్రార్థింపుము గంగాపాతమును భూదేవి సైరింపఁజాలదు. ఆ గంగను దాల్పఁజాలినవాఁడీశ్వరుండు దక్క మఱియొక్కఁడు నాకగపడుట లేదు." అని బ్రహ్మదేవుఁడు భగీరథునికి వరమొసంగి, భగీరథుని కోరికిని దీర్ప గంగానదికిఁ జెప్పి దేవతలతోడ స్వర్గలోకమునకుఁ జనియెను.

43-వ సర్గము.

గంగ భూలోకమునకు దిగివచ్చుట

దేవతలకెల్లఁ బ్రభువగు నా పరమేష్ఠి యంతర్ధానము నొందఁగనే, భగీరథుండు బొట్టనవ్రేలిమీఁద నిలిచి యీశ్వరునిఁగూర్చి, యొక సంవత్సరకాలము తపమొనరించెను. అంతట నొకయేఁడు నిండఁగనే, సకలజనులచే నమస్కరింపఁబడువాఁడును, జంతువులకెల్లఁ బ్రభువైన వాఁడు నగు నుమాపతి యతనికిఁ బ్రత్యక్షమై "నరేంద్రా! నేను నీతపము నకు మెచ్చితిని. నీ కిష్టమైనపనిని జేసెదను. నేను నీ యిష్టముచొప్పున శైలరాజకూఁతురగు గంగాదేవిని తలను ధరించెదను" అని చెప్పి యంతర్ధానము నొందెను.

అంతట జనులందఱిచేతను బొగడఁదగినదైన హిమవంతుని జ్యేష్ఠపుత్రికయగు గంగ గొప్ప రూపముఁ దాల్చి సహింపరాని వేగము గలదై, యాకసమునుండి యుత్తమమైన యీశ్వరుని శిరస్సునఁ బడి, యితరుల కెవ్వరికిని నడ్డగింపరానిది గాన గర్వమున "నాత్రంబుతోడ యీశ్వరునిఁగూడఁ గొనిపోయి, పాతాళమునకుఁ జేరెద" నని తలఁచెను. ఆ ముక్కంటియగు భగవంతుఁడైన యీశ్వరుఁడు గంగ గర్వము నెఱింగి కోపగించి, దానిని మఱుఁగు పఱుపఁ దలఁచెను. అంతటఁ బవిత్రమైన గంగాదేవి హిమవంతముఁబోలు పావనమైన జటాజూటము నందుఁ బడి, యచ్చటనుండి యెంత ప్రయత్నించియు, జడలలోనుండి వెలువడి భూమండలమునకుఁ బోఁజాలనిదయ్యెను. అట్లు గంగానది యా యీశ్వరుని జడలందె నిల్చిపోయి, యనేక సంవత్సరము లచ్చటనే నడయాడుచుండెను. భగీరథుండు గంగాదేవిని గానక, యచ్చటనే మఱల నుగ్రముగు తపమొనరించెను. రఘునందనా, పరమేశ్వరుఁ డాభగీరథుని తపస్సునకు మిక్కిలి మెచ్చికొని, తన జడలం దిరికియున్న గంగను బిందుసరోవరము వైపునకు విడిచిపెట్టెను. అట్లు శివుని శిరంబునుండి బిందుసరోవరమునఁ బడునపు డాగంగ యేఁడుపాయలుగా నేర్పడినది. అందు నిర్మలోదకము గలవియుఁ బవిత్రములునైన హ్లాదిని, పావని, నళినియను మూఁడుపాయలు తూర్పుదెసకుఁ బోయి చేరినవి. అట్లె స్వచ్ఛముగు జలముగల సుచక్షు, సీత, సింధువు లనెడి పాయలు

మూఁడును బడమటి దెసకుఁ బోయినవి. వానిలో నేడవపాయ భగీరథ నృపాలుని వెంబడించెను. రాజర్షియగు భగీరథుఁడును దివ్యమగు రథము నెక్కి ముందుపోవుచుండ వెంబడించి గంగానది పోయెను. ఆమె యాకాశమునుండి శంకరుని శిరంబునఁబడి యచ్చటినుండి భూమినొందెను. అట్లు పైనుండి క్రిందికి వచ్చుటచేఁ బాఱెడి యా గంగాజలము సైరింపరాని యెక్కువ మ్రోఁతగలిగి యంతట వ్యాపించెను.

ఆ గంగాప్రవాహముతోఁగూడఁ బడునట్టి చేఁపలతోను, తాఁబేళ్లగుంపులతోను, మొసళ్ల గుంపులతోను, మఱియు ననేక జంతువులతోను భూమియంతయు వ్యాపింపఁబడి ప్రకాశించుచుండెను. అపుడు దేవ ఋషి గంధర్వ యక్ష సిద్ధు లాకాశమునుండి గంగానది భూలోకమునకు వచ్చుటను జూడఁగోరినవారై, పట్టణములఁ బోలు విమానంబుల మీఁదను, గుఱ్ఱములమీఁదను, మేటి యేనుఁగులమీఁదను, నెక్కి కడు సంభ్రమముతో వచ్చి యా హిమవంతమునందలి బిందు సరోవర ప్రాంతమునఁ గూర్చుండిరి. మబ్బులేక నిర్మలమై యుండు నాకాశము గంగాప్రవాహమును జూడవచ్చు దేవతల గుంపులచేతను, వారి భూషణముల కాంతులచేతను నిండినదై నూఱుగురు సూర్యులకాంతి గలిగియున్నట్లు వెలుఁగుచుండెను. చలించుచున్న చేపలు, పాములు, మొసళ్ళు జలజంతువులతో మెఱుపులతో వ్యాపించియుండు నాకాశములాగునఁ గానిపించుచు, వేగముగఁ బ్రవహించు ప్రవాహమునందలి తెల్లని నురుగులలో, హంసల గుంపులతోను గూడిన శరత్కాలమునందలి మేఘములఁ బోలియుండెను. ఆ గంగానది పల్లపునేలలందుఁ గడువడిగను, విట్ట పల్లములందు వంకరగను, చదరపు భూములందు మిక్కిలి వెడల్పుగను, పల్లములలో లోపలికి వంగినట్లును, బండలు మొదలగు వాని తాఁకుడు గల్గినప్పుడు పై కుబికినట్లును, ఉన్నత భూములందు మెల్లమెల్లగను, బోవుచుండినది. ఒక్కొకచోట నీరు నీరు కొట్టుకొనుచు మాటిమాటికిఁ బైకెగయుచు మరల క్రిందబడుచుఁ జూడ సొంపుగానుండెను. ఈశ్వరుని జటాజూటమునుండి జాఱి, నేలఁబడిన యా గంగాజలము మురికిలేనిదై మిక్కిలి తేఁటగాఁ బాఱుచుండెను.

అప్పు డాకసంబునఁ దిరుగు వేల్పులు, మహర్షులు, గంధర్వులు, భూలోకవాసులగు మనుజులు నీశ్వరుని శిరమునుండి క్రిందఁబడు జల మతిపావనం బని యాగంగలో మునిగిరి. శాపగ్రస్తులై యెవరెవరు స్వర్గమునుండి భూలోకమున జన్మించిన వారో, వారలందఱు నా గంగా జలములందు స్నానముచేసి, పాపవిముక్తులై పావనులైరి. అట్లు వా రందఱు గంగాస్నానంబుచేఁ దమపాపముల నెల్లఁ బోఁగొట్టుకొని మఱలఁ దమలోకంబులకుఁ బోయిరి. భూలోకవాసులగు జనులందఱు స్వచ్ఛముగ మెఱయుచున్న యా గంగాజలమును జూచినంతనే పట్ట రాని సంతస మొంది, యాగంగానదియందు స్నానముచేసి, తమ బడలిక లెల్లఁబాసి, కలఁకఁదేఱిన మనములతోఁ గూడియుండిరి.

భగీరథుఁడును రథం బెక్కి ముందును, ఆతని వెంబడి గంగయుఁ బోవుచుండ దేవతలు, మునులు, దైత్యదానవరాక్షసులు, గంధర్వులు, యక్షులు, కిన్నరులు, వాసుకి మొదలగు సర్పములు, అప్సరసలందఱును, జలచరంబులగు సకల జంతువులును భగీరథుని వెంబడిఁ బోవుచున్న యాగంగానదిని వెంబడించి పోయిరి. అట్లు వీరందఱు పోవునపుడు భగీ రథుఁ డేదెసకుఁ బోవునో, యాదెసకె సకలజనుల పాపములఁ బోఁగొట్టు నదియుఁ, బావనురా లనికీర్తివహించినదియు నగు గంగానది పోయెను. అట్లు గంగానది పాఱుచు, వింతయైన మహిమగల జహ్ను మహర్షి యాగంబు సేయుచుండఁగా నమ్మహామునియొక్క యజ్ఞశాలయందుఁ బ్రవేశించి, దాని నంతయు నీటితో ముంచెను. ఓరాఘువా! యా జహ్ను మహర్షి యా గంగయొక్క గర్వమునుజూచి, కడు నలిగినవాఁడయి, యతి రుచిగలిగియుండు నాగంగయందలి జలమునంతయుఁ ద్రావెను. అప్పుడు దేవతలు, గంధర్వులు, మునులు బొట్టునీరును లేక గంగనెల్లఁ పానముచేసినందునకు మిక్కిలి యాశ్చర్యపడి, పురుషశ్రేష్ఠుఁడైన మహా త్ముఁడగు జహ్నుమహామునిని బొగడి, "ఓమహాత్మా గంగను విడువుము. దీనిని నీ పుత్రికయని యర్థమిచ్చు 'జాహ్నవి' యను పేరితోఁ బిలుతురని" చెప్పఁగా, బ్రహ్మతేజస్సుగల యా జహ్నుమహర్షి సంత సించి తన చెవులలోనుండి గంగను వదలెను. అట్లు జహ్నుమహర్షి చెవు లలోనుండి బయటికి వచ్చుటచేత గంగానదికి జాహ్నవియని పేరు గలిగి

నది. ఈతీరున గంగానది జహ్నుమహర్షివలన విడువఁబడి భగీరథుని వెంబడించి సముద్రమునుదాఁటి యా భగీరథుని కార్యసిద్ధికొఱకై పాతాళలోకమునకుఁ బోయి చేరెను. అంత రాజర్షియగు భగీరథుఁడును మహాప్రయాసముతో గంగనుదోడ్కొని పాతాళమునకుఁబోయి బూడిదరాసులై పడియున్న తనముత్తాతలనుజూచి ఖిన్నుడాయెను. అప్పుడాభస్మరాసులెల్ల గంగాజలముతో లెస్సగాఁ దడిసెను. అంత సగర పుత్రులందఱు దుష్కర్మముచేతనఁ గలిగిన పాతకమునుండి విముక్తులై స్వర్గప్రాప్తులైరి.

44-వ సర్గము.

భగీరథుఁడు గంగను దెచ్చినందుకై బ్రహ్మవలన వరములు వడయుట

ఇట్లు గంగ తనవెంబడి వచ్చుచుండఁగా భగీరథుఁడు పాతాళంబునఁ దనముత్తాతలు బూడిదప్రోవులుగాఁ బడియున్న తావునకుఁ బోయి, యా భస్మరాసులను దడిపినంతనే, లోకముల కెల్ల నధిపతియగు కమలాసనుఁడు ప్రత్యక్షమై యా భగీరథ మహారాజుతో నిట్లనియె. "ఓ నరశ్రేష్ఠుఁడా, నీవు నీ పెద్దలను నరకమునుండి తరింపఁజేసితివి. మహాత్ముఁడగు సగరునిపుత్రు లఱువదివేలమందియు స్వర్గమున కేఁగి, దేవతల మాడ్కిఁ దేజరిల్లుచున్నారు. ఓ పుడమిఱేఁడా, ఎంతవఱకు సముద్రమునందు జలం బింకకయుండునో, అంతవఱకు సగరపుత్రులు స్వర్గమునందు వేల్పులమాడ్కి వెలుఁగుచుందురు. ఈ గంగానదియుఁ నీకుఁ బెద్దకొమార్తె కాఁగలదు. ఈ గంగ 'భాగీరథి' యనుపేర నీ లోకమున వ్యవహరింపఁబడుచు నుండఁగలదు. ఈ గంగానది స్వర్గమర్త్య పాతాళములు మూఁడింటియందు మూఁడుదారులఁ బ్రవహించుటచేఁ ద్రిపథగ యనియు, భగీరథుఁడను నీచేఁ బుడమికిఁ దేఁబడినందున భాగీరథి యనియు లోకమునఁ బ్రసిద్ధి కెక్కఁగలదు. ఓ మనుజాధిపా, నీవు నీ తాతలకందఱకును తర్పణంబుసేసి నీ ప్రతిజ్ఞ చెల్లించికొనుము. నీకుఁ బూర్వుఁడును, ఎక్కువ కీర్తిగలవాఁడును, ధర్మవంతులలో నుత్తముఁడును నైన సగరుని కీమనోరథము సిద్ధింపక పోయెను. అట్లె పుడమియందుఁ బరాక్రమమున సాటిలేని యంశుమంతుఁడు గంగను దేవలెనని కోరెను గాని యతనికిని ఈ కోరిక కొనసాగదయ్యె. ఓమహాభాగా! క్షత్రియ

ధర్మముఁ దప్పక నడచియు, విశేషతప మొనర్చియు, నెక్కుడు ప్రతా
పముగల నీ తండ్రియగు దిలీపుఁడు గంగానదిని దేఁగోరియు సకల
నాకోరికను దీర్ప విచారముసేయుచునె గతించెను. అట్టి గొప్పవా
రందఱు నెఱవేర్పని యీ కార్యము నీవు నెఱవేర్చి, యెప్పటికిఁ దఱు
గని శాశ్వతమగు కీర్తి నొందితివి. శత్రువుల నణఁగఁద్రొక్కఁజాలిన
యో భగీరథుఁడా! నీవు గంగను భూలోకమునకుఁ దెప్పించుట యను
కార్యము చేయుటచే, నీకు శాశ్వతమయిన పుణ్యము కలిగినది. ఓ పురుష
శ్రేష్ఠుఁడా, సముద్రమువలెఁ బర్వకాలమునందు మాత్రమే కాక, యెల్ల
ప్పుడు స్నానయోగ్యంబయిన యీ గంగయందు నీవు మజ్జనము సేసి,
పరిశుద్ధుఁడవై పుణ్యములను సంపాదింపుము. ఓ నృపాలా, నీపెద్దల
కెల్లఁ దర్పణాదులొసర్చి నీవు స్వనగరంబునకుఁ బొమ్ము; నీకుమేలు కలు
గునుగాక! నేను పోయివత్తు" నని చెప్పి, తాను వచ్చినదారినే దేవ
దేవుఁడును, సకలజనులకు సృష్టికర్తయు నైన బ్రహ్మదేవుఁడు దేవలోక
మునకుఁబోయెను. రఘుశ్రేష్ఠా! రాజర్షియుఁ, గీర్తిగలవాఁడునునగు భగీ
రథుఁడును తన పెద్దలకెల్ల వరుసఁ దప్పకయు, శాస్త్రప్రకారముగను
నుత్తరక్రియలను దర్పణాదులను జేసి, పరిశుద్ధుఁడై, తాను దలఁచిన
కార్యంబు నెఱవేఱుటచే ధన్యుఁడై తన నగరంబుఁ జేరి రాజ్యము
పాలించుచుండెను. అట్టి భగీరథుఁడు తమకు రాజగుటచే ప్రజలందఱు
చింతఁ బాసి, యేమియుఁ గొఱఁత లేక నిర్భయులై యుండిరి. అనిచెప్పి
విశ్వామిత్రమహర్షి రాముని జూచి, ఓ రామచంద్రా, నీకు గంగాచరి
త్రము విస్తరించి చెప్పితిని. నీకు సకల క్షేమములు గలుగునుగాక,
సంధ్యాకాలంబుఁ దాఁటిపోవుచున్నది. నీ సంశయము లిప్పటికిఁ జాలిం
పుము.

ధనమును, కీర్తిని, దీర్ఘాయువును, పుత్రపౌత్ర సంపదను, మోక్ష
మును, స్వర్గమును నొసఁగునట్టి యీ గంగావతరణమును బ్రాహ్మణాది
నాలుగువర్ణములవారికిని ఎవఁడు వినిపించుచున్నాఁడో, వాఁడు తన
పితృదేవతలను సంతోషపఱచుచున్నాఁడు. ఈ గంగావతరణకథ నేమాన
వుఁడు సావధానుఁడై వినుచున్నాఁడో, వాని సకలపాపములు నశించు
చున్నవి, ఆయుస్సును, కీర్తియు వానికి హెచ్చుచున్నవి." అని విశ్వా

మిత్రుఁడు రామునితోఁ జెప్పి సంధ్యావందన మాచరింప గంగానదికిఁ బోయెను.

45-వ సర్గము.

అమృతోత్పత్తి

విశ్వామిత్రమహర్షి చెప్పిన గంగావతరణమును విని, రాముఁడును లక్ష్మణునితోఁ గూడి మిక్కిలి సంతసించి, యెక్కువ యాశ్చర్యము నొంది, వెండియు విశ్వామిత్రమహామునిని జూచి, "ఓ బ్రహ్మజ్ఞా, తమరు చెప్పిన యీ గంగావతరణము, సాగరము నిండుటయు నను రెండును మహా పావనము లైనవి. ఇవి వినవిన వింతఁగొల్పుచున్నవి" యని యమ్మహామునిని బొగడెను. అంత నా రేయి యంతయు రాముఁడును లక్ష్మణుండును విశ్వామిత్రమహర్షి చెప్పిన పుణ్యప్రదమైన కథనే తలపోసి కొనుచుఁ గడపిరి.

అంత, తెల్లవాఱఁగనే శత్రుసంహారియగు రాముఁడు ఉదయ కాలానుష్ఠానముల నెల్ల ముగించుకొనియున్న విశ్వామిత్రమహర్షిం జూచి, "సత్కథలతోఁ బవిత్రమైన రాత్రి గడచినది. అవశ్యముగా వినఁ దగిన గంగావతరణంబు వింటిమి. మహాతపస్సుతోఁగూడిన మహామునీ, మీరు వినిపించిన యీ గంగావతారణకథ నంతయుఁ దలపోసికొనుచుం డిన మాకు రాత్రియొకక్షణమువలెఁ గడచినది. ఈపావనమైన గంగానదిని దాఁటుదము. ఋషు లెక్కిపోవుటకుఁ దగినట్లు దర్భాసనంబులు మొద లగునవి పఱచిన యీ యోడను దాము వచ్చియున్నా రని యెఱింగి నావికులు వేగిరంబుగాఁదెచ్చిరి. ఈ యోడలోఁ గూర్చుండి యీ పావన మగు నదిని దాఁటుదము" అనిచెప్పెను. అట్లు చెప్పఁగనే విశ్వామిత్రుఁడు ఋషిసంఘములతోడను, రామ లక్ష్మణులతోడను, గూడఁ బడవ యెక్కి గంగానదిని దాఁటి యుత్తరపుగట్టు చేరి, యచ్చట నున్న ఋషుల నంద ఱను పూజించి, గంగానది యుత్తరపుటొడ్డునఁ గొంత దడవు నిలిచి విశాలపురమును చూచిరి. అప్పుడే బయలుదేరి స్వర్గముతోఁ దుల్యమై, యందమై, యుత్తమమయి యుండు విశాలాపురికి విశ్వామిత్రమునీం ద్రుఁడు ఋషి సంఘములతోడను, రామలక్ష్మణులతోడను బోయి చేరెను.

అంత మహాబుద్ధిశాలియగు రాముఁడు విశ్వామిత్రమహామునికి మ్రొక్కి, చేతులుజోడించి యమ్మహామునిం జూచి విశాలాపురిం గూర్చి యిట్లడిగెను. "మహామునీ! యే రాజవంశస్థులీ విశాలాపురిం బాలించుచున్నారు? మహాత్మా, తమవలన నీ చరిత్రము వినవలెనని నాకెక్కువ కుతూహలమున్నది" యని యడిగెను. అంత విశ్వామిత్రమహాముని విశాలానగరముయొక్క పూర్వచరిత్రమును జెప్పఁదొడఁగెను. "రఘుకులోద్ధారకా! యింద్రునియొక్క చరిత్రమును, యీదేశమునందేమేమి జరిగెనో దాని నన్నిఁటిని సవిస్తరముగ జెప్పెదను వినుము.

తొల్లి కృతయుగమున దితిదానవులు మిక్కిలి బలశాలులై యుండిరి. మహాభాగ్యశాలినియగు అదితియొక్క పుత్రులు పరాక్రమవంతులు, ధర్మాత్ములు నై యుండిరి. ఒకప్పుడు దితిపుత్రులకును, అదితిపుత్రులకును 'మనమే పనిని జేసినయెడలఁ జరను, ముసలితనమును రోగములును లేనివారముగనుండఁగలము?' అని యొక తలంపు వొడమెను. వారట్లు చింతించుచుండఁగా, పాలకడలిని జిలికి యమృతమును బడసినచో మన్న తలంపు వారికిఁ గల్గెను. అంత వారు పాలకడలిని జిలుకుటకుఁ దీర్మానించుకొని, వాసుకిని త్రాడుగను, మందరపర్వతమును గవ్వముగను జేసికొని, పాలకడలిని జిలికిరి. వారట్లు చిలుకుచుండఁగా త్రాడయిన వాసుకి తలలు వేయిసంవత్సరములకు కోపించి, విషముఁగ్రక్కుచు మందరపర్వతమునందలి ఱాళ్లను తమ కోఱలతోఁ గొఱికెను. అట్లు కొఱుకఁగానె యగ్నిహోత్రునివలె నన్నింటిని గాల్చివేయు హాలాహలమనెడి విషము పుట్టెను. అది బయటికి వచ్చుటనే సకలలోకముల సురాసురులను, మనుజులను, దేవతలను, నసురులను గాల్చివేయఁదొడఁగెను. అప్పుడు దేవతలందఱు శంకరుని శరణువొచ్చి, 'మహేశ్వరా, మమ్ముఁ గాపాడుము గాపాడు'మని మొఱపెట్టుకొని యనేకవిధముల స్తోత్రముఁ జేసిరి. ఇట్లింద్రుఁడు మొదలగు దేవతలు ప్రార్థించునపుడే, విష్ణుమూర్తి శంఖచక్రగదాధారియై యా యీశ్వరుని ముందట నిలిచి, చిఱునవ్వు నవ్వుచు త్రిశూలధారియగు శంకరునిఁజూచి, 'ఓ మహేశ్వరా, నీవు దేవతలలోపల

మొదటి పూజ్యవు. కావున దేవత లీపాలకడలిం జిలుకునపు డెయ్యది మొదటం బుట్టునో, దానిని నీవు గైకొనవలయును. ఇప్పుడీ హాలాహల మను విషము మొదటం బుట్టెను కావున దీనిని నీవు మొదటి పూజ్యా [illegible] అని చెప్పి యచ్చటనే యంతర్ధాన [illegible]

అంత మహేశ్వరుండు దేవతల వెఱపును జూచి, విష్ణుమూర్తి మాటను పాలించి, యమృతమునుబోలె నాహాలాహల విషమును ద్రావెను. అట్లు హాలాహలమును పానముచేసి, భగవంతుఁడైన శంకరుఁడు దేవతల కిష్టార్థ [illegible] నొసఁగెను. ఓ పాపరహితుఁడ వయిన రామచంద్రా! అంతటితో విడువక, దేవతలును, అసురులును [illegible], అప్పుడు కవ్వమైన మందరపర్వతము [illegible] మునఁగి [illegible]. అప్పుడు దేవతలు గంధర్వులు నాదఱు విష్ణుమూర్తికడ కేగి, [illegible] 'ఓ మహాబాహూ! నీవె సకలప్రాణులకు దిక్కు. అందును [illegible] మాకు నీవు దక్క వేఱు గతి లేదు. కావున మమ్ము రక్షించి [illegible] పర్వతమును లేవనెత్తుము' అని ప్రార్థించిరి. ఆ దేవతల ప్రార్థనలు విని హృషీకేశుఁడు కూర్మ రూపము ధరియించి పర్వతమును దనవీపుపైఁ బెట్టుకొని సముద్రమున నుండెను. పదునాలుగు లోకములను దనలో నిమిడ్చికొన్న వాసుదేవుఁ డా మందరపర్వత శిఖరమును దనచేతితోఁ బట్టుకొని తానును వారినడుమనుండి వారితోఁ గూడ జిలికెను. అట్లు వేయిసంవత్సరములు చిలుకుచుండ దండకమండలువులు దాల్చిన ధన్వంతరి పుట్టెను. ఎక్కువ కాంతిగల యప్సరసలుపుట్టిరి. రామచంద్రా, దేవతలు చిలుకునపుడు, అప్పున నుండి (అనఁగా నీళ్లనుండి, యనఁగాఁ బాలనుండి) యొక రసము పుట్టినది. ఆ రసమునుండి వీరు పుట్టినందున, వీ రప్సరస లనఁబడిరి. ఇట్టి యప్సరస లఱువదికోటులు పుట్టిరి. ఈ యప్సరసలకుఁ బనికత్తెలును లెక్కకు మిక్కిలిగఁ బుట్టిరి. అట్టి యప్సరసలను దేవతలుగాని, రాక్షసులుగాని పరిగ్రహింపరైరి. *అందుచే వారు సాధారణస్త్రీలుగాఁ (వేశ్యలుగాఁ) బరిగణింపఁబడిరి. అంత సుర కధిదేవతయగు భాగ్యవతియైన వారుణి తన్నుఁ గ్రహించువారిని వెదకుచుఁ బుట్టినది. అపుడు దితిపుత్రులు

దాసిని గైకొనరైరి. అదితిపుత్రు లాక్షేపము లేని యావారుణిని గైకొనిరి. సురను గైకొనటచేతనే దేవతలు సురు లనియు, సురను గైకొనమి చేతనే దైత్యులసురులనియుం బిలువం బడిరి. అప్పుడు దేవతలు సురను గైకొనుటచే మిక్కిలి సంతోషించినవారై గడు సంతసము నొందిరి. ఆవల ఉచ్చైశ్శ్రవ మను పేరిగల శ్రేష్ఠమగు గుఱ్ఱమును, కౌస్తుభమను మణి శ్రేష్ఠమును బుట్టెను. పిమ్మట నమృతము బుట్టెను. అయ్యమృతము నిమిత్తమై కులములకు చెడుపెద్ద గొప్పహాని గలిగెను. అదితిపుత్రులు దితిపుత్రుల జంపిరి. ఆ రాక్షసుం డసురులను దక్కినసులను నొక్కప్రక్కను జేరిరి. దేవత లంద రొక్కప్రక్కం జేరిరి. ఇట్లా యుభయ పక్షముల వారును ఘోర మగు యుద్ధము జేసి, యొండొరుల జంపుకొనుచుండిరి. ఇట్లు రెండు పక్షముల వారును నశించుచుండంగా విష్ణుమూర్తి మాయా మోహినీరూపమును దాల్చి, వేగ వచ్చి యా యమృతకలశము నపహరించెను. అవ్యయుడతని నెవ రెదిరించిరో, వా రందఱు నాతనిచే యుద్ధము నందు చంపబడిరి. అతని నెవరు శరణు చొచ్చిరో, వా రందఱు రక్షింపబడిరి. అప్పుడు విష్ణుమూర్తియొక్క సాయమువలన శూరులగు నదితిపుత్రులైన దేవతలు నసురులు దైత్యులకును జరిగిన ఘోరయుద్ధములో దితిపుత్రులను విశేషముగాం జంపిరి. ఇట్లు దేవతల కందఱికిం బ్రభువగు నింద్రుడు దేవతల తోడ్పాటు వలన దైతేయుల నందఱిం బరిమార్చి, సంతసపడినవాండై, దేవతలు, ఋషులు, సిద్ధచారణాదులు వీరందఱితోం గూడిన లోకములను బాలించు చుండెను.

46-వ సర్గము.

—దితియొక్క గర్భనాశము—

శ్రీరామా! దితి తనపుత్రులందఱు మృతినొందంగా మిగుల వగ చినదై, మరీచుని పుత్రుండును, తన పెనిమిటియునైన కాశ్యపుని జూచి, 'మహాత్మా! మహా బలాఢ్యులైన నీపుత్రులచే నాపుత్రు లందఱు జంపం బడిరి. నేను దీర్ఘ కాలము తపముచేసి యింద్రుని జంపునట్టి కుమారుని బడయంగోరుచున్నాను. అందు నిమిత్తమై తపముచేయ నున్నాను. నీవు నాకట్టి పుత్రుని బ్రసాదింపవలయును. ఐశ్వర్యవంతుండై యింద్రుని

సంహరింపఁ గలవానినిగా ననుజ్ఞ యీయవలయును." అని యడిగెను. అప్పుడు మరీచిపుత్త్రుఁడైన కాశ్యపుఁడా దితి పలుకులు విని, మిగుల వగలఁ బొరలుచుండు దితిని జూచి, "అట్లే నీకుఁ బుత్త్రుఁడు పుట్టఁగలఁడు. అయినను నీవు నియమముతో వేయి సంవత్సరములు పరిశుద్ధురాలవయి యుండెదవేని, ముల్లోకములఁ బాలించు శక్తి యొక్క పుత్త్రుని నావలనఁ బొందఁగలవు. కాని నీవు వేయియేండ్లును బరిశుద్ధురాలవయి యుండవలెను' అని చెప్పి కాశ్యపుఁడామె దేహమును జేతితోఁ దడవి, 'నీకు మేలు కలుగును గాక' యని దీవించి, తపస్సు చేయఁబోయెను. ఓ నరశ్రేష్ఠుఁడవైన రాముఁడా! కాశ్యపుఁ డిట్లు పలుకఁగనే, దితి మిక్కిలి సంతసించి, కుశప్లవన మను క్షేత్రముఁ జేరి, మహాఘోరమైన తపముఁ జేయఁదొడఁగెను. ఓ నరశ్రేష్ఠా, యా దితి యిట్లు తపంబు సేయుచుండఁగా, దేవేంద్రుఁడు తన సమస్తగుణసంపదచే నామె కగ్ని, దర్భలు, సమిత్తులు, నీళ్లు, కందమూలఫలాదులును, నింకఁ గావలసిన పదార్థముల నెల్లఁ దెచ్చి యిచ్చుచు పరిచర్య సేయుచుండెను. అంతియ కాక యామె కాళ్లు పిసుకుట, యలసట దీరునట్లు విసనకఱ్ఱలతో విసరుట మొదలగు నుపచారంబుల నన్ని వేళలయందును సల్పుచుండెను.

ఓ రఘునందనా! పదేండ్లు తక్కువఁగ వేయిసంవత్సరములు నిండఁగానే, యింద్రుని శుశ్రూషకు దితి కడు సంతసమంది వేయి కన్నుల వేల్పగు నింద్రునితో నిట్లనియెను 'ఓ వేల్పుతేఁడా, నేను మహాత్ముఁడగు మీ తండ్రిని యాచించితిని. 'వేయి సంవత్సరములు గడచిన పిదప నీకుఁ బుత్త్రుఁడు పుట్టును' అని నాకు వరమొసఁగెను. నేను తపము సేయ మొదలిడి యిప్పటికి దొమ్మనూటఁ దొంబది యేండ్లు గడచినవి. ఇంకఁ బది యేండ్లు మిగిలియున్నవి. ఈ పదేండ్లును గడచినవెంటనే నీకుఁ దమ్ముఁడు పుట్టఁగలఁడు. నీకు మేలు కలుగును. నిన్ను జయింపఁ గోరెడి నా కుమారుని నేను నీ నిమిత్తమై సమాధానపఱచెదను.' అని చెప్పి దితి మధ్యాహ్నకాలమునఁ బొద్దుపొందుఁ దల తట్టునకుఁ గాళ్లు చాచుకొని పరుండి నిద్రించెను. అట్లు కాళ్లతట్టు తలను బెట్టుకొని తల కడతట్టు కాళ్లను జాచుకొని నిద్రపోవుచుండు నాదితినిఁ జూచి యామె మైలపడినది యని యెఱింగి, 'యీమె మధ్యాహ్నమునఁ

బొజ్జపైఁ బడుండి నిద్రించినది. ఈమె మైలపడుటచే సంతతి గలుగ దని కశ్యపుఁడు చెప్పియున్నాఁడు గాన నాకోరిక నెఱవేరినదే యని పకపకనవ్వి సంతసించెను.

అంతటితో నూరకుండక యింద్రుఁడు [illegible] దితి కడుపులోఁ దూరి, గర్భము నేడు తునకలుగ నఱికెను. అట్లు దేవేంద్రుఁడు తన వాఁడియైన వజ్రాయుధముచేత నా గర్భ ముసు దునియలు సేయుచుండ గర్భములోని శిశువు [illegible] దితి కడుపులో [illegible] చెప్పుచు, [illegible] దితి కడుపులోని శిశువు [illegible] ఇంద్రుఁడు [illegible] 'ఓ యింద్రా! చంపవలదు, చంపవలదు' యింద్రుని యెలుగెత్తి చెప్పెను. అప్పు డింద్రుఁడు తల్లిమాటయందు గౌరవ ముంచి యామె గర్భము నుండి వెలుపలికి వచ్చెను. అట్లు వచ్చి యింద్రుఁడు వజ్రాయుధము జేతఁ బట్టుకొని చేతులు జోడించి, దితిని జూచి, "యో తల్లీ, నీవు కాళ్ల కడఁ దలఁబెట్టి నిద్రపోయితివి గాన మైలపడితివి. అదియే నా కుంటు. నేను నీ కడుపులోపలికిఁ దూఱి, యుద్ధమున నింద్రుని (నన్ను) జంపునట్టి నీ గర్భము నేడు తునకలుగా నఱికితిని. ఈ యపరాధము సైరింప వలయు" నని దితిని వేఁడుకొనెను.

47-వ స ర్గ ము.

విశ్వామిత్రుఁడు సుమతిని సందర్శించుట

ఇట్లింద్రుఁడు గర్భము నేడు తునియలుగా నఱుకఁగా దితి మిగుల వగచి కొడుకంటె గొంతు యోఱువిప్పి యింద్రునితో నిట్లనియె. "దేవేంద్రా! ఈ గర్భము నాయపరాధమువలనే యేడు శకలములుగాఁ ద్రుంపులు చేయఁబడినది. ఇందు నీతప్పేమియు లేదు. అయినను నే నీ యేడు గర్భపిండములకును మేలు గావించఁ గోరుచున్నాను. ఈ తునుక లేడును నేడ్గురు దేవతలై మరుత్తుల లోకములఁ బాలింతురుగాక. ఈ నా

గర్భమువలన నేర్పడిన యేడుగురు పుత్రులకును మారుతులను పేరు గలుగును గాక. వీరిలో నొకఁడు బ్రహ్మలోకమునను, మఱియొకఁ డింద్రలోకమునను, వాయు వను ప్రసిద్ధిఁ గాంచి మూఁడవవాఁ డాకసమునను, దక్కిన నల్వురును నీయాజ్ఞచేత దేవతలై, నాలుగు దిక్కులందును సంచరింతురు గాక' యని ప్రార్థించెను.

అంతట దేవేంద్రుఁడు దితి చెప్పినమాటలు విని చేతులు జోడించి, దితిని జూచి, 'తల్లీ, నీవు చెప్పినయట్లే కాఁగలదు. అది తప్పదు. దీనికి సంశయమువలదు. నీకుమారులు దేవతలై లోకములందు సంచరింతురు.' అని పలికెను. ఆ తల్లికొడుకు లా తపోవనమున నిశ్చయము చేసికొని, కృతార్థులైతిమని స్వర్గలోకమునకుఁ జనిరి యని చెప్పఁగా నేను వినియున్నాను.

ఓ కాకుత్స్థా, యీ దేశము మునుపు తపస్సు చేయుచుండిన దితికి దేవేంద్రుఁడు శుశ్రూష చేసిన చోటు.

అంతియకాక, పూర్వకాలమునందు నిక్ష్వాకు వను మహారాజునకు అలంబుస యనుపత్నియొక్క గర్భమున విశాలుఁ డను నొకఁడు పుట్టెను. అతఁడు మిక్కిలి ప్రసిద్ధుఁడు. అతఁ డీ పట్టణము నిర్మించుటచే దీనికి విశాల యనుపేరు గలిగెను. ఆ విశాలునికి మిగుల బలముగల వాఁడగు హేమచంద్రుఁ డనువాఁడు పుట్టెను. వానికి సుచంద్రుఁడు కుమారుఁడు. సుచంద్రుని కొడుకు ధూమ్రాశ్వుఁడని పేరు వహించిన వాఁడు. వాని కొడుకు సృంజయుఁడు. ఆ సృంజయుని పుత్రుఁడు ప్రతాపముగల సహదేవుఁడు. ఆ సహదేవుని పుత్రుఁడు కడు ధార్మికుఁడైన కుశాశ్వుఁడు. కుశాశ్వుని కొడుకు ప్రతాపశాలి యగు సోమదత్తుఁడు. ఆ సోమదత్తుని కొడుకు కాకుత్స్థుఁడని ప్రసిద్ధికెక్కినవాఁడు. ఆయన కుమారుఁడును సుమతి యనువాఁ డెక్కుడు సామర్థ్యముచే దేవతలఁ బోలి, శత్రువులకు లొంగనివాఁడై యిప్పు డీ విశాలానగరమును బాలించుచున్నాఁడు. ఇంతవఱకును విశాలానగరము నేలు రాజులై యిక్ష్వాకు ననుగ్రహమువలన దీర్ఘాయుష్మంతులును, మహాత్ములును, వీర్యవంతులును, పరమధార్మికులునై యుండిరి.

ఓ రామా! మన మీరేయి యిచ్చట సుఖముగానుండి రేపు ఉదయమున లేచి జనకమహారాజుం జూడఁ బోవచ్చును" అని విశ్వామిత్రుండు రామునితోఁ జెప్పెను.

ఆ పట్టణమునకుఁ బ్రభువగు ప్రఖ్యాతకీర్తుండైన సుమతి విశ్వామిత్రుండు వచ్చియున్నాఁడని యెఱిఁగి తన పురోహితులను, మంత్రులను, జుట్టములను వెంటఁబెట్టుకొనిపోయి, విశ్వామిత్రునికి గొప్ప పూజలు సల్పి, చేతులు మోడ్చి క్షేమమడిగి, యమ్మునిం జూచి, "మహాత్మా! మీరు మా దేశమున నడుగుపెట్టితిరి. కాన నేను ధన్యుండనైతిని, అనుగ్రహింపఁబడితిని. తమ దర్శనము లభించెను. నాకంటె ధన్యాత్ముండు లేఁడు." అని విశ్వామిత్రుని పొగడెను.

48-వ సర్గము.

సుమతి రామలక్ష్మణుల సంగతి దెలిసికొనుట

ఇట్లు సుమతి విశ్వామిత్రులొండొరుల యోగక్షేమములను విచారించుకొనిన పిదప సుమతి మహామునిం జూచి "మహాత్మా! దేవతలతో సాటియైన పరాక్రమమును, మదగజేంద్రముల యొక్కయు, సింహములయొక్కయు నడకవంటి నడకను, పులియొక్కయు నెద్దుయొక్కయు స్వభావముం బోలు గంభీరమగు ప్రకారమును, తామరరేకులవలె విశాలములైన కన్నులుం గలవారు యౌవనవంతులు నైన వీరి ముద్దులు విల్లమ్ములను, ఖడ్గములను ధరించి యుద్ధమునకుఁ బోవు విధ చందమునఁ దోఁచినను, పసిబాలురగుటచే నాకాశమునుండి భూలోకమునకు దిగివచ్చిన యశ్వినీదేవతలో యని చెప్పఁదగియున్నారు. మఱియు వీరు స్వేచ్ఛగా స్వర్గమునుండి భూలోకమునకు వచ్చిన దేవతలో యనఁదగియున్నారు. వీరి పేరేమి? వీ రెవరి కొడుకులు? ఏపని దలపెట్టి కాలి నడకతో నిక్కడికి వచ్చియున్నారు? సూర్యచంద్రు లాకాశమును వెలుఁగఁజేయునట్లు వీరి ప్రదేశమును వెలుఁగొందఁ జేయుచున్నారు. ఒకనిం జూచిన మఱియొకనిని జూడవలసిన యక్కఱలేదని చెప్పఁదగినట్లు, వీరు రూపమునందును, అవయవములందును, నడకలందును, పలుకులందును నొకరి నొకరు బోలియున్నారు. వీరి సంగతిఁ దెలిసికొనవలె నని మిక్కిలి వేడుకపడుచున్నాను" అని యడిగెను.

అంతట విశ్వామిత్ర మహాముని రామలక్ష్మణులను గూర్చియు వారు సిద్ధాశ్రమమునకు వచ్చి యాగమును గాపాడుటకై వచ్చుటయు, వచ్చి వారు రాక్షసులను సంహరించుటయు మున్ను గాఁగల జరిగిన యన్ని సంగతులను సుమతికిఁ జెప్పెను.

అంతట సుమతి విశ్వామిత్ర మహాముని చెప్పిన పలుకులు విని, తన గృహమునకు విందులుగా వచ్చిన మహాబలశాలులను దశరథుని కొడుకులను, పూజార్హులను, ఐన రామలక్ష్మణులను వసిష్ఠ విశ్వామిత్రులను [illegible] రామలక్ష్మణులు [illegible] నా రాత్రి [illegible] లు బసచేసి, మచ్చట నొకరాత్రి యుండి మరునాఁటి తెల్లవారఁగనే మిథిలకుఁ బయనమైరి.

అట్లు విశ్వామిత్రునితో [illegible] రామలక్ష్మణులు [illegible] మిథిలాపురోద్యానము [illegible] అంతట విశ్వామిత్రునిఁ రామలక్ష్మణులు జూచి "మహాత్మా! యీ మిథి లాపురి? ఎంత వేడుకగా నున్నదో!" యని మిథిలాపురిం బొగడిరి. వా రట్లు పోవునపుడు, సిద్ధులు వారునవే, పాడుపడినదియు, జన సంచారము లేనిదియు, రమ్యమైనదియు నైన యొక్కయాశ్రమముం జూచి, దానిని రాముఁడు విశ్వామిత్ర మునీంద్రునికి జూపుచు, "మునిశ్రేష్ఠా, యెంత రమణీయమయిన యాశ్రమం బిది తోఁచుచున్నది. దీనియందు మును లెవరు గానరారు. ఓ భగవంతుఁడా! యీ యాశ్రమమున ముం దెవ రుండెడివారు? ఇపు డిది యేల పాడుపడియున్నది? నాకు సవిస్తరముగా నెఱుఁగఁజెప్పవే" యని యడిగెను. ఆమాట విని మాటలలో నేర్పరియైనవిశ్వామిత్ర మహాముని సంతోషముతో రామునికి బదులు చెప్పెను.

"ఓ రాఘవా! యీ యాశ్రమ మెవరిదైనదియు, మహాముని కోపముచే నీవనమునకు శాపంబు నొసఁగ నిది యెట్లు పాడుపడినదియుఁ జెప్పెద నాలకింపుము. మనుజశ్రేష్ఠా! యిది మున్ను మహాత్ముఁడయిన గౌతమముని యాశ్రమము. ఇది స్వర్గలోకమువలె నుండెడిది. ఇచ్చటికి దేవతలు సైతము నప్పుడప్పుడు వచ్చుట వాడుక గలదు. అట్టి యీయాశ్రమమున గౌతముఁడు తన భార్యయగు అహల్యతోఁ గూడి, యేండ్లు పూండ్లు తప మొనరించుచుండెను. ఒకనాఁడు గౌతమమహాముని యాశ్ర

సమయమున లేనప్పుడు దేవేంద్రుఁడు మునివేషంబు ధరించి, యహల్యదగ్గఱకు వచ్చి, "ఓసుందరీ, చక్కనినడుముగలదానా, కాముకులు ఋతుకాలమునకును వేచియుండక యిచ్చవచ్చినప్పుడు క్రీడింతురు. నేనునీతో రమింపఁగోరి వచ్చితిని" యని చెప్పఁగా, చెడిపెయగు నహల్య యతఁడు ముని వేషముదాల్చిన యింద్రుఁడని యెఱిఁగి, 'దేవేంద్రునితో సంగమంబు తనకుఁ గలుగుట మేలుగదా' యని యెంచి, వానికి సమ్మతించి, యతనితోడఁ గూడి తడ వుండి, పిదప నిండు మనంబుతో నింద్రునిఁ జూచి, 'వేల్పుఁ ఱేఁడా! నా జన్మము పావనమయ్యె. ఓయింద్రుఁడ నీవు నేఁ డయయ్యెను వేగ నిచటనుండి పొమ్ము. ఈ రహస్యము నెవ్వరికిఁ దెలియనీక, నన్ను నిన్నుఁ గాపాడుకొనుము' అని చెప్పెను. అందులకు దేవేంద్రుఁడు నవ్వుచు 'ఓ గొప్ప పిఱుఁదులుగలదానా, నేను మిక్కిలి సంతసముఁ గాంచితిని. నేఁ బోయివచ్చెదను' అని యహల్యతోఁ బలికి, గౌతమ మహాముని యెక్కడ వచ్చునో యను దిగులుతోఁ గడు వేగముగఁ దడబడుచుఁ బర్ణశాలనుండి వెడలివచ్చుచు దేవదానవులకుఁ గూడ గెల్వఁగూడనివాఁడును, విశేషతపోబలముగలవాఁడును, నదియందు స్నానంబుఁ జేసి తడిబట్టలతో నున్నవాఁడును నై యగ్నిహోత్రునిమాడ్కిఁ దేజరిల్లుచు, సమిధలు, దర్భలు చేతఁబట్టుకొని యెదుట వచ్చుచుండు గౌతమమహామునిని జూచెను. అట్లు వచ్చిన యాచారసంపన్నుఁడైన గౌతముఁడు మునివేషము దాల్చి చెడునడత నటించిన వేయికన్నుల వేల్పును జూచి, యడఁగింపరాని కోపము నొంది, 'ఓ చెడ్డబుద్ధిగలవాఁడా! నీవు నా రూపమును దాల్చి చేయరానిపని చేసితివిగాన, నీకు వృషణము లూడిపడిపోవునుగాక" యని శపించెను. మహా రోషముతో నిట్లు గౌతముఁడు శపింపఁగనే, యింద్రుని వృషణము లూడి క్రిందఁబడెను. గౌతమమునియు నింద్రుని కిట్లు శాపం బొసఁగి, పర్ణశాలలోపలికిఁ జని, 'యోసీ నీవు గాలిదిండివై, యాహారంబులేక, తపించుచు బూడిదలో బ్రుంగి పెక్కేండ్లెవ్వరికిఁ గనఁబడకుండువుగాక' యని శపించి పదపడి 'శత్రుసంహారియైన దశరథుని పుత్త్రుఁడు రాముఁ డీ భయంకరమగు నీ యాశ్రమమున కెప్పుడు రాఁగలఁడో యప్పుడు నీవు శాపమునుండి విడువఁబడుదువు. లోభమోహా

ములం బాసి, యీరాముని బూజించువేళ నాసన్నిధిని సంతసముతో నిజరూపమును పొల్పగలవు.' అని చెప్పి బ్రహ్మతేజస్సుగల గౌతమ మహాముని చెడుపనిచేసిన యాయహల్యనిట్లు శపించి, యీ యాశ్రమము విడిచి, సిద్ధులు, చారణులు నుండు పవిత్రమైన హిమవంతము శిఖరమున తపము సేయబోయెను.

49-వ సర్గము.

అహల్యాశాపవిమోచనము

అంతట నింద్రుడు గౌతముని శాపమువలన వృషణహీనుడై, మిక్కిలి విచారము నొంది, యగ్నిహోత్రుండు మొదలగు దేవతలను, సిద్ధులను చారణులను, ఋషి సమూహములను జూచి, 'యో వేల్పులారా! మహానుభావుడగు గౌతమ మహామునికిఁ గోపము గలిగించి, యాతని తపమునకు విఘ్నము గావింప నీ దేవకార్యము చేసితిని. అంత నా మహాముని మిక్కిలి కోపగించి, నన్ను వృషణహీనునిగా శపించెను. అహల్యను కూడఁ బరిత్యజించెను. ఇట్లు మహాముని గొప్ప శాపం బొసఁగుటచే నతని తపస్సునంతయు నే నపహరించితిని. మీకందఱికి సాహాయ్యము చేయఁబోయి, నే నింత యాపదఁ దెచ్చుకొంటిని. కావున వేల్పులారా, మీ రందఱును ఋషీశ్వరులును, సిద్ధులును నాలోచించి, నన్ను వృషణసహితునిగాఁ జేయుఁడు' అని ప్రార్థించెను. అంతట వేల్పు లందఱు దేవేంద్రుని పలుకులు విని, యగ్నిదేవుని ముందుంచుకొని, సకల మరుద్గణముతోఁ గూడ, పితృదేవతల సన్నిధి కేఁగి, యిట్లనిరి. 'ఓ పితృదేవతలారా, యీ కనఁబడు మేషమునకు వృషణము లున్నవి. ఇంద్రునికి గౌతముని శాపమువలన వృషణము లూడిపోయినవి. కావున నీ మేకపోతుయొక్క వృషణములఁ గొనిపోయి, దేవేంద్రున కిండు. మేక వృషణహీనముగాఁ జేయఁబడినను, మీ కెక్కువ సంతోషమును గలిగించును. మిమ్ము సంతోషపెట్టఁగోరి, వృషణములు లేని మేక నెవరిత్తురో, వారును మీ కెక్కువ సంతోషమును గలిగింతురు' అని దేవతలు చెప్పిరి. అగ్నిహోత్రుడు మొదలగు దేవతలు చెప్పిన యీమాట విని. హవిర్భాగములఁ గైకొనవచ్చిన పితృదేవత లందఱు గూడి మేకవృషణములఁ బెఱికి యింద్రున కిచ్చిరి. ఓ కాకుత్స్థుఁడా, పితృ

అహల్యాశాపవిమోచనము—పుట. 122

దేవతలు యాగములందు వృషణములు లేని మేకలను భుజించుచుందురు. అయినను వారు వృషణహీనములగు మేకల నొసంగువారికి వృషణములతోఁ గూడిన మేకల నొసంగువారి కిచ్చునంత ఫలంబుఁ నిత్తురు. అది మొదలింద్రుఁడును మహాత్ముఁడయిన గౌతమమునియొక్క తపోమహిమవలన మేకవృషణములు గలవాఁడయ్యెను.

ఓ యొక్కువ కాంతిగల శ్రీరాముఁడా! పవిత్రకార్యములఁ జేసిన యీ గౌతమ మహామునియాశ్రమము లోనికిఁ బోవుదము రమ్ము. దివ్యరూపిణియు భాగ్యశాలినియునైన యహల్యకు శాపవిమోచనము గలిగించి, యామెను సద్గతి నొందింపుము." అని విశ్వామిత్రమహాముని రామునితోఁ జెప్పెను.

అంత విశ్వామిత్రమునీంద్రుని పలుకులు విని, రాముఁడు లక్ష్మణునితోఁగూడి, విశ్వామిత్ర మహాముని ముందు నడచుచుండఁగా, ఆయనను వెంబడించి గౌతముని యాశ్రమము సొచ్చి, యా యహల్యను జూచెను. ఆ మహాత్మురాలగు నహల్య తపోబలముచే వెలుఁగుచున్నదియు, దేవతలు, అసురులు, సకలలోకమువారు గూడి వచ్చినను జూచుట కలవికానిదియు బ్రహ్మదేవుఁడు కడు ప్రయాసతో నిర్మించి నందున మోహినీదేవతయో యనఁదగియున్నదియు, మేఘములు క్రమ్మి, మంచుచేఁ గప్పఁబడిన నిండు చంద్రునికాంతిని బోలు మేని కాంతి గలదియు, నీటినడుమ జూచుట కలవికాకయుండు సూర్యబింబము చూడ్కిఁ గన్నులు చెదరఁ జేయునదియునై వెలుఁగుచుండెను. ఆ యహల్య గౌతమమహాముని శాపమువలన రాముని దర్శనమగునంతకు ముల్లోకంబులవారికిఁ గానరాకుండెను. ఆ రాముని జూచినంతనే, ఆ యహల్య శాపమువిడి విడఁబడి, యంతటఁ బొడసూపెను. అంత రామలక్ష్మణు లామె పాదములఁ బట్టికొని మ్రొక్కఁగా, నాయహల్య గౌతముఁడు చెప్పినమాటను దలఁచికొని యా రామలక్ష్మణుల పాదములను దాను మరలఁబట్టుకొని యర్ఘ్యపాద్యాద్యతిథి సత్కారములను శాస్త్రప్రకారముగఁ జేసెను. రాముఁడును నహల్య చేసిన యుపచారములను నెల్లఁ గైకొని పరమానంద భరితుఁడయ్యెను. అప్పుడు దేవతలు పుష్పవర్షము గురిపించిరి. దేవదుందుభులు మ్రోఁగి

నవి. గంధర్వులు పాటలఁ బాడిరి. అప్సరసలు నాట్యమాడిరి. అహల్యయు శాపవిమోచనము నొందఁగనే, గౌతముఁ డక్కడికి వచ్చి యామెను బరిగ్రహించెను. అట్లు తపోమహిమవలనఁ బాపమునుండి విడుదలబడి గౌతమ మహామునితోఁ గూడియున్న యహల్యను దేవతలందఱు 'బాగు బాగ'ని కొనియాడిరి.

ఎక్కువ తపఃప్రభావముకల గౌతమమహామునియుఁ బత్నితోఁ గూడినవాఁడై, రామలక్ష్మణులను విశేషముగా గౌరవించి యా వనమునసే సుఖంబు ననుభవింపుచుఁ దపంబు సేయుచుండెను.

రాముఁడును లక్ష్మణసమేతుఁడై గౌతమమహామునివలనఁ గొప్ప పూజలను బడసి, విశ్వామిత్రునితోఁ గలసి మిథిలాపురంబునందుఁ బ్రవేశించెను.

51-వ సర్గము.

విశ్వామిత్రుఁడు జనకసమీపము చేరుట

శ్రీరాముఁడు లక్ష్మణసమేతుఁడై విశ్వామిత్రుని వెంబడించి యట నుండి యీశాన్యముగ నడిచి జనక మహారాజు యాగశాలయందుఁ బ్రవేశించి, యమ్మునివర్యునిఁ జూచి, "మహామునీ జనకనృపాలుని యాగవైభవంబు మిక్కిలి బాగుగానున్నది. ఇచ్చట సకల దేశములనుండి వచ్చిన బ్రాహ్మణోత్తములనేకు లున్నారు. వీ రందఱు వేదములను సాంగముగాఁ జదివినవారలు. అగ్నిహోత్ర సంభారవాహకములైన వేలకొలఁది బండ్లతోనిండియున్న ఋషినివాసములు కనఁబడుచున్నవి. ఇచ్చట మన ముండుటకుఁ దగిన ప్రదేశ మేదో చూడుఁ" డని రాముఁడు చెప్పఁగా విని విశ్వామిత్రమహర్షి నీటివసతి గలిగి యేకాంతమైయున్న యొక ప్రదేశమునందు రామలక్ష్మణులతోడ నివసించెను.

అంత జనకమహారాజు విశ్వామిత్రమహాముని రాక యెఱిఁగి, యనింద్యుఁడయిన తన పురోహితుఁడగు శతానందుని ముందిడికొని, వినయముతో నమ్మహాముని యొద్దకుబోయెను. మహాత్ములగు ఋత్విజులును పూజాద్రవ్యములను గైకొని చని విశ్వామిత్రునకు, మంత్రపూర్వకముగా నర్ఘ్యపాద్యాదు లొసఁగిరి.

అంత విశ్వామిత్రుఁడు జనకమహారాజొసర్చిన పూజను గైకొని, యారాజును నేమ మడిగి నిర్విఘ్నముగా యజ్ఞము సాగుచుండుట నడిగి తెలిసికొని పిదపఁ దనకుఁ బూజలొనరించిన యా మునులను, ఋత్విక్కులను, పురోహితులను వరుసక్రమముగా క్షేమమడిగి, వారితోఁగూడి కడు సంతసించెను. అంతట జనకమహారాజు విశ్వామిత్రమునిని, వారితోఁ కూడ వచ్చిన ఋషుల నందఱిని పీఠములమీఁద కూర్చుండఁ బ్రార్థించెను. జనకుని పలుకులు విని విశ్వామిత్ర మునీంద్రుఁడారాజొసంగిన యాసనముపయి కూర్చుండెను. వెంటనే పురోహితుఁడగు శతానందుఁడును, యాగముఁ జేయించుచున్న ఋత్విజులును కూర్చుండిరి. అందఱు కూర్చున్నపిదప, రాజును మంత్రులతోఁగూడ కూర్చుండెను.

అవ్విధంబున నందఱు వారివారి మర్యాదలకుఁదగిన యాసనంబులందుఁ గూర్చుండఁగానే, జనకనృపాలుఁడు విశ్వామిత్రమహామునిని జూచి యిట్లనియె.

"ఓ మహాముని, నేఁడు తమ దర్శనమువలన నా యజ్ఞము సమగ్రముగా నెఱవేఱినది. దేవతలచే సఫలము చేయఁబడినది. యజ్ఞము చేసినందువలనఁ గలిగెడు ఫలము నేఁడు తమదర్శనము వలన సమకూరినది. ధన్యుఁడనైతిని. అనుగ్రహింపఁబడితిని. మహాత్మా! తాము మునులతోఁ గూడ నాయజ్ఞమునకు దయచేసితిరి. ఓ బ్రహ్మర్షీ! ఇంక నీ యాగమునకుఁ బండ్రెండు దినములు మాత్రమే మిగిలియున్నవని ఋత్విజులు చెప్పిరి. తామంతవఱకుండి, యాగమునందు హవిర్భాగములఁ గొనిపోవ వచ్చెడు వేల్పులఁ జూతురుగాక" యనిచెప్పి, వినయముతోఁ జేతులు జోడించి మరల నిట్లనెను. "ఓ మహాముని, తమకు మేలు గలుగుఁగాక. దేవతలం బోలు పరాక్రమశాలులయిన యీ రాజపుత్రులెవరు? వీరి నడక యేనుఁగులున్నలయు, సింహములయు నడకను బోలియున్నది. వీరు పులులను, సెద్దులను బోలు గంభీరస్వభావము గలవారును, తామరతేకులవలె విశాలమయిన కన్నులుగలవారును, ఖడ్గములను, నమ్ములపొదులను, విండ్లను దాల్చినవారును, రూపమున నశ్వినీ దేవతలను బోలువారును, వయస్సువచ్చినవారును, వేడుకగా స్వర్గము నుండి భూలోకంబునకు దిగివచ్చిన వేల్పులో యనఁదగువారును నై

యున్నారు. ఈ పసిపాపం ఇద్దఱింతదూరము నడవఁగలిగిరి? ఎందుల కిటు కేతెంచిరి? వీర లెవ్వరు? ఈ మేటి యాయుధములఁ దాల్చిన వీర లెవ్వరికుమారులు? సూర్యచంద్రు లాకాశమును వెలుఁగఁజేయునట్లు వీరు నా యజ్ఞశాల నంతయును తమ కాంతిచే ప్రకాశింపఁజేయుచున్నారు. ఒకరొక్కరి యొడ్డు పొడవులను, తేజఃస్వరూపములను బోలిన వీర ప్రవర్తనఁ గాంచినయెడల వీరు దైవమునకన్న ది. ఈ బాలురు కాకపక్షముల ధరించికొని యున్నారు. వీరి వృత్తాంతము నాకు విస్తరించి చెప్ప వలయునని విశ్వామిత్రుని జనకమహారాజు నడిగెను.

ఆపలుకులు విని విశ్వామిత్రుఁడు జనకమహారాజుం జూచి, "రాజేంద్రా! యీబాలురు దశరథమహారాజు పుత్త్రులు. వీరిని నా యాగ సంరక్షణార్థమై సిద్ధాశ్రమమునకుఁ దీసికొని వచ్చితిని. అప్పుడు వీరు రాక్షసు లందఱిని జంపి నా యాగము కొనసాగించిరి. అటనుండి మేము మిథిలాపురంబునకు రాఁగోరి, నడుమ మార్గమున విశాలాపురముఁ జొచ్చి, యచ్చటి విశేషములను జూచి, యహల్యను గని, యామె శాపవిమోచనముఁ గావించి గౌతముని దర్శనము చేసికొని, యచ్చటనుండి యిచ్చటి కేతెంచితిమి. ఇక్కడికి వచ్చుటకు ముఖ్యహేతువు తమకడ నున్నవింటిని జూచి, యది వంచుటకు శక్యమగునేమోయని ప్రయత్నించుటకే." అని పరాక్రమవంతుఁడగు జనకమహారాజుతోఁ జెప్పి యూరకుండెను.

51-వ సర్గము.

శతానందుఁడు రామునికి విశ్వామిత్రుని వృత్తాంతముఁ దెల్పుట

ఇట్లు జ్ఞానియగు విశ్వామిత్రుఁడు చెప్పిన పలుకులు విని యెక్కువ బ్రహ్మవర్చస్సు గలవాఁడును, తపస్సంపన్నుఁడును, తన తపో బలముచేత దిక్కుల నెల్ల వెలిగించువాఁడును నైన గౌతమునియొక్క పెద్దకుమారుఁడగు శతానందుఁడు రాముని జూచినంతనే (తన తల్లికి శాపవిమోచనము చేసినందుచే) పులకితగాత్రుఁడై సుఖాసీనులై యున్న రాజపుత్త్రులఁ జూచి, విశ్వామిత్రమహామునితో నిట్లనియెను. "మునీంద్రా! చిరకాలమునుండి తపము జేయుచు యశస్విని యైన మాతల్లిని శ్రీరామునికిఁ జూపితివా? సకల లోకములకును బూజార్హుఁడైన శ్రీరా

మునికి మాతల్లి వన్యములైన కందమూలఫలాదులచే నతిథిపూజ సల్పెనదా? మాతల్లియొక్క ముందటిశాపవృత్తాంతము నంతయు సవిస్తరంబుగా రామునకు వినిపించితివా? రామునిదర్శనమువలన మాతల్లి శాపవిమోచనము బొంది, మాతండ్రిగారిఁ జేరెనదా? కుశికనందనా, యెక్కువ తపఃప్రభావముగల మాతండ్రి రాముని కతిథిపూజ నొనరించెనా? ఈరాముఁ డడఁకువతో మాతండ్రికి నమస్కరించెనా?" యని యడిగెను. మాటాడ నేర్పుగల విశ్వామిత్రమహాముని యాశతానందుని పలుకులు విని, మాటలలో నేర్పరియగు శతానందునిఁ జూచి, "మునిశ్రేష్ఠుఁడా, యేదియు మఱవలేదు. చేయవలసినవియెల్లఁ జేసి వచ్చితిమి. రేణుక భృగువంశమునఁ బుట్టిన జమదగ్నితోఁ గలిసినట్లు మీ తల్లియగు నహల్య గౌతమునిఁ గలిసికొనెను" అనెను.

అంత మహాతేజస్వియైన శతానందుఁడు విశ్వామిత్రునిపలుకులు విని సంతసపడి రాముఁ జూచి, "ఓ నరశ్రేష్ఠా, పరాజయ మెఱుఁగని విశ్వామిత్రుని తోడనైన సౌభాగ్యమున నేతెంచితివి. నీకిదే స్వాగతము. ఈ విశ్వామిత్రుఁడు అచింత్యశక్తుఁడు. తపస్సుచే బ్రహ్మర్షి యైనవాఁడు. అతులప్రభావంతుఁడు. మహాతేజస్వి యట్టి యతనిని నీవు పరమహితప్రదునినిగా గుర్తెఱిఁగితివా? రాఘవా! నీకంటె నీప్రపంచములో ధన్యతరుఁడు మఱొకఁడు లేఁడు. ఏల యనఁ? విశ్వామిత్ర మహర్షిచే రక్షితుఁడవైతివి. ఈమహర్షి మిక్కిలి ఘోరతప మొనర్చినవాఁడు. ఓ రాజపుత్రా! యీ మహాత్ముఁడైన కౌశికుని వృత్తాంతమునంతయు సవిస్తరముగాఁ జెప్పెద నాలకింపు"మని రామునకు విశ్వామిత్రమహాముని మొదట రాజర్షియైయుండి పిమ్మట బ్రహ్మర్షియైన వృత్తాంతము చెప్పఁ దొడఁగెను.

శ్రీరామా! యీ విశ్వామిత్రమహామునిని జాలకాలమువఱకు, సకలధర్మముల నెఱిఁగినవాఁడును, విద్యల నన్నింటిని జదివినవాఁడును, ప్రజల మేలుగోరినవాఁడును, శత్రువుల నణఁచువాఁడు నైన క్షత్రియుఁడుగా నుండెను.

బ్రహ్మదేవుని కుమారుఁడయిన కుశుఁడను నొక రాజుండెను. ఆకుశునికి మిక్కిలి ధర్మాత్ముఁడయి బలవంతుఁడగు కుశనాభుఁడను రాజు

పుట్టెను. ఆ కుశనాభునికి గాధియను నొక ప్రసిద్ధుఁడైన కొమరుఁడు గలిగెను. ఈ బ్రహ్మతేజస్సుగల విశ్వామిత్ర మహాముని యాగాధి రాజునకుఁ బుత్రుఁడు. ఈ విశ్వామిత్రుఁడు తండ్రి యనంతరము పెక్కు వేలయేండ్లు రాజ్యము నేలుచు, ప్రజలను సంతోషపఱచుచుండెను.

ఇట్లుండఁగా నొకప్పుడు విశ్వామిత్రుఁ డొక యక్షౌహిణి సంఖ్య గల సేనను గూర్చికొని, భూప్రదక్షిణము సేయుచుఁ దిరుగఁబోయెను. ఇట్లతఁడు గొప్ప సేనతోఁగూడి, యనేకపట్టణములను, దేశములను, నదులను, కొండలను, ఋషుల యాశ్రమములను, ఒకటివెంబడి నొకటిగాఁ జూచుచుఁబోయి వసిష్ఠమునీంద్రునియొక్క యాశ్రమము జూచెను. ఆవసిష్ఠమహాముని యాశ్రమము సకలవిధంబులగు వృక్షములతోడను పక్షులగుంపులతోడను గూడినదై, దేవతలు, దానవులు, గంధర్వులు, కిన్నరులు, సిద్ధులు, చారణులు మొదలగువారిచే సేవింపఁబడుచుండెను అందెచ్చటఁ జూచినను జింకలు నిర్భయముగాఁ దిరుగుచుండును. ఆయాశ్రమము బ్రహ్మర్షులయు, దేవర్షులయు గుంపులతో వెలుఁగుచున్నది. ఆయాశ్రమమునందుఁ దపస్సు చేసి కోరికల నొందినవారును, నగ్నిహోత్రునివలె వెలుఁగుచుండువారును, నీరుద్రావి కాలముపుచ్చువారును, గాలి యాహారముగాఁ గొను వారును, పండి రాలిన యాకులఁ దినువారును, పండ్లు, దుంపలు మొదలగునవి భక్షించువారును, లోపలి యింద్రియములను (మనస్సు) వెలుపలి యింద్రియములను (కన్నులు, చెవులు మొదలగువానిని) స్వాధీనపఱచుకొన్నవారును, రోషము నణఁచుకొన్న వారునై, జపము, ఔపాసనము, హోమము మొదలగు కార్యములే ముఖ్యముగాఁ జేయుచున్న ఋషులును వాలఖిల్యులనెడి మహామునులును, మఱియు వైఖానసవృత్తి నవలంబించినమునులు పలువురును తపోవనమంతయునిండి, యాశ్రమమునకు సొంపును గలుగఁ జేయుచుందురు అట్లు సకలమునిగణములతోఁగూడి, రెండవ బ్రహ్మలోకమో యనఁదగియున్న యావసిష్ఠాశ్రమమును బలవంతుఁడును. జయించువారిలో నుత్తముఁడును నయిన విశ్వామిత్రుఁడు చూచి యందుఁ బ్రవేశించెను.

52-వ సర్గము

వసిష్ఠుఁడు విశ్వామిత్రునికి విందుపెట్టఁ దలఁచుట

అట్లు మహాబలశాలియైన శూరుఁడగు విశ్వామిత్రుఁడు మంత్రముల జపించువారిలో నుత్తముఁడైన వసిష్ఠమునీంద్రునిఁ జూచి, యడఁకువతో మ్రొక్కఁగా మహానుభావుఁడైన వసిష్ఠమహాముని, నీ కిదే స్వాగత మని చెప్పి యాసనం బిచ్చి కూర్చుండ నియమించెను. విశ్వామిత్రుఁడు గూర్చున్నతర్వాత వసిష్ఠమహాముని యథోచితముగా ఫలమూలకముల నొసఁగి సత్కరించెను. అంత రాజశ్రేష్ఠుఁడు వసిష్ఠమహాముని యొసఁగిన సత్కారమును స్వీకరించి వసిష్ఠమహామునిం జూచి, "మునీంద్రా, తమ తపస్సును ప్రాతఃకాల సాయంకాలోపాసనాదులగు నగ్నిహోత్రములును నిరాటంకముగా జరుగుచున్నవిగదా? శిష్యులు కుశల మున్నవారుగదా! తమ యాశ్రమమున నున్న వృక్షము లన్నియు నాయా ఋతువులలోఁ జిగిరించి, పుష్పించి, కాయలతోఁ బండ్లతో నొప్పుచున్నవియే? యని యడిగెను. అందులకు వసిష్ఠుఁడా రాజశ్రేష్ఠునితో "అన్నింటను కుశలమే" యనిచెప్పి సుఖాసనాసీనుఁడై యున్న విశ్వామిత్రుని జూచి బ్రహ్మమానస పుత్రుఁడును, మంత్రవేత్తలలో నెల్ల నుత్తముఁడును నైన యావసిష్ఠమునీంద్రుఁడు విశ్వామిత్రుని నివ్విధంబునఁ గుశలప్రశ్న చేసెను.

"ఓ మహారాజా! నీకు క్షేమముగదా? న్యాయమార్గము చే జనులను సంతోషపెట్టుచు, *రాజధర్మముఁ దప్పక, దుష్టులను దండించుచు, శిష్టులను బోషించుచు రాజ్యముఁ బాలించుచున్నాఁడవు గదా? కొలువుకాండ్రకు నెలబత్తెములు తప్పక యిచ్చుచున్నాఁడవు గదా? వారు నీమాట మీఱక లోఁబడి నడుచుకొనుచున్నారుగదా? శత్రునాశకుఁడా! నీకు శత్రువులు లొంగి, నీవు చెప్పినట్లు నడుచుకొనుచున్నారుగదా? నీ సేనలలో నేమియుఁ గొఱఁత లేకున్నదిగదా? ఓ నరవ్యాఘ్రా! బొక్కసమున సొమ్ము దండిగా నున్నదిగదా? నీ స్నేహితులందఱు

* రాజధర్మము నాలుగు తెఱఁగులు - 1 న్యాయమున ధనము సంపాదించుట 2 సంపాదించిన దానిని వృద్ధినొందించుట 3 వృద్ధినొందించినదానిని గాపాడుట 4 అట్లు కాపాడినదానిని పాత్రులకు దానముచేయుట.

నీయొద్దఁ జెలిమిగలిగి వసించుచున్నారుగదా? నీ కొడుకులు కూఁతు లును, మనుమలు మనుమరాండ్రును క్షేమముగా నున్నారుగదా?" యని వసిష్ఠమునీంద్రుఁడు విశ్వామిత్రు నడుగఁగా, మిక్కిలి తేజస్సుగల యాపుడమిఱేఁడు వినయపూర్వకముగా వసిష్ఠునకు బదులు చెప్పెను.

ఇట్లు ధర్మవేత్తలయిన వసిష్ఠ విశ్వామిత్రులొండొరుల క్షేమ ములు విచారించుకొని, వింతలైన చాలా కథలను జెప్పుకొనుచుఁ బరస్పరము సంతోషించిరి.

అంత భగవంతుఁడగు వసిష్ఠమహాముని తమ సంభాషణము ముగిసినపిదపఁ జిఱునవ్వు నవ్వుచు విశ్వామిత్ర నరేంద్రుని జూచి, "మహారాజా! నీవు రాక రాక మాయాశ్రమమునకు వచ్చితివి. నీవు అతిథులలో గొప్పవాఁడవు. అందరు మహారాజవు. నిన్ను విశేషముగ సత్కరింపఁ దగినవాఁడవు. కావున నీకును నీ సేనలకును దగిన చొప్పున విందు పెట్టగోరితిని. నీవు నా కోర్కెఁ ద్రోసివేయక యంగీకరింపవలయును" అని చెప్పెను.

వసిష్ఠమహాముని చెప్పిన మాటలు విని జ్ఞానవంతుఁడయిన విశ్వా మిత్రుఁడు, "మహాత్మా, తా మతిథిపూజ వేఱుగఁ జేయనక్కఱలేదు. ఇప్పుడు తా మొసంగిన ఫలమూలాదులను, నర్ఘ్యపాద్యాచమనీయము లును విందులే. వేయేల? తమదర్శనమే మాకు గొప్పవిందు. పూజకుఁ దగిన యీ దర్శనముచేతనే యన్నివిందులు పెట్టినంత ఫలము గలిగె. తమకు మ్రొక్కుచున్నాఁడను. పోయివచ్చెదను. నన్ను స్నేహదృష్టితోఁ జూచుచుండ వలసిన" దని చెప్పి పయనమయ్యెను. అయినను, నుదార మయిన బుద్ధిగలవాఁడు ధర్మపరుఁడునగు వసిష్ఠమహాముని విశ్వామిత్ర నృపాలుని మాటిమాటికి నిర్బంధించి, నిలుమని చెప్పఁగా, విశ్వామిత్ర నృపాలుఁడును మునిమాటఁ ద్రోయఁజాలక, "మునిపుంగవా! మీ కెట్లుచేసినఁ బ్రియమో యట్లే కానిం"డని యొప్పుకొనెను.

అటుపిమ్మటఁ దపస్వులలో మొదటివాఁడును, విశేషమయిన బ్రహ్మ వర్చస్సు గలవాఁడును, పాపములేనివాఁడును నైన వసిష్ఠుఁడు మిక్కిలి యుప్పొంగి, చిత్రవర్ణములుగల కామధేనువుం బిలిచి, 'ఓ శబలా, వేగిరముగ రమ్ము. నా మాట వినుము. నే నీ విశ్వామిత్ర నృపాలునికిని,

నతం సేనలకును, విందువెట్టి నిద్రయించితిని. నీ క్షణమునవే షడ్రసోపేతములగు నన్నపానాదుల నాయితపఱుపుము. ఎవనికెవని కేదే పదార్థములు గావలెనో, ఎవని కెవని కేమే సమయమున నిష్టమో, ఆ యా రసములతోఁగూడిన పదార్థములను సిద్ధపఱుపుము. నీవు కోర్కెలను బిడుకుదానవు గదా. నీవు నాకిమిత్తమై, సమస్తభోజ్య లేహ్య చోష్య పానీయములతోఁ గూడిన మహాన్నదానమును బ్రదింపుము. జాగు సేయకుము" అని కామధేనువుతోఁ జెప్పెను

53-వ సర్గము

వసిష్ఠుని విశ్వామిత్రుఁడు కామధేనువు నియ్యమనుట

ఇవ్విధమున వసిష్ఠుఁడు కోరినంతనే, కోర్కెలఁ బిడుకునట్టి కామధేను వెవరెవరి కేది యేది యిష్టమో, వానినెల్లను సమకూర్చెను. సకలవిధములైన మద్యములను, శేలాలను, జెఱకుపాలను, మైరేయములనెడు ద్రాక్షాపానములను, ఇంక ననేకవిధములైన పానీయములను, నానావిధములైన ఘృతములను, పర్వతముంబోలు వేఁడి వేఁడి యన్నరాసులను, కలవంటకములను, సూపములను, నిరేవముగాఁ బెరుగులను, ననేకవిధములైన రసములను, షడ్రసోపేతములయిన భక్ష్యములను, బెల్లముతోఁ జేయఁబడిన భక్ష్యములను, వెండి, బంగారుమయములగు పళ్లెరములను నాయితపఱచెను.

విశ్వామిత్ర నృపాలుఁడును, అతని యంతఃపుర స్త్రీలు, మంత్రులు, పురోహితులు, బ్రాహ్మణులు, సేవకులు, సైనికులు, అందఱును వసిష్ఠ మహాముని తమ కిడిన మృష్టాన్నముల నిష్టముగాఁ గుడిచి యెక్కుడు తృప్తిని బొందిరి. ఇట్లు వసిష్ఠమహాముని చేసిన విందుచే విశ్వామిత్ర నృపాలుఁడు సంతసించి, యతనిని జూచి, "ఓమహర్షి, పూజ్యులయిన తామొనర్చిన యతిథి పూజకు నెక్కుడు తనివి జెందితిని. నా కొక కోరిక యున్నది, విన్నవించెదను. తమకు లక్ష గోవుల నిచ్చెదను. ఈ శబలను నా కిండు. ఇది శ్రేష్ఠరత్నమైనది. శ్రేష్ఠమగు వస్తువు రాజునకుఁ జేరవలయును. న్యాయ్యముగా నీ కామధేనువు నాది. నా వస్తువును నా కిప్పింపవలయు" ననెను.

ఆ విశ్వామిత్రుని మాట విని వసిష్ఠుఁ డాతనితో నిట్లనెను. "ఓ మహారాజా! [illegible] దీని కీనాఁగ లక్ష యావులనిచ్చినను దీని నీయను. నూఱుకోట్ల యావుల నిచ్చినను నేను దీని నీయను. నీవు బంగారు, వెండి రాసులు రాసులుగా పోసి, [illegible] నిచ్చినను నేను దీని నీయను. ఇది నా [illegible] [illegible] గీర్తి [illegible], [illegible] నా హవ్యకవ్యములును జరుగ [illegible] [illegible] హోమములు మొదలగు నన్నియును దీనిచేతనే జరుగుచున్నవి. [illegible] స్వాహాకార వషట్కారములనెడు మంత్రములును, విద్యలన్నియును దీనియందే యిమిడియున్నవి. [illegible] వాస్తవము చెప్పెదను. [illegible] సర్వస్వమును ఇదియే. అనేక కారణములవలన నేను దీనిని నీకీయజాలను." అని వసిష్ఠుఁ డనఁగా రాజర్షియగు విశ్వామిత్రుని [illegible] విశ్వామిత్ర నృపాలుఁడు మఱింత నిర్బంధముతో [illegible] యిట్లు చెప్పెను.

ఓ మహాముని, బంగారుమయములైన నడిమికి గట్టు పట్టెలును, మెడలోఁగట్టు గొలుసులును గలిగినవియు, బంగారుతోఁ జేసినయంకుశము లతోఁ గూడినవియునై [illegible] వేల యేనుఁగుల నొసఁగెదను. ఈ కామధేనువును నాకిప్పింపుము. కాదేని, నాలుగేసి తెల్లగుఱ్ఱములు గట్టినవియు, చిఱుచిఱుగజ్జెలు గట్టినవియునైన యెనిమిదివందల బంగారు తేరుల నిచ్చెదను. ఈ కామధేనువును నా కిమ్ము. కాదేని, సింధు కాంభోజాది దేశములందుఁ బుట్టినవియు, లక్షణము లన్నిటితోఁ గూడినవియు, [illegible] బలముగలవియునైన పదివేల గుఱ్ఱముల నిచ్చెదను. ఈ కామధేనువును నాకిమ్ము లేదా, పలు వన్నెలుగలవియు మంచివయసుతో నున్నవియునైన కోటి యావుల నిచ్చెదను. ఈ యావును నాకిమ్ము. అందుకును నిష్టములేదేని, యెంత బంగారముఁ గోరినను లేక యెన్ని రత్నములఁ గోరినను నెంత ధనమును గోరినను నంతయు నిచ్చెదను. ఈ కామధేనువును నాకిమ్మని యనెను.

ఇట్లెన్ని విధములుగ నడిగినను, వసిష్ఠమహాముని మాత్రము "ఓ మహారాజా! యీ కామధేనువే నా కన్నిరత్నములు. ఈ కామ

ధేనువే నాకు ధనము. ఈ కామధేనువే నా సమస్తమైయున్నది. ఈ కామధేనువే నా ప్రాణము. ఈ కామధేనువే దర్శపూర్ణమాసములును మొదలగు యిష్టులును, బహుదక్షిణలొప్పు యాగములును, నా చేయు సకల క్రియలును. ఈ కామధేనువే నా యాగములకెల్ల యాధారము. ఓ మహారాజా! పలుమాటలేమి? ఈ కామధేనువు నాకెల్ల కోట్లకొలదిగ ధనమిచ్చినగాని, దీనిని నీకిచ్చుటకు నేను సమ్మతింపను. ఇది దృఢమైన మాట” యని మహాముని పలికి యూరకుండెను.

54-వ సర్గము

విశ్వామిత్రుని దౌర్జన్యము

వసిష్ఠుడు కామధేనువు నీయనని చెప్పగా, కోపించినవాడై, అప్పుడు విశ్వామిత్రమహారాజు తాను యా కామధేనువు నీడ్చికొని పోవ జొచ్చెను. ఇట్లు రాజభటులచే గొనిపోబడుచుండిన యా కామధేనువు దుఃఖించుచు పోవుచుండగా, నామె మనస్సులో నిట్లు విచారించెను, “అయ్యో! మహాత్ముడైన వసిష్ఠమునీంద్రుడు నన్ను విడిచి పెట్టెనా? ఈ రాజభటులు నన్ను కొట్టి కట్టి యీడ్చుకొని పోవుచున్నారే! ఈ కష్టము నా కేల వచ్చెను? ఆత్మజ్ఞానియగు నా మహాత్ముడు నన్నేమి కారణము నేటేల విడిచెను? సకల ధర్మముల నెఱిఁగి, వానిని నడపుచున్నవాఁడు మహాత్ముఁడు, తప్పులేనిదానను, తనయెడ భక్తిగలదానను నగు నన్నేల యీ మహాముని విడిచెను.” అని మనమున బలుమారు తలంచి, నిట్టూర్పు నిగిడించి, తన్నడ్డవచ్చిన యా రాజభటుల నందఱను త్రోసివైచి వాయు వేగంబుం బోలు వేగముతో వసిష్ఠమహాముని సమీపమునకు వచ్చి, యేడ్చుచు మేఘమువలెను దుందుభివాద్యమువలెను నఱచుచు, మునిపుంగవునిం జూచి, “ఓ మహాత్మా! బ్రహ్మపుత్రుండా, తమరు సకల ధర్మముల నెఱింగినవారయి యుండియు, నిరపరాధనైన నన్నేల విడిచితిరి? లేకున్న నీ రాజభటులు మీ కడనుండి నన్నిట్లు లాగికొనగలిగిరే?” యని మొఱలిడఁగా, వసిష్ఠుండు మిక్కిలి దుఃఖమునఁ గుందుచు నేడ్చుచుండు కామధేనువుం జూచి, “ఓ కామధేనువా! నేను నిన్ను విడువను లేదు. నీవు నా కేమి యపకారముం జేయలేదు. ఈ విశ్వామిత్రుఁడు బలవంతుఁడు గనుక, బలాత్కారముగా నావద్దనుండి నిన్నుఁ గొనిపోవు

చున్నాఁడు. ఆతనితో నాకేపన్ని ... నాకు లేదు. అందును నలువదివ్వను ... వేలు రాజు ... భూమికి ప్రభువు. ఈ యక్షౌహిణీ సేన యతనిది. ఏనుఁగులు లెక్కలేని రథములు, గుఱ్ఱములు. ఏనుఁగులు, కాల్బంటులు ... కావున అతని బలము ... బలశాలి. ఇట్టి వానితో నేను పోరాడఁగలనా?" అని చెప్పఁగా, మాటలాడు నేర్పరియైన కామధేనువు బ్రహ్మతేజస్సుచే దీపించుచున్న బ్రహ్మర్షియగు వసిష్ఠునితో 'మహాత్మా, క్షత్రియుని బలము ఎక్కడిది? బ్రాహ్మణునియందుకంటె బలవత్తరుఁడు. బ్రహ్మబలమే క్షత్రియబలముకంటె బలవత్తరమైనది. నీయొక్క సమిత్తము బ్రహ్మబలమున్నది. విశ్వామిత్రుఁడు నీకంటె బలవంతుఁడు కాఁడు. విశ్వామిత్రుఁడు మహాప్రతాపముగలవాఁడయినను తమతపస్సువలనఁ గలిగిన బలము నోర్వఁజాలఁడు. తపోబలము పరులకు సైరింపరానిది. ఓ మహాత్మా! నన్నుఁ దమ తపోబలమున ననుగ్రహించి, నా శాంతి యొసఁగిన నీ దురహంకారియగు విశ్వామిత్రుని గర్వమును, బలమును నాశము చేసెదను," అని చెప్పఁగా, వసిష్ఠమహాముని "కామధేనూ! శత్రుబలమును నాశనమొనర్పఁగల సేనను సృజింపు" మని యానతిచ్చెను. వెంటనే యా కామధేనువు 'హుంభా' యని యఱవఁగనే యా యఱపునుండి యనేకులు పహ్లవులనెడు మ్లేచ్ఛులు పుట్టి, విశ్వామిత్రుఁడు చూచుచుండఁగనే, యతని సైన్యమంతయు నుగ్గుసేసిరి. ఇట్లు పహ్లవులచేఁ దన సైన్యమంతయుఁ జంపఁబడుచుండుట చూచి, రథముమీఁదఁ గూర్చుండి కోపముచే విప్పారిన కన్నులతో నానావిధాస్త్రములను ప్రయోగించి యా పహ్లవుల నందఱిని సంహరించెను.

ఇట్లు తనచే సృష్టింపఁబడిన పహ్లవుల నందఱిని విశ్వామిత్రుఁడు సంహరింపఁగా, కామధేను వత్యాగ్రహముతో, మరల యవనజాతిలోఁ జేరిన శకు లనెడి మ్లేచ్ఛులను సృజించెను. ఆ శకు లనెడివారు తళతళ మని మెఱయుచుండువారును, విశేషమైన వీర్యము గలవారును, సంపఁగిపూల కేసరములవంటి దేహచ్ఛాయగలవారును, నిడుదలయిన కత్తులను, పట్టిసములను దాల్చినవారును, పసిఁడి చాయగల వస్త్రములఁ గట్టుకొన్నవారును నై మెఱయుచున్న యగ్నులవలె, పుడమి

యంతయు వ్యాపించి, విశ్వామిత్రుని సైన్యము నంతయుఁ గాల్చివైచెను. అంత ప్రతాపవంతుఁడగు విశ్వామిత్ర నృపాలుఁడు తన సేనల సంహరించిన శకులపై మిక్కిలి మండిపడి, దివ్యాస్త్రములఁ బ్రయోగించి వారిని జీకాకు పఱచెను.

౫౫-వ సర్గము.

వసిష్ఠ విశ్వామిత్రుల యుద్ధము విశ్వామిత్రుఁడు తపమునకుఁ బోవుట

ఇట్లు కామధేనువు సృజించిన పహ్లవులును, శకులును విశ్వామిత్రుఁ డేయు నస్త్రముల సైరింపఁజాలక పరవశులై చీకాకుపడి నశించుచుండఁగా, వసిష్ఠమహాముని కామధేనువుం జూచి, 'యోగబలముచే నింకఁ గొంద ఱి మ్లేచ్ఛులను బుట్టింపు' మని చెప్పెను.

అట్లు చెప్పఁగాఁ గామధేనువు 'హుంబా' యని యఱచెను. ఆ యఱుపుతోఁగూడ సూర్యసదృశులై వెలుఁగుచు కాంభోజు లనెడివారు పుట్టిరి. దాని పొదుగునుండి శస్త్రములఁ దాల్చినవారైన పహ్లవు లను వారు పుట్టిరి. యోని నుండి యవనులు జన్మించిరి. గుదస్థానమునుండి శకులును వారుద్భవిల్లిరి. రోమకూపములనుండి మ్లేచ్ఛులు, హారీతులు, కిరాతులుపుట్టిరి వారందఱు విశ్వామిత్రుని సేనపైఁబడి యతని రథములను, గుఱ్ఱములను, నేనుఁగులను, కాలుబలములను ధ్వంసము చేసిరి.

ఇట్లు తనసేనయంతయుఁ గూలిపోవుటను జూచి విశ్వామిత్రుని కుమారులునూర్వురు తపస్విశ్రేష్ఠుఁడైన వసిష్ఠమహాముని మీఁదికి నాయుధములు గైకొని పరువిడిరి. అటు తనపైకి వచ్చిన యా విశ్వామిత్ర నృపాలుని కొడుకుల నందఱిని వసిష్ఠుఁడు హుంకారముచేతనే భస్మముచేసెను. అప్పుడు విశ్వామిత్రుఁడు తన పుత్రులందఱు చతురంగ బలముతోఁగూడ నమ్మహామునియొక్క హుంకారముచే బాధితులై తన సేన యన్నియు నశించుటఁ జూచి, సిగ్గుపడి, వగపాలయి, యలలు లేని సముద్రముచందమునను, కోఱలు పీకిన పాముపగిదియు, రాహువుచే మ్రింగఁబడిన సూర్యునిచాడ్పునను వెంటనే తేజోహీనుఁడయ్యెను. మఱియు నా విశ్వామిత్రుఁడు తన కొడుకులను సేనను బోఁగొట్టుకొని, ధైర్యము కుంగి రెక్కలు త్రెంచిన పక్షిపగిదిఁ జిక్కఁబడి, గర్వముఁబాసి, ఉత్సాహము లేనివాఁడై, మిక్కిలి వేదన నొందెను. అంత నా విశ్వామి

త్రుడు తన కొడుకులలోఁ జావక మిగిలియున్న యొక కుమారునిపై రాజ్యభారముంచి, క్షత్రియధర్మముఁ దప్పక రాజ్యపరిపాలనము చేయు మని చెప్పి, తాను బయలుదేఱి కిన్నరగంధర్వపన్నగాదు లుండెడి హిమవత్పర్వత ప్రదేశమునకుఁ జని మహాదేవుని యనుగ్రహముఁ బొంద గోరి యెక్కువ పూనికతోఁ దపస్సు చేసెను.

అంతట కొంతకాలమునకు వృషభధ్వజుఁడగు శంకరభగవానుఁడు వరదుఁ డయిన విశ్వామిత్రునికి ప్రత్యక్షమై, 'ఓ మహారాజా! ఏమి తపము సేయు చున్నాఁడవు? ఏమి కోరెదు? నీవు కోరిన వరమును నేను యిచ్చెదను. నీ కేమి వరము కావలెనో కోరు' మని యడిగెను. విశేషమైన తపస్సు చేయుచున్న విశ్వామిత్రుఁడు మహేశ్వరుని పలుకులు విని, మహాదేవు నకు మ్రొక్కి "మహాదేవా, నన్ను నా తపముచేఁ దృప్తిపొందితివేని, ధనుర్వే దము సాంగోపాంగముగను, ఉపనిషద్రహస్య సహితముగను నా కుప దేశింపవలయు. మఱియు దేవత లధిదేవతలుగాఁ గల యస్త్రము లన్నియు, నను దేవదానవులైన యస్త్రము లన్నియు, గంధర్వులు, యక్షులు, రాక్షసు లధిదేవతలుగాఁగల యస్త్రము లన్నియు నాకు స్ఫురించునటు గాక. దేవదేవా! నన్ను ననుగ్రహించి, నా కీ వరము నిమ్ము" యని శంకరుని ప్రార్థించెను. అంతట మహాదేవుఁడు విశ్వామిత్రుఁ డడిగిన వరము లొసఁగి యంతర్ధానము నొందెను.

అంత బలవంతుఁడయిన విశ్వామిత్ర రాజర్షి మొదటనే రాజని గర్వించియుండియు నిప్పుడీ సకలాస్త్రముల లాభముచే మఱింత గర్వించినవాఁడై పర్వకాలమునందలి సముద్రునివలె పెరిగిచే నుప్పొంగుచు వచ్చి వసిష్ఠమహాముని దనచే హతుఁడయ్యె ననియే తలఁచి వసిష్ఠా శ్రమము సొచ్చి, తాను బడసిన దివ్యాస్త్రముల నన్నింటినిఁ బ్రయో గించెను. అప్పుడా రాజర్షి ప్రయోగించు నస్త్రముల వేఁడిమికి వన మంతయు మలమల మాడిపోయెను. అట్లు విశ్వామిత్ర రాజర్షి ప్రయో గించు నస్త్రములం జూచి వసిష్ఠమహాముని, "భయపడవలదు. భయపడ వలదు. సూర్యుఁ డుదయించి మంచుం బోకార్చునట్లే గాధినందనుఁడగు విశ్వామిత్రుని నాశముచేసెదను" అని చెప్పుచున్నను, అతనిమాటలను సరకుగొనక మును లందఱు, వసిష్ఠమునీంద్రుని శిష్యులును మూలకు

మూలము బసనైపోయెను. అచ్చటి పక్షులును, మృగములును జడిసి చెల్లా చెదరై పారిపోయెను. క్షణకాలములో వనమంతయును జనశూన్యమై వల్లెకాడుగా మారెను.

అప్పుడు మంత్రవేత్తలలో శ్రేష్ఠుడైన బ్రహ్మర్షియగు వసిష్ఠమహాముని విశ్వామిత్రునిచూచి రోషపూరితముగా నిట్లనియె. 'ఓరీ మూఢుడా, యెన్నో యేండ్లనుండి పెంచిన తపోవనము పాడు చేసితివి. కావున నీవిక బ్రతుకజాలవు' అని చెప్పి, మిక్కిలి యాగ్రహముతో పొగలేని ప్రళయాగ్నివలెను, రెండవ యమదండమువలెను వెలుగుచున్న తన బ్రహ్మదండము నెత్తుకొనెను.

56వ సర్గ

బ్రహ్మతేజము

వసిష్ఠుడిట్లు బ్రహ్మదండము నెత్తుచుండగ, విశ్వామిత్రుండు ఆగ్నేయాస్త్రమును పైకెత్తి యెక్కుపెట్టి 'ఓరీ నిలు'మని బెదరించెను. అంత వసిష్ఠమహాముని రెండవ యమదండమో యనదగియున్న బ్రహ్మదండమును నెత్తికొని, "ఓరీ! క్షత్రియాధమా, యిదిగో నిలిచితిని. నీబలము చూపుము. ఇప్పుడే నీశస్త్రగర్వము నడంగించెదను. నీ క్షత్రియబలమెక్కడ? మహత్తరమైన బ్రహ్మబలమెక్కడ? క్షత్రియాధమా! దివ్యమైన నా బ్రహ్మబలమును జూడుము." అని చెప్పునప్పుడే విశ్వామిత్రుండతనిపై నాగ్నేయాస్త్రమును ప్రయోగించెను. అది బ్రహ్మదండమును సమీపించిన వెంటనే, యగ్నిని నీరు చల్లార్చునట్లు, బ్రహ్మదండము దానిని చల్లార్చెను. దానిని గని విశ్వామిత్రుండు మిక్కిలి వ్యసనపడి తా నీశ్వరునివలన బడసిన వారుణము, రౌద్రము, ఐంద్రము, పాశుపతము, ఐషీకము, మానవము, మోహనము, గాంధర్వము, స్వాపనము, జృంభణము, మాదనము, సంతాపనము, విలాపనము, శోషణము, దారణము, జయింప నలవికాని వజ్రము, బ్రహ్మపాశము, కాలపాశము, వరుణపాశము, శివునికి మిక్కిలి ప్రియమగు పినాకము, శుష్కాశని, ఆర్ద్రాశని, దండము, పైశాచము, క్రౌంచము, ధర్మచక్రము, కాలచక్రము, విష్ణుచక్రము, వాయవ్యము, మథనము, హయగ్రీవము, శక్తిద్వయము, కంకాళము, ముసలము, విద్యాధరాస్త్ర

పైశాచమయిన మహాస్త్రము, మిక్కిలి దారుణమయిన కాలము, ఘోరమైన త్రిశూలము, కాపాలము కంకణము మొదలగు నస్త్రములన్నింటిని నొకటి వెంబడి మఱియొకటిగా నాయామంత్రములను జపించి ప్రయోగించెను. విశ్వామిత్రుఁడు ప్రయోగించిన యస్త్రములన్నియు వేగముగ వచ్చి యాబ్రహ్మదండమునకుఁ దాఁకి యేమియుఁ జేయఁజాలకపోవుచుండినవి. ఆ వసిష్ఠమహాముని యా యస్త్రముల నన్నింటిని దన బ్రహ్మదండముచే మ్రింగుచుండెను. విశ్వామిత్రుఁడు తాను ప్రయోగించిన యస్త్రము లన్నియుఁ వసిష్ఠుని నేమియుఁ జేయక, యా బ్రహ్మదండమునకుఁ దగిలి నశించుచుండ, మిగుల నలిగిన వాఁడై, బ్రహ్మాస్త్రమును ప్రయోగించెను. అటు విశ్వామిత్రునిచేఁ బ్రయోగింపఁబడినదై వేగ మేతెంచుచుండు బ్రహ్మాస్త్రమును జూచి, యగ్ని మొదలగు దేవతలు, దేవర్షులు, గంధర్వులు పన్నగులు మొదలగువారు తత్తఱపడిరి. ఆ బ్రహ్మాస్త్రముయొక్క వేఁడిమికి మూఁడు లోకములవారును మలమల మాఁడిరి. మహా భయంకరమయిన రూపముతో వచ్చుచున్న యా బ్రహ్మాస్త్రమును వసిష్ఠుఁడు బ్రహ్మతేజమువలన వృద్ధిఁబొందిన బ్రహ్మదండముయొక్క సాయముచే మ్రింగనారంభించెను. అటు బ్రహ్మాస్త్రమును మ్రింగుచున్న యా వసిష్ఠమహామునియొక్క రూపము ముల్లోకములవారికిని మైమఱపు గలిగించునంత భయంకరముగ నుండెను. ఆమహాత్ముఁడగు వసిష్ఠ మునీంద్రుని రోమరంధ్రములనుండి, పొగతోఁగూడిన మంటలుగల యగ్నిహోత్రునినుండి వెడలునటుల మిణుఁగురులు వెడలినవి. ఆ వసిష్ఠ మునీంద్రుఁడు చేతఁ బట్టియున్న బ్రహ్మదండము పొగలేక మండుచుండ ప్రళయకాలాగ్నియో యనునటులును, రెండవ యమదండమో యను నటులును విశేషముగా మండెను.

అపుడు మునులందఱు మంత్రవేత్తలలో శ్రేష్ఠుఁడగు వసిష్ఠునిఁ జూచి, "ఓ బ్రహ్మర్షిసత్తమా! నీ బల మమోఘమయినది. నీ తేజస్సు నెవ్వరును సైరింపఁజాలరు. ఈ తేజస్సును నీ లోపలనే యడఁగించుకొనుము. విశ్వామిత్రుఁ డెక్కువ తపముచేసి పడసిన యస్త్రములన్నియు నీ బ్రహ్మదండమునకు లోఁబడినవి. ఓ తాపసవర్యుఁడా, శాంతింపుము. జనులందఱు నీ కోపమునకు వెఱచియున్నారు. వారియందఱి దిగులు

పెట్టుము” అని ప్రార్థనచేయఁగా, గొప్ప తాపసుఁడగు వసిష్ఠుఁడు తన గోవును శాంతింపఁజేసెను.

విశ్వామిత్రుఁడు తాను గొప్ప తపస్సుచేసి సంపాదించిన మంత్రములతోఁ గూడిన యస్త్రములు నిష్ఫలములైపోవుటకు ఎక్కుడైన పగచి నిట్టూర్పు విడిచి, 'ఛీ! క్షత్రియబల మెందుకు? బ్రహ్మతేజో బలమే బలము. వసిష్ఠుని బ్రహ్మదండముచే నా యస్త్రములన్నియు నాశము చెందెను. ఈ తారతమ్యము తెలిసెను. ఇక నేను యింద్రియములను మనస్సును స్వాధీనముచేసికొని, బ్రాహ్మణత్వమునకు కారణమైన గొప్ప తపస్సు చేయఁబూనెదను' అని మనస్సున దలఁచెను.

[illegible] సర్గము

విశ్వామిత్రుఁడు తపస్సు చేయుట, త్రిశంకువుయొక్క సంభాషణము

రాఘవా! అంత విశ్వామిత్రుఁడు తన యవమానమును దలంచి దుఃఖించి, మనసులోఁ గలఁగుచు, మాటిమాటికి గొప్ప నిట్టూర్పులు విడిచి, మహాత్ముఁడైన వసిష్ఠమునీంద్రునితోఁ బగవట్టినవాఁడై, యామునీంద్రుని గెలిచే బ్రహ్మతేజస్సును బడయఁగోరి, భార్యాసమేతుఁడై, దక్షిణదిక్కునకేఁగి, ఘోరమైన తపస్సు చేసెను. అట్లా విశ్వామిత్రుఁడు తపస్సు చేయుచుండఁగా, హవిష్పందుఁడు, మధుష్పందుఁడు, దృఢనేత్రుఁడు, మహారథుఁడు నను పేళ్లు గలవారును, ఎల్లప్పుడు సత్యము పలుకుచు, ధర్మమార్గము దప్పకుండుట యను రెండు గుణములు గలవారునైన నలువురు కుమారులు పుట్టిరి.

అట్లు విశ్వామిత్రుఁడు దక్షిణదిక్కున వేయి సంవత్సరములు తపస్సు చేసి ముగించిన తరువాత లోకములకుఁ బితామహుఁడైన బ్రహ్మదేవుఁడు తపస్సే ధనముగా నెంచియుండు విశ్వామిత్రునికి ప్రత్యక్షమై తియ్యని పలుకులతో నింపుగా నిట్లనియెః—'ఓ కుశికనందనా! నీవు నీ తపోబలముచే రాజర్షు లుండెడి లోకములను స్వాధీనపఱచుకొంటివి గాన నిన్ను రాజర్షి యని మే మెంచెదము' అని విశ్వామిత్రునితోఁ జెప్పి, లోకములకెల్ల నధీశ్వరుఁడగు బ్రహ్మదేవుఁడు దేవతలతోడ స్వర్గమునకుఁ బోయి, యచ్చట దేవతలను విడిచి, తాను బ్రహ్మలోకంబునకుఁ బోయి చేరెను.

విశ్వామిత్రుఁడును బ్రహ్మవచనంబును విని, సిగ్గుచే గొంచెము తల వంచి, నే నింత తపస్సు చేసినను, బ్రహ్మర్షి యను పేరు రాకపోయెఁగదా యను పట్టరాని నిస్పృహ మొక ప్రక్కను, నే నింత తపస్సుచేసినను, దానిని గణింపక బ్రహ్మదేవుఁడు బ్రహ్మర్షివని వరం బొసంగక, రాజర్షి యని వరంబొసఁగెఁ గదా యను కోపం బొక ప్రక్కను బాధింపుచుండ నిట్లని చింతించె. "నేను విశేషమయిన తపస్సును జేసితిని. అయినను, దేవతలును, ఋషులును నన్ను 'రాజర్షి' యని పిలుచుచున్నారు కాని బ్రహ్మర్షి యని పిలువరైరి. కాన నేను జేసిన తపస్సునకు సరియైన ఫలము గలుగలే దని తలఁచెదను" అని మనస్సునందు నిశ్చయించికొని, యింతకుముందే యెక్కువ తపస్సుచేసినవాఁడయ్యును, మఱింత ప్రయత్నముతో మఱలఁ దపముచేయఁ దొడఁగెను.

ఆకాలమునందే యిక్ష్వాకువంశమునకుఁ బ్రభుఁడుగాను త్రిశంకు వనెడి యొకరాజుండెను. అతఁ డెల్లప్పుడు సత్యము పలుకువాఁడు. ఇంద్రియములను జయించుకొన్నవాఁడు. ఆ త్రిశంకు వొక సమయమున 'తాను యాగముచేసి, బొందితోడ స్వర్గమునకుఁ బోవలయు' నని తలంపుగలవాఁడయ్యెను. అంత నా త్రిశంకువు తన కుల గురువగు మహాత్ముఁడయిన వసిష్ఠుని కడ కేఁగి, యతనితోఁ దన కోరికను దెలుపఁగా, నా మునీంద్రుఁడు "బొందితోడ స్వర్గమున కేఁగుట యసాధ్యము" అని చెప్పెను. ఇట్లు వసిష్ఠుఁడు తన కోరికను నిరాకరించుటచే నతని పుత్త్రులైనను ఆకోర్కెని నెఱవేర్పఁగలరేమో యని తలఁచి, వారినిమిత్తమై దక్షిణదిశ కేఁగెను. ఎట్లుపోయిపోయి, వసిష్ఠమహామునిపుత్త్రు లెచ్చటఁ దపంబునేయుచున్నారో, ఆచోటు చేరి, యచ్చటఁ గీర్తి వడసినవారును, దీర్ఘకాలమునుండి తపస్సు చేయుచుండుటచేఁ గలిగినట్టి తేజస్సుచే మిక్కిలి వెలుఁగుచుండువారును నైన వసిష్ఠపుత్త్రులను నూఱుగురిని జూచెను. అంత నాతఁడు గురుపుత్త్రుల నందఱిని హెచ్చరించుకొని, వరుసప్రకారము వారికి మ్రొక్కి, సిగ్గుతోఁ గొంచెము తలవాల్చి, చేతులు జోడించి తనయభిప్రాయము నమ్మహాత్ములగు వసిష్ఠపుత్త్రుల కిట్లు తెలుపఁ దొడఁగెను. "ఓ మునీంద్రులారా! నేను శరణుఁగోరి వచ్చితిని. మీరు శరణుఁజొచ్చినవారిని గాపాడువారలు గదా. మహాత్ముఁడయిన

మీ తండ్రిగారు నన్నుఁ దిరస్కరించిరి. మీరు నన్నుఁ గాపాడవలయును. నా కోర్కె నెఱవేర్పవలయును. నేనొక్క మహాయాగము చేయఁదలంచితిని. గురుపుత్రులైన మిమ్ములందఱ నమస్కరించి వేఁడెద. తపస్సునందే నెలకొన్న మీకు నంజలిసేసి సాష్టాంగముగాఁ బ్రణమిల్లి యొక్క కోరిక గోరెదను. మీరు మహిమంత మెలఁకువగలరు, నా యాగమును నెఱవేర్చి నేను శరీరముతోడ స్వర్గమునకు పోవునట్లుగ మీరు చేయవలయును. గురువగు వసిష్ఠమహాముని యీ కార్య మసాధ్యమని నిరాకరించెను. యాగము చేయించుటకు గురుపుత్రులగు మీరుతప్ప మఱియొకగతి నాకు లేదు. ఇక్ష్వాకు వంశస్థుల కందఱకుఁ బురోహితుఁడేగదా పరమగతి! విద్వాంసులైన పురోహితులే గదా యెల్లప్పుడు రాజులను రక్షించుచుందురు. కావున మీ తండ్రి తిరస్కరించిన తర్వాత యిక మీ రందఱేగదా మాకు దైవతములు" అని త్రిశంకువు వసిష్ఠమునీంద్రుని పుత్రులతోఁ జెప్పెను.

౫౯-వ సర్గము

వసిష్ఠుని పుత్రులు త్రిశంకువును శపించుట

రామా! ఋషిపుత్రులు నూర్వురు త్రిశంకువు కోపముతోఁ జెప్పిన మాటను విన్నవారలై, యతనితో నిట్లనిరి.

ఓ దుర్బుద్ధీ, సత్యముఁ జెప్పునట్టి మా తండ్రి నిన్నుఁ దిరస్కరించి నాఁడుగదా. అంతటితో నూరకుండక, యాయనమాటమీఱి యేల మఱియొక్కరిని నాశ్రయించితివి. ఇక్ష్వాకువంశమువారికి పురోహితుఁడే గదా పరమగతి. అట్టిచో యథార్థవాదియైన గురుని వాక్యమును దాఁటవచ్చునా? సకల విషయముల నెఱింగిన వసిష్ఠమహర్షి శరీరముతోఁగూడ స్వర్గమును బొందించుట కష్టమని చెప్పెనుగదా. అట్టి నీయాగము మేము మాత్ర మెట్లు చేయింపఁగలము? ఓ నరేంద్రా, నీవు మూర్ఖుఁడవు. మరల నీ పురమున కరుగుము. ఓ నృపాలా! పూజ్యుఁడైన యీ వసిష్ఠమునియే ముల్లోకంబులందును యాగంబులు చేయింపఁ గలవాఁడు. ఆతఁడుతప్ప మఱియొక్కఁడంతటివాఁడు లేఁడు. అంతియ కాక, యాయన కాదనినదానిని మేము జరిపించి, యీ వసిష్ఠమునీంద్రుని

కెట్లవమానము గలిగింప నోపుదుము? ఆది మావలన నయ్యెడు పని గాదు. పోయిరమ్ము" అని చెప్పిరి.

వసిష్ఠపుత్రు లాగ్రహముతోడఁ జెప్పిన పలుకులు విని, త్రిశంకువు మఱల "అయ్యలారా, మీ తండ్రి నా ప్రార్థన నంగీకరింపఁడయ్యె. గురుపుత్రులయిన మీరును మా కొలఁదిఁ గాదని చెప్పిరి. ఇఁక నాగతి యేమి? నేను మఱియొక్క గతి వెదకుకొనెదను. తపోధనులారా, మీకు మేలయ్యెడుఁ గాక నేఁబోయి వచ్చెదను" అని వసిష్ఠమునీంద్రుని పుత్రులతోఁ జెప్పి బయలుదేఱఁగా, ఋషిపుత్రు లా త్రిశంకువు మనసున నొక్కటి యుంచుకొని పైకిలాగు చెప్పినమాటను విని మిక్కిలి యలిగినవారై, "ఓ త్రిశంకూ, నీవు మమ్ము దూషించితివి గనుక చండాలుఁడ వగుదు" వని శపించి, తమ యాశ్రమములోఁ బ్రవేశించిరి.

అంత నారేయి గడచి తెల్లవాఱునప్పటికి, త్రిశంకువు చండాలత్వము నొంది, విరుపైన నల్లని రూపము గలిగి, నల్లని బట్టఁ దాల్చి, జుట్టు విరియఁబోసికొని, కాటిపూలను దురిమి, కాటి గంధమును బూసికొన్నవాఁడై, యినుపసొమ్ములు ధరించినవాఁడయ్యెను.

అట్లు చండాలరూపంబుఁ దాల్చిన త్రిశంకువును జూచి మంత్రులందఱును, వానివెంబడిఁ దిరుగు పురజనులును నానా దిశలకుఁ బరుగెత్తిరి. త్రిశంకు వొక్కఁడే యెక్కువ ధైర్యముఁ దెచ్చుకొని రేయింబవళ్లు ఆలోచనచేసి, వసిష్ఠమహామునికి విశ్వామిత్రుఁడు విరోధి గనుక, నతనిఁ బ్రార్థించినఁ దన కోరిక నెఱవేఱ గలదని తలఁచి యాతనికడకుఁ బోయెను.

తన కోరిక నొందక, మిక్కిలి వికారమయిన చండాలరూపమును దాల్చి తన కడకే తెంచిన త్రిశంకువును జూచి, భూతములం దెక్కువ దయయును, విశేష కాంతియుఁ గల విశ్వామిత్రుఁ డతనితో నిట్లనెను. "మహాబలవంతుఁడవగు ఓ రాజపుత్రుఁడా, నీకు శుభమగుఁ గాక! నీ విచ్చటికి వచ్చిన పనియేమి? శూరుఁడవగు అయోధ్యాధిపతీ, నీవు శాపమువలనఁ జండాలుఁడ వైతివి. ఎవరు నీకింత దారుణంబైన శాపం బొసగిరి." అని యడిగెను.

చండాలత్వము నొందిన త్రిశంకువు, తాను మాటలలో నేర్పరి కనుక, నా విశ్వామిత్రుని పలుకులు విని, వినీతుఁడై మాటల యందు ప్రాయముల నెఱింగిన విశ్వామిత్రునితో నిట్లనియెను,

"ఓ విశ్వామిత్రుఁడా, నేను శరీరముతోడ స్వర్గమునకుఁ బోవలెనని, యజ్ఞము చేయింపుమని నాకుల గురువగు వసిష్ఠునిని, అతని పుత్రులను ప్రార్థించితిని. కాని వారు నా కోరిక నెఱవేర్పక పోవుటయే కాక నాకు చండాలత్వమను నీచమైన జాతిభ్రంశమను దోషమును గలుగఁజేసిరి. ఓ మహాత్ముఁడా! నేను నాకు శరీరముతోఁ గూడ స్వర్గమునకుఁ బోవలయునని కోరిక. ఆ కోరిక నెఱవేఱుటకై నూఱు యజ్ఞములు చేసితిని. అయినను నా కోరిక నెఱవేఱదయ్యె. ఓ సౌమ్యా, నాకెట్టి యిక్కటులు వచ్చినను నింతవఱకు నసత్యము చెప్ప లేదు. ఇఁకమీఁదను నే నెప్పటికిఁ జెప్పను. నా క్షత్రధర్మము సాక్షిగాఁ జెప్పుచున్నాను. ఇప్పుడే నీయెదుట సత్యము మాటాడుచున్నానా? నేను నానావిధములైన యజ్ఞములను జేసితిని. ప్రజలను ధర్మముతోఁ బాలించితిని. మహాత్ములగు గురువులను నా మంచినడవడితో సంతోషపెట్టితిని. అయినను ధర్మవిషయములోఁ బ్రవర్తించి యజ్ఞము చేయఁదలంచిన నాయెడ గురువులు సంతోషించరైరి. ఈ విషయములో దైవమే (అనఁగా ప్రారబ్ధము) బలవత్తరమైనదిగాని, పౌరుషము (అనఁగా నిప్పుడాచరించిన ధర్మప్రయత్నము) నిరర్థకమే యని తలఁచెదను. సర్వము దైవము (అదృష్టము) చేతనే యన్నియు జరుగుచున్నవి. అన్నిటికిని దైవమే శరణము. మహాత్మా! చేసిన కర్మ మంతయును దైవోపహతమై పోవఁ బరమార్తుఁడనై నీయనుగ్రహమును గోరుచున్న నన్ననుగ్రహింపుము. నీకు శుభమగుఁగాక! నా కింకొక దిక్కు లేదు. నీవే నాకు రక్షకుఁడవు. పురుషప్రయత్నముచేత నీవు నా దురదృష్టమును నివారింపఁ దగుదువు." అని చెప్పెను.

౫౯-వ సర్గము.

విశ్వామిత్రుఁడు వసిష్ఠమహామునిపుత్రులను శపించుట

విశ్వామిత్రుఁడు త్రిశంకువు చెప్పిన మాటను విని, మిక్కిలి జాలి నొంది, సాధూత్తుగా, చండాలజాతియందుఁ బుట్టినవానివలె నుండు త్రిశంకువుతోఁ దిన్ననైన యింపు మాటల నిట్లనియె.

"ఓ యిక్ష్వాకునందనా! నీవు ధర్మంబు ప్రాయినను దప్పనివాఁడ వని నే నెఱుఁగుదు. నరశ్రేష్ఠా, నీవు వెఱవకుము. నీకు నే నాదరవు. నేను నీచే యాగంబుఁ జేయించి, నిన్ను సశరీరముగా స్వర్గమున కేఁగునట్లు చేసెద. ఓ పురుషశ్రేష్ఠా! పరుల కుపకారము సేయు స్వభావము గల వారును, యజ్ఞమునకుఁ దోడ్పడువారునైన మహాత్ముల నందఱిని నే నిదిగో రప్పించెదను. వారి సాయముచే నీచేత యాగము చేయించి, నిన్ను స్వర్గము నొందించెదను. గురుశాపమువలన నీకు సంప్రాప్తమయిన యీ చండాల రూపముతోనే స్వర్గమును బొందున ట్లొనరించెదను. నరాధిపా, నీవు కుశికవంశమునఁ బుట్టిన విశ్వామిత్రుని నెప్పుడు శరణుఁ జొచ్చితివో యప్పుడే స్వర్గము నీచేతిలో నున్నట్లు తలంపుము" అని త్రిశంకువుతోఁ జెప్పి, పుణ్యకార్యముల బాగుగాఁ జేయువారును, యెక్కువ తెలివిగలవారునైన తనకొడుకులను, బిలిచి, యజ్ఞమునకుఁ గావలసిన సామగ్రుల నన్నింటినిఁ దెప్పింపు" డని యానతి యొసఁగి మఱియు, శిష్యుల నందఱను పిలిచి, "నాయనలారా! నేను బిలుచుచున్నానని, ఋషుల నందఱిని, వారిశిష్యులను, వారి స్నేహితులను, విశేషముగా ననుభవముగల ఋత్విజులను యజ్ఞమునకుఁ బిలువుఁడు. మీరు పిల్చినపు డెవ్వఁడైన నామాటను దిరస్కరించి, యేదియైనఁ జెప్పునేని, ఆ మాటలను మఱువక నాతో వచ్చి చెప్పుఁడు" అని యుత్తరవుసేసెను. అంత శిష్యులు విశ్వామిత్రుని యాజ్ఞను గొని, నాలుగు దిక్కులకుఁ బోయి, మహాత్ముల నందఱిని బిలిచిరి. వెంటనే బ్రహ్మజ్ఞాను లందఱు సకల దేశములనుండి పయనమై వచ్చిరి. ఆశిష్యులందఱు మఱలివచ్చి, తపఃప్రభావముచే వెలుఁగుచున్న యావిశ్వామిత్ర మహామునితో బ్రహ్మవేత్తలగు ఋషులందఱు చెప్పినమాటను విన్నవించి మఱల "ఓమునీంద్రా, తమ మాట విన్న మాత్రాననే మహోదయుఁడు దక్కఁ దక్కిన ఋషు లందఱు సకల దేశములలోనివారును వచ్చిరి. ఓ మునిశ్రేష్ఠా, వసిష్ఠుని కుమారులు నూఱువురును కోపమునఁ దడఁబడుచున్న మాటలతోఁ జెప్పిన సంగతిని వినిపించెదము, ఆలకింపుడు. మేము పోయి, వసిష్ఠ పుత్రులను బిలిచినంతనే, వారు మమ్ముఁ జూచి, "యేమీ! విశ్వామిత్రులు యాజకులా! త్రిశంకువు యాగము చేయువాఁడా!

యాగము చేయించువాఁడు క్షత్రియుఁడు, యాగము చేయువాఁడు చండాలుఁడు. అట్టి [illegible] ఈ యాగమున నెట్లు చేసెదరు ఋషులు [illegible]! విశ్వామిత్రునికి లోఁబడి [illegible] బ్రాహ్మణోత్తములు చండాలుని యజ్ఞము [illegible] గలరో [illegible]

ఋషిశ్రేష్ఠుఁడగు [illegible] వసిష్ఠపుత్రులు చెప్పిన మాటలు [illegible] [illegible] పుత్రులు [illegible] యముఁడు కాలపాశముతో [illegible] పోవు దురు. [illegible] హీనజాతులందు [illegible] వారలై, [illegible] ప్రవాసులై [illegible] గాఁ [illegible] లోకమున [illegible] [illegible] గాఁ! మహోదయుఁ డన్నాఁడో, దూషణ చేసి [illegible] దూషించెను గాన [illegible] సకల లోకములందు నపకీర్తిపాలై, బోయకులమునఁ బుట్టి, దయమాలి, కోపిష్ఠుఁడు జంతువుల ప్రాణములఁ దీయుటయందే తలంపు పెట్టి, నాకోపమునకు ఫలముగాఁ జిరకాలము నీచవృత్తిచే జీవించుచుండుఁగాక!" అని గొప్పతాపసుఁడైన విశ్వామిత్రుఁడు ఋషులనడుమ నీలాగునఁ జెప్పి [illegible] విరమించెను

60-వ సర్గము

విశ్వామిత్రుఁడు త్రిశంకువును స్వర్గమున కెక్కించుట

విశేష తేజస్సుగల విశ్వామిత్రుఁడు మహోదయుని, వసిష్ఠ పుత్రుల సంహరించి తన తపోమహిమచే నధోగతిం బొందించి, ఋషుల నడుమ నిలిచి "ఓ మునీంద్రులారా! ఇతఁడు ఇక్ష్వాకువంశస్థుఁడు, ఇతని

పేరు త్రిశంకు వని ప్రసిద్ధమైనది. ఇతఁడు ధర్మముఁ దప్పనివాఁడును; దాతయు నగు నితఁడు శరీరముతోడనే స్వర్గలోకము నొందఁగోరి నన్ను శరణు చొచ్చినవాఁడు. ఎట్లితఁడు శరీరముతోడనే స్వర్గమున కేఁగునో యట్లు మీరు నాతోడ నుండి యజ్ఞము నడిపింపవలయును" అని చెప్పెను.

అప్పుడు ధర్మజ్ఞులగు మహర్షు లందఱు విశ్వామిత్రుని మాటలు విని యందఱు గలిసి, ధర్మార్థములకుఁ గొఱఁతపడకుండునట్లు తమలోఁ దా మిట్లనుకొనిరి "ఓ మునులారా! ఈ కుశికపుత్రుఁడయిన విశ్వామిత్రుఁ డమితకోపిష్ఠుఁడు. ఇతనికిమాట కష్టముగ నేదేనిఁ జెప్పితిమేని, యితఁడు తప్పక మనలను శపించును. కావున నితఁ డేది చెప్పిన దాని నెల్ల సరి యని యొప్పుకొని యతఁడు చెప్పినరీతిం బోవలసినది. ఆవిషయమున సంశయపడరాదు. అతఁడు నిప్పుతో సాటియైనవాఁడు. కొంచెము తప్పి యతని కాగ్రహంబుఁ గలిగించితిమేని, మనల నితఁడు గాల్చివేయును. కావున నీ త్రిశంకువు విశ్వామిత్రుని తపస్సుయొక్క బలిమివలన శరీరముతోడనే స్వర్గమును బొందుటకుఁ దగిన యజ్ఞంబు నతఁడే నడిపించును. మనము కూడ నుండి యాయన చెప్పినపనులు చేయుచుఁ జూచుచుంద" మని వారు తమలోఁ దా మిట్లనుకొని, విశ్వామిత్రుఁడు యాగము చేయించుచుండఁ దైపనులు చేయుచుండిరి. మంత్రవేత్తలగు ఋత్విక్కులందఱు నడుమ దప్పక యన్నికర్మలను గల్పమునందుఁ జెప్పఁబడినతెఱున విధిఁ దప్పక చేయుచుండిరి.

అంతఁ జాలసేపటికి తపస్వియయిన విశ్వామిత్రుఁడు యజ్ఞమునందు హవిర్భాగములను గొనిపోవుటకై, దేవతల నందఱిని నావాహనముచేసెను. అట్లు విశ్వామిత్రుఁడు మంత్రములచేఁ బిలిచినను దేవతలు రానందులకుఁ జింతించి, ఋత్విజులు నెత్తిపట్టుకొని దేవతలు హవిర్భాగములు కొనిపోన రారైరి గదా యని మఱింత యలిగినవాఁడై, త్రిశంకువుం జూచి యిట్లనెను.

"నరేంద్రా! నేను శ్రమపడి సంపాదించిన తపశ్శక్తియున్నది. ఇదిగో నిన్నిప్పుడే నా తపోమహిమచే స్వర్గము నొందించెదను చూడుము. ఇతరులకెవ్వరికిని బొంద శక్యముగాని స్వర్గమును నీ వీశరీర

ముతోఁ బొందుము. నేను గడించి సంపాదించిన తపఃఫలమే కొంచెమేని గలదేని దానితో నీవు సశరీరుఁడవై స్వర్గమునకుఁ బోయి చేరుము” అని విశ్వామిత్రుఁడు పల్కినంతనే త్రిశంకువు శరీరముతోఁ గూడ నా మును లందఱు చూచుచుండ స్వర్గమునకేఁగెను. త్రిశంకువు స్వర్గలోకమునకుఁ బోయి చేరినతోడనే దేవేంద్రుఁడు దేవతలతోఁ గూడి వచ్చి, యా త్రిశంకువుతో నిట్లనెను:

“ఓ త్రిశంకూ! నీవు గురుశాపహతుఁడవు. నీకు స్వర్గమునందు తావు లేదు. మూఢుఁడా, నీవు గురుశాపమునకు పాత్రుఁడవైతివి గాన, తలక్రిందై, నీవు భూలోకమునకుఁ బడుదువుగాక” యని యచ్చటినుండి యింద్రుఁడు త్రిశంకువును త్రోసెను. అట్లు త్రోయఁబడి క్రిందికి వచ్చుచు త్రిశంకుఁడు బిగ్గరగా ‘మహర్షీ కాపాడుము’ అని తపస్సే ధనముగాఁగల మహా విశ్వామిత్రునిఁ జూచి యఱచెను. అట్లఱచు చుండు త్రిశంకువుయొక్క ఆక్రోశమును విని, యాపరాని కోపముగల వాఁడై విశ్వామిత్రుఁడు త్రిశంకువుం జూచి, ‘నిలు, నిలు’ మని చెప్పి ఋషుల మధ్యమున రెండవ బ్రహ్మదేవుఁడువలె వెలుఁగుచు దక్షిణదిశను ప్రత్యేకముగా సప్తర్షులను సృజించి, కోపముచే నోడలు దెలియనివాఁడై దక్షిణ దిక్కునఁ గ్రొత్త నక్షత్రములను సృజించెను. ఇట్లు మునీంద్రుఁడు క్రొత్త నక్షత్రములను సృజించి, యింక నెక్కువ కోపముఁ దాల్చి, “నేను వేఱొక్క యింద్రుని సృజించెదను. లేదేని, నేను సృజించు లోకంబున నింద్రుఁడే యక్కఱలేకుండ చేసెదను’ అని దేవతలను కూడ సృజించుట కారంభించెను.

అప్పుడు దేవతలు, అసురులు, ఋషులు మిక్కిలి వెఱఁగుపడిన వారలై, మహాత్ముఁడగు విశ్వామిత్రుని కడకు వచ్చి, యాచించుచు నిట్లనిరి. “తపస్సే ధనముగాఁ గల యో మునీంద్రా! యీ త్రిశంకువు గురుశాపంబువలన జాతిభ్రష్టుఁడై యున్నాఁడు. శరీరముతోఁ గూడ స్వర్గము నొందుటకుఁ దగినవాఁడు గాఁడు.” అని దేవతలు చెప్పఁగా, మునీంద్రుఁ డా దేవతల మాటలను విని, వారితో మఱింత గొంతెత్తి యిట్లనియె. “ఓ దేవతలారా! యీ త్రిశంకువును శరీరముతోడ స్వర్గము నొందించెద నని చెప్పితిని అది యిప్పుడు తప్పించుట నాకసాధ్యము.

కావున నీ భూపాలునికి శరీరముతోడ శాశ్వతస్వర్గము గలుగుఁగాక. ఈ లోకంబు లెంతవఱకుండునో, అంతవఱకు నేను సృజించిన నక్షత్రము లాకసంబున వెలుఁగుచుండును గాక. ఈ రెండింటిని మీ రనుగ్రహించితిరేని, నేను దేవతల సృజింపనున్న యీ కార్యమును మానెదను" నని మునీంద్రుఁడు దేవతలతోఁ జెప్పెను.

దేవతలందఱు విశ్వామిత్ర మునీంద్రుని పలుకులు విని 'ఓ మునీంద్రా! యట్లే కానిమ్ము. నీకు మేలగు. నీచే సృజింపఁబడిన నక్షత్రములన్నియు గగనజ్యోతిశ్చక్రమునకు వెలుపట నుండును గాక. ఈ త్రిశంకువుగూడఁ దలక్రిందై యా నక్షత్రముల నడుమ దేవతలతో సమానుఁడుగ వెలుఁగుచుండుఁగాక. తన కోరిక నొందినవాఁడును, కీర్తిగలవాఁడును నైన యీ త్రిశంకువును స్వర్గలోకమున నున్నవానిం బోలె నా నక్షత్రములు సేవించి పూజించుచుండును గాక!" అని మునీంద్రునితోఁ జెప్పిరి.

అంత ధర్మాత్ముఁడగు విశ్వామిత్రుఁడు సకల దేవతలును, ఋషులును గొనియాడుచుండ, వారు చెప్పినట్లు 'నేను నా సృష్టిని చాలించెద' నని తన సృష్టిని నిల్పెను. ఓ శ్రీరామా, దేవతలును, తపోధనులగు మహాత్ములును యజ్ఞము పూర్తికాఁగానే, వచ్చినట్లు వెడలిపోయిరి.

61-వ సర్గము

ఋచీకుఁడు శునశ్శేపుని విక్రయించుట

త్రిశంకునిమిత్తము తాను నడపించిన యాగమునకు వచ్చిన ఋషులందఱు తమ నివాసములకుఁ జనినపిమ్మట, విశ్వామిత్రుఁ డయ్యరణ్యమున వసించుచున్న ఋషుల నందఱిని జూచి, "మన మీ దక్షిణదిక్కునఁ దపంబుసేయ వచ్చితిమి, మన తపస్సున కెన్నియో విఘ్నములు చేకూరినవి. కాఁబట్టి మనము మఱొక్క దిక్కునకుఁ బోయి, తపం బొనరించెదము. ఓ మహాత్ములారా! పడమటిదిక్కునఁ బుష్కర మని ప్రసిద్ధికెక్కిన విశాలమైన తపోవన మొకటి గలదు. అది యన్ని తపోవనములలోను నుత్తమమైనది. మిగుల నింపయినది. మన మచ్చటికిఁ బోయి, యేలాంటి విఘ్నములేక, మన తపస్సులను నడపుదము" అని చెప్పెను. ఇట్లు మునులతోఁ జెప్పి, వారిని గూడఁ దీసికొని

యా ప్రపంచ [illegible] తపోవనము [illegible]. ఋత్విజులు [illegible], [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] చేయుచుండెను.

[illegible] సమయమునందే, [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] యొక [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. [illegible] యాగమునకై [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] కొని పోయెను. అప్పుడు [illegible] [illegible] జూచి, "ఓ మహా రాజా! యాగమునకు [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] దోషముచే [illegible] [illegible] [illegible]. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], [illegible], దానికి [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], [illegible] [illegible], యాగము [illegible] [illegible]. ఇదియే దానికి ప్రాయశ్చిత్తము. కావున [illegible] యాగమును సాగించుటకు శీఘ్రమే పశువును గొనిరమ్ము" అని చెప్పిరి.

ఇది విని, యా [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] గోవులను [illegible] [illegible] [illegible]. అతఁడు [illegible] ముగ దేశములు, పట్టణములు, ఆశ్రమములు [illegible] [illegible] మొదలగు చోట్లను [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] కొండప్రదేశము చేరి [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] నివసించుచుండు ఋచీకుఁడను మునిని [illegible]. తపఃప్రభావముచే నగ్నివలె ప్రకాశించుచున్న యమ్మునిశ్రేష్ఠుని కాయంబరీష మహారాజు మ్రొక్కి, యా మునీంద్రుని యోగక్షేమము లడిగి, యాతని గూర్చి "ఓ భృగువంశమునఁ బుట్టిన మహాముని, నేను యాగముచేయ నారం భించి, పశువును మళ్ళీ దోలి పెట్టితిని. అది కనబడకపోయినది. ఎంత ప్రయాసపడి వెదకినను గానరాకున్నది. నా యాగము పాడైపోవుచున్నది. నేను నూఱువేల పశువుల [illegible] [illegible] [illegible]. వానిని దా నంగీకరించి, తమ పుత్రులలో నొక్కని నిప్పించిన నా యాగము పూర్తియగును. నా కోరికయు సిద్ధించును" అని యడిగెను.

ఇట్లు అంబరీష మహారాజు అడుగఁగా, విశేషమయిన బ్రహ్మతేజస్సు గల ఋచీకుఁడు రాజుం జూచి, "నరాధిపా, నీ వెంత సొమ్మిచ్చినను, నేను పెద్దకొడుకును విక్రయింప"నని చెప్పెను. అప్పుడు ఋచీకుని మాట విని, మహాత్ములగు నా పిల్లలయొక్క తల్లి యంబరీష నరేంద్రునిం జూచి, "నృపాలా! పూజ్యుఁడైన ఋచీక మహాముని పెద్దకొడుకు నమ్ముటకు వలనుపడదని చెప్పెను. నాకును గడఁగొట్టుబిడ్డపై నెక్కువ మక్కువ. మహారాజా, లోకములందు సాధారణముగా పెద్దకొడుకులు తండ్రుల కిష్టులు. కడపటికొడుకులు తల్లుల కిష్టులు. కావున నృపాలా, నేను చిన్నకొడుకు నీయఁజాల' ననెను. అట్లు ఋచీకుఁడు పెద్దకొడుకును, తల్లి చిన్నకొడుకును నియ్యఁజాల మని చెప్పఁగా, శ్రీరామా, నడిమివాఁడయిన శునశ్శేపుఁడు తానే యంబరీష నృపాలునితో నిట్లనియెను.

"ఓ రాజేంద్రా! మా తండ్రి పెద్దకొడుకును విక్రయింప ననియెను, తల్లి చిన్నకొడుకు నియ్యఁజాల ననియుఁ జెప్పెను. దానివలన నాకు నడిమివాఁడనైన నన్ను విక్రయింప సమ్మతించినట్లున్నది. మహారాజా, నన్ను వారు నీకు విక్రయించినట్లే. ఆ మాట వారు అనన క్కఱలేదు. నన్నుఁ గొనిపొమ్ము." అని శునశ్శేపుఁడు చెప్పఁగా నంబరీషుఁడు లక్ష గోవులను ఋచీకుని కిచ్చి, యా శునశ్శేపునిఁ గొని, మహాసంతోషముతో నతనిని తన రథంబునఁ గూర్చుండఁబెట్టుకొని, వేగిరముగాఁ దన పట్టణమునకుఁ బ్రయాణమాయెను.

౬౨-వ సర్గము

విశ్వామిత్రుఁడు శునశ్శేపుని పాలించుట

ఓ నరశ్రేష్ఠుఁడవయిన రఘునందనా, ఓ శ్రీరామా, యెక్కువ కీర్తిగల యంబరీష నృపాలుఁడు శునశ్శేపుని గైకొని మఱలివచ్చుచుండఁ బుష్కరతపోవనంబు చేరునప్పటికి మిక్కిలి యెండ నడినెత్తిం దగుల నారంభించెను. అంతట నంబరీషుఁడు మిక్కిలి డస్సి యా పుష్కరమున నలసటఁ దీర్చుకొనుటకై యచ్చట నిలిచెను. మహాకీర్తి సంపన్నుఁడగు నంబరీషుఁ డలసట దీర్చుకొనుటకై యొకచోటఁ గూర్చుండియుండఁగా, ఎక్కువ తపోమహిమగల శునశ్శేపుఁడు మిక్కిలి యాత్రముతో నచ్చట మునులతోడఁ దపమొనర్చుచున్న తన మేనమామయైన విశ్వామిత్రునిం

జూచెను అక్కడ [illegible] జూచినంతనే, శునశ్శేపుడు [illegible] గలవాడై, [illegible] వచ్చి, [illegible] ముని తొడిలో దబాలున బడి [illegible].

"మునిశ్రేష్ఠా, నాకు [illegible] [illegible] డులు లేరు, [illegible] [illegible] [illegible], [illegible] వంటి [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. [illegible] జీకి మేలు గలుగఁజేయువాఁడవు, [illegible]. [illegible] [illegible] లేని వాఁడను. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. ఈ [illegible] తండ్రి [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]" అని శునశ్శేపుడు విశ్వామిత్రుని [illegible].

విశేషతపస్సుతో గూడిన విశ్వామిత్రుఁడు ఆ శునశ్శేపుని యొక్క మాట విని, పలువిధముల వాని నూరడించి, తన పుత్రులఁ బిలిచి, "నాయనలారా! దేని నిమిత్తమై తండ్రులు తమ మేలుగోరి సుతులను [illegible] పుత్రులఁ గనుదురో, యా కాల మిప్పుడు వచ్చినది. ఈ పసి వాఁడయిన శునశ్శేపుడు నన్ను శరణు జొచ్చి, తన ప్రాణములఁ గాపాడు మని వేఁడుచున్నాఁడు. నాయనలారా, మీ ప్రాణముల నితనికి బదులుగ నిచ్చి యితనికి మేలు చేయుఁడు. మీ రందఱు సత్కర్మములఁ జేయువారలు ధర్మమునందే యెక్కువ తలం పుంచి యుండువారలుగదా. మీ రంబరీషుని యాగమునకు బశువులై యగ్ని దేవునికిఁ దనివి గావింపుఁడు. [illegible] చేయుటచేతను, శునశ్శేపుని ప్రాణములు గాపాడిన ట్లగును, అంబరీషుని యాగంబు నిరాటంకముగా జరిగి నట్లగును, దేవతలును సంతసించెదరు. నా మాటయు నిలుచును" అని చెప్పెను.

పురుషశ్రేష్ఠుఁడవగు శ్రీరాముఁడా, విశ్వామిత్ర మునీంద్రుని మాటలు విని, మధుష్యందుఁడు మొదలగు నతని పుత్రులు గర్వము

తోఁ బలుకుటయుఁ గూడినవారము "ఓ తండ్రీ, నీవు నీ పుత్రులను విడిచి యితరునికొడుకును గాపాడఁ బూనెదవు, 'తన్ను మాలిన ధర్మము, మొదలు చెడ్డ బేరము' అను సామెతవిని యెఱుఁగకున్నది. మంచి యన్నముం బెట్టుకొని యింటను కుక్కమాంసమును దిన నపేక్షింపరు' ఇది చేయఁ దగనిపని మాకుఁ దోఁచదు." అని తనపుత్రులు చెప్పఁగా విశ్వామిత్రుఁడు కోపముచేఁ గన్నులెఱ్ఱఁజేసి తనకొడుకులం జూచి యిట్లనియె: 'ఓ పుత్రకులారా, నా మాట మీరితిరి. అంతియగాక, కొంచెమైనను భయము లేకుండ, ధర్మశాస్త్రమునకు నిందితముగను, గగుర్పాటు పుట్టునట్లుగను నిండు మొగమాటములేనిమాట చెప్పితిరి. మీరును వసిష్ఠపుత్రులవలె ముష్టికులనెడివారి జాతియందుఁ బుట్టి, కుక్కమాంసమును దినుచు వేయేండ్లు నిండునంతపర్యంతము భూలోకమునఁ దిరుగుచుండెదరుగాక" అని తన పుత్రులను విశ్వామిత్రుఁడు శపించెను.

ఇట్లు మునివరుఁడగు విశ్వామిత్రుఁడు తన పుత్రులను శాపముతోఁ గూడినవారింజేసి, దిగులుపడియున్న శునశ్శేపునకు విభూతి మొదలుగాఁగల మంత్రముచే, యెట్టి బాధ గాకుండునట్లు రక్ష యిడి యిట్లనియె: "ఓ శునశ్శేపా, నిను నెట్టని గంధములుపూసి, యజ్ఞపుస్తంభం గట్టనిత్తురు. పిమ్మట నిన్ను రక్తవస్త్రములతో రక్తపుష్పమాలికలతో యూపస్తంభమునకుఁ గట్టుదురు. ఆ సమయమున నే నుపదేశింపఁబోవు రెండు మంత్రములతో నా యగ్నిదేవుని స్తోత్రముచేయుము. ఓ మునిపుత్రుఁడా! అంబరీషుని యాగము నిన్ను వైష్ణవయూపంబునకుఁ గట్టినప్పుడు నీవి రెండు మంత్రములను జపింపుము. నీ కోర్కె తీరును" అని చెప్పి యా శునశ్శేపునికి రెండు మంత్రముల నుపదేశించెను.

అంత శునశ్శేపుఁడు మిక్కిలి జాగ్రత్తతో నా రెండుగాథలను గ్రహించి, త్వరితముగా రాజశ్రేష్ఠుఁడైన యంబరీష నృపాలునికడకేఁగుదెంచి, "రాజశ్రేష్ఠుఁడా, యేల యాలస్యము చేయుచున్నాఁడవు? లే లెమ్ము. వేగముగ యాగశాలకు నేఁగుదము. యజ్ఞదీక్షయందుఁ గూర్చుండు"మని రాజుతోఁ జెప్పెను.

అ [illegible] వాక్యమును విని, [illegible] [illegible] వేగిరి [illegible] పాయులేక [illegible] ప్రవేశించెను.

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] మంత్రములతో [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ఆయుష్మంతుడై [illegible] [illegible] వెయ్యవయ్యునఫల [illegible] పొందెను.

రాజశ్రేష్ఠా, [illegible] [illegible], ధర్మాత్ముడైన [illegible] [illegible] విశ్వామిత్రుడు పుష్కర క్షేత్రమునందు [illegible] వేయియేండ్లు తపస్సుచేసెను.

[illegible] వ సర్గము

[illegible]

వేయిసంవత్సరములు నిండగనే, వ్రతమొనర్చి స్నాతుడైన విశ్వామిత్రునకు దేవతలందఱు తపస్సుకు ఫలంబు నియ్యఁగోరి, యచ్చటకు వచ్చిరి. అప్పుడు మితలేని కాంతిగల బ్రహ్మదేవుడు విశ్వామిత్రుంజూచి, "నీకు మంగళమగుఁగాక! నీవు చేసిన పుణ్యప్రదములగు కర్మములచేత నీవు 'ఋషి' యను బిరుదము నొందితివి" యని చెప్పి, స్వర్గమునకుఁ బోయెను. ఎక్కువ తపఃప్రభావము గలిగియున్న విశ్వామిత్రుఁ డంతటితోఁ దనివినొందక, మరల నతి తీవ్రమైన తపము సేయఁ దొడఁగెను.

పురుషశ్రేష్ఠుఁడవగు శ్రీరామా, యట్లు విశ్వామిత్రుఁడు తపము సేయుచుండఁగాఁ, బెక్కేండ్లకుఁ బిదప మేనక యను పేరుగల యంద

కత్తెయగు నొకయప్సరస పుష్కరతీర్థములందు జలకమాడవచ్చెను. అట్లు వచ్చి యా తీర్థమునందు జలకమాడుచుండు సౌందర్యవతియగు నాయప్సరసను, మేఘముల నడుమఁ దగతర దని మెఱయు మెఱుపువలె వెలుఁగుచున్న దానిని విశ్వామిత్రుఁడు చూచెను. అట్లు విశ్వామిత్రుఁడా మేనకను జూచి, మోహించి, "ఓ యప్సరసా, నీకిదే స్వాగతము. నీవు నా యాశ్రమమున నుండుము. ఇట్టి యనంగునిచే బాధింపఁబడిన నన్ననుగ్రహింపుము. నీకు మేలయ్యెడు" నని చెప్పెను. అతనిమాట ప్రకారమే యట్లంగీకారిణియగు మేనక యాతని యాశ్రమమున నుండెను. రఘువంశోద్భవా, విశ్వామిత్రుఁడు మేనకతోఁ గూడి సర్వసుఖముల ననుభవించుచుండఁ బదియేండ్లు గడచిపోయెను.

అట్లు పదియేండ్లు గడచినతర్వాత విశ్వామిత్రమహర్షి ముందటి స్థితిని జ్ఞప్తికిఁ దెచ్చుకొని, సిగ్గుపడి "అయ్యో! ఇష్టముగా నేను చేయుచున్న తపమునకు భంగము వచ్చెనుగదా" యని మనసున విచారపడెను. రఘునందనా! అంత నమ్మహాముని పశ్చాత్తాపములోఁ గొంత తడవు చింతించి, "ఇదియెల్లను నా తపస్సును హరించుటకై దేవతలు చేసినపని. ఈ పదియేండ్లు నొక్క యహోరాత్రమువలెఁ గడచినవి. నేను కామమునకును మోహమునకును లోఁబడుటచే నింతటి విఘ్నము తటస్థపడినది" యని మిక్కిలి వగచుచు, జరిగిన పనికి దుఃఖించుచు, వేఁడి నిట్టూర్పులు నిగిడించుచుండెను. అప్పుడు మేనక "విశ్వామిత్రుని మనసు తనమీఁదనుండి మఱలినది. తన్నుఁ బ్రేమతోఁ జూడక, తన పొరబాటునకై చింతింపుచున్నాఁడు. కోపముచే నెక్కడ శపించునో" యని వెఱచి, వణఁకుచుఁ జేతులు గట్టికొని, నిలువఁబడి యుండెను. అప్పు డట్టి మేనకను జూచి, విశ్వామిత్రుఁడు "ఓసుందరీ, మేనకా, యిది నీ తప్పిదము గాదు. నాయొక్క పొరబాటునకునఁ గలిగినది. కావున నీవు వెఱవ నక్కఱలేదు, నీవు పోయిరమ్ము" అని తిన్ననిమాటలచే దానిని సాగనంపి, తాను హిమవంతముఁ జేరెను. అట్లు మిగులఁ గీర్తిగల విశ్వామిత్రుఁడు హిమవంతముఁ జేరి, కౌశికీనదీతీరమున నివసించి, నిశ్చలబుద్ధి పూని, యింద్రియముల నెల్ల గెల్వఁగోరి యతిదారుణమగు తపంబు సేసెను.

రామా! ఇట్లు విశ్వామిత్రుడు హిమవంతమున వేయి సంవత్సరము [illegible] చేయుచుండ, దేవతలంద [illegible] దేవమునకు వెళ్ళి, [illegible] యని [illegible] [illegible] 'మహర్షి' [illegible] బ్రహ్మ [illegible] విశ్వామిత్రు [illegible] 'మహర్షి, నీ ఘోరమైన తపమునకు మేము సంతోషించితిమి. కుశికనందనా! నీ [illegible] ఇప్పుడు నీకు 'మహర్షి' [illegible] చెప్పెను.

[illegible] బ్రహ్మ [illegible] విశ్వామిత్రుడు సంతోషముతో [illegible] చేతులు జోడించి, మహాబ్రహ్మదేవునకు నమస్కరించి [illegible]

"ఓ భగవంతుడా! నేనొనరించిన పుణ్యకర్మల బలముచే నాకు సాటిలేని మహర్షి యను పదవిని నిచ్చితివి. ఇక నేను జితేంద్రియుడ నగు యోగ్యత గలవాడనుగదా" యని విశ్వామిత్రుడు నలుమోముల వేలుపుం బ్రార్థింప, నా బ్రహ్మదేవుడు తలయూంచి, "ముని శ్రేష్ఠుడా, యింతవరకు నీవు జితేంద్రియుడవు గాలేదు. జితేంద్రియుడ వగుటకు ప్రయత్నపడుము" అని చెప్పి స్వర్గలోకమునకుం జనియెను.

ఇట్లు బ్రహ్మ మొదలగు దేవత లందఱు పయనమయి పోయినపిదప మహర్షియగు విశ్వామిత్రుడు చేతులు పైకెత్తి యంతరాళంబున నిలిచి, యాహారంబు మాని, గాలితిండియై గ్రీష్మర్తువునందు (ఎండకాలము నందు) నాలుగుప్రక్కల నగ్ని నుంచుకొని పైన సూర్యుని జూచుచు, వర్షర్తువునందు (వానకాలమునందు) నాలు పైటునుండి వానకుం దడి యుచు, శిశిరఋతువునందు (చలి కాలమునందు) రేయింబవళ్లు నీటిలోనుము నుంగుచు, వేయి సంవత్సరముల కాల మతిభయంకరమగు తపస్సు చేసెను.

మహామునియగు విశ్వామిత్రుం డవ్విధంబునం దపంబు సేయు చుండ, దేవతలకును, దేవేంద్రునకును మనసునం దారాటము పుట్టెను.

అప్పుడు దేవేంద్రుఁడు సకల దేవతలతోడఁ గొలువుండి, రంభయను నప్సరఃస్త్రీ తనకు మేలు గావించునదియును, విశ్వామిత్రునకుఁ గీడు దెచ్చునదియు నైన వాక్యమును బలికెను.

64-వ సర్గము

విశ్వామిత్రుఁడు రంభను శపించి యుగ్రతపము చేయుట

ఇంద్రుఁడు రంభను జూచి "ఓ రంభా! యిప్పుడు దేవతల కొక గొప్పపని నీవలనఁ గావలసియున్నది. అదేమి యనఁగా, విశ్వామిత్రుఁడు హిమాలయమున నత్యుగ్రముగఁ దపము చేయుచున్నాఁడు. నీ వతని కడకుఁ బోయి, యతనిని మన్మథబాణములకు లోఁబఱచి, నీయందు మోహపరవశుని జేసి యాతని వంచించి, యాతని తపస్సునకు భంగము గావింపవలయును" అని చెప్పెను.

ఆ బుద్ధిమంతుఁడయిన వేయికన్నులవేలుపు చెప్పినమాట విని రంభ సిగ్గుపడి, చేతులు జోడించి, యా వేలుపుఱేనితో "దేవేంద్రా, మహామునియయిన యీ విశ్వామిత్రుఁడు ప్రచండుఁడు. ఓ ప్రభూ, యితఁ డెఱుఁగునేని నాపైఁ దన కడుఁడికోపంబుఁ గ్రక్కఁగలఁడు. దీనికి సంశయములేదు. దేవా, యాతఁడు నన్గోపించి యెక్కడ శాపం బొసఁగునో యని వెఱచుచున్నదానను. నాయందు దయ గ్రహింపవలయును" అనెను. ఓ రామా, యిట్లు రంభ యప్పుడు వెఱపుతోఁ జెప్పినమాటను విని, గడగడ వణఁకుచు, దోసిలి గట్టుకొని నిలఁబడియుండు నా రంభనుగూర్చి దేవేంద్రుఁ డిట్లనెను.

"ఓ రంభా! వెఱవకుము. నీకు మేలు గలుగును. నా యానతిని జేయుము. చక్కఁగాఁ జిగిరించిన కొమ్మలు గలిగి కంటి కింపైయుండు వసంతఋతువునందు నేను మన్మథుని తోడ్కొని, నీ ప్రక్కన నొక్కచెట్టునందు మనోహరంబుగాఁ గూయు కోయిలరూపు దాల్చియుండెదను. నీవు నానేక శుభలక్షణములు గలదియు, మెఱపుతీఁగవలెఁ దళతళ మెఱయుచుండునదియు నైన రూపముఁ దాల్చి, తపస్సు చేయుచుండు నా విశ్వామిత్రమహర్షి మనంబును మోహింపఁజేయుము" అని యింద్రుఁడు చెప్పినమాట లాలకించి, సొగసుకత్తెయగు రంభ రమణీయమగు రూపమును దాల్చి, చిఱునవ్వు నవ్వుచుఁ బోయి, విశ్వామిత్రుని

చేయవలెనని యాజ్ఞాపించెను. ఇంద్రుఁడును రంభతోఁ జెప్పినట్లు తాను మన్మథుని తోడ్కొని వసంతకాలమునకుఁ బలె నొక కోయిల రూపముతో నా రంభకు దాపున నొకచెట్టుపైఁ గూర్చుండి, మనోహర ముగాఁ గూసెను. మనోహరమగు నా కోయిలకూఁతను, గంధర్వగాం ధర్వమేళముతోఁ గూడి, రంభయు నిలువఁబడి యింపుగఁ బాడెను. అంత విశ్వామిత్రుఁ డా కోయిలకూఁత వినెను. రంభ పాడిన పాటను విని పాటచేతను, రంభను చూచుటచే నానందముచేతను గొంతసేపు మనంబున జలదరించి, పిమ్మటఁ దెలిసికొని, 'దేవేంద్రుఁ డిప్పుడు నా మనస్సు చలింపఁజేయ దలఁచెనో' యని యిందుకు కారణము కనిపెట్టి, ఇంద్రప్రేరణచే కౌశికుఁ డిది తన్ను వంచింపనైన యింద్రుఁడు పన్నిన యుపాయమని తెలిసికొని కోపముచే రంభను జూచి, "ఓసీ రంభా, కామక్రోధముల జయింపఁగోరుచున్న నా మనస్సును చలింపఁ జూచితివి. గాన నో దురా చారవంతురాలా, పదివేలయేండ్లు శిలయై యుండెదవు గాక. అంతియ కాక, మిక్కిలి గొప్ప తేజస్సుగలవాఁడును, తపోబలముచేఁ గూడినవాఁడును నైన బ్రాహ్మణుఁడు నా శాపముచే నిట్టి శిలారూపంబు నొందిన నిన్నుద్ధరింపఁ గలఁడు" యని శాపప్రతివిమోచనంబులఁ జెప్పి కోపఁగెను.

విశేషతేజస్సుగల విశ్వామిత్రమహాముని తనకోపంబు వ్యర్థంబు నను మనస్సున నాఁపుకొనఁజాలక, రంభ నిట్లు శపియించి, 'నే నిట్లు కోపము నాఁపుకొనలేక, రంభను శపించితినే?' అని పశ్చాత్తాపము నొందెను. ఆ విశ్వామిత్రుని ఘోరశాపముచే రంభ రాయి యయ్యెను. విశ్వామిత్రుఁడు రంభకు శాపమిచ్చిన సంగతి గనుఁగొని, "మన మిచ్చట నున్నమహర్షి మనలను గూడ శపించునేమో" యని వెఱచి, రంభతో మాట్లాడు సందర్భములోనే యిదే సమయని యింద్రుఁడును, మన్మథుఁడును దూసికొనిరి.

రాముఁడా, యెక్కువ తపోమహిమగల విశ్వామిత్రుఁడు కోప ముచేఁ దనతపస్సంతయు విఫలమై పోయినందులకు వగచి, యింకను ఇం ద్రియనిగ్రహము గలుగలేదు గదా యని విచారపడఁదొడఁగెను. ఇట్లు తడవతడవకుఁ దనతపస్సు కోపముచేఁ గొట్టుపడిపోవుటకు మిక్కిలి విచా

కమునొంది, "నే నింక నెవనిం దేమి చేసినను గోపపడను. ఎంత యిడుమ పెట్టినను నేమాటయు నాడను. నూఱులకొలఁది వత్సరములయిన నూపిరి విడువకయు, లోపలికిఁ బీల్చుకొనకయు, నేలాటి యాహారము భుజింపకయు, ఇంద్రియముల నన్ని నణఁగించికొనియు, శరీరము నెండింప జేసెదను. నే నెంతకాలమునకుఁ దపస్సుచే సంపాదింపఁదగిన బ్రాహ్మణత్వము సిద్ధించునో యంతకాలము నుచ్ఛ్వాసనిశ్వాసములు సేయక, యాహారము మాని, యనేక సంవత్సరంబులు దపము. నే నెట్టిఘనమగు దపస్సుచేయుచున్నను, నాయంగములు చిక్కిపోవు." అని తలంచి మునిశ్రేష్ఠుఁడయిన విశ్వామిత్రుఁడు వేయి సంవత్సరములు దీక్ష పూని, రఘునందనా, యితరులు చేయఁగలవి కాని తపము చేసెను.

౬౫-వ సర్గము

విశ్వామిత్రుడు తూర్పుదిక్కున తపంబు సేయుట

శ్రీరామా! విశ్వామిత్రమహాముని యుత్తరదిక్కును విడిచి, తూర్పుదిక్కుఁజేరి, వేయియేండ్లు మౌనమనెడి యుత్తమవ్రతం బూని, యితరులచేఁ జేయుట కలవికాని తపస్సును జేయుచు, నావేయియేండ్లును గొయ్యవలె నిలఁబడి నిద్రాహారంబులు మానియుండెను. ఇట్లు చలనము లేకుండు నా ముని కెంత యెన్ని విఘ్నములు చేసినను గోపమనుమాట యాతనియొద్దఁ జేరకయుండెను. ఆ మునీంద్రుఁ డొకటే నిశ్చయము చేసికొని తలఁగని తపము చేసెను.

ఓ రఘువంశపు రాజులలో శ్రేష్ఠుఁడా, విశ్వామిత్రుఁ డిట్లు వేయి సంవత్సరంబులు మౌనంబుతోను, కోపము లేకయు, నిద్రాహారంబులు వర్జించియుఁ దపస్సుచేసి, తన వ్రతసమాప్తిచేసి, యాదినంబున వ్రతపారణ చేయుటకై యన్నము సిద్ధముచేయ, నప్పుడు దేవేంద్రుఁడు బ్రాహ్మణుని రూపంబుఁ దాల్చి, విశ్వామిత్రుని యెదుట నిలిచి, "మహాత్మా, యాకలి నన్నుఁ బీడించుచున్నది. నాప్రాణములు పోవుచున్నవి. నా కన్నము పెట్టి, నాప్రాణరక్షణ చేయు" మని యాచించెను.

అమితమైన తపం బొనర్చుచుండు విశ్వామిత్రుఁ డేమియు సంశయము నొందక, యాబ్రాహ్మణునికి సిద్ధమైయున్న యన్నము పెట్టెను. ఆతఁడు కొంచెమైనను మిగిలింపక యన్నము నంతయుఁ

దనివేయు, దాను భుజింపకయుండి, మౌనవ్రతము ధరించినవాఁడగుటచే నా బ్రాహ్మణునితో నేమియుఁ బలుకక, మరల వేయిసంవత్సరము లుచ్ఛ్వాసనిశ్వాసములు లేక తపంబొనర్పఁ దొడఁగెను. అట్లు మునీంద్రుఁడు ప్రాణనిరోధకుఁడై తపస్సు చేయుచుండ నతని శిరస్సునుండి పొగ వెడలెను. దానిని జూచి, మూఁడులోకములవారును త్రస్తపడి, మంటలో నుంచఁబడినవారివలె నైరి. అప్పుడు దేవతలు, గంధర్వులు, పన్నగులు, అసురులు, రాక్షసులు మొదలగువారందఱు మునీంద్రుని తపస్సుయొక్క వేడిమిచే బాధాజాలక మూర్ఛిల్లి, గాంభీర్యహీనులై విచారముతోఁ బ్రహ్మదేవుని కిట్లనిరి.

“ఓ దేవా, విశ్వామిత్రమహాముని ననేక కారణములచేత వంచించితిమి కోపమును గలిగించితిమి. అయిన నితఁడు తపస్సు వృద్ధినొందించు చునే యున్నాఁడు. ఇతనియెడల నాకణుమాత్ర దోషము లేశము గానిపించదు.

కావున నితఁడు మనంబున నేది తలఁచియున్నాఁడో, దానిని నెఱ వేర్పుమేని, యితఁడు కదలనివి కదలనివియును వస్తువులతోఁ గూడిన యీమూఁడులోకములను నశింపఁజేయును. దిక్కులెల్లఁ గలవరపడి యున్నవి. కాంతియింత యయినను లేదు. సముద్రము లన్నియుఁ గలఁతఁజెంది యున్నవి పర్వతము లన్నియు బ్రద్దలగుచున్నవి. భూమి గడగడ వణఁకుచున్నది. గాలి దుమ్ములు రేగ వీచుచున్నది. వాదించు నాస్తికులవలె జనులు గర్మలను విడిచియున్నారు. బ్రహ్మదేవుఁడా దీనిని తొలఁగించుకొను నుపాయము కానరాకున్నది. జనులు నాస్తికులయి పోయిరి. ముజ్జగములవారును మనంబున నెక్కువ కలఁతఁజెంది, మూర్ఛ మునిఁగినట్లు కానిపించుచున్నారు సూర్యుఁడు సయితము మహావిశ్వామిత్రమహర్షియొక్క తేజస్సుచే, దివిటికింది దీపమువలె వెలుఁగులేక యున్నాఁడు. “ఓ బ్రహ్మదేవుఁడా, యామునీంద్రుఁడు లోకములఁ బాడు చేయు మనంబునఁ బెట్టుకొంతలోపలనె, యగ్నిహోత్రునివలె నెక్కువగ వెలుఁగుచున్న యాతని సమాధానపఱుపవలయును. ప్రళయ కాలమందలి యగ్నిదేవుఁడు మున్నెట్లు మూఁడులోకంబులను దహింపఁ జేసెనో, యట్లు విశ్వామిత్రుఁడు ముల్లోకములను గాల్చివేయును. స్వర్గ

మును సృజింపనైనను సృజించును. కావునఁ గోపము చేయక యతని కోరికను దీర్పవలయును" అని దేవతలు చెప్పిరి.

అంతట దేవతలందఱు బ్రహ్మను ముందుంచుకొని మహాత్ముఁడైన విశ్వామిత్రునికడకేగుదెంచి, పిదప మధురములైన మాటలతో విశ్వామిత్రుని ప్రార్థించి, "ఓ బ్రహ్మర్షి, నీకు క్షేమము గలుగుదుగాక! నీవు తీవ్రమైన తపస్సుచేసి, బ్రహ్మర్షిత్వము సంపాదించితివి. ఓ బ్రాహ్మణుఁడవయిన విశ్వామిత్రుఁడా, మేము దీర్ఘాయుష్యు నొసఁగుచున్నారము. మేలు పొందుము. నీకు శుభంబు గలుగుఁగాక! సుఖముగఁ బొమ్ము" అని చెప్పిరి.

విశ్వామిత్రమహాముని బ్రహ్మాదిదేవతలందఱు చెప్పిన మాటలను విని, వారికందఱకుఁ బ్రణమిల్లి, సంతసముతో నిండినవాఁడై, దేవతలం జూచి, "ఓ వేల్పులారా! నేను బ్రాహ్మణ్యము నొంది దీర్ఘాయువు గలవాఁడ నయితినేని, నాకు ప్రణవమును, వషట్కారమును, వేదములును సిద్ధించి, నేను యాగము చేయుటకును, యాగము చేయించుటకును దగినవాఁడ నగుదునుగాక. దేవతలారా! క్షత్రియులకు యోగ్యములయిన యథర్వవేదముఁ జదివినవారిలోను, బ్రాహ్మణులకు యోగ్యములయిన ఋగ్యజుస్సామవేదములఁ జదివినవారిలోను సుత్తముఁడయిన వసిష్ఠుఁడు మీరు చెప్పినట్లు 'నీవు బ్రాహ్మణుఁడవయితి'వని చెప్పునుగాక. దేవతలలో శ్రేష్ఠులారా, మీరీ నాగొప్పకోర్కె నిత్తురేని, మీరు మీ తావులకు దయచేయుఁడు" అని చెప్పెను.

అంత దేవతలు మంత్రజ్ఞులలో మేటియైన వసిష్ఠమహాముని యొద్దకుఁ బోయి, "ఓ మునీంద్రా, నీవు బ్రహ్మర్షివి బ్రాహ్మణులకు దీర్ఘవిరోధంబు దగదు కావున విశ్వామిత్రుఁడు చేసిన మునుపటి యపరాధములను మన్నించి యతనితోఁ జెలిమిచేసి 'విశ్వామిత్రుఁడు బ్రహ్మర్షి యయ్యె' నని చెప్పుదువుగాక" యని వసిష్ఠమునీంద్రుని ప్రార్థించిరి. అంత నా బ్రహ్మర్షియగు వసిష్ఠుఁడును విశ్వామిత్రునితోఁ జెలిమి యొనర్చి, "దేవతలు చెప్పినట్లు విశ్వామిత్రుఁడు బ్రహ్మర్షి యగుఁగాక" యని పలికెను. అంతట దేవతలందఱు, "ఓ విశ్వామిత్రా, నీవు బ్రహ్మర్షివే. దీని కేమియు సంశయములేదు. బ్రహ్మర్షికిఁ గల యధికారము లన్నియు నీకుఁ గలు

గాను." అని విశ్వామిత్రమహర్షితో దేవతలు, తమ నివాసములకు వెళ్ళిపోయిరి.

ధర్మాత్ముడయిన విశ్వామిత్రుడు సర్వోత్తమ బ్రాహ్మణత్వము పొంది, మంత్రవేత్తలలో శ్రేష్ఠుడగు, బ్రహ్మర్షియగు వసిష్ఠుని పూజించి, సకలకోరికలు తీరినవాడై భూమియందంతట సంచారము చేసెను.

ఓ రామా! మహాతపస్వియగు ఈ విశ్వామిత్రుడీవిధం గాన బ్రాహ్మణత్వము పొందెను. రామచంద్రా, ఈ మునిశ్రేష్ఠుడు మునులలో శ్రేష్ఠుడు. తపస్సు మూర్తీభవించిన తపస్వి ఇతడు. ఎల్లప్పుడు ధర్మమునందే నిలుచువాడు. వీర్యమునకు నిలయము ఇతడు" అని కొనియాడుచు మిక్కిలి తేజస్సుగల బ్రాహ్మణోత్తముడు శతానందుడు రామునకు విశ్వామిత్రుని చరిత్రము నిశ్శేషముగ వివరించి, యంతటితో తనమాటలు చాలించెను.

జనకమహారాజు శతానందుని మాటలు ఆలకించి, చేతులు జోడించి, రామలక్ష్మణుల సమక్షమున కుశికనందనుడగు విశ్వామిత్ర మునీంద్రునితో నిట్లనియెను.

"మునిశ్రేష్ఠుడా! నేను ధన్యుడనయితిని. అనుగ్రహింపబడితిని. తమరు యజ్ఞమునకు విచ్చేయుట మహావిశేషము. అందును కకుత్స్థ వంశోద్భవులగు నీ రాజపుత్రులకు కూడ తోడ్కొని నా యజ్ఞమునకు విచ్చేసితిరి. ఓ బ్రహ్మణ్యా! దర్శనమొసంగి నన్ను పునీతుని జేసితివి. మహానుభావుడవయిన మునులలో నుత్తముడవగు నో విశ్వామిత్ర మహాముని, బ్రహ్మర్షులలో నుత్తముడవైన నీ దర్శనమువలన నా కనేక విధములైన సద్గుణములు ప్రాప్తించినవి. బ్రాహ్మణోత్తమా, శతానంద ముని విస్తరించి చెప్పిన నీయొక్క గొప్పప్రభావంబు దెలుపు చరిత్రము నంతయు మహానుభావుండయిన రాముడును, నేనును వింటిమి. కుశిక నందనా, నీతపము లెక్కింపనలవిగానిది. నీతపస్సువలని బలము నైతము గణింప సాధ్యముగానిది. నీయితర సద్గుణములును నెల్లప్పటికిని నూహింప నలవిమైనవిగావు. బ్రహ్మయొక్కయు, పార్వతీపతియగు శంకరుని యొక్కయుం దపోబల సద్గుణము లెట్లు తెలియ నలవికానివో, యట్లు నీ

తపోబలసద్గుణము లూహించి తెలియఁ దగినవి కావు. చరిత్రముఁ జెప్పు నింతటైన కథలను వినుచుండుటవలనఁ దనివి గలుగలేదు. అయినను సంధ్యావందనాదులకుఁ గాలమగుచున్నది. సూర్యబింబము పడమటకు వ్రాలెను. మహాతేజస్సుగల యో విశ్వామిత్ర మహామునీ, రేపటియుదయమున దర్శనం బిప్పింపఁ గోరెదను. నీకు సుఖముగా రాకయే కదా! నాకు ఆజ్ఞ యొసఁగుఁడు." అని జనకమహారాజు విశ్వామిత్ర మునీంద్రుని వేఁడెను. ఆ మునివరుఁడును, సంతుష్టుఁడయి, పురుషశ్రేష్ఠుఁడయిన జనక మహారాజును బొగడి, సంతోషయుక్తమగు మనస్సుగలవాఁడై, జనక మహారాజునకు సెలవొసఁగెను. అంత మిథిలాధినాథుఁడైన జనకమహారాజు మునీంద్రుని యనుజ్ఞఁగొని పురోహితునితోడను, బంధువులతోడను గూడి విశ్వామిత్రునకుఁ బ్రదక్షిణము చేసెను. విశ్వామిత్ర మునియు, రామలక్ష్మణుల వెంటఁదీసికొని, మహర్షు లందఱు మర్యాదలు చేయుచుండ వారినిం గొనుచుఁ దనవిడిదలకుఁ బోయెను.

౬౬ వ సర్గము

జనకుఁడు శివధనుర్మహిమ వర్ణించి చెప్పుట

అటుపిమ్మటఁ దెల్లవాఱినంతనే, జనకనృపాలుఁడు స్నానము, సంధ్య, యుపాసనము మొదలగు ననుష్ఠానములను దీర్చుకొన్నవాఁడయి, మహానుభావుఁడయిన విశ్వామిత్రుని, నాతనితోడ వచ్చియున్న రామలక్ష్మణులను బిలిపించెను.

వారు వచ్చిన వెంటనే ధర్మములు నడుపుటయే స్వభావముగాఁ గల జనకనృపాలుఁడా విశ్వామిత్రుని నతని వెంబడి వచ్చిన బుద్ధిమంతులగు రామలక్ష్మణులను శాస్త్రమందుఁ జెప్పఁబడిన తెఱఁగునఁ బూజించి, విశ్వామిత్రునిం గూర్చి యిట్లనియె.

"ఓ మహాత్మా! నీకిదే స్వాగతము. పాపరహితుఁడవగు మునీంద్రా, తమకేమి నేఁ జేయవలయునో యానతిండు. తమరు నన్నాజ్ఞాపింపవచ్చును గదా?" అని యాయుదార స్వభావముగల జనకుఁడు పలుకఁగా, ధర్మపరాయణుఁడును, సమయోచితముగను, పొందికగను మాటలాడుటయందు నేర్పరియునైన విశ్వామిత్రుఁడు శూరుఁడయిన జనకనృపాలునితో నిట్లనెను.

"రాజేంద్రా! వీరిద్దరు దశరథమహారాజు కొడుకులు. క్షత్రియ సంశ్రేష్ఠులు. లోకమునం బరాక్రమశాలు లనిపేరుపడసినవారు. నీయొద్ద నున్న ధనుస్సును జూడ గోరి యిచ్చటికి నావెంబడి వచ్చినవారు. వీరి కా ధనుస్సును జూపింపుము. వీరు దానిని జూడవచ్చినవారు గావున దానిం జూపి, మనోరథము బొందినవారలై స్వేచ్ఛగా బోవుదురు." అని విశ్వామిత్రుఁడు చెప్పినమాటలను విని, రాజు మహామునింజూచి యిట్లనియెను. "మునీంద్రా! యీ ధనుస్సేమి నిమిత్తమై నాకడ నున్నదో చెప్పెదను. సావధానముగ వినుఁడు.

నిమి చక్రవర్తి కారవవంశమువాఁడు దేవరాతుఁడను ప్రసిద్ధుఁ డయిన యొక నృపాలుఁ డుండెను. ఈ దేవరాతుని చేతిలో నీశ్వరుఁడు దీని నిలవుంచెను [illegible].

దక్షయజ్ఞవిధ్వంసము చేయునప్పుడు ప్రతాపము గల వాఁడగు రుద్రుఁడీ విల్లును బట్టి, కోపముతో దేవతలను జూచి యిట్లనియె:

"దేవతలారా! మీరు యజ్ఞమున హవిర్భాగములఁ గోరినట్టి నాకు హవిర్భాగముల నేర్పఱుపరైతిరి గావున శ్రేష్ఠములయిన మీ శిరంబుల నీవింటితోఁ ద్రుంచెదను." అని యీశ్వరుఁడు చెప్పెను. మునిశ్రేష్ఠా, యీ మాటలు విని దేవతలు మిగుల భయపడి, శంకరుని బొగడఁగా, నతఁడు ప్రీతుఁడై యీ వింటి నామహాత్ములగు దేవతల కొసంగెను. ఆ దేవశ్రేష్ఠులు నిమియొక్క ధనుస్సును బూర్వము మావంశమునం దగు దేవరాతునకు జేరఁ దొసంగిరి. కావున నో ప్రభూ, యీశ్రేష్ఠమైన విల్లు దేవదేవుఁడయిన శంకరునిది. దాని మావంశమునఁ బెద్దలలోని వాఁడయిన దేవరాతునియొద్ద నాశంకరునిచే నిల్వడగా నుంచఁబడినది. దాని సంగతి యటుండనిమ్ము.

పిమ్మటఁ గొంతకాలమునకు యజ్ఞశాలనిమిత్తమయి భూమిని దున్నుచుండఁగా, నాఁగటికిఁ దగిలి యొకకన్యక పైకి లేచినది. దున్నునప్పుడు నాఁగటిచాలున దొరకుటచే నాకన్యకకు సీత యని పేరిడితిని. భూమి నుండి నాయింటికిఁ గొనితెచ్చి, కన్నకూఁతునువలెనె పెంచితిని. అట్లుపుట్టిన యాకన్నియను మనుజుల యోనియందు బుట్టినదికాదు గాన నీకన్యక

నెక్కువ వీర్యముగల రాజునకే యీవలసినది యని నిశ్చయించితిని. ముని శ్రేష్ఠా, భూమినుండి పుట్టి పెరుగుచున్న యీ నాకన్యకను బెండ్లాడఁ గోరి యనేకులు రాజపుత్త్రులు వచ్చిరి. ఓ భగవంతుఁడా! ఆ వచ్చిన రాజుల కందఱకి, 'ఈ కన్య వీర్యమే శుల్కముగాఁ గలది. ఏ రాజపుత్త్రుఁ డెక్కువ వీర్యవంతుఁడో, వానికే కన్య నిత్తు'నని నేను జెప్పుచుంటిని. అంతట వారందఱును గుమిగూడి, మిథిలాపురికి వచ్చి తమ వీర్యమును దెలిసికొనఁగోరి నాకడనున్న ధనుస్సు దెప్పించి చూపుమనెను. అంత నా రాజులందఱు నా ధనువు నెత్తలేకపోయిరి. ఎత్తలేకపోయినను కదలింపనైనఁ జాలకపోయిరి. అందుచే మునీంద్రా, వీర్యవంతులైన యీ రాజపుత్త్రుల వీర్యము స్వల్పమని తెలిసి వారినందఱను బోయి రమ్మంటిని. మునిశ్రేష్ఠుఁడా, రాజపుత్త్రులందఱు వీర్యవిషయమున సంశయము గలవారగుటచే నందఱు గూడి, మహాకోపముతో మిథిలాపురమును ముట్టడించిరి. వారు తమకుఁ గన్యక నీయక నేను దిరస్కరించినాఁడ నను సంగతిని గనుఁగొని, యత్యాగ్రహము గలవారయి, మిథిలాపురమునందలి జనులను బాధ పెట్టిరి.

అట్లు వారొక సంవత్సరకాలమువఱకు నాపట్టణమును ముట్టడించి, సేనలను నుగ్గునేయుచు, జనులను బాధించుచున్నందున, యుద్ధసాధనము లన్నియు నశించిపోయిన 'మనగతి యింక నేమి' యని మిక్కిలి వ్యసనపడి, దేవతల నందఱఁ గూర్చి తపస్సుచేసి, వారిని సంతోషపఱచి, వారి వలనఁ జతురంగములు గలసేనలను బడసితిని ఆసేనలు నా పట్టణమును ముట్టడించియున్న రాజపుత్త్రుల నెదిర్చి నుగ్గునూచముగఁబడఁ దన్నినవి. అప్పుడు చెడ్డవారయిన రాజపుత్త్రు లందఱు ఆదివఱకు వీర్యవిషయమున సందియముగలవారై యున్నను, నిప్పుడు వీర్యము లేనివారై, తమ మంత్త్రులతో నానాదిక్కులకుఁ బరువెత్తిరి. గొప్పవ్రతము లొనర్చినవాఁడవగు మునీంద్రా, మిక్కిలి ప్రకాశమానమైన యీ ధనుస్సే యిది. దీనిని రామలక్ష్మణులకు సయితముఁ జూపెదను. ఈదశరథపుత్త్రుఁడయిన రాముఁడీధనుస్సును వంచి, యెక్కుపెట్టునేని, యీరామునకే యయోనిజయగు నా కూఁతును సీత నిచ్చెద"నని జనకమహారాజు విశ్వామిత్రమునీంద్రునితోఁ జెప్పెను.

౬౭-వ సర్గము

శ్రీరాముడు విల్లు విఱిచిన క్రమము

విశ్వామిత్రమహాముని జనకమహారాజుమాటలువిని, "మహారాజా, శ్రీరామున కావిల్లును జూపు"మని చెప్పగా వెంటనే జనకమహారాజు మంత్రులను పిలిచి, "మీరాపెట్టెను తీసికొని రండు. గంధము, పూలు మొదలగు వానిచే నలంకరింపబడిన దానిని దేవతలచే నొసగబడిన ఆ ధనుస్సును తెచ్చుట యుక్తమగు పని. అట్లే యాజ్ఞ యిచ్చినాడా, మంత్రులంతట రాజు యాజ్ఞ ప్రకారము పట్టణమునకు పోయి కొందరు పురుషులను, తాము వెనుక త్రోవను నడిపించిరి. బలాఢ్యులైన ఐదువేలమంది పురుషులు, బలశాలులునైన వారందఱును యా విల్లునుంచిన నెనిమిది చక్రములు గల పెట్టెను తోసికొనిరి. అట్టి మంత్రులు ధనుస్సుంచిన యినుప పెట్టెను దెప్పించి దేవతలతోడివారలు మఖిరాప్రతిభుడగు జనకమహారాజు చూచి, "రాజేంద్రా, రామునికిని జూపుటకై మీరు చెప్పిన ఈ సకల రాజులచేతను బూజింపబడినదియు, ఉత్తమమును నగు ధనుస్సును దెచ్చితిమి. ఇదిగో చిత్తగింపుడు" అని రాజు మున్నగు నిలిచిరి. జనక నృపాలుడు వారిమాటలు విని, చేతులు జోడించి, విశ్వామిత్రమహాముని, రామలక్ష్మణులను జూచి యిట్లనియె.

"ఓ బ్రహ్మజ్ఞానీ! ఇదిగో ధనుశ్శ్రేష్ఠము. దీనిని జనకవంశమునం బుట్టిన పరాక్రమవంతులగు రాజులెల్ల మిగుల శ్రద్ధతో కొలిచిరి, పూజించుచుండిరి. దీనిని వంచుటకు దేవతలు సహితము జాలరు. అసుర లును జాలరు, రాక్షసులును జాలరు. గంధర్వ, యక్ష, కిన్నర, పన్నగు లును జాలరు. వారికే సాధ్యముగానప్పుడు మనుష్యులు దీని నెక్కుడుట యొక్కడిమాట? దీని నెక్కిడుటయందుగాని, యీడ్చుటయందుగాని, కదలించుటయందుగాని, పొరలించుటయందుగాని వారికి శక్తియేలేదు. మునిశ్రేష్ఠా, శ్రేష్ఠమైన ఈ ధనుస్సును దెప్పించితిని. మహాత్మా, దీని నీ రాజపుత్రులకు జూపుడు" అని జనకమహారాజు విశ్వామిత్రమహామునితోడ జెప్పెను. అంత ధర్మములు నడపు స్వభా వముగల విశ్వామిత్రుడు జనకనృపాలుని మాటను విని, "నాయనా, రాముడా, ధనుస్సును జూడు" మని రామునితోడ జెప్పెను.

రాముఁడును బ్రహ్మర్షియగు విశ్వామిత్రుని మాట విని, ధనుస్సుంచియుండు పెట్టెను దెఱచి, ధనుస్సును బాఱఁజూచి. విశ్వామిత్రునిం జూచి, "ద్విజోత్తమా! ఇప్పుడెదుటనె యీ ధనుశ్శ్రేష్ఠమును జేతితోఁ దాఁకి, దీనిని వంచుటకైనను, ఎక్కుపెట్టుటకైనను, జాలుదునేమో ప్రయత్నపడి చూచెదను" అని యడిగెను. అందులకు జనకమహారాజును, విశ్వామిత్రమునియును 'సరి' యని సమ్మతించిరి.

విశ్వామిత్రమహామునినోటినుండి మాట వచ్చినంతనె రాముఁడా ధనుస్సును సులువుగా నడుమఁ బట్టుకొనెను, అట్లు పట్టి పైకెత్తి వేలకొలఁది జనులు చూచుచుండ నా ధనుస్సును వేడుకతోడఁబోలె వంచి యల్లెత్రాటఁ గట్టెను. ధర్మపరుఁడయిన కీర్తిమంతుఁడగు రాముఁడిట్లు ధనుస్సును వంచి మోపెట్టి, బాణమును సంధించెను. అప్పుడా ధనుస్సు నడిమికి విఱిగెను అది విఱుగునప్పుడు పిడుగుపడినప్పుడువలె గొప్ప ధ్వని గలిగెను. గొప్ప కొండ బ్రద్దలగునప్పుడువలెను భూమి యదరెను. విశ్వామిత్రుఁడు, రామలక్ష్మణులు, జనకమహారాజు దప్పఁ దక్కినవారందఱును నా ధ్వని విని గుండె లదరి మూర్ఛిల్లిరి.

కొంతసేపటికి జనులందఱు తెప్పరిల్లి కలఁక దేఱినంతనే, మాటాడ నేర్పుగల జనకుఁడు పగులు దీఱినవాఁడై, చేతులు జోడించి, మునీంద్రునిం జూచి, "ఓ భగవంతుఁడా, దశరథుని పుత్రుఁడయిన రాముని వీర్యమిట్టి దని కనుఁగొంటిని. శివునివిల్లు ద్రుంచువాఁడొక్కఁడుండు నని నేను గలలోనైనఁ దలంపనైతిని. ఈ రాముఁడు బాలుఁడయ్యు నింతపని చేయుట మిక్కిలి వింతగా నున్నది. దేవతలకుఁగూడ నీ విల్లు వంచుట యసాధ్యమయియుండె. గాన నేని నీ రాముఁడు వంచు నని మనస్సునఁగూడ నెంచలేదు. ఈ రాముని జూచిన పగసఁగూడ నితఁడు బాలుఁడుగా నుండుటంబట్టి యితఁడు దీనిని వంచు నని యూహింపను లేదు. నాపుత్రికయగు సీత దశరథుని కొమరుఁడగు నీ రాముని భర్తనుగాఁ బొంది, జనకులవంశమునకుఁ గీర్తి తేనున్నది. కౌశికమునీ, "యీ కన్యను శౌర్యమె యుంకువగాఁగొని యిచ్చెద"నని ప్రతిజ్ఞ చేసితిని. అది నెఱవేఱినది. నా ప్రాణములకంటె హెచ్చుగాఁ జూచుచుఁ బెంచిన నా కూఁతురగు సీత రామున కీయఁదగినది. కావున తమ రాన

ఇత్తురేని, నా మంత్రుల నయోధ్యాపురమునకు బంపెదను. వారు రథము లెక్కి వేగిరముగాఁ బోవుదురు. నా మంత్రులు దశరథమహా రాజున కిచ్చటి వృత్తాంతము లెల్లను, ముఖ్యముగా శివధనుస్సు త్రుంచి తన పరాక్రమము చూపువానికి జనకుఁడు తన కూఁతు నిచ్చెదనని ప్రతిజ్ఞ చేసె ననియు, రాముఁ డా విల్లు ద్రుంచెను, గాన నతనికి సీత నిచ్చి పెండ్లి చేయఁ గోరుచున్నాఁ డనియు, రామలక్ష్మణులు విశ్వామిత్రునియొక్క రక్షణమున సుఖముగా నిచ్చటికి వచ్చియున్నా రనియు, మిమ్ము వేగ పిలుచుకొనిరం డని యానతియ్యఁగా వచ్చితి మనియుఁ జెప్పి, మీ నరేంద్రుని నిచ్చటికిఁ దోడితెత్తురు" అని చెప్పఁగ విశ్వామిత్రుఁడును 'నట్లె కాని" యని చెప్పెను.

వెంటనే ధర్మమూర్తి యగు జనకమహారాజు మంత్రులను బిలిచి, వారిచేత శుభలేఖ నిచ్చి, "ఓ మంత్రులారా, మీ రచ్చటి సంగతులనంతయు విస్తరించి చెప్పి, దశరథుని బిలిచికొనిరం'డని యయోధ్యాపురమునకుఁ బంపెను.

౬౮-వ సర్గము

జనకుఁడు మంత్రులచే దశరథుని పిలిపించుట

జనకమహారాజు యాజ్ఞాపించినట్లుగా, ఆ దూతలు పయనమై, గుఱ్ఱము లలసినందున, దారిలో మూఁడు రాత్రులు మూఁడు విడిదిలు చేసి, నాలవదినమున నయోధ్యాపురిం బ్రవేశించిరి. అట్లు పట్టణము చొచ్చి, రాజనగరునకుఁ బోయి, ద్వారమున నున్న కావలి వాండ్రను జూచి, "ద్వారపాలకులారా, మిథిలాపురాధీశుఁడగు జనకమహా రాజుకడనుండి దూతలముగ మేము వచ్చియున్నార మని మీరాజునకుఁ దెల్పుఁడు' అని చెప్పిరి. ద్వారపాలురును దూతలు చెప్పినమాటలను రాజుగారి సమక్షమున మనవిచేయఁగా, దశరథుఁడును 'వారిని లోనికిఁ బిలిచికొనిరం'డని ద్వారపాలురతోఁ జెప్పిపంపెను. ఆ కావలివారును వాకిటికిఁ బోయి, 'మీరు లోపలికిఁ బొండు. రాజుగారి యానతి యయ్యె' నని చెప్పిరి. ఆ ద్వారపాలురమాటఁ గైకొని, వారు చూపిన దారిని దూతలు లోపలికిఁ బోయి, దేవతలవలె వెలుఁగుచున్న ముసలియైన దశరథనృపాలునిఁ జూచి, చేతులు జోడించికొని, భయంబు

విడిచి, కంఠోద్ధులై ధైర్యముతో మనోహరములగు మాటలతో నీ తీరునఁ జెప్పిరి.

“మహారాజా! మిథిలాపురాధీశుఁడగు జనకమహారాజు మిమ్ములను జూచి, ‘తమరు కుశలమా’ యని యగ్నిహోత్రకార్యములు చక్కఁగా జరుగుచున్నవా? తమ యుపాధ్యాయులు, పురోహితులు వారివారి పనులు చక్కఁగా జరుపుచు క్షేమముగా నున్నారా?’ యని ప్రీతిపూర్వకములైన మాటలచే మాటిమాటికి నడుగఁ గోరెను. అంతియ కాక, మిథిలానాయకుఁడయిన జనకమహారాజు విశ్వామిత్రుని యనుమతిని బడసి మీ కిట్లు వినయముగా జెప్పుమనెను. అదేమి యనఁగా, ‘నా కొమార్తెయగు సీతను వీర్యముగలవానికే యిచ్చెదను’ అని నేను మున్ను చేసిన ప్రతిజ్ఞయు, ‘రాజులందరు కోపముతో నా పట్టణమును ముట్టడించి, వీర్యములేమిచే నోడిపోయి యనుకనియు తమ రెఱిఁగినదియే కదా! దశరథమహారాజా, తమ కుమారుఁడగు రాముఁడు విశ్వామిత్రుని తోడ దైవికముగా వచ్చి యీ నా కూఁతును జయించెను మహారాజా, పసివాఁడయినను బలశాలియగు తమ పుత్త్రుఁడయిన రాముఁడు పలువుర జనులసమక్షమున నా ధనుస్సును విఱిచెను. కావున రాముఁడు దేవతలకుఁగూడ నెత్తసాధ్యముగాని ధనుస్సును విఱుచుటచే, నితఁడు మహావీర్యముగలవాఁడని తెలియవచ్చెను. నేను నా కూఁతును వీర్యమెక్కుడుగలవానికే యిత్తునని ప్రతిజ్ఞ చేసియుంటిని గాన రామునకు సీత నియ్యఁదలఁచియున్నాను. తమ రనుగ్రహింపఁ గోరుచున్నాను. మహారాజా! తమరు పురోహితులను, గురువర్యులను వెంట బెట్టుకొని, శీఘ్రముగా దయచేయవలయును. తమకు శుభ మగును. రామలక్ష్మణులను జూచి నాకుఁ బ్రియముఁ జేకూర్చి తమకుమారుల కల్యాణోత్సవము వలనఁ దామును సంతోషమును బొందవనే పొందుదురు.” అని జనకమహారాజు విశ్వామిత్ర శతానందుల యానతిం బడసి, మీతోఁ దిన్నని యింపుమాటలతోఁ జెప్పెను. మహాప్రభూ! పైనఁ దమచిత్తము” అని చెప్పిరి.

దశరథమహారాజును దూతలు చెప్పిన యా మాటలను విని, పరమ సంతోషమునొంది, గగురుపాటులతోఁ గూడినవాఁడై, తన గురువు

లను వసిష్ఠ వామదేవులను, మంత్రుల నందఱిని పిలిచి, "కౌశికమహర్షి సంతసము వృద్ధిచేయునట్టి యీ మన రాముఁడు విశ్వామిత్రుని రక్షణములో నుండెను, వాఁడును లక్ష్మణునితోఁగూడ విదేహదేశము నందున్నాఁడు. జనకమహారాజు రాముని శౌర్యమును గనిపెట్టినవాఁడై, రామునకుఁ దనకూఁతురగు సీత నిచ్చెద నని చెప్పి పంపినాఁడు. మహాత్ముఁడగు జనకుని వచనము వింటిరా, మనము వారితో వివాహమునకు [illegible]త్రమునకు మోదించెనేని, మనము జానకీ [illegible] పోదము" అని చెప్పెను. మంత్రులును, పురోహితులును, "మహారాజా మనకు జనకమహారాజుతోడి సంబంధము శ్లాఘ్యము, మంచిది" అని రాజుతోఁ జెప్పిరి. దశరథమహారాజు తన మంత్రుల యాలోచనము విని, కడు సంతసించి, "రేపు బయలుదేఱుదము. ప్రయాణసన్నాహము సేయుఁడు" డని తన మంత్రులతోఁ జెప్పె, మంత్రుల కుండవలసిన యన్ని గుణములతోఁ గూడియున్న జనకమహారాజుగారి మంత్రులకు నతిథిసత్కారము జరిగెను. ఆ జనకనృపాలుని మంత్రులును ఆ సత్కారముల బొంది, సంతోషభరితులయి, యారాత్రి యచ్చట గడపిరి.

69-వ సర్గము

దశరథుడు మిథిలాపురమునకు పోవుట

అంతట రాత్రి గడచి తెల్లవారఁగనె దశరథుఁడు మహాధార్మికులగు గురువులను, మంత్రులను బిలిచి, సంతోషముతోఁ గూడినవాఁడై, సుమంత్రుఁడను మంత్రిని జూచి, "మంత్రిశ్రేష్ఠా, యిప్పుడు మొదలుకొని మన బొక్కసదారులందఱు పుష్కలముగ ధనమును, నానావిధములగు రత్నములను దీసికొని తగిన కావలి పెట్టికొని ముందుపోవలయును. మన చతురంగబలమంతయు వేగిరముగ ముందు బయలుదేఱు నట్లానతిమ్ము, నాయుత్తరవుతోడనే శ్రేష్ఠములయిన గుఱ్ఱములఁ గట్టిన తేరు నాయితపఱుపుము. వసిష్ఠ, వామదేవ, జాబాలి, కాశ్యపులును, చిరంజీవియగు మార్కండేయమహర్షియుఁ, గాత్యాయన మహర్షియు ననువీరందఱు ముందుగా బయలు వెడలుదురుగాక! ఈ జనకుని దూతలు నన్ను వేగిరపఱుచుచున్నారు గావున నెట్లు తామసముగా కుండునో యట్లు త్వరితముగ నాకు రథము నాయితపఱుపుము" అని

చెప్పెను. వెంటనే సుమంత్రుఁడు మహారాజువానతిప్రకారము బొక్కసదారులను బంపి, సేనలనన్నిటిని క్షణములో ముందు బయలుదేఱునట్లు చేసెను. అట్లు బయలుదేఱిన సైనికులును ఋషులతోడఁ బోవుచుండు దశరథమహారాజును వెంబడించి పోయిరి. ఇట్లు దశరథనృపతి బయలువెడలి నాలుగుదినములకు మిథిలఁ జేరెను. జనకమహారాజు దశరథుని రాక విని యెదురుగాఁ బోయి వృద్ధుఁడగు నమ్మహారాజును బూజించి పరమానందభరితుఁడై యిట్లు పలికెను. 'మహారాజా! మీ కిదే స్వాగతము. దైవయోగమున మా యింటికి దయచేసితిరి. తమ పుత్రు లిద్దఱు పరాక్రమముచే సంపాదించిన కీర్తిని తమరు పొందఁగలరు. సకల దేవతలచేతను వెంబడింపఁ బడినవాఁడై దేవేంద్రుండు వచ్చునట్లు పూజ్యుఁడయిన వసిష్ఠమహర్షియు వేదవిదులయిన బ్రాహ్మణశ్రేష్ఠులతోఁ గూడి నా భాగ్యవశముననె యిచ్చటికి వచ్చెను. అదృష్టవశముననె యన్ని విఘ్నములు తొలఁగినవి. అదృష్టముచేతనే వీర్యవంతులలో గొప్పవారగు మహాత్ములయిన రఘువంశోద్భవులగు నృపులతో సంబంధము గలిగినది గావున నా కులంబున కెక్కువ ప్రసిద్ధి వచ్చినది. రాజులకు రాజవయిన దశరథనృపాలా, యీ యజ్ఞము నేటితోఁ బూర్తియగును గాన, రేపటి యుదయమున ఋషిసమ్మతమయిన యీ వివాహము నడిపింపవలయును" అని జనకమహారాజు దశరథునితోఁ జెప్పెను.

మాటలాడ నెఱింగిన వారిలో నుత్తముఁడగు దశరథుఁడు జనకమహీవల్లభుఁడు చెప్పినపలుకులు విని ఋషులనడుమ నా జనకనృపాలునిం జూచి "ధర్మముల నెఱింగిన జనకనరేంద్రా, 'పుచ్చుకొనుట యిచ్చువారి యిష్టము ననుసరించియుండు' నని పూర్వము నేను పెద్దలు చెప్పఁగా వినియున్నాను. కావున నీ వెట్లు చెప్పుదువో యట్లు మేము చేయుదుము" అని చెప్పెను.

విదేహాధిపతియగు జనకనృపాలుఁడు ధర్మముతోఁ గూడినదియుఁ, గీర్తి నొసంగునదియు నైన సత్యవాదియగు దశరథుని మాటలు విని యెక్కువ యాశ్చర్యము నొంది యట్లు చేయుటకు సమ్మతించెను. పిమ్మట ఋషు లందఱు తా మొండొరు లచ్చటఁ గూడినందులకై యెక్కువ సంతోషమును జెందినవారయి యా రాత్రి గడపిరి. దశరథుఁడును దన

పుత్రులయిన రామలక్ష్మణులను జూచి, పరమానందము నొంది, జనకునిచే సత్కారములు పడయుచు నా రేయి సుఖముగా గడపెను. మహా ప్రతాపశాలియుఁ దత్త్వవేత్తయునైన జనకమహారాజు యజ్ఞమును బూర్తిచేసి, మంత్రులతో నెంతో సంతసించి రాత్రి గడపెను.

70-వ సర్గము

వసిష్ఠుఁడు రామవంశావళి వర్ణించి చెప్పుట

పిమ్మట మఱునాఁడు ప్రొద్దుననే జనకుఁడు హోమమును జేసి, యజ్ఞస్థానమున నెల్లెడ దీప్తులొంది సకలశాస్త్రములను చక్కఁగా నెఱింగియుండిన, తన పురోహితుఁడగు శతానందునిఁ జూచి "ఓ పురోహితోత్తమా, విశేషమగు కాంతిగలవాఁడును, పరాక్రమములు గల్గియుండు దేవున కెనయగు ప్రజ్ఞ గలవాఁడును నై కుశధ్వజుఁ డని పేరుగల నా తమ్ముఁడు ఇక్షుమతి యనెడి నదిచేఁ జుట్టఁబడి, శత్రువులు లోపల రాకుండునట్లు నాటఁబడిన శూలములతోఁ గూడిన యగడ్తలు గలదై, స్వర్గలోకమువలెను, పుష్పక విమానమువలెను శోభిల్లుచున్న సాంకాశ్యమనెడు పట్టణము సందర్శించుచు ఇక్షుమతీనదీజలములఁ ద్రావుచు నుండుట మీకు తెలిసినదే కదా. అతనిని నేఁ జూడఁగోరుచున్నాను. ఆతఁడు నా యాగమును జూడవలెను. మహాప్రతాపశాలియైన యా కుశధ్వజుండును నా సోదరుఁడే. యీ యజ్ఞ వేడుకయందుఁ బాలుపుచ్చుకొనుఁగాక' అని చెప్పెను.

ఇట్లు జనకుఁడు చెప్పుచుండ, శతానందుని చేరువఁ గొందఱు చుట్టుకొని నిలువఁబడియుండిరి. జనకమహారాజు వారిని జూచి, 'వెంటనే పోయి కుశధ్వజుని దోడ్కొని రండు" అని యానతిచ్చెను. వేల్పు లింద్రుని యానతిచేత విష్ణువును దోడ్కొనివచ్చుటకేఁగినట్లు జనకునిభటులు వేగముగాఁ బాఱు గుఱ్ఱములమీఁద నెక్కి, నరశ్రేష్ఠుఁడైన కుశధ్వజునిఁ దోడ్కొనిరాఁ బోయిరి. అట్లు వారు పోయి, సాంకాశ్యపట్టణము చేరి, కుశధ్వజ నృపాలుని జూచి నడచిన సంగతి యంతయుఁ జెప్పి జనకమహారాజు తలంపును దెలిపిరి.

కుశధ్వజమహీవల్లభుఁడు బలవంతులయిన శ్రేష్ఠులగు దూతల వలన జనకమహారాజు చెప్పి పంపిన మాటను విని, యతని యుత్తరవు

ప్రకారము వెంటనే పయనమై మిథిలకు వచ్చి శతానందునకును, ధర్మమునందే నిలుకడగల జనకమహారాజునకును నమస్కరించి, రాజులు కూర్చుండ దగినదియు, మిక్కిలి శ్రేష్ఠమైనదియు నైన యాసనంబునఁ గూర్చుండెను. ఇట్లు ప్రతాపముగలవారును, శూరులు నైన యా యన్న దమ్ములగు జనకకుశధ్వజమహారాజు లిరువురును గూర్చుండి తమ మంత్రులలోఁ బ్రధానుఁడయిన సుదామునిఁ బిలిచి, "మంత్రిశ్రేష్ఠా, యిక్ష్వాకువంశమునఁ బుట్టినవాఁడును, నెక్కువ పరాక్రమశాలియు, శత్రువులకు లొంగనివాఁడు నైన దశరథభూపాలుని నతని కొడుకులతోఁ గూడను, మంత్రులతోఁ గూడను, నుపాధ్యాయులతోఁ గూడను బిలుచుకొని రమ్ము" అని యానతిచ్చిరి. సుదాముఁడా యానతినిఁ గొని, దశరథుఁడు దిగియున్న విడిది కేఁగి, రఘుకులమునకు వన్నె దెచ్చు దశరథమహీకాంతునికి మ్రొక్కి, "శూరుఁడవగు నయోధ్యాధిపతీ, మిథిలాపురీశుఁడగు జనకనృపాలుఁడు ఏమరిని నీ పుత్రులతోను, నుపాధ్యాయులతోను, బురోహితులతోను, మంత్రులతోఁ గూడను బిలుచుకొని రమ్మని యానతిచ్చెను. ప్రభువులవారిచిత్తము" అని చెప్పెను.

దశరథమహీకాంతుఁడును, మంత్రిశ్రేష్ఠుని మాటలు విని, ఋషులను, బంధువులను గూడఁ దోడ్కొని, జనకమహారాజుండెడు చోటికి కేతెంచెను. అట్లుపాధ్యాయ బంధు మిత్ర పురోహితుల తోడ నేతెంచి, మాటాడ నేర్పు గలవారిలో శ్రేష్ఠుఁడయిన దశరథుఁడు జనకమహారాజుం జూచి "మహారాజా! త్రికాలజ్ఞానియగు వసిష్ఠమునీంద్రుఁ డిక్ష్వాకువంశమునకుఁ గులదైవ మనియు, సకల కార్యములందును నతఁడు ముందు నిలిచి మాట్లాడువాఁ డనియు, మీకుఁ దెలిసినదియేకదా. తన ధర్మములను దప్పక నడపువాఁడయిన యీ వసిష్ఠమునీంద్రుఁడు విశ్వామిత్రుని యంగీకారముఁ బడసి, మహర్షులందఱు చుట్టు గూర్చుండి వినుచుండఁగాఁ గ్రమముగ నన్ని సంగతులను జెప్పెను" అని చెప్పెను.

నరశ్రేష్ఠుఁడయిన దశరథుఁడు బలశాలులగు రాజులనడుమ సిర్విథమునఁ బలికి, యూరకుండఁగా మాటలందు నేర్పరియైన భగ

సంతుఁడగు వసిష్ఠమహాముని జనకమహారాజునకుఁ దశరథుని పురోహితుఁడు వినుచుండ నిట్లనియెను,

పరబ్రహ్మ మువలనుండి సృష్టి నది తెలియుము. ఆయన యొక్కటికి నుండువాఁడు; నిత్యుఁడు, నాశరహితుఁడు. ఆతనివలన మరీచి పుట్టెను. మరీచికిఁ గాశ్యపుఁడు పుట్టెను. కాశ్యపునివలన వివస్వంతుఁడు (సూర్యుఁడు) పుట్టెను. ఆ వివస్వంతునికి మనుచక్రవర్తి పుట్టెను. మనువు తొల్లి జనుల కెల్ల నధిపతిగా నుండెను. ఇక్ష్వాకువు మనువు యొక్క కుమారుఁడు. ఇక్ష్వాకు మహారాజే యయోధ్యానగరంబునకు మొదటి రాజని యెఱుఁగుము. ఇక్ష్వాకువునకుఁ గాంతిమంతుఁడైన కుక్షి యను రాజు జన్మించెను.కుక్షికి వికుక్షి యను శ్రీమంతుఁడగు కుమారుఁడు పుట్టెను. వికుక్షికి మిగులగొప్ప కాంతియు, విశేష ప్రతాపమును గలవాఁడయిన బాణుఁడు పుట్టెను. బాణునకు ప్రతాపవంతుఁడగు ననరణ్యుఁడు పుట్టెను. అనరణ్యునివలనఁ బృథువు పుట్టెను. త్రిశంకువు పృథువుయొక్క కొమారుఁడు. త్రిశంకువునకు గొప్ప కీర్తిగల దుంధుమారుఁడు పుట్టెను. అతనికే యువనాశ్వుఁ డని మఱియొక పేరును గలదు ఆ యువనాశ్వునికిఁ జక్రవర్తియగు మాంధాత పుట్టెను. మాంధాతకు సంపదగల సుసంధి యనుకొమారుఁడు పుట్టెను. సుసంధికి, ధ్రువసంధి, ప్రసేనజిత్తు వనెడి యిరువురు కొడుకులు పుట్టిరి. ధ్రువసంధికి భరతుఁ డని పేరు వడసిన కుమారుఁడు పుట్టెను. భరతునివలన మహాతేజముగల యసితుఁడు పుట్టెను. ఆ యసితునికి హైహయులు, తాలజంఘులు, శూరులగు శశిబిందువులును శత్రువులై యాతని పట్టణమును ముట్టడించిరి. అపుడసితుఁడు వారినెదురుతానికి యుద్ధము సేయఁబోఁగా, వారందఱు గూడి యా యసితుని నూరినుండి వెడల నడఁచిరి. అసితుఁడు బలహీనుఁ డగుటంజేసి, తన యిరువురు భార్యల తోను, మంత్రులతోను గూడి, హిమవత్పర్వతముఁ జేరి. యచ్చట భృగుప్రస్రవణమను శిఖరమున నివసించుచుండెను. ఆ యసితుని భార్యలిరువురు గర్భముఁ దాల్చియుండిరట. ఆ యిరువురిలో నొకతె తన సవతియొక్క గర్భము కరఁగిపోవుటకై విషముతోఁగూడిన యొక భక్ష్యము నొసఁగెను. ఆ సమయమున భృగువంశమునఁ బుట్టిన చ్యవనుఁ

డను మహాముని మనోహరమయిన పర్వతశ్రేష్ఠమగు హిమవత్పర్వతమునకు వచ్చెను. అప్పు డసితుని భార్యలలో విషమును భక్షించిన భాగ్య కాళిందియుఁ, దామరపూవుల రేకులంబోలిన కన్నులుగలదియు నైన కాళింది దాను పుత్రునిఁ బడయఁగోరి, వేల్పులవలె వెలుఁగుచున్న యాచ్యవన మహామునిని సమీపించి నమస్కరించెను. అప్పుడు చ్యవన మహాముని పుత్రునిఁగోరి తనకు మ్రొక్కిన కాళిందితో "ఓ భాగ్యవతురాలా, మిక్కిలి యెక్కువ బలిమియును, మగటిమియుఁ, గాంతియుఁ గలవాఁడగు నొక మంచి పుత్రుఁడు త్వరలో నీకుఁ బుట్టఁగలఁడు. అతఁడు విషముతోఁగూడఁ బుట్టును. కమలములంబోలు కన్నులు గలదానా, నీవు వ్యసనపడకుము" అని చెప్పెను. పతివ్రతయు, రాజపుత్రియునైన యా యసితుని పట్టంపుదేవి యాచ్యవనునికి మ్రొక్కి, భర్తృవియోగ దుఃఖముచే నొచ్చినదై, యాచ్యవనుని యనుగ్రహము వలన నొక పుత్రునిఁ గనెను. గర్భమును బోఁగొట్టవలె నని యామె సవతి గరము పెట్టి యుండుటచే నాతఁడు నాగరముతోఁ గూడఁ బుట్టినందువలన నతఁడు సగరుఁ డను పేరఁ బరఁగెను. ఆ సగరున కసమంజుఁడు, ఆయసమంజునికి నంశుమంతుఁడు పుట్టిరి. ఆ యంశుమంతునివలన దిలీపుఁడు పుట్టెను. దిలీపుని పుత్రుఁడు భగీరథుఁడు. భగీరథునికి కకుత్స్థుఁడు పుట్టెను. కకుత్స్థునికి రఘుమహారాజు పుట్టెను. రఘువునకుఁ గల్మాషపాదుఁడనువాఁడు పుట్టెను. ఇతఁడు మొదటఁ బ్రవృద్ధుఁడని పేరు గలిగియుండెను. పిదప వసిష్ఠుని శాపమువలన రాక్షసరూపమును బొంది, పురుషాదుఁ డనెడి పేరు గలిగినవాఁ డాయెను. ఇతఁడు వసిష్ఠునికిఁ బ్రతిశాపం బిచ్చుటకై చేత జలమును గైకొని, భార్య యోదార్చిన మీఁదట నా జలమును దన పాదములపైఁ బోసికొనుటచే నాతఁడు కల్మాషపాదుఁడు (కల్మషములైన పాదములు గలవాఁడు) ఆయెను. ఆ కల్మాషపాదునికి శంఖణుఁ డనెడువాఁడు పుట్టెను. శంఖణునికి సుదర్శనుండు జనించెను. ఆ సుదర్శనునికి నగ్నివర్ణుఁ డనెడివాఁడు పుట్టెను. అగ్నివర్ణునికి శీఘ్రగుఁడు, ఆ శీఘ్రగునికి మరువును, మరువునకుఁ బ్రశుశ్రుకుఁడును, ప్రశుశ్రుకునికి నంబరీషుఁడును, పుట్టిరి. అంబరీషునికి భూమండల మెల్ల నేలిన నహుషుఁడు పుట్టెను. ఆ నహుషునకు యయాతి పుట్టెను.

నాభాగుఁడా యయాతికిఁ బుట్టెను. నాభాగునికి అజుఁడను పుత్త్రుఁడు పుట్టెను. అజునివలన దశరథుఁడు పుట్టెను. ఈ దశరథునివలన నీ రామలక్ష్మణులను సోదరులు పుట్టిరి. వంశము మొదటినుండి పరిశుద్ధులును, పరమ ధర్మాత్ములును, ఇక్ష్వాకువంశమునఁ బుట్టినవారును, శూరులును, సత్యమునఁ దప్పనివారును నైన రామలక్ష్మణుల నిమిత్తమై నీ కూఁతులను వరించెదను. రూపలావణ్యములు గలిగియుండు నీ రాజపుత్త్రికలకు సమానమయిన రూపలావణ్యములుగల ఏ కాంక్షల నిచ్చెదని [illegible] వసిష్ఠమహాముని జనకమహారాజుతోఁ జెప్పెను

71-వ సర్గము

జనకుఁడు తన వంశావళి చెప్పుట

ఇట్లు చెప్పు వసిష్ఠమునీంద్రునితో జనకనృపాలుఁడు చేతులు జోడించుకొని యిట్లనెను: 'మహాత్మా, తమకు మేలయ్యెడు. మా వంశావళినిసయితము దెలిపెద నాలకింపుఁడు. మునీంద్రా, కన్యాదాన సమయమున రెండువంశములవారును నాయా కులములవారి వంశావళిని చెప్పవలసినదియేకదా. కావున మహామునీ! మా వంశావళిని జెప్పెద నాలకింపుఁడు.

మిక్కిలి ధర్మాత్ముఁడును, సకల ప్రాణులలో నుత్తముఁడును నైన నిమి యనుచక్రవర్తి తన పుణ్యకార్యములచే మూఁడులోకములందుఁ బ్రసిద్ధుఁడయి యుండెను. ఆతనికి మిథియను నొకకుమారుఁడు పుట్టెను. ఆ మిథియే యీ మిథిలాపురి నిర్మించినరాజు. అతఁడే మొదటి జనకుఁడు. ఆ మిథికి సుదావసుఁ డనునతఁడు జన్మించెను. ఆ యుదావసునికి ధర్మాత్ముఁడైన నందివర్ధనుఁడను నృపాలుఁడు పుట్టెను. నందివర్ధనునకు సుకేతుఁడను వాఁడు జన్మించెను. సుకేతునికి ధర్మాత్ముఁడును, బలవంతుఁడునైన దేవరాతుఁడు జన్మించెను. దేవరాతుడను రాజర్షికి బృహద్రథుఁడనువాఁడు జన్మించెను. బృహద్రథునికి ధైర్యప్రతాపములు రెండును గలవాఁడగు మహావీరుఁ డనువాఁడు పుట్టెను. మహావీరునికి శ్రేష్ఠములయిన ధైర్య సాహసములు గల సుధృతి యను పుత్త్రుఁడు జన్మించెను. సుధృతికి ధర్మబుద్ధిగలిగి, దాని నడవడియందుఁ బట్టుదలగలవాఁడగు ధృష్టకేతువు పుట్టెను. ఆరాజర్షి యగు ధృష్టకేతువునకు హర్యశ్వుఁ డని ప్రసిద్ధికెక్కిన

నృపాలుఁడు జన్మించెను. ఆ హర్యశ్వునకు మరువు పుత్త్రుఁడు. ఆమరువు యొక్క పుత్త్రుఁడు ప్రతింధకుఁడు. ఆ ప్రతింధకునకు ధర్మము నడపువాఁడగు కీర్తిరథుఁడు జన్మించెను. కీర్తిరథుని కుమారుని పేరు దేవమీఢుఁడు. దేవమీఢునికి విబుధుఁడు, విబుధునికి మహీధ్రకుఁడు జన్మించిరి. మహీధ్రకునికి మహాబలుఁడగు కీర్తిరాతుఁడను నతఁడు జనించెను. రాజర్షియగు కీర్తిరాతునికి మహారోముఁడు పుట్టెను. మహారోమునికి ధర్మాత్ముఁడైన స్వర్ణరోముఁ డనువాఁడు జన్మించెను. రాజర్షియగు స్వర్ణరోమునికి హ్రస్వరోముఁడు జన్మించెను. మహాత్ముఁడును, ధర్మముల నెఱింగినవాఁడు నైన యీ హ్రస్వరోముని కిరువురు పుత్త్రులు జన్మించిరి. వారిలోఁ బెద్దవాఁడను నేను. నా తమ్ముఁడయిన శూరుఁడగు కుశధ్వజుఁడు రెండవవాఁడు. మాతండ్రి పెద్దవాఁడనయిన నాయందు రాజ్యము నుంచి, కుశధ్వజునిఁ బోషించు భారమును నావశంబున నప్పగించి, తా నడవికిఁ జనెను. ముసలివాఁడయిన మాతండ్రి స్వర్గస్థుఁడు కాఁగా నేను దేవతలకు సాటివచ్చు తమ్ముఁడగు కుశధ్వజునిఁ బ్రేమతోఁ జూచుచు రాజ్యమును న్యాయముతోఁ బాలించుచుంటిని. అంతటఁ గొంతకాలము గడచిన పిమ్మట సాంకాశ్యపురమునుండి శూరుఁడయిన సుధన్వుఁడు మిథిలాపురమును ముట్టడింపఁగోరి, మిథిలపై కెత్తి వచ్చెను, ఆ సుధన్వుఁడు నాయొద్దనుండు శివునివింటిని, సీతను దన కిమ్మని చెప్పి పంపెను. నే నతనికి నా రెంటిని నీయకపోవుటచే మాకుఁగొప్ప యుద్ధము జరిగినది.

ఓ బ్రహ్మర్షి, యీ సుధన్వుని నేను యుద్ధరంగమునఁ జంపితిని. మునీంద్రా, ఆ సుధన్వుని సంహరించి సాంకాశ్యపురమునకు శూరుఁడైన కుశధ్వజునికిఁ బట్టము గట్టితిని. మహామునీ, ఈ కుశధ్వజుఁడు చిన్నవాఁడు. నేను పెద్దవాఁడను. మిక్కిలి ప్రీతితో నా యిరువురు కూఁతుల నొసంగెదను. మహర్షీ, తమకు మేలయ్యెడు. సీతను రామునకు, నూర్మిళను లక్ష్మణునికి నొసఁగెదను. వీర్యమె సుంకముగాఁగలదియు, దేవకన్యంబోలునదియు నైన నా కూఁతురగు సీతను, రెండవదియగు నూర్మిళను ముమ్మాటికిఁ నొసఁగెదను. సంశయములేదు." అని వసిష్ఠ మహామునితోఁ జెప్పి దశరథనృపాలునిం జూచి, "నృపాలా, నీవు మిక్కిలి

సంతోషముతో నిండినవాఁడనై, నా యిద్దఱు కూఁతులను తమకుఁ గోడండ్రనుగా నొసఁగెదను. రామలక్ష్మణులచేత గోదానకర్మ చేయింపుఁడు. తమకు మేలయ్యెడుఁ గాక. వివాహమునఁ జేయవలసిన నాందీశ్రాద్ధమును జరపింపుఁడు. ఈ దినమున మఘానక్షత్రము. ఎల్లుండి శుభము. లోపఁగు నుత్తరఫల్గునీనక్షత్రమున వివాహము నడపుదము. శ్రేయస్సుకోరి రామలక్ష్మణులచే గోదానాదులగు ననేక దానములను జేయింపుఁడు." అని జనకుఁడు వసిష్ఠ దశరథన్నపాలురతోఁ దన వంశావళిని జెప్పి, నిశ్చితార్థమును జేసెను.

72-వ సర్గము.

భరతశత్రుఘ్నులకుఁ బెండ్లి నిశ్చయించుట

జనకమహారాజు జివ్విధంబునఁ జెప్పి, ముగించినంతటనే, విశ్వామిత్ర మునీంద్రుఁడును వసిష్ఠమహామునియు నా కుమారుఁడయిన జనకన్నపాలునితో నిట్లనిరి. "ఓ పురుష సింహుఁడా, ఇక్ష్వాకువంశమును, నిమివంశమును రెండును మిక్కిలి కీర్తిచెందిన వంశములు. అచింత్య మహిమములు. అప్రమేయములు. ఈ రెండువంశములకును సాటివచ్చు వంశము మఱియొకటి లేదు. రామునకు సీతయు, లక్ష్మణునికి నూర్మిళయుఁ దగిన కన్యకలు. అట్లే సీతకు రాముఁడును, ఊర్మిళకు లక్ష్మణుఁడును దగినవరులు. వీరు వయస్సుము రూప సౌందర్యములందు మిగులఁదగియున్నారు. ఈ వివాహసంబంధమును మిక్కిలి తగియున్నది. నరేంద్రా! మేమొక్క మాట చెప్పవలసియున్నది. దానిని వినుము. ఈ నీ తమ్ముఁడగు కుశధ్వజనృపుఁడు ధర్మములను బాగుగా నెఱింగినవాఁడు. అట్టి ధర్మాత్ముఁడైన కుశధ్వజమహీంద్రునకు లోకమున సాటిలేని సౌందర్యముగల యిరువురు కన్యలున్నారుగదా. మహాసమర్థులయిన భరతశత్రుఘ్నుల నిమిత్తము మా కుశధ్వజమహారాజకూఁతుల నిరువురిని వరింపుచున్నాము. ఈ దశరథునియొక్క పుత్రులగు రామలక్ష్మణభరతశత్రుఘ్నులు నల్వురు సౌందర్యవంతులు. ప్రాయము వచ్చినవారు. దేవేంద్రుఁడు మున్నుగాఁగల లోకపాలురఁ బుడమించు వాడు. దేవతలతో సాటివచ్చు పరాక్రమము గలవారు. రాజేంద్రా!

సిమ్మాళింకరుల యున్న యిక్ష్వాకువంశమును, పుణ్యకర్మములఁ జేయు నీయొక్క వంశమును సఖ్యంబు గలవగును గాక.”

అని యివ్విధంబున విశ్వామిత్రుఁడును వసిష్ఠుఁడును జేరి చెప్పిన మాటలను విని, జనకమహారాజు చేతులు గట్టినవాఁడై, మునీంద్రులగు విశ్వామిత్రవసిష్ఠులఁ జూచి, “ఓ మునీంద్రులారా! మీ రిరువురు మా కులమునకుఁ దగిన సంబంధమును దానముగానే చెప్పుటచే, మా వంశము పావనమయ్యెను. తను యుత్తరపుచొప్పుననే కానిండు. మీకు మేలు గలుగుఁగాక. కుశధ్వజుని పుత్రికల నిద్దఱిని భరతుఁడును శత్రుఘ్నుఁడును నీ యిరువురును పెండ్లాడుదురుగాక. ఒకదినముననే మహాబలవంతులగు రాజపుత్రులు నల్వురు రాజపుత్రికలను నల్వురిని పెండ్లాడుదురుగాక! బ్రాహ్మణోత్తముఁడవగు విశ్వామిత్రుఁడా, సంతానాధిపతియగు సూర్యుఁ డధిదేవతగాఁగల యుత్తరఫల్గునీ నక్షత్రమునందుఁ బగటిపూట వివాహము చేయుట శుభప్రదమని పెద్దలు చెప్పుదురు. కావున నా దినమునందు మనము పెండ్లి జరుపవలయు” నని విశ్వామిత్రునితోఁ జెప్పెను.

ఇట్లు నెమ్మదినైన పలుకులు పలికి జనకమహీంద్రుఁ డాసనము నుండి లేచి, యమ్మునీంద్రుల నిరువురను జూచి, “మునీంద్రులారా! నాకుఁ గన్యాప్రదానరూపమైన యుత్తమధర్మమును జేకూర్చితిరి. మీ కిరువురకు శిష్యుఁడనైతిని. మునీంద్రులగు మీ రిరువురీ యాసనోత్తమములపైఁ గూర్చుండుఁడు. మీచే పరిపాలన సేయుఁడు. దశరథుని కీపట్టణమెట్లో, నా కయోధ్యయు నట్లే. దాన నయోధ్యను నేను మీకీయవచ్చును. ఇక మీ రీ రాజ్యములను నేలుటకే యభ్యంతరము లేదు. మీరు తగినట్లు చేయవలెను” అనెను.

ఇట్లు విదేహరాజగు జనకుఁడు చెప్పుచుండఁగా, రఘువంశమునకు వన్నెఁదెచ్చిన దశరథుఁడు సంతోషముతోఁ బులకలెత్తిన మేనుగలవాఁడై, జనకమహారాజుం జూచి, “రాజా! మీరిద్దఱు లెక్కపెట్ట నలవి కాని సద్గుణంబులు గలవారలు. మిథిలాపురీశులు. మీ రిద్దఱును మహర్షుల ననేకులను, రాజసమూహమును జక్కఁగాఁ బూజించితిరి. మీకు మేలయ్యెడుఁగాక. నేను మా విడిది కేఁగి, నాందీశ్రాద్ధము మొదలగు

కర్మల నన్నింటిని బాగుగా జరిపెదను" అని చెప్పి, త్రైమంతులగు జనక కుశధ్వజుల వీడ్కొలిపి, వసిష్ఠవిశ్వామిత్రమునులను ముందిడికొని తన విడిదికిఁ బోయి సేరెను. అట్లు దశరథుఁడు విడిదిఁజేరి మఱునాఁటి ప్రొద్దున లేచి, యాహ్నికములెల్లఁ దీర్చుకొని నాందీ శ్రాద్ధమును యథావిధిగా జరిపించి, పుత్త్రకులకు గోదానమును చేయించెను. నరవర నృపాలుఁడు గోదాన కాలమున, ఒక్కొక్కని నుద్దేశించి ప్రత్యేకము నొక్క లక్షసంతున పసిఁడి కొమ్ములును, వృష్టిఁయు, లేఁగదూడలును కలిగిన నాలుగులక్షల గోవులను, పాలుపిదుకుటకుఁ గంచుపాత్రములతోఁ గూడ బ్రాహ్మణులకు నొసంగెను. ఇట్లు గోదానములు చేసిన నల్వురు కొడుకులతో నా దశరథనృపాలుఁడు రక్షలోకపాలురతోఁ గూడిన బ్రహ్మదేవునివలె శోభిల్లుచుండెను.

73-వ సర్గము.

సీతావివాహము

ఏ దినమున దశరథమహారాజు గోదానమను గొప్ప కార్యమును జేసి ముగించెనో, యా దినముననే, వీరుఁడును, కేకయరాజు కొడుకును, భరతునిసొంత మేనమామయును నైన యుధాజిత్తు వచ్చి, దశరథమహారాజును కుశలమడిగి, యతనితో నిట్లనియె. "ఓ దశరథమహారాజా! కేకయమహారాజు మీపైఁ బ్రేమచేత నన్ను క్షేమ మడుగుమనెను. తమ రెవరి క్షేమ మెల్లప్పుడరయుచుందురో, ఆ కేకయులందఱు సుఖముగనున్నారు. రాజేంద్రా, మాతండ్రిగారగు కేకయాధిపతి మా చెల్లెలికొమరుఁడగు భరతునిఁ జూడఁగోరి, యతనిని బిల్చుకొని రమ్మని నా కానతి యిచ్చెను. అందుకై నేనయోధ్యకు వచ్చితిని. అయోధ్యకు వచ్చునప్పటికి తాము నును, తమ పుత్రులయొక్క వివాహము నిమిత్తమయి వారిని బిలిచికొని మిథిలకుఁ బోయి యున్నారని విని, చెల్లెలికొడుకగు భరతుని జూడఁగోరి కదు వేగిరముగా నిట కేతెంచితిని" అని చెప్పెను. అంత దశరథమహారాజు తమ విడిదికి విచ్చేసిన గౌరవార్హుఁడగు తమ యిష్టబంధువయిన యుధాజిత్తున కనేకవిధముల నుచితసత్కారము లొనరించి యుధాజిత్తుతోడను, మహాత్ములగు మునుల తోడను, బుత్రులతోడను గూడి యా రేయి సంతసముతోఁ గడపెను.

మఱునాటిదినము తెల్లవాఱ లేచి దశరథుఁడు సంధ్యావందనము మొదలగు సత్స్నానములను ముగించుకొని ఋషుల నందఱిని ముందు కొనిచ్చి యజ్ఞశాలకుఁ బోయి చేరెను. అప్పుడు శ్రీరాముఁడును మంగళస్నానము చేసి, వివాహమునకుఁ దగు నలంకారముల నన్నింటిని చేయించుకొన్నవాఁడై, తనవలెనే మంగళస్నానము చేసి యలంకారములఁ దాల్చియున్న తమ్ములఁ గూడి, వసిష్ఠుఁడు, మఱియు ననేకులు మహర్షులును ముందుఁ గొనిపోవుచుండఁగ వారి వెనుకప్రక్కఁ దండ్రికిఁ జేరువగఁ గూర్చుండెను.

అప్పుడు త్రికాలజ్ఞుఁడగు వసిష్ఠమునీంద్రుఁడు జనకునిపాలికిం బోయి, యతనితో "నరేంద్రా! దశరథమహారాజు పెండ్లికిఁ దగిన యలంకారములఁ జేసికొని కంకణము గట్టుకొన్నవారయిన తన కుమారుల తోడఁగూడి వేదికవద్దకు వచ్చి, కన్యాదాతవయిన నీ రాక కెదురుచూచుచున్నాఁడు. ఇచ్చువారికిని, పుచ్చుకొనువారికిని గదా సకలార్థములు సమకూరుచున్నవి. మహారాజా, యీ శ్రేష్ఠమయిన వివాహకార్యమును నెఱవేర్చి, స్వధర్మమును జెల్లింపుము" అనెను. మహానుభావుఁడగు వసిష్ఠుఁడు చెప్పినమాటలు విని, యొక్కువకాంతిగలవాఁడును, ధర్మసూక్ష్మముల నెల్ల బాగుగా నెఱిఁగినవాఁడును నౌదార్యవంతుఁడు నైన జనకమహారాజు వసిష్ఠమునీంద్రుంగూర్చి యిట్లనియె.

ఓ మునీంద్రా! దశరథమహారాజు తానే రావచ్చునుగదా, ఆతనితో నామాటగాఁ దమకు దీనిం జెప్పుఁడు. "మహారాజా మానగరు వాకిట నెవ్వఁడు ద్వారపాలకుఁడున్నాఁడు? ఎవరియాజ్ఞకై మీరు వేచియున్నారు? స్వగృహములో నొక్కరి నడుగవలసిన పని యేమి? ఈ రాజ్యము నా కెంతసొంతమో, తమకును నంత సొంతమే" యని చెప్పి మఱల నమ్మునీంద్రునిఁబిలిచి, "మునీంద్రా, బిడ్డలందఱును మునుపే మంగళస్నానముచేసి, యలంకారములు ధరించి, యీ పందిటిలోనే పెండ్లి వేదికకు దాపునఁ గూర్చుండి మండుచున్న యగ్నిహోత్రుని జ్వాలలవలె వెలుఁగుచున్నారు. నేను సర్వము సిద్ధముచేసి యీ వేదికయందుఁ గూర్చుండి మీ రాక కెదురుచూచుచున్నాఁడను. ఇక దశరథమహారాజు గావలసిన పనులను నిర్విఘ్నముగ జరుపుఁగాక. ఇంకను వారెందులకు

జాగుసేయుచున్నారు! ముహూర్తము మించకుండునట్లుగాను శీఘ్రముగాం నడపింపవలయును” అని యనెను.

ఇట్లు జనకుండు చెప్పినమాటలు విని దశరథమహారాజు పుత్రులం దోడ్కొని, ఋషిసంఘములతోడ సభకు వచ్చి ప్రవేశించెను. అప్పుడు జనకుండు వశిష్ఠమహామునిం జూచి, “మహాత్మా, ఋషులందఱిని సహాయముగా నుంచుకొని లోకాభిరామునకుం [illegible] రాజపుత్రుల వివాహాంగములైన కార్యములన్నియు జరిగింపుము” అని చెప్పెను. వెంటనే భగవంతుండగు వశిష్ఠమహర్షి యట్లే యగుంగాక యని చెప్పి, విశ్వామిత్రమునిని, ధర్మశీలుండగు శతానందుని ముందుంచుకొని, యా కల్యాణమంటపమునకుం బోయి, అచట ఆ వివాహ మంటపమునడుమ నెత్తయిన యొకవేదిని శాస్త్రప్రకారముగా నిర్మించి, దానిని గంధముచేతను, పూలచేతను నలంకరించి, [illegible] స్రుగ్గులు పెట్టించి, బంగారు పాలికలు [illegible] మొలకలతో గూడిన యడుగులేని కుండలను, [illegible] మొలకలతో గూడిన మూకుళ్లను, ధూపములతో గూడిన ధూపపాత్రలను, [illegible] పాత్రములను వేదికమీద నలుప్రక్కలం బెట్టిరి. ఒకప్రక్కను ధూపము, ఒకప్రక్కను దీపము, ఒకప్రక్కను పేలాలు, మఱియొక ప్రక్కను నర్ఘ్యము, [illegible], స్రుక్కు, స్రువము మొదలగు సాధనములచే నా పెండ్లిమంటపము నలంకరించిరి. అంత మహాతేజస్సుగలవాఁడగు వశిష్ఠమునీంద్రుఁడు కల్యాణవేదికచుట్టును నెచ్చుతక్కువలులేని దర్భలను శాస్త్రమునందుం జెప్పిన చొప్పున మంత్రములం జెప్పుచుం బఱచి, యగ్నిహోత్రముం దెప్పించి వేదియం దుంచి, శాస్త్రవిధానమందుం జెప్పఁబడిన మంత్రములతో నగ్నిహోత్రునియందు హోమములు చేసి, వివాహ మంత్రములను పఠించెను.

సీతా వివాహ ఘట్టము

ఈ సమయముననే జనకమహారాజు సకల భూషణములచే నలంకరింపఁబడినదై వెలుఁగుచుండు తన ముద్దు కూఁతురగు సీతను అగ్ని

హోత్రుని సముఖమున రామునెదుటికిఁ దీసికొనివచ్చి నిలువఁబెట్టి, కౌసల్యయొక్క సంతోష మెసఁగఁజేయువాఁడగు రామునిఁ జూచి,

* శ్లో॥ 'ఇయం సీతా మమ సుతా సహధర్మచరీ తవ।
ప్రతీచ్ఛ చైనాం భద్రం తే పాణిం గృహ్ణీష్వ పాణినా ॥"

"నా కూఁతురయిన యీ సీతను ప్రతిధర్మమునందుఁ గూడనుండి నెరవేర్పుటకై నేను నీకు దానముచేయుచున్నాను. నీకు శుభమగును. ఈయమచేతిని నీచేతితోఁ బట్టుకొనుము. ఈమె పతివ్రత. నిరంతర సౌభాగ్యవతి. ఎల్లప్పుడు నీడవలె ననుసరించునది" అని చెప్పి రామునిచేతిలో మంత్రముచెప్పుచు నీరు విడిచి, సీతచేతి నా రాముని చెతిలోనుంచి కన్యాదానము చేసెను. అట్లు కన్యాదానము చేయు సమయమున దేవతలును, మహర్షులును "బాగు! బాగు!" అని శ్లాఘించుచుండఁగా ఆకసంబునందు దేవదుందుభులు మ్రోఁగెను. గొప్ప పూలవాన గురిసెను.

ఇట్లు జనకమహారాజు మంత్రజలముతోఁగూడ సీతను రామునికిఁ గన్యాదానము చెసి, యా సంతోషముతోఁ బొంగినవాఁడై, లక్ష్మణుని జూచి, "లక్ష్మణా! రమ్ము. నీకు మంగళమయ్యెడుఁగాక! నే నిచ్చునట్టి నా కూఁతురగు నూర్మిళ చేతిని నీవు గ్రహింపుము. లగ్నవేళ మించఁ జనదు" అని పలికెను. అపై భరతునిఁజూచి, "రఘునందనా! నీ చేతితో మాండవిచేతిని బట్టుకొనుము" అనిచెప్పెను. తర్వాత ధర్మాత్ముఁడగు జనకమహారాజు శత్రుఘ్నునిఁ బిలిచి, "శత్రుఘ్నా, శ్రుతకీర్తి హస్తమును నీ హస్తముతోఁ ధరింపుము" అనిచెప్పెను. వారికందఱకును గన్యాదానము చేసి, వారందఱితోడను వఱల "కకుత్స్థవంశమునఁ బుట్టిన రాజపుత్రులారా, మీరందఱును శాంతులరు. మంచి నియమములు గలవారలు, లగ్నవేళ మించిపోకుండులాగున మీ పత్నులతోఁ గూడినవారు కండు,

* అర్థము — మమ=నాయొక్క, సుతా=కూఁతురగు, ఇయం=ఈ, సీతా=సీత, తవ=నీకు సహధర్మచరీ=కూడనుండి నీ ధర్మములను (నీవుచేయు కార్యములను) జేయునది ఏనాం=ఈ సీతను, ప్రతీచ్ఛ (చ)=గ్రహింపుము, తే=నీకు, భద్రమ్=మేలు, (అస్తు=అగునుగాక) (తే)=నీయొక్క, పాణినా=చేతితో, పాణిం=(సీతయొక్క) చేతిని, గృహ్ణీష్వ=పట్టుకొనుము.

ఇప్పుడు మీకు నల్వురకు వివాహము జరుగవలెను" అని యిట్లు జనక మహారాజు చెప్పినంతనే, వసిష్ఠమహాముని యనుమతిని బొంది మహా బలవంతులగు రాజపుత్రులును నా నల్వురు రాజపుత్రికల చేతులను తమచేతులతోఁ బట్టుకొని, యగ్నికిని, వేదికకును, జనకమహారాజునకును, ఋషులకును ప్రదక్షిణము నేసి, వివాహకార్యములను విధిప్రకారముగా నొక్కటియు విడువక చేసి, వివాహమంగళమును బూర్తిగావించిరి

రామలక్ష్మణభరతశత్రుఘ్నులు నల్వురు చిరకాలమునకు మెత్తనైన యా రాజపుత్రికల చేతులను తమ చేతులలోఁ బట్టుకొనినప్పుడు, మిక్కిలి శోభాయమానమైన పుష్పవృష్టి యాకాశమునుండి కురిసెను. దివ్యములయిన దుందుభినాదములతోడను గీతవాద్యములతోడను, వీణె మొదలగు వాద్యముల ధ్వనులతోడను అప్సరోగణములు నాట్యమాడిరి, గంధర్వులు చక్కఁగా పాడిరి. ఈ వివాహము సమయమంతయు జూచుటకెంతో గొప్పగానుండెను.

ఇట్లు పలుతెఱఁగులుగ వాద్యములు మ్రోగుచుండఁగా రాజపుత్రులందఱు తమ పత్నుల చేతులం బట్టుకొని, మూఁడు మాఱు లగ్నికిఁ బ్రదక్షిణము నేసి, వివాహకార్యమును నిర్వర్తించిరి. అనంతర మా పెండ్లికొడుకులు భార్యాసహితులై తమ విడిదికరిగిరి. దశరథమహారాజు ఋషిసంఘములతోడను, చుట్టాలతోడను గూడి భార్యాసహితులైన తనకుమారుల వైభవమును జూచుచు వారివెంటఁ జనెను.

74-వ సర్గము.

రాముఁడు పరశురాముని సంధించుట

అంతట నా రేయి గడచి తెల్లవారినంతనే, విశ్వామిత్ర మునీంద్రుఁడు దశరథజనకమహీవల్లభులను వీడ్కొని, రాముఁడు మొదలగు రాజపుత్రులను దీవించి నిజనివాసమగు హిమవత్పర్వతమునకుఁ బోయెను. విశ్వామిత్రుఁడు తరలినంతటనే దశరథ నరేంద్రుఁడు జనక నృపాలుని వీడ్కొని, తన కొడుకులను గోడండ్రను దోడ్కొని యయోధ్యకుఁ బయనమయ్యెను. అప్పుడు జనకమహారాజు లక్ష గోవులను, మేలైన సరిగబట్టలను, పట్టుచీరలను, సొగసుగా నలంకరింపఁ బడిన శుభ లక్షణములుగల గుఱ్ఱములను, ఏనుఁగులను, తేరులను,

కాప్పంటులను దాసదాసీజనులను, అనేకములగు బంగారు వెండి సొమ్ములను, ముత్యాలపేరులను, పగడాలదండలను, విస్తారమగు ధనమును తన కూఁతులకు నరణముగా నొసఁగె, యా దశరథునివెంటఁ గొంత దూరము పోయి, యతని సెలవు గైకొని జనకుఁడు తన పురంబగు మిథిలకుఁ జేరెను.

అయోధ్యాధిపతియగు దశరథుఁడు ధీరులయిన తన పుత్త్రుల తోడం గూడి ఋషులందఱు ముందునడచుచుండఁ బరివారములెల్ల వెంటరాఁ బ్రయాణము సాగించుచుండెను. అప్పుడచ్చటచ్చట నాకాశమందుఁ దిరుగు పక్షులు భయంకరములుగా నశుభసూచకములుగాఁ గూయుచుండెను. భూమిఁ దిరుగు మృగములెల్లఁ బ్రదక్షిణముగా శుభసూచకముగాఁ దిరుగుచుండెను. వానిని జూచి రాజశ్రేష్ఠుఁడగు దశరథుఁడు తన గురువగు వసిష్ఠునితో "మహాత్మా! పక్షులశుభ సూచకంబులై భయములు గల్పించుచున్నవి. మృగములు శుభసూచకములై ప్రదక్షిణముగాఁ బోవుచున్నవి. హృదయమునకు కంపమును గలిగించునట్టి శుభాశుభసూచకమైన యీ సన్నివేశ మేమైయుండును? కారణము తెలియక నామది మిగుల దిగులుగొనినది" అని యడిగిన దశరథమహారాజు వాక్యములు విని వసిష్ఠమహాముని "దీనికిఁ గల ఫలము చెప్పెదను, వినుము. మహారాజా! దారుణమైన యాపద యొకటి రానున్నదని పక్షులు సూచించుచున్నవి. ఆయాపద తొలఁగిపోవుచున్నదని మృగములు సూచించుచున్నవి. కనుక నీవు దిగులును వదలుము." అని నెమ్మదిమాటలతోఁ జెప్పెను.

ఇట్లు వీరు మాట్లాడుచుండు నప్పుడె, భూమినంతయు గడగడ లాడించుచు గొప్పచెట్లనుగూల్చుచు నొక్కపెనుగాలివీఁచెను. సూర్యుని చీకట్లుగ్రమ్మెను. దిక్కులన్నియు వెలవెలఁబాఱెను. దశరథుని సైన్య మంతయు దుమ్ముగమ్ముగా దిక్కుదోఁపకుండెను. వసిష్ఠుఁడును, తక్కం గల మహర్షులును, దశరథుఁడును, ఆతనిపుత్త్రులును ఆప్రచండవాత ములోఁ దెలివితప్పనివారుగా నుండిరే కాని తక్కినదంతయును జైతన్య రహితమైపోయెను. భయంకరమైన యాచిమ్మచీకటిలో సేనయంతయు ధూళిగప్పినదిగా నుండెను. ఆతఱుణమున జడలను దాల్చి, ప్రలయకాల

రుద్రునిమాడ్కి నుండువాఁడును. రాజాధిరాజులనెల్ల నిరువదియొక్క మాఱు భూమండలంబెల్లఁ జుట్టి వెదకివెదకి సంహరించినవాఁడును, కైలాసపర్వతముమాడ్కి మీఱఁ గలనికానివాఁడును, ప్రళయకాల మందలి యగ్నిహోత్రునిమాడ్కిఁ దేజరిల్లుచుండువాఁడును. తన ప్రతాపకాంతులచే నెఱసియుచున్నట్లు కనఁబడువాఁడును, సామాన్య జనులకుఁ జూడ నలవికానివాఁడును, మూపుమీఁద గొడ్డలిఁ దాల్చుకొని, ధనుస్సును, మెఱుపుఁగుంపువలె వెలుఁగుచున్న బాణాగ్రమును పుచ్చుకొని త్రిపురంబులఁ గాల్పఁబోవు నీశ్వరునివలెనున్న పరశురాముఁ డచటికి నేతెంచెను. మండుచున్న యగ్నిహోత్రునివలె వెలుఁగుచు రుద్రునిఁబోలియున్న యా పరశురామునిఁ జూచి, జపహోమపరాయణులైన వసిష్ఠాదిమహామును లందఱును గుమిగూడి వారిలో వారిట్లనుకొనిరి, "ఈ పరశురాముఁడు తనతండ్రిని జంపినన్న కోపము కలవాఁడై గదా సర్వక్షత్రియులను సంహరించువాఁడు కాఁడుగదా! ఇదివఱలో నాకోప ముండినది. దానిచే నిట్లు క్షత్రసంహార మొనరించి యా కోపము నుడిగి యాయుద్వేగము లేనివాఁడై యున్నవాఁడుగదా! కాబట్టి మరల నితఁడు చేయఁదలఁచినది క్షత్రియసంహారణమై యుండనోపదు గదా!" యని యనుకొనుచు నర్ఘ్యపాద్యములు గైకొని భయంకరాకారముతోనున్న పరశురాముని కడకుఁ బోయి 'రామా! రామా! ఋషు లొసఁగు నీపూజను స్వీకరింపుము' అని మధురముగఁ బలికిరి. ప్రతాపవంతుఁ డగు జమదగ్నికుమారుఁడు రాముఁడు ఋషులు కావించిన పూజను స్వీకరించిదశరథునికుమారుఁడగు రామునిఁజూచి యిట్లు చెప్పఁ దొడఁగెను.

75-వ సర్గము.

—విష్ణుధనుస్సుయొక్క మహిమ—

"రామా! దశరథనందనుఁడవగు ఓరామా! నీయొక్క పరాక్రమ మద్భుతముగా వినఁబడుచున్నది. నీవు శివునివిల్లుఁ ద్రుంచుట, తాటకిను సంహరించుట, సుబాహువు మొదలగు రక్కసులను జంపుట మొదలగు నవి యెల్లను నేను వింటిని. శివునివిల్లు విఱుచుట యాశ్చర్యకరముగను,

మనంబుననైన నూహింపరానిదిగ నున్నది. అట్టి నీ శౌర్యమును విని, నేను ఒకటియొక్క ధనుస్సును గొని యిచ్చుటకె వచ్చితిని. ఓ రఘు నందనా! శివునివిల్లుం ద్రుంచి నట్టుగాదు. భయంకర రూపముగల ఈ గొప్ప ధనుస్సు జమదగ్నిసంబంధమయినది. దీనిని వంచి బాణమును సంధించి, నీ బలమును జూపుము రాఘవా, నీ వీ ధనుస్సును వంచి యెక్కు పెట్టుటయందు నీ బలమును జూపితివేని, వీర్యవంతుండ వని భావింపఁదగిన నీతో నప్పుడు ద్వంద్వయుద్ధంబు చేసెదను" అని రామునితోఁ జెప్పెను. అప్పుడు దశరథమహారాజు ఆ పరశురాముని యొక్క మోమోటములేని యీ మాటను విని, దిగులుదోఁప, మోము వ్రేలవైచి, ధైర్యంబు విడిచి, చేతులు జోడించుకొని పరశురామునితో నిట్లనియె.

"మహానుభావా! నీవు బ్రాహ్మణుఁడవు. నీ కెప్పుడును కోపము తగదు. అదియునుగాక నీ పూర్వులయొక్క మాటలు భూమియెల్లఁ దిరిగి క్షత్రియుల నాశముచేసి క్షత్రియులపైని కోపము వదలి, శాంతను బొందితివి. నీవు మహావీరుఁడ వని కీర్తిఁబడసితివి. పసిబిడ్డలగు నా పుత్రుల కభయ మొసఁగఁగదవు. నీవు సర్వదా వేదాధ్యయనము చేయుచు, చాంద్రాయణాది వ్రతములు సల్పుచుండెడి భార్గవులవంశమునఁ బుట్టితివి, మఱియు, దేవేంద్రుని యెదుట "నిఁక శస్త్రముఁ బట్ట" నని ప్రతిజ్ఞచేసి, యస్త్రములను విడిచితివి. అంతియగాక, నీవు ధర్మపరుఁడవై, పుడమినెల్లఁ గాశ్యపునకొసఁగి, వనమునకుజని మహేంద్రపర్వతమున నివాసము నేర్పఱచుకొంటివి. మహామునీ! అట్టినీవిప్పుడు మాసర్వస్వమును నాశనము చేయుటకై మఱల వచ్చితివా? రాముని నీవు జంపితివేని, మే మందఱ మిఁక జీవింపము" అని దశరథుఁడు చెప్పుచుండఁగనే యా మాటలను సరకుచేయక, ప్రతాపవంతుఁడగు పరశురాముఁడు రామునితోడనే యిట్లనియెను.

"ఓ రామా, శివునివిల్లును, ఈ నాచేతనుండు విల్లును ఈ రెండును మేలైనవి. ఇవి దేవలోకంబున నేర్పడినవి. లోకములం దెల్ల బ్రసిద్ధి చెందినవి. గట్టివి. బలిమి గలవి. ధనుస్సులలో శ్రేష్ఠములయినవి. దేవతల వడ్రంగియగు విశ్వకర్మ వీనిని జక్కఁగాఁ జేసెను. కకుత్స్థవంశో

ష్ణువుఁడవగు నరోత్తమా! నీవు విఱిచిన ధనుస్సును తొల్లి దేవత లీశ్వరునికిఁ త్రిపురసంహారము నిమిత్తమై యిచ్చిరి. ఈ రెండవ ధనుస్సును వేల్పులు విష్ణువున కొసఁగిరి. ఇది మొదటిదానికంటెను తక్కువైనది గాదు. కకుత్స్థవంశమునఁ బుట్టిన ఓ రామా! విశేషముగ మెఱయుచుండెడి యీ విష్ణుధనుస్సు శివధనుస్సుతో సాటియగు బలముగలది. వేల్పులందఱు ఈ ధనుస్సులు రెండింటిని శివకేశవుల కొసఁగినప్పు డా యిరువురి బలాబలముల నెఱుఁగు మని బ్రహ్మదేవునిఁ బ్రేరణ సేసిరి. సత్యవాదులలో మేటియైన బ్రహ్మదేవుఁడా దేవతలయొక్క తలంపెఱిఁగి, శివునికిని విష్ణువునకును కలహము పుట్టునట్లు చేసెను. అప్పు డొకరి నొకరు గెల్వవలెనని తలంచిన యా శివకేశవులకు మహాభయంకరమైన యుద్ధము నడిచెను. అప్పు డీశ్వరుని ధనుస్సు భయంకరమైన పగటిమిగలవాఁడైన విష్ణుదేవుఁ డొనరించిన హుంకారముతో నిర్వీర్యమై పోయెను. అంత ముక్కంటియగు మహాదేవుఁడు నేమియుఁ జేయఁజాలని వాఁడై నిలిచిపోయెను. అప్పుడు దేవతలు ఋషులతోడను, చారణుల తోడను వచ్చి ప్రార్థింపఁగా నా శివకేశవు లిరువురును యుద్ధము చాలించి, ప్రశాంతి నొందిరి. అప్పుడు వేల్పులును, ఋషిసమూహములును విష్ణువుయొక్క పగటిమిఁ శివునిధనుస్సు సడలఁబడి పోవుటం జూచి, శివునికంటె విష్ణువు నధికునిగాఁ దలఁచిరి. అట్లు కీర్తిమంతుఁడయిన శివుఁడు తన్ను విష్ణువునకంటెఁ గొఱతగా నెంచుటచేతఁ గోపించి తనధనుస్సును బాణములతోఁగూడ విదేహదేశము నేలెడి రాజర్షి యగు దేవరాతుని చేతఁబెట్టి తనయొద్ద నుంచుమని చెప్పెను. రామా! ఇదిగో యీ ధనుస్సు! వైష్ణవము. శత్రుపురధ్వంసకము. దీనిని విష్ణుమూర్తి భృగువంశజుఁడైన ఋచీకునికడ న్యాసముగా నుంచెను. మహాతేజస్వి యగు ఋచీకమహాముని యా లోకోత్తరకర్ముఁడును, మహాత్ముఁడు, తనపుత్రుఁడు, మాతండ్రియునగు జమదగ్ని మునీంద్రుని కీదివ్య ధనువు నొసఁగెను. తపఃప్రభావసంపన్నుఁడగు మాతండ్రి శస్త్రమును విడిచిపెట్టి యుండఁగా, ప్రాకృతబుద్ధి నూని కార్తవీర్యార్జునుఁ డాయనను వధించెను. ఎక్కడఁ జూడని మహాదారుణమైన మాతండ్రి చావును విని, నా పరాని కోపముతోఁ బుడమియందు మూలమూలలనున్న క్షత్రియుల నందఱను

వెదకి వెదకి మహాయోద్ధలను సంహరించి, భూమండలము నెల్ల స్వాధీనపఱచుకొని, యాగముచేసి, యయ్యాగాంతమునఁ బుణ్యకర్ముఁడును, మహాత్ముఁడునగు కశ్యపమహామునికి నాభూమండల మెల్ల దక్షిణగా నొసఁగి, దేవతలు తపసిద్ధులుండు మహేంద్రపర్వతమునఁ జేరి యచ్చటఁ దపము చేయుచున్నాను. మహాపరాక్రమశాలివగు రామా! మిగుల బలముగల నీవు శివునివింటిని త్రుంచిన వార్తవిని, వేగముగా నీకడకు వచ్చితిని. ఓ రామా! యీ గొప్పధనుస్సు మాతండ్రి తాతల నాఁటిది. వారివలన నాకు లభించినది. నీవు క్షత్రియధర్మము నూని యీ మేటి వింటిని గ్రహింపుము. కాకుత్స్థా! శత్రుపట్టణంబులను ధ్వంసముచేయజాలిన బాణమును దీనియందుఁ గూర్పుము. ఇంత మాత్రము చేయఁగల్గితివేని తర్వాత నీకు ద్వంద్వయుద్ధము నొసఁగెదను." అని దశరథరామునితో పరశురాముఁడు చెప్పెను.

76 - వ సర్గము.

రాముఁడు పరశురామునిఁ దక్కువెట్టుట

అప్పుడు దశరథరాముఁడు భార్గవరాముఁడు చెప్పిన మాటవిని, తండ్రియందలి గౌరవమువే మాటలను బెంచక పరశురామునితో నిట్లనియె. "ఓభార్గవరామా! నీవు చేసిన కార్యమును నే నిదివఱకే విని యున్నాఁడను. నీ వంటి పుత్రుఁడు తీర్చుకొనవలసిన పితౄణమును దీర్చుకొంటివి. దానిని మే మనుమతించుచున్నారము. ఓపరశురామా, నన్నుఁ బరాక్రమము లేనివానినిగాఁ దలఁపోసి, యందుచే క్షాత్రధర్మప్రకారము ధనుర్బాణములను బట్టలేనంతటి క్షత్రియ యసమర్థునిఁగాఁ దలంచి నాతేజస్సును దిరస్కరించుచున్నాఁడవు. చూడు నా ప్రతాపము." అనిచెప్పి మిక్కిలి కుపితుఁడై, పరశురాముని చేతనున్న ధనుర్బాణములను మిక్కిలి చులకనగాఁ గైకొని, వెంటనే దానిని వంచి యెక్కువెట్టి బాణమును సంధించి, కోపముతోఁ బరశురామున కిట్లనియె. "నీవు బ్రాహ్మణుఁడవు. కావున నాకుఁ బూజ్యుఁడవు, విశేషించి విశ్వామిత్రునకుఁ గావలసిన వాఁడవు నని ప్రాణహారమైన బాణమును నీపై విడువనైతిని. ఇప్పు డీ బాణముచే నీ కాలినడక నైనను, గాదేని, నీవు తపస్సుచే సంపాదించిన సాటిలేని లోకముల నైనను బడఁ

గొట్టెదను. వీనిలో నీ కేది యిష్టమో చెప్పుము. శత్రుప్రతాపహారకమైన యీ దివ్యబాణము తన వీర్యముచే శత్రువుల బలమును, గర్వమును నాశనముచేయక వ్యర్థముపోవునదిగాదు! కావున నీవు దేనికి నష్టపరతువో, చెప్పు"మని యడిగెను. అప్పుడు దేవతలు, ఋషులు, గంధర్వులు, అప్సరసలు, సిద్ధులు, చారణులు, కిన్నరులు, యక్షరాక్షసపన్నగులు బ్రహ్మదేవుని ముందుంచుకొని, గుంపులుగుంపులుగాఁ గూడి మేటికైదువు దాల్చిన రాముని, అతఁడు చేయఁబోవు మహాద్భుతమైన బాణప్రయోగమును జూడవచ్చిరి. అప్పుడు రాముఁడు వింటిని దాల్చినంతటనే జనులు మ్రానుపడి నిలిచిరి. పరశురాముఁడును నిర్గతవీర్యుఁడై రామునివైపు చూచి శ్రీరాముని తేజముచేఁ దనతేజ మపహృతమగుటచే. పరశురాముఁడు నిర్వీర్యుఁడై మ్రాన్పడి కమలములంబోలు కన్నులుగల శ్రీరామునితో మెల్లమెల్లగ నిట్లనియె. శ్రీరామా! నే నీభూమిని పూర్వము కాశ్యపునకు దానము చేసితిని. అప్పు డాకాశ్యపుఁడు "నీవు నా దేశములో నుండరా దని పన్నెను. ఆయనచే నీమాట యనిపించుకొనిన నేను గురునిమాట చెల్లించువాఁడనై పగ లెచ్చటఁ దిరిగినను రాత్రికాలమున నీభూమిపై నివసింప నని ప్రతిజ్ఞ చేసితిని. రామా! యీభూమి కాశ్యపున కిచ్చినప్పు డిది యాయనదేగదా! కావున నా పాదగమనమును నీవు పడఁగొట్ట వలదు. నేఁటియున సూర్యాస్తమయము లోపల మనోవేగముతో మహేంద్రపర్వతమునకు కడగఁగలను కనుక నాపాదగమనమును బడఁగొట్టకుము. మఱియు నేను తపోబలముచే సంపాదించిన సాటిలేని యుత్తమలోకములుగలవు వానిని బడగొట్టుము. ఆలస్యము చేయకుము. శత్రువుల నొంచునట్టి యో రామా! యీవిల్లు వంచి యెక్కుపెట్టుటచె నీ వొక్కరిచేతను గెల్వ నలవిగాని మధుసూదనుఁడయిన సాక్షా ద్విష్ణుమూర్తివని తలఁచెదను. నీకు శుభము గలుఁగుగాక! సాటిలేని పనులఁ జేయువాఁడవును, యుద్ధమున నెవరిచేతను నెదిరింప నలవికానివాఁడవును నైన నిన్ను దేవతలందఱు గుమిగూడివచ్చి చూచుచున్నారు కాకుత్స్థా, ముల్లోకములకు నాథుఁడవయిన నీచే నేను బరాజితుఁడనైతి ననునిది నాకు లజ్జాకరము కాదు. నీవు త్రిలోకాధిపతివిగదా! సువ్రతా! రామా! యిఁక నీ సాటిలేని

బాణమును విడువుము. నీ బాణమోక్షణము కాఁగానే నేను పర్వతములలో శ్రేష్ఠమైన మహేంద్ర పర్వతమునకుఁ బయనింతును. అని పరశురాముఁడు రఘురామునితోఁ జెప్పఁగాఁ బ్రతాపవంతుఁడైన దశరథరాముఁడు శ్రేష్ఠమైన బాణమును బ్రయోగించెను. అప్పుడు పరశురాముఁడు తాను తపస్సుచేఁ బడసిన లోకములన్నియు రాముని బాణముచేఁ గొట్టఁబడుటఁ జూచి వెంటనే మహేంద్ర పర్వతమున కరిగెను. అప్పుడు దిశలును, విదిశలును జీకటి వోలఁగి వెలసెను. దేవతలును, ఋషి సంఘములును నాయుధధారియై యున్న శ్రీరామునిఁ బలు తెఱంగులఁ బ్రశంసించిరి. సమర్థుఁడయిన పరశురాముఁడును దశరథ పుత్రుఁడైన రామునిఁ బొగడి, యారామునకుఁ బ్రదక్షిణము నేసి స్వస్థానము చేరఁ బోయెను.

77-వ సర్గము.

దశరథుఁడు మరల నయోధ్య చేరుట

పరశురాముఁడు మహేంద్రమునకుఁ జనినవెంటనే, దశరథరాముఁడు ప్రశాంతుఁడై యావిష్ణు ధనుస్సును బాణములతోఁ గూడ నప్రమేయబలాఢ్యుఁడగు వరుణున కొసఁగి, వసిష్ఠుఁడు మొదలగు గురువుల కందఱికి నమస్కరించి, మూర్ఛనొంది పడియున్న తండ్రిని జూచి "ఓ తండ్రీ, జమదగ్ని పుత్రుఁడగు పరశురాముఁడు మరలిపోయెను. ఇఁక మన చతురంగ సేన నయోధ్యకుఁ బోనీయవచ్చును. మహారాజా! చాతకపక్షి వాననీటికై మోరయెత్తి నిలఁబడియుండు చాడ్పున మన సేన తమ యుత్తరువు నెదురుచూచుచున్నది. తమయాజ్ఞలోనున్న యీ సేన కదలిపోవుట కుత్తరవీయ వలయును" అని కోరెను. ఆరాముని పలుకులు విని, దశరథుఁడు తన పుత్రుఁడగు రాముని రెండుచేతులతో గట్టిగఁ గౌఁగిలించుకొని శిరము మూర్కొని, పరశురాముఁడు వెడలెనన్న మాటవిన్నంతనే పరమానందభరితుఁడై, గద్గదపాటునొంది, తన్నును దన పుత్రుని మరల జన్మమెత్తినవారినిగాఁ దలఁచి, తన సేనలకు మరల ప్రయాణముసేయ నానతి యొసఁగి, వెంటనే యయోధ్యా పురమునకుఁ దరలెను. ఆ యయోధ్యాపురంబునందు టెక్కెములు

గట్టఁబడెను. అంతటను మంగళవాద్యంబులు మ్రోగుచుండెను. రాజ వీథులన్నియు నీరుచల్లఁబడి పుష్పములు చల్లఁబడి యుండెను. పట్టణము లోని జనులంతయు రాజుగారి పురప్రవేశము నభిలషించుచు, నంతటను గుమిగూడి క్రిక్కిఱిసి వీథుల నంతట నిండి యుండఁగా దశరథమహారాజు పురప్రవేశము గావించెను.

దశరథనృపాలుఁడు వచ్చుచున్నాఁడని పట్టణములోని జనులును, బ్రాహ్మణోత్తములు జాలదూరము మహారాజున కెదురు వోయిరి. కీర్తియు, సంపదయుఁగల దశరథమహారాజు కాంతిమంతులైన తన పుత్రులతోఁ గూడి, హిమవంతముఁబోలు తన నగరు సొచ్చి యిష్టార్థముల ననుభవించుచు సంతోషము నొందియుండెను. కౌసల్యయుఁ, గైకయు, సుమిత్రయు మఱియు నంతఃపురమున నున్న రాజస్త్రీలందఱును నూతన వధువుల నంతఃపురమునఁ బ్రవేశపెట్టుట కుత్సాహవతులై యుండిరి. తర్వాత రాజపత్నులు సీతను నూర్మిళను కుశధ్వజుని కూఁతులగు మాండవీశ్రుతకీర్తులను నంతఃపురములలోఁ బ్రవేశపెట్టిరి.

ఆనూతనవధువులు నల్వురు పట్టుచీరలు ధరించి, ముత్తైదువ లొసఁగు సకలభూషణ మంగళాశీర్వచనముతోడను మిక్కిలి శోభిల్లుచు దేవాలయములకుఁ బోయి యందలి దేవతలను బూజించి, నమస్కరింపఁ దగిన పెద్దలకెల్ల నమస్కరించి కుబేరుని నగరంబోలెడు తమ తమ యిండ్లకుఁ జేరి, బ్రాహ్మణశ్రేష్ఠులకు గోవులు, ధనము, ధాన్యము నవారిగా నొసఁగి వారి నందఱిని సంతోషపెట్టి, యేకతంబునఁ దమ ప్రియులతోఁ గూడి మహానందముతో సుఖముగానుండిరి. మహాత్ములును, భూలోకమున సాటిలేని పరాక్రమముగల వారునైన రాజపుత్రులగు రామాదు లందఱుఁ బెండ్లియై, యస్త్రములనెల్ల నేర్చి, విశేషధనము గడించి, తమ మేలుగోరెడి మిత్రులను దాపునఁ జేర్చుచు, నప్పుడప్పుడు గురువుల వలన నీతుల నెఱింగి, తమ మేటి గుణములచే గురువులను సంతోషపెట్టుచుఁ దండ్రికి శుశ్రూష సేయుచుఁ దండ్రి యిష్టప్రకారము నడచు కొనుచుండిరి.

ఇట్లుండఁ గొన్నినాళ్ళైనపిదప దశరథుఁడు కైకేయీపుత్రుఁడగు భరతునిఁ బిలిచి “నాయనా, నీ మేనమామ యుధాజిత్తు నిన్నుఁ బిలుచు

కొనిపోవుటకు వచ్చియున్నాఁడు. చాలదినములైనది. నేనుమిథిలా
పురియం దున్నప్పుడే, ఋషులందఱి సమక్షమున నిన్నుఁ దనవెంటఁ బిలుచు
కొనిపోవ సమ్మతింపుమని నన్నీతఁడు వేఁడుకొనెను. కావున నీతనితోడఁ
బోయి, యీతనికిఁ బ్రియమును జేయుము" మని చెప్పెను కైకేయీ
పుత్త్రుఁడగు భరతుఁడు తన తండ్రి యానతిచ్చిన మాటను విని, తండ్రికి
రామునికి నమస్కరించి, లక్ష్మణునిఁ గౌఁగిలించుకొని, తనతండ్రిని,
సకల జనులకు హితంబుఁగోరెడి రాముని, దల్లుల నందఱిని వీడ్కొని
శత్త్రుఘ్నునితోఁ గూడఁ బయనమై పోయెను. భరతుఁడు వెళ్లినతర్వాత
మహాబలులైన రామలక్ష్మణులు దేవతలకు సాటియగు తమ తండ్రిని
గొలుచుచుండిరి. ధర్మాత్ముఁడగు రాముఁడు తండ్రియాజ్ఞనుబురస్కరించు
కొని సర్వవిధములఁ బ్రియములై హితములయిన పౌరకార్యములను
నిర్వర్తించుచుండెను. మఱియు నాయాకాలములందుఁ దల్లులకుఁ దగిన
శుశ్రూషలను దల్లులకును, గురువులకుఁ జేయఁదగిన శుశ్రూషాదికార్య
ములను గురువులకును వేదశాస్త్రమర్యాదల నతిక్రమింపకుండ నాచ
రించుచుండెను.

ఈప్రకారముగా నడచుకొనుచున్న శ్రీరామచంద్రుని సత్ప్రవ
ర్తనముచే దశరథుఁడును, బ్రాహ్మణులును, పౌరులును, తద్దేశవాసు
లగు జానపదులును అందఱును సంప్రీతాత్ములైరి. సత్యపరాక్రముఁడై
లోకాతిశాయికీర్తిని బడసిన శ్రీరామచంద్రుఁడా బ్రాహ్మణాదులనడుమ
సమస్తభూతములనడుమ బ్రహ్మదేవునివలె గుణవత్తరుఁడై యుండెను.

ఇట్లు మంచి మనసుగల రాముఁడు రాజ్యపరిపాలనంబునఁ దండ్రికిఁ
దోడ్పడి జనులయనురాగంబు వడయుచు, సీతయొక్క సౌందర్యాది
గుణంబులచేతను, తనయెడఁగల ప్రేమచేతను నామెనే మనంబునఁ దలం
చుచు నెల్లప్పుడామెనే మనస్సునందే యుంచుకొనుచు ననేక ఋతు
వులందా యాఋతువులకుఁ దగినట్లు సకల సౌఖ్యముల ననుభవించు
చుండెను.

తండ్రిచే విచారించి చేయఁబడినభార్య యగుటచేతనే సీతా
దేవియు రామునికి మిక్కిలి ప్రియతమురాలుగా నుండెను. ఇంతియు

గాక భర్తృశుశ్రూషణాదిగుణము వలనను, దేహసౌందర్యమువలనను గూడ సీతయొక్క రామునికి మఱిమఱి ప్రేమ వృద్ధిఁబొందెను. రాముని హృదయములో సీత నిలిచి యున్నదానికంటె నెక్కుడుగా సీతహృదయములో రాముఁడు నిలిచి యుండెను. వారి పరస్పరానురాగ స్పష్టముగా నుండెను. సీతకు రామునియెడఁ గల యనురాగ మామె హృదయాంతర్గతమై గూఢముగా నున్నప్పటికిని నాయమ మనోవికారములను బట్టి రాముఁడు తనమనసుతో నూహించి తెలిసికొనుచుండెను. అట్లే సీతయును తనభర్తకుఁ దనపైఁ గల యనురాగము హృదయాంతర్గతమై గూఢముగా నున్నను నాయన మనోవికారములను బట్టి రామునికంటె మిక్కిలిగాఁ దెలిసికొనుచుండెను. రామునికంటెను విశేషముగాఁ దెలిసికొనఁ గల్గుట కామెను బుట్టిన దేశస్వభావమునుబట్టియు వంశస్వభావమునుబట్టియు సీత అంతటి సూక్ష్మజ్ఞానురాలయ్యెను. మఱియు నాయమ చేష్టలతో సమానురాలు. రూపములో సాక్షాత్తు దివ్యమంగళ విగ్రహురాలైన లక్ష్మీదేవివంటిది. అట్టి లోకైకసుందరియు, నతిప్రేమాస్పదురాలును, నుత్తమరాజకన్యకయునగు సీతతోఁ గూడి రాజర్షికుమారుఁడును దివ్యశక్తి సంపన్నుఁడునగు శ్రీరాముఁడు లక్ష్మీదేవితోఁ గూడిన దేవదేవుఁడగు విష్ణుమూర్తివలె మిక్కిలి విరాజిల్లెను.

ఇది శ్రీమద్వాల్మీకి రామాయణానుసారముగ నాంధ్రీకరించిన రామాయణము నందు

బాలకాండము సంపూర్ణము

ఫలశ్రుతి

శ్లో॥ యః శృణో త్యాదిమం కాండం బాలాఖ్యం రామజన్మకమ్,
పఠ త్యేతంచలో భక్త్యా భుక్త్వా భోగా నిహేప్సితాన్,
అంతే శ్రీసూర్యసాయుజ్యం గచ్ఛత్యత్ర న సంశయః.

తా॥ ఎవఁడు శ్రీమద్రామాయణంబున మొదటిదియు, రాముని జననము మొదలగు కథలు గలిగినదియు నైన బాలకాండమును చదువుచున్నాఁడో, ఎవఁడు నిలుకడగల మనస్సుతో వినుచున్నాఁడో, వాఁడిహలోకంబున సకల సౌఖ్యములం బొంది, యంతమున సూర్యలోకంబును బొందుచున్నాఁడు. సంశయము లేదు

శ్లో॥ రామాయ రామభద్రాయ రామచంద్రాయ వేధసే,
రఘునాథాయ నాథాయ సీతాయాః పతయే నమః.

శ్లో॥ యదక్షరపదభ్రష్టం మాత్రాహీనంతు యద్భవేత్,
తత్సర్వం క్షమ్యతాం దేవ నారాయణ నమోఽస్తుతే.

ఓం తత్సత్, శ్రీకృష్ణార్పణమస్తు

చెన్నపురి: వావిళ్ల రామస్వామిశాస్త్రులు అండ్ సన్స్‌వారి
'వావిళ్ల' ప్రెస్సున ముద్రితము—1950

శ్రీ చిలకపాటి వేంకటరామానుజశర్మగారి గ్రంథములు

వినోదకథాకల్పవల్లి

భోజునికాలపుకవులగు [illegible] చేసిన మహాకవి కాళిదాసచరిత్రము ప్రతి 1-కి రు 6—0—0

☞ వినోదకథాకల్పవల్లియు నీక్రిందిరెండు గ్రంథములును బరస్పర సంబంధము గలిగియుండును గాబట్టి యింకొకటిగొన్నవారికి ఈక్రింది రెండు [illegible] ములు.

కాళిదాసచరిత్రప్రకరణము

ఇది [illegible] మెండుగా గలిగి [illegible] ముందు ప్రకరణగ్రంథముగ రచియింపబడినది

ఇందు [illegible] మంత్రియగు మాధవమిత్రునికి జనియించి కాళిదాసుండు [illegible] యుండి పురోహితబ్రాహ్మణుని కప టంబున [illegible] కన్నియకు భర్తయయి [illegible] మహామతియై [illegible] ధారానగరంబున భోజునికడకుం జేరి విలాసవతియనం బరగు కాంచనమాల యనువేశ్యా [illegible] జేపట్టియుండి మరల [illegible] చరిత్రము [illegible] యుండును.

ప్రతి 1-కి రు 2—8—0

ఆంధ్రభోజచరిత్రము

ఇది [illegible] యాంధ్రపద్యంబులతో [illegible] ములతో జేర్చి రచియింపబడినది [illegible] ఫలచరిత్రమును భోజకాళిదాసుల చరిత్రము కలదు. ప్రతి 1-కి రు 2—0—0

శ్రీ తులస్యుపాఖ్యానము

ఇది లక్ష్మీదేవి తులస యనురాజపుత్రికయై జన్మించి [illegible] బత్నియై నారాయణునిచేత [illegible] తులసీపత్రరూపమును ధరించి భగవంతుని [illegible] చరిత్రము ఇది తులసీదళములచే భగవత్పూజసేయువారలకెల్ల నత్యావశ్యకమగు [illegible] కథ శ్రీబ్రహ్మవైవర్త మహాపురాణములోనిది. ప్రతి 1-కి రు. 0—8—0